

MAILI PILT

Kogemuslood ja koosloome:
sissevaateid jutustamispraktikasse
sotsiaalmeedias ja selle uurimise
metodoloogiasse

MAILI PILT

Kogemuslood ja koosloome:
sissevaateid jutustamispraktikasse
sotsiaalmeedias ja selle uurimise
metodoloogiasse

Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, kultuuriteaduste instituut,
eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Väitekeri on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks (folkloris-
tikas) Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi nõukogu otsusega 18. oktoobril
2023. aastal.

Juhendajad: dr Ergo-Hart Västriku (Tartu Ülikool)
 dr Mare Kõiva (Eesti Kirjandusmuuseum)

Oponent: dr Piret Paal (Paracelsus Medical University, Austria)

Kaitsmise aeg ja koht: 11. detsember kell 12.00 TÜ senati saalis

ISSN 1406-7366 (trükis)
ISBN 978-9916-27-403-3 (trükis)
ISSN 2806-2191 (pdf)
ISBN 978-9916-27-404-0 (pdf)

Autoriõigus: Maili Pilt, 2023

Tartu Ülikooli Kirjastus
www.tyk.ee

EESSÕNA

Käesolev doktoriväitekiri on kasvanud välja huvist internetikultuuri nähtuste ja nende uurimisega seotud metodoloogiliste, sh uurijaetikat puudutavate küsimuste vastu. Üle kümne aasta kestnud teekonnal on minu ümber ja kõrval olnud mitmeid inimesi, kes oma toetavate sõnadega või lihtsalt olemasoluga on aidanud mul oma mõtetes selgust saada ning uurimisprotsessis tekkinud ideid ja omandatud kogemusi sõnadesse panna. Suur tänu Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna töökollektiivile, iseäranis kõrgkooliõpiku “Folkloristlikud välitööd” töörühmale (Merili Metsvahi, Madis Arukask, Tiiu Jaago, Risto Järv, Elo-Hanna Seljamaa, Pihla Maria Siim, Ergo-Hart Västrik) põnevate arutelude eest, mille toel sain esimest korda läbi kirjutada väitekirja seisukohast olulised teemad nagu refleksiivsus, uurijaetika ja välitööd internetis. Ühtlasi tänan professor Ülo Valku sõbraliku ja heasoovliku tööõhkkonna loomise eest! Samuti, suur aitäh armsale õppekorraldajale Liilia Laanemanile, kes oli kõige nende aastate jooksul emotsionaalseks toeks, sealhulgas neil hetkedel, kui tundus, et sel teekonnal ei tulegi lõppu. Aitäh TÜ kultuuriteaduste instituudi pikaajasele koordinaatorile Hille Rootsule nõustamise eest doktoritööpingutega seotud küsimustes! Aitäh prof. Liina Lindströmile toetuse eest! Aitäh Liisi Lainestele, Piret Voolaiule, Siim Sorokinile ja Anastasija Astapovale toreda koostöö eest! Aitäh kõrgkooliõpiku “Andmestunud ühiskonna uurimise meetodid” interdistsiplinaarsele töörühmale terminoloogia alaste arutelude eest ning iseäranis õpiku toimetajale Katrin Tiidenbergile võimaluse eest jagada oma teadmisi ja kogemusi sotsiaalmeedia narratiivide uurimisest. Suur tänu Tartu Ülikooli andmekaitse peaspetsialistile ja armsale sõbrale Terje Mäesalule konstruktiivsete arutelude ja toetuse eest!

Suur aitäh ka kõigile sotsiaalmeedia kasutajatele, kes oma kogemuslugudega minu uurimistööks ainet pakkusid ning neile, kellega oli õnne suhelda ning uurija metodoloogiliste valikute üle sotsiaalmeediapõhises uurimistöös arutada. Samuti tänan minu kursustel “Internetifolkloor” ja “Conducting Online Ethnography” osalenud üliõpilasi, kelle tarmukad küsimused juhtisid tähelepanu nii mõnelegi sotsiaalmeediapõhises uurimistöös olulisele aspektile, millest käesolevas väitekirjas lugeda võib. Suur-suur aitäh suurepärasele ülikoolipoolsele juhendajale Ergo-Hart Västrikule inspiratsiooni, toetuse ja edasiviivate nõuannete eest! Suur aitäh minu teisele juhendajale Mare Kõivale Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnast sisuka tagasiside eest! Viimaks tänan ka enda perekonda, abikaasa Kallet ja kolme poega, Siim Rihardit, Karl-Johannest ja Joonast, kes mind minu teekonnal saatsid, inspireerisid ning käesoleva väitekirja valmimise võimalikuks tegid.

SISUKORD

VÄITEKIRJA ALUSEKS OLEVATE ARTIKLITE LOETELU	8
1. SISSEJUHATUS.....	9
1.1. Töö eesmärgid	9
1.2. Väitekirja allikad ja ülesehitus.....	10
2. TEOREETILISI JA METODOLOOGILISI LÄHTEKOHTI.....	12
2.1. (Veebi)etnograafia	12
2.2. Arutelud folkloorist ja internetist.....	14
2.2.1. Folkloor ja internetifolkloor.....	14
2.2.2. Internetifolkloori uurimisest	17
2.2.3. Rühmad ja kogukonnad internetis.....	19
2.2.4. “Kohtumispaigad” virtuaalmaastikul	21
2.2.5. Netikett ehk veebisuhtluse reeglid ja tavad.....	22
2.3. Sotsiaalmeedia ja selle lubavused.....	23
2.3.1. Veeb 2.0 ja osaluskultuur	23
2.3.2. Lubavuste teooria ja sotsiaalmeedia	24
2.3.3. Vestlusfoorumite ja Instagrami lubavused väitekirja kontekstis	27
2.4. Refleksiivsus kui metodoloogiline lähtekoht.....	28
2.4.1. Refleksiivsuse kontseptsiooniga seotud taustsüsteemidest kultuuriuurimises	28
2.4.2. Folkloristlikust uurimistööst ja veebietnograafiast ajendatud refleksiivsus	32
2.5. Naiste kogemused ja lood sotsiaalmeedias	35
3. OSALUSJUTUSTAMISE PRAKTIKAST EMAKS SAAMISE JA OLEMISEGA SEOTUD VEEBIKOGUKONDADES.....	38
3.1. Sotsiaalmeedia narratiividest ning veebisuhtluse mõjust lugudele ja jutustamisele	38
3.2. Kogemuslood sotsiaalmeedias.....	41
3.2.1. Kirjalikud kogemuslood internetifoorumis	43
3.2.2. Multimodaalsed kogemuslood Instagramis.....	44
3.3. Sotsiaalmeedia ja narratiiviuringud	45
3.3.1. Narratiivi eri tasandid ja uurimisküsimused	45
3.3.2. Sotsiaalmeedia narratiiviuringute kesksed teemad	46
3.4. Jutustamine kui osalemisel ja koosloomel põhinev praktika sotsiaalmeedias	48
3.4.1. Osalemisel ja jutustamisel põhinev kogukond eriilmelistes sotsiaalmeedia keskkondades.....	50
3.4.2. Kogemuslugude funktsioonidest internetifoorumis	51
3.4.3. Internetifoorumi veebikogukonna rollist kogemuslugude sisu ja vormi kujundajana.....	53
3.4.4. Visualiseerimise rollist lugude jagamisel Instagrami IVF-kogukonnas	55

4. UURIJA METODOLOOGILISED JA EETILISED VALIKUD UURIMIS- FOOKUSENA.....	59
4.1. Uurimisvälja piiritlemisest sotsiaalmeedias	60
4.1.1. Liikumine läbi digitaalsete voogude kui epistemoloogiline ja metodoloogiline lähtekoht.....	61
4.1.2. Refleksiivsed küsimused uurimisvälja piiritlemisel praktilises uurimistöös.....	62
4.1.3. Uurimiseesmärkide sõnastamine ja piiritlemine	63
4.1.4. Valides välitööde kohta, uuritavaid ja uurimismaterjale.....	65
4.1.5. Uurimuse ajaraamade seadmine	68
4.1.6. Uurimisvälja kaart kui abistav vahend välja piiritlemisel ja uurimuse pealkirja sõnastamisel	69
4.2. Kogumismeetoditest sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel	70
4.2.1. Sotsiaalmeedia narratiividele sobilikest kogumismeetodeist...	70
4.2.2. Välitöömeetodite kasutusest väitekirja kontekstis	73
4.3. Eriilmeliste kogemuslugude salvestamisest	75
4.4. Analüüsimetodeist sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel.....	77
4.4.1. Sotsiaalmeedia narratiividele sobilikest analüüsimetodeist ...	77
4.4.2. Analüüsimetodite kasutusest väitekirja kontekstis.....	80
4.5. Uuriija eetilistest väljakutsetest jutustamispraktika uurimisel sotsiaal- meedias	82
4.5.1. Uurijaeetika otsuseid mõjutanud taustsüsteemist väitekirja kontekstis	82
4.5.2. Uuritavate teavitamise ning nõusolekute küsimisega seotud teemadering.....	87
4.5.3. Uurimistulemuste esitamisega seotud teemadering	96
5. ARTIKLITE SISUKOKKUVÕTTED.....	104
KOKKUVÕTE.....	109
SUMMARY	113
EESTIKEELNE VEEBIETNOGRAAFIA JA SOTSIAALMEEDIA NARRATIIVIDE UURIMISE TERMINOLOOGIA SÕNASTIK.....	123
KASUTATUD ALLIKAD.....	128
KASUTATUD KIRJANDUS	129
ARTIKLID.....	149
CURRICULUM VITAE	287
ELULOOKIRJELDUS.....	288

VÄITEKIRJA ALUSEKS OLEVATE ARTIKLITE LOETELU

- I. Pilt, Maili 2013a. Kohtumispaik internetifoorum. Sissevaateid virtuaalrühma kollektiivsusesse. Kõiva, Mare (koost) & Niinemets, Asta (toim). *Maailm ja multitasking*. Tänapäeva folkloorist 10. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 21–48 (<https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/multi/foorum.pdf> – 23. august 2023).
- II. Pilt, Maili 2013b. Uurijahuvi – konflikt ja dialoog. “Teistmoodi laste” vanemate lood internetifoorumis. Kulasalu, Kaisa & Päll, Lona (koost) & Rumm, Kaija (toim). *Kogemus, taju, keha: uurimusi noorteadlastelt*. VanaVara-Vedaja 8. Tartu: Tartu NEFA Rühm, lk 160–183.
- III. Pilt, Maili 2018. Rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemustlugude funktsioonidest www.perekool.ee foorumite suhtluses. Folkloristlik teemaanalüüs. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 72: Rahvameditsiin. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 49–80 (<https://doi.org/10.7592/MT2018.72.pilt>).
- IV. Pilt, Maili 2021. “You Have No Story, Yet!” The Role of the Online Community in Shaping Women’s ‘My Stories’ about the Journey to Motherhood. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 15 (2). Tartu: Estonian National Museum, lk 135–158 (<https://doi.org/10.2478/jef-2021-0021>).
- V. Pilt, Maili 2020a. Süstlad, ananass ja vikerkaarebeebid. Kehavälise viljastamise teekonna visualiseerimisest Instagramis. Kalmre, Eda (koost). *Keel ja Kirjandus: Eesti Teaduste Akadeemia ja Eesti Kirjanike Liidu ajakiri* 1–2, LXIII aastakäik: Meedia. Visuaalsus. Folkloor. Talinn: Kultuurileht, lk 62–79 (<https://doi.org/10.54013/kk747a4>).

1. SISSEJUHATUS

Väitekirja kirjutamise algus paigutub enam kui kümne aasta tagusesse aega, mil eesti folkloristid olid juba kümnendi jagu aktiivselt tegelema internetikeskkondades tekkiva ja leviva folkloori kogumise ja uurimisega. Siiski olid internetipõhise uurimistöö meetodeid ja uurijaetikat käsitlevad teemad jäänud kuni tolle ajani tahaplaanile (vt lisaks ptk 2.2.2.). Seetõttu oli väitekirja esmaseks ajendiks täita seda tühimikku, mis puudutas arutelusid folkloristliku uurimistöö eripäradest ning uurimistööks sobilikest töövõtetest interneti digitaalses suhtlusruumis.

Ajal, mil kirjutamist alustasin, ootas kolmandat last. Seetõttu piiritlesin oma uurimisvälja esialgu ühe osaga sotsiaalmeediast, täpsemalt eestikeelsete pere- ja suhtefoorumitega, mille sisu olin juba üle viie aasta jälginud ning mille suhtluses olin ka ise kaasa löönud. Täpsemaks nähtuseks, mille kogumise ja analüüsimise kaudu lootsin leida vastuseid sotsiaalmeediapõhise uurimistöö metodoloogilistele küsimustele, valisin naiste poolt foorumisse kirjutatud kogemuslood (inglise keeles: *personal experience narratives*) emaks saamise ning olemise teekonnast. Ühelt poolt torkas silma kogemuslugude roll veebikogukondade toimimisel. Teiselt poolt paelus mind nende lugude puhul internetirühma ühishuvidest, eripäradest ning traditsioonidest mõjutatud kollektiivne sisu ja vorm. Need asjaolud said ühtlasi ka põhjuseks, miks aja jooksul tekkis meetodite ja uurijaetika kõrvale väitekirja keskmesse teinegi suurem uurimisfookus – sotsiaalmeedia narratiiviuuringute hulka paigutuv küsimus jutustamisest kui osalemisel ja koosloomel põhinevast praktikast. Viimase tähistamiseks olen väitekirjas pakkunud välja eestikeelse mõiste osalusjutustamine (inglise keeles: *participatory storytelling*)¹.

1.1. Töö eesmärgid

Väitekirjal on kaks põhilist sihti. Esiteks, avada emaks saamise ja olemisega seotud isiklikel kogemustel põhinevate lugude jutustamist kui üht internetirühma kollektiivsuse ilmingut ning tähendusi loovat protsessi sotsiaalmeedias ja sellele iseloomulikus osaluskultuuris (vt täpsemalt ptk 2.3.1.); teiseks, vaadelda sotsiaalmeediapõhise, kogemuslugudele keskenduva folkloristliku uurimistöö eripärasid ning pakkuda välja sellele sobilikke tegutsemisstrateegiaid.

Täpsemalt on osalusjutustamise eri aspektidele keskenduvad uurimisküsimused järgmised:

- 1) Millist rolli või eesmärki täidavad naiste kogemuslood nende emaks saamise ja olemise teekonnast veebikogukondade moodustumisel ja toimimisel? Misesugused on laiemad tähendused ja ajendid, miks neid isikliku ja sageli delikaatse sisuga lugusid sotsiaalmeedias jagatakse?

¹ Väitekirja aluseks olevates artiklites olen samas tähenduses kasutanud ka terminit osalev jutustamine. Katuspeatükis otsustasin osalusjutustamise kasuks tuginedes selle seostele mõisega osaluskultuur, mis on eesti keeles juba juurdunud.

- 2) Kuidas mõjutavad veebikogukond, selle suhtlusruumi eripärad ning jutustajate ja auditooriumi koostöö jutustamise protsessis kogemuslugude sisu ja vormi?

Uurija metodoloogilisi valikuid puudutavad uurimisküsimused on järgmised:

- 1) Millised on sobilikud strateegiad ja meetodid välja piiritlemiseks ning vaatlusaluste kogemuslugude kogumiseks, jäädvustamiseks ja analüüsimiseks?
- 2) Millistele uurijaetikaga seonduvatele küsimustele tuleks sotsiaalmeediasse postitatud delikaatse sisuga kogemuslugude uurimisel tähelepanu pöörata ning kuidas ennetada ja lahendada ettetulevaid probleeme?

On ka kindel põhjus, miks doktoriväitekiri on kirjutatud justnimelt eesti keeles, mitte inglise keeles, nagu võiks eeldada võttes arvesse viimase aja tendentse ning sotsiaalmeediat kui keele ja kultuuriipiire ületavat uurimisteedat. Selleks on soov rikastada eestikeelset veebietnograafia või kitsamalt sotsiaalmeediapõhise (folkloristliku) narratiivuurimise terminoloogiat. Inglisekeelne teadusterminoloogia on eestikeelset välja tõrjumas ning on mitmeid nii uuemaid, kuid ka juba pikemat aega eksisteerinud internetikultuuri nähtusi ning lähenemisi, mille kirjeldamiseks puudub seniajani või on kinnistumata meie emakeelne teadussõnavara.

1.2. Väitekirja allikad ja ülesehitus

Tulenevalt uurimisküsimustest põhineb väitekiri kahesugustel allikatel. Esimese osa allikaid moodustavad sotsiaalmeedias naiste poolt jagatud kogemuslood nende emaks saamise ja olemise teekonnast koos sinna juurde kuuluva kontekstuaalse infoga. Need materjalid võimaldavad kirjeldada ja analüüsida lugude jutustamist kui veebikogukonnas osalemise praktikat. Kontekstuaalse info all pean silmas nii postituste juurde kuuluvaid kasutajanimedid vm kasutajaprofiilide informatsiooni kui ka kommentaare ning lugudest ajendatud arutelusid. Samuti moodustavad kontekstuaalse info sotsiaalmeedia suhtluse eripärasid puudutavad välitöömärkmed, mille olen teinud aastatel 2010–2021 veebikeskkondi päevast päeva jälgides.

Täpsemalt koosneb väitekirja osalusjutustamise praktikast kajastavate artiklite III ja IV aluseks olev materjalikogu 2000. aastal loodud Eesti Ämmaemandate Ühingu vestlusfoorumi Perekool (www.perekool.ee) alafoorumitest Rasestumine, Lapse ootamine ja Sünnitus perioodil 2012–2021 kogutud 755 kirjalikust tekstist. Need on allikad, mida olen vaatluste käigus ja lihtsalt märkmetena dokumenteeritud tekstide kõrval tervikuna enda isiklikku arvutisse salvestanud ning süviti analüüsinud. Neist 56 on “triibupüüdjate” lood ehk rasestuda soovivate naiste kogemuslood (rahvapärane termin “triibupüüdjad” viitab nende naiste soovile näha kahte triipu rasedustestil). Lugudest 15 on “IVF-kate”, teisisõnu kehavälise viljastamise ravi läbivate naiste lood (lühend IVF tuleneb ingliskeelsest terminist *in vitro fertilization*). Lugudest 39 on “kõhukasvatajate” ehk last ootavate naiste

lood ning 43 on sünnituslood. Lisaks kuulub materjalikogusse 602 lugudega seotud kommentaari ning vaatlusalusel perioodil tehtud välitöömärkmed.

Osalusjutustamise praktikale keskenduva artikli V põhjalikuma analüüsi aluseks olev materjalikogu koosneb kolmekümnest, sotsiaalvõrgustikust Instagram (<https://www.instagram.com/>) kogutud IVF-teekonna ehk kehavälise viljastamise ravi saava naise multimodaalsest kogemusloost ning sinna juurde kuuluvast kontekstuaalsest infost ja välitöömärkmetest. Ekraanipiltidena isiklikku arvutisse salvestatuna on tegemist seitsmekümneleheküljelise materjalikoguga.

Teise osa väitekirja allikmaterjalist moodustavad välitöömärkmed ja uurimisprotsessis kohatud inimeste vastused sotsiaalmeedia keskkonda sobilikke meetodeid ja uurijaetikat puudutavatele küsimustele. Selles kontekstis võib allikatena käsitleda siinkirjutaja töökogemust, vaatlusi, eri meetodite katsetusi ning arutelusid nii sotsiaalmeedia kasutajate, kolleegide kui ka üliõpilastega. Konkreetsemalt tasub siinkohal nimetada artikli II aluseks olevaid vestlusi “Teistmoodi laste” vanemate foorumi kasutajatega ning nende vastuseid minu koostatud teemakohasele küsimustikule (2013). Samuti olen tuge leidnud internetipõhise folkloristliku uurimistöö metodoloogiat ja eetikat puudutavatest aruteludest kõrgkooliõpikute “Folkloristlikud välitööd” (Metsvahi 2017) ja “Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht” (Masso & Tiidenberg & Siibak 2020) tööruhmadega. Ühtlasi on käesoleva töö allikmaterjalideks märkmed, mis olen teinud vestluste käigus üliõpilastega minu loodud loengukursustel “Internetifolkloor” ja “Online Ethnography: Data Collection, Research Ethics, and Data Analysis”² ja rahvusvahelise suvekooli “Digital Methods in Humanities and Social Sciences” töötoas “Narratives in Social Media: On Approaches and Research Methods” (Pilt & Sorokin 2019).

Doktoritöö katuspeatükk koosneb ühes sissejuhatusega kokku viiest suuremast peatükist. Teises peatükis annan ülevaate teoreetilistest ja metodoloogilistest lähtekohtadest ja märksõnadest, mis on olulised nii osalusjutustamise mõistmise kui ka sotsiaalmeedia narratiivide uurimise metodoloogiliste arutelude seisukohast. Kolmandas peatükis vaatlen osalusjutustamise praktikad, paigutan selle laiemalt (sotsiaalmeedia) narratiivide uurimise konteksti ning avan väitekirja keskseid tulemusi selle teemaga seoses. Neljandas peatükis käsitlen enda uurijakogemust ja olulisemaid uurimisvälja piiritlemise, meetodite kasutuse ja uurijaetikaga seotud järeldusi, kui huvifookuses on sotsiaalmeediasse postitatud delikaatse sisuga kogemuslood. Viiendas peatükis esitan väitekirja aluseks olevate artiklite lühikokkuvõtted. Lisaks sisaldab katuspeatükk eesti- ja ingliskeelseid kokkuvõtteid ning sõnastikku väitekirja kontekstis olulisimast veebinoograafia ja sotsiaalmeedia narratiivide uurimisega seotud eestikeelsest terminoloogiast.

Doktoritöö teises pooles esitan viis empiirilise ainese põhjal valminud uurimuslikku artiklit, mis kõik on ilmunud eelretsenseeritud väljaannetes perioodil 2013–2021.

² Kursus toimus osana suuremast ainekursusest: “Methods of Data Collection and Analysis”. (HVKU.03.013).

2. TEOREETILISI JA METODOLOOGILISI LÄHTEKOHTI

Käesolevas suuremas alaosas tuleb juttu etnograafilisest uurimistööst sotsiaalmeedias ja sellega seotud terminikasutusest. Vaatlen, mil viisil paigutuvad püsitatud uurimisküsimused ja töö seisukohast olulised märksõnad folkloori ja interneti teemalistesse aruteludesse. Lisaks teen sissevaate, mida on peetud silmas sotsiaalmeedia platvormide lubavuste ehk tegutsemisvõimalikkuste (inglise keeles: *affordances*) all. Samuti avab peatükk minu töös olulist refleksiivset lähenemisi viisi ning naiste kogemuste, lugude ning veebikogukondade varasemaid uurimusi. Nimetatud teemadering moodustab teoreetilise ja metodoloogilise raamistiku, mis seostub nii sotsiaalmeedia narratiivide uurimisest lähtuva osalusjutustamise käsitlusega, mida avan kolmandas peatükis, kui ka uurimistöömeetodeid ja uurijaetikat puudutava uurimisfookusega, millele keskendun neljandas peatükis.

2.1. (Veebi)etnograafia

Mõiste etnograafia pärineb kahe kreekakeelse sõna ühendist, mille esimene pool “ethnos” tähendab inimest või rahvast ning teine pool “grapho” tähendab “ma kirjutan”. Uurimistöö seisukohast on etnograafial kaks tähendust. Esiteks viitab termin antropoloogide, folkloristide, etnoloogide, sotsioloogide jm teadusvaldkondade esindajate kasutatavale uurimismetodoloogiale, peaaesjalikult kvalitatiivsete meetodite kogumile ja selle kasutamise protsessile. Eesmärgiks on saada teatud inimgrupi kultuurist, s.o uskumustest, kogemustest, hoiakutest, traditsioonidest, normidest, igapäevatoimingutest, suhtlusest vm inimeste eluviiside ja maailmavaatega seonduvast võimalikult detailne ja tõepärane, tegelikkust peegeldav pilt. Seejuures on oluline, et uurija kogeks nähtust selle loomulikus keskkonnas, mistõttu kogub ta oma andmed ise etnograafiliste välitööde (inglise keeles: *ethnographic fieldwork*) käigus, uuritava inimrühma tegevusi pikema aja jooksul vaadeldes, neis tegevustes osaledes ja märkmeid tehes ning vajadusel ka inimesi küsitledes. Sellise immersioonil (inglise keeles: *immersion*) põhineva, teisisõnu kultuuri sukelduva ja süveneva, lähenemise sihiks on uuritavate nähtuste eemiline (inglise keeles: *emic*) tõlgendamine ehk soov mõista, kuidas uuritav inimrühm ise oma tegevustes ja tegevustele tähendusi loob (vt ka Hine 2015: 1; Tiidenberg 2020: 681, 683; Tolbert & Johnson 2019: 336). Teiseks on etnograafiaks nimetatud ka kultuurikirjeldust ehk etnograafilise uurimistöö tulemit, mis vaadeldud nähtust iseloomustab ja lahti mõtestab (vt Kuutma 2008).

Interneti vm digitaalsete tehnoloogiate tulek on tõstatanud küsimuse, kuidas inimesed elavad ja töötavad digitehnoloogiatel põhinevatel ning neist tehnoloogiast mõjutatud maailmas ja kogukondades (vt ka Gasouka 2017: 43). See on andnud ainet uurimistööks, mida ingliskeelses teadusmaailmas on nimetatud terminitega, mis seovad endas etnograafia ja erinevad digitaalsusele ja/või internetile viitavad märksõnad. Levinuimad neist on *online ethnography* (nt Hart 2017; Skågeby 2011) ning *digital ethnography* (nt Cocq 2019; Pink jt 2016; Tolbert &

Johnson 2019; Varis 2016), kuid uurijad on kirjeldanud oma lähenemisi ka kui *virtual ethnography* (nt Hine 2000), *social media ethnography* (Postill & Pink 2012), *netography* (nt Gasouka & Zoi & Xanthippi & Raptou 2012), *internet ethnography* (nt Boyd 2008; Gasouka 2017), *webnography* (nt Puri 2007), *netnography* (Kozinets 2002, 2021; Kozinets & Dolbec & Earley 2014), *ethnography for the internet* (Hine 2015) vm. Eri terminid tulevad eri distsipliinidest ning sageli on nende taga eri definitsioonid, erinevad metodoloogilised lähenemised ning konkreetse uurija tööpraktikast tulenevad põhjendused.

Nii on nt Sarah Pink jt (2016: 7, 9–11) käsitlenud digitaalset etnograafiat kui sotsiaalsetele protsessidele ja inimsuhetele keskenduvat uurimistööd, mis huvitub igapäevaelu ja digitehnoloogiatega seotusest, hõlmates muuhulgas ka internetikeskkondades asetleidvat ja veebikogukondade toimimisele keskenduvat etnograafilist uurimistööd. Sotsioloog Christine Hine on oma 2000. aasta käsitluses kasutanud terminit *virtual ethnography*, kuid sellest hiljem loobunud (vt Hine, 2015), nimetades enda lähenemise ümber kui *ethnography for the Internet*. Ta põhjendab oma meele muutust asjaoluga, et virtuaalsusele osutavast laiendist ei ole kaasajal enam kasu. See võib olla eksitav, kuna internet on põimunud inimeste igapäevaeluga ning sealsed tegevused ja suhtlus on niisama tegelikud kui füüsilises ruumis (samas: 87). Ühtlasi on Hine'i lähenemise fookus *online* ja *offline* maailma seostel, mistõttu näeb ta internetisuhtlust samaaegselt nii uurimisobjekti kui ka vahendina, mis võimaldab ligipääsu kultuurinähtustele nii internetis kui ka väljaspool.

Sotsiaalmeedia ja turundusuurija Robert V. Kozinets (vt nt 2002) oma netnograafiaga (termin on tuletatud sõnadest “internet” ja “etnograafia”) viitab kitsamalt justnimelt interneti kogukondade ja internetitekkeliste kultuurinähtuste uurimisele sotsiaalmeedia loomulikes suhtlussituatsioonides. Enamus veebikeskkondades uurimistööd tegevaid etnograafe on näinud oma töös sarnasust traditsioonilise etnograafiaga, mille puhul on peetud oluliseks tõekspidamist, et iga etnograafiline uurimisväli on erinev ning et uurijal tuleb oma tegutsemisviisid kohandada vastavalt konkreetsetele asjaoludele (vt nt Hine 2015: 5–6). Kozinets soovib seob oma lähenemise kindlapiirilise metodoloogilise raamistikuga, esitades konkreetseid juhiseid, kuidas uurijal oma töö eri etappides toimida tuleks. Kozinetsi lähtekohaks on tõdemus, et netnograafia erineb etnograafiast arvuti vahendatud suhtluse (inglise keeles: *computer-mediated communication*) eripärade tõttu, mistõttu nõuab see uurijalt uut laadi oskusi.

Terminite ja lähenemiste paljusus on tinginud, et olen pidanud ka enda veebi-etnograafilise uurimise nende taustale paigutama. Käesolev käsitlus haakub kitsama (sh folkloristide hulgas levinud) arusaamaga digitaalsest etnograafiast, teisisõnu **internetikultuuri** või **küberkultuuri** (vt nt Gasouka 2017: 45; Tolbert & Johnson 2019: 336; Pilt 2017a: 162; Porter 1996) ning veebipraktikate uurimisega (vt ka Varis 2016: 55). Täpsemalt on tegemist lähenemisega, mis keskendub sotsiaalmeedias moodustuvate veebikogukondade toimimisele ning internetisuhtlusele iseloomulike kultuurinähtuste ja nende uurimiseks sobilike metodoloogiliste valikute vaatlusele (vrd. Kozinets 2002, 2021). Samas olen päri nende uurijatega (nt Hine 2015; Markham 2016), kes on tõdenud, et iga interneti

keskkond on erinev ning seetõttu pole võimalik mistahes uurimissituatsioonis lähtuda etteantud juhistest.

Osa uurijad on veendunud, et igasugused digitaalsusele viitavad laiendid ei ole üldse vajalikud, sest etnograafia jääb etnograafiaks ning internet on järjekordne kontekst, kus uurija oma tööd teeb (Vt nt Boellstorff & Nardi & Pearce & Taylor 2012: 4; Markham 2016; Tiidenberg 2020: 683). Oma põhiolemuselt on veebietnograafia sarnane traditsioonilise etnograafiaga (mõlema sihiks on pääseda ligi inimeste eneseväljendusele, traditsioonidele, kogemustele, maailmavaatele vm), kuid päris lõpuni ma selle seisukohaga ei nõustu. Pigem olen sama meelt uurijatega, kes on tõdenud, et olenevalt uurimissituatsioonist ja -fookusest on internetile ja selle digitaalsele suhtlusruumile viitamine siiski igati asjakohane. See on vajalik siis, kui sihiks on juhtida tähelepanu, mille poolest erinevad veebikogukondade toimimine, digitaalsusest mõjutatud kultuurilised protsessid ning uurija võimalused neid talletada, jälgida ja analüüsida etnograafilisest uurimistööst füüsilises ruumis, kuid ka eriilmelistes internetikeskkondades ning eri teemade ja distsipliinide lõikes (vt ka Cocq 2019: 4; Tolbert & Johnson 2019: 337–338). See oli üks põhilisi lähtekohti, mis mind käesolevat väitekirja kirjutama ajendas. Etnograafilised meetodid, mida olin harjunud kasutama folkloristlikel välitöödel füüsilises ruumis, ei kohandunud uurimistööle digitaalses ruumis. Tõdesin, et veebikogukonnad ei moodustu samadel alustel kui kogukonnad füüsilises ruumis. Samuti on minu huvifookuses olev kogemuslugude jutustamise situatsioon sootuks erinev kui sarnaste lugude jagamine silmast silma kohtumistel väljaspool interneti. Suur roll on konkreetsete veebikeskkondade netiketil, tegutsemisvõimalikkustel ning Veeb 2.0 poolt tingitud osaluskultuuril, millest tuleb juttu järgnevates peatükkides. Sellest ka põhjendus, miks pean vajalikuks rõhutada seda konteksti (st interneti, sotsiaalmeediat), kus oma etnograafilist uurimistööd teen.

2.2. Arutelud folkloorist ja internetist

Käesoleva internetikultuurile ja selle uurimisele keskenduva etnograafilise käsitluse lähtekohaks on folkloristika. Täpsemalt on väitekirja võtmemärksõnu, püstitatud uurimisküsimusi ja uurimisstrateegiaid mõjutanud arusaamad arvuti vahendatud suhtluse toel tekkivast ja levivast folkloorist ehk **internetifolkloorist** (inglise keeles: *internet folklore*) ning selle kogumisest ja uurimisest. Järgnevalt teen sissevaate folkloori ja internetiteemalistesse aruteludesse ning paigutan nende taustale väitekirja kirjutamise käigus tehtud valikud.

2.2.1. Folkloor ja internetifolkloor

Rahvaluule ehk folkloor muutub pidevalt, mistõttu on seda aja jooksul ka erinevalt defineeritud (vt lisaks nt Jaago 1999). Siiski on teatud märksõnad, mis on folkloori määramisel korduvad. Nõnda saab öelda, et oma põhiolemuselt on internetifolkloor samane füüsilises ruumis tekkiva ja leviva folklooriga, sest mõlemal juhul on tegu teatud rahvapäraste, kollektiivsete praktikate ja väljendusviisidega,

milles peegelduvad indiviidide ning nende pärimusrühma maailmavaade, kogemused ning teadmised (vrd nt Ben-Amos 1971; Blank 2009b: 6; De Seta 2019; Frank 2011: 9; Honko 1998; Jaago 1999: 1; Melnikova jt 2020; Rüütel 1987: 13–14). Seega viitab internetifolkloori termin eelkõige folkloori tekke- ja levikukeskkonnale. Seejuures võib lihtsustatult eristada: 1) interneti abil levivat varasemast traditsioonist tuntud ja interneti digitaalsete keskkondade ning sealse suhtluse eripäruga kohandunud folkloori (nt netinaljad, linnamuistendid, vanasõnad, mõistatused, kettkirjad, kuulujutud, kogemusjutud, uskumused, kalendrikombestik, rahvameditsiinivõtted, vandenõuteooriad, mitmesugused mängud jm), ning 2) digitaalsel kujul sündinud, just internetikasutusest ajendatud folkloori (nt ASCII-kunst, ekraanikujud ehk avatarid, kasutajanimed, tunnuslaused ehk sloganid, tujukujud ehk emotikonid ja emojid³, internetimeemid, petukirjad jm) (vt ka Pilt 2020b: 1).

Siiski tulevad internetifolkloori puhul esile mõned omadused, mis eristavad seda osaliselt suulisel vm teel levivast folkloorist. Need omadused tulenevad interneti kasutatavatest tehnoloogiast ning digitaalse suhtlusruumi eripäradest.

Sarnaselt suulisele rahvapärimusele on internetifolkloorile omistatud **varieeruvust**. Internetiski saab igaüks luua oma versiooni naljast, kuulujutust vm. Samas on uurijad (vt nt Frank 2011: 9) nentunud, et internetifolkloor varieerub siiski vähem ja võib pikka aega levida muutumatul kujul, sest sotsiaalmeedias pole midagi lihtsamat, kui saata tekst, kujutis vm edasi täpselt nii nagu see algselt loodi.

Internetisuhtluses saavad inimesed osaleda oma isikut varjates. See haakub varasemalt suulisele folkloorile omistatud tunnusega, et see on **anonüümne** rahvalooming. Teisalt ei saa internetifolkloori puhul mööda vaadata **autorsuse** kontseptsioonist. Enamus internetikeskkondi arhiveerib sealse tegevused nende toimumise hetkel. Seetõttu jääb neist jälg ning internetiotsinguga võib olla lihtne tuvastada, kust üks või teine nähtus internetiavarustes alguse sai. Niisamuti, kuna suur osa inimesi esineb internetisuhtluses ka oma pärisnime või kasutajanime all, võivad nad end käsitleda enda postitatud pärimusliku sisuga tekstide, kujutiste, videote vm sotsiaalmeedia postituste autoreina (vt nt Fialkova & Jelenevskaja 2001: 64–89).

Ameerika folklorist Simon Bronner (2009: 29) on öelnud, et võtmetunnus, mis eristab internetisuhtlust silmast silma kohtumistest, on see, kui **visuaalne** see on. Keskkonnas, kus puudub inimeste füüsiline kohalolu, on visuaalsus mõjus vahend sõnumite edastamiseks ning nende illustreerimiseks. Nõnda leidub internetis hulgaliselt puhtalt visuaalset folkloori nagu nt eneseesitlemisega seotud ekraanikujud, emotsioonide väljendamiseks mõeldud tujukujud, selfid, mitmesugused visuaalsed naljad, internetimeemid jm (vt ka Baran 2012).

Internetifolkloorile iseloomulikuks tunnuseks on ka **multimodaalsus** ehk esitusviiside paljusus. See tähendab, et folkloorinähtus võib endas sisaldada elemente nii suulisest, kirjalikust kui ka audiovisuaalsest suhtlusest. Täpsemalt tähendab see seda, et tähenduste loomiseks ja edastamiseks ei kasutata mitte üksnes sõnalist teksti või pilti, vaid erinevaid esitusviise kombineeritakse (nt sõnaline

³ Tujukuju (inglise keeles: *emoticon* või *emoji*) on võrgusuhtluses kasutatav kirjamärgidest koostatud sümbol (emotikon) või piltmärk (emoji) emotsioonide väljendamiseks.

tekst + foto + video + heli). Multimodaalse folkloorina võivad esineda lühivormid (nt vanasõnad internetimeemina), mitmesugune jutupärimus (nt audiovisuaalsed kummituslood või kogemuslood) jm.

Internetifolkloorile on omistatud ka **viraalsust**. Viimane tähistab mingi nähtuse viiruslikku, kiiret levikut üle internet. Teisisõnu, kui füüsilises ruumis levivat folkloori on varasematel aegadel seostatud enamasti konkreetse paiga, inimrühma ning kultuuri- ja keeleruumiga, siis interneti on folkloristid nimetanud mõnikord “globaalseks külaks”⁴, viidates asjaolule, et seal leidub muuhulgas hulganisti globaalse levikuga folkloori (vt nt Laineste & Voolaid 2020: 33). Näiteks võib viraalse levikuga folklooriks pidada nn #minaka (inglise keeles: #MeToo⁵) kogemuslugusid, covid-19 pandeemiaga seotud vandenõuteooriaid, mitmesugust netihumorit jm. Kui varasemalt on folkloori suulisele levikule omistatud pikaajalisust, siis veebis võib sageli kohata folkloorinähtusi, mille eluiga on võrdlemisi lühike. Näiteks on internetis levivat uudisfolkloori⁶ (inglise keeles: *newslore*) uurinud Russel Frank (2011: 7) nentinud, et internetimeemide eluiga võib lageda pigem presidendi ametiaegades kui põlvkondades. Info kiire vahetus internetis on ka põhjus, miks uurijad on pidanud ümber hindama rahvaluule seostamise traditsiooni märksõnaga. Tõdetud on, et kaasaegses ühiskonnas ei ole folkloori puhul oluline mitte selle päritolu ega kestvus ajas, nagu varasemalt on sageli rõhutatud, vaid pigem jätkuvus või järjepidevus ning sisu, mis teeb selle indiviidi või rühma jaoks tähenduslikuks ja lubab seda tajuda kui traditsioonilist, kohaga seotut või konkreetsele kogukonnale iseloomulikku (vt nt Blank 2009b: 6; Howard 2008a: 201).

Internetifolkloor on selle levikukeskkonnast tulenevalt ka **interaktiivne**. See tähendab, et see reageerib internetikasutajate tegevustele nagu seda on näiteks linkidel klikkimine, uue või täiendava info sisestamine või arvutiekraanil ringiliikumine navigeerimispuppude abil. Interaktiivsus kui üks internetifolkloorile iseloomulikke jooni, ilmneb näiteks rahvajuttude puhul siis, kui inimesed reageerivad internetifoorumis ringlevale kuulujutule omapoolse versiooniga sellest, või lisavad vestluse juurde linke teistest sarnastest lugudest sama keskkonna varasematest vestlustest või teistest internetikeskkondadest.

Niisamuti on ühe olulise tunnuseks nähtud internetifolkloori puhul **hübriidsust**. Viimane on kaasaegsele infoühiskonnale iseloomulik joon, mis viitab mingi nähtuse kahesugusele päritolule või segatunnustele. Näiteks, nagu on kirjeldanud Trevor Blank (2012a: 4–5), ilmneb internetifolkloori hübriidsus varasemast traditsioonist tuntud nähtuste ülekandumises ja kohandumises interneti digitaalse

⁴ Termin “globaalne küla” võttis esmakordselt kasutusele Kanada filosoof Marshall McLuhan 1964. aastal globaliseeruva meedia ja ühendatud maailma tähenduses (McLuhan & Lapham 1994; McLuhan & Powers 1989; loe lisaks globaliseerumisest 21. saj alguses, Friedman 2005).

⁵ #MeToo kogemuslugude levik sotsiaalmeedias sai alguse 2006. aastal Tarana Burke poolt algatatud kampaaniaga, milles ärgitati inimesi jagama oma kogemusi seksuaalsest ahistamisest ning väärkohtlemisest.

⁶ Uudisfolkloor on folkloor, mis tekib reageeringuna päevakajalistele sündmustele ning uudistele (vt Frank 2011).

suhtlusruumiga. Teiseks võib internetifolkloori, ning ka tänapäeva folkloori puhul üldisemalt, rääkida hübriidistumise tulemusel tekkinud žanripiiride hägustumisest. See tähendab, et internetis võivad nähtused, mis on varem ilmnenud teistsugustes kasutuskontekstides ning mida folkloristid on pidanud eri žanridesse kuuluvaiks, esineda teatud ühtses raamistikus ja moodustada nii omamoodi koondžanre. Nii on näiteks Piret Voolaid (2014) oma käsitluses “Varateismeliste identiteet ja väärtused Facebooki ahelpostitustes” märkinud, et viimaste sisu ja vorm segunevad selliste traditsiooniliste folkloorinähtustega nagu näiteks linnalood, anekdoodid ja folkloori lühivormid. Viimaks on internetifolkloori hübriidsust kirjeldatud ka kui institutsionaalse ja rahvapärase segunemist. Robert Glenn Howardi (vt nt 2008a: 194, 2015: 252) käsitlustes tähendab see seda, et kuigi tänapäeval saavad internetikasutajad luua ise interneti sisu, siis saavad nad teha seda üksnes nendes piirides, mis veebiarendajad ning erinevate internetikeskkondade omanikud ning haldajad või peavoolumeedia neile ette annavad. Nii määravad veebilehtedega seotud institutsioonid ja nende huvid ära, mis laadi suhtlus või vestlusteemad on konkreetses keskkonnas lubatud ja milline mitte, keskkonnas saab toimetada vaid selle tehnoloogilisi võimalusi arvestades jm.

2.2.2. Internetifolkloori uurimisest

Kirjutades internetifolkloori uurimisest on oluline märkida, et rahvusvahelises folkloristikas ei suunanud interneti algusaastad ja sellega kaasnenud internetifolkloori kui nähtuse ilmumine uurijaid kohe selle vastu huvi tundma. Interneti eellanne ARPANET loodi Ameerika Ühendriikides juba 1958. aastal ning laiem avalikkus sai internetile juurdepääsu 1992. aastal. Internetifolkloori põhjalikuma uurimiseni jõudsid sealsed folkloristid aga alles 1990. aastate lõpul ja 2000. aastate alguses. Trevor Blank on 2009. aastal ilmunud folkloori ja interneti käsitleva kogumiku sissejuhatuses toonud välja põhjuseid, miks see nii oli. Ühe põhjuse, miks internetifolkloori uurimine viibis, seostab ta Dan Ben-Amose (1971) sõnasutatud definitsiooniga, mis kirjeldab folkloori kui kunstipärast kommunikatsiooni väikestes rühmades (vt Blank 2009b: 4). Ühelt poolt toimus Dan-Ben-Amose määratluses nihe folkloori tekstikeskselt defineerimiselt folkloori määratlemisele kontekstis ning protsessina, seades esiplaanile inimestevahelise suhtluse. Teiselt poolt hõlmas definitsioon muuhulgas aga ka selliseid seisukohavõtte nagu “folkloori kommunikatsioon leiab aset situatsioonis, kus inimesed kohtuvad silmast silma ja vahetut”, ning samuti, et folkloor on “tegevus, mis toimub suhtluse sündmuse hetkel” (Ben-Amos 1971: 10, 12–13). Blank märgib, et kui kanda need määratlused interneti konteksti, on see segadusse ajav. Ta nendib, et kuigi internetiga seoses saab ilmselgelt rääkida kommunikatsioonist, siis silmast silma suhtluse puudumine vastandus folkloristide tavapärase arusaamaga oma uurimisväljast (samas: 4–5; vrd ka nt Gasouka & Zoi & Xanthippi & Raptou 2012: 112). Internetisuhtlus ei põhine enamasti näost näkku kohtumistel ning samuti võib see toimuda asünkrooniliselt – situatsioonis, kus suhtluse osapooled ei ole samaaegselt kohal. Lisaks nimetab Blank (samas: 4) võimaliku põhjusena, miks internetifolkloori uurimine viibis, Richard Dorsoni 1950. aastal loodud võltspärimuse

(inglise keeles: *fakelore*) kontseptsiooni. Viimane tähistas nähtusi, mida esitleti folkloorina, kuid mille näol oli tegu folkloori imiteeriva autoriloominguga (vt Dorson 1976). Nõnda võib arvata, et kirjalikus suhtlusruumis tekkinud internetifolkloori puhul kahtlustati samuti, et tegemist ei ole nn autentse pärimusega. Nii-samuti on uurijad näinud põhjusena, miks internetifolkloori uurimine viibis, arusaama, et rahvaluule on midagi minevikku kuuluvat (vt nt Dorson 1972; Gasouka & Zoi & Xanthippi & Raptou 2012: 112).

Siiski ei jätnud kõik folkloristid internetifolkloori selle ilmlemise algusaegadel tähelepanuta (vt ka Blank 2009b: 5). Ameerika folklorist Alan Dundes märkis juba 1980. aastal oma teoses “Interpreting Folklore”, et tehnoloogia ei sureta folkloori välja, vaid vastupidi, see aitab selle levikule kaasa ning soodustab uute folkloorivormide teket (1980: 17). Tehnoloogia ja folkloori seoste kesken-duvatest väljaannetest võib teedrajavatena nimetada näiteks Alan Dundese ja Carl Pagteri sulest ilmunud viiest raamatust koosnevat sarja “Urban Folklore from the Paperwork Empire”. Kui aastatel 1975, 1987 ja 1992 ilmunud sarja esimesed raamatud keskendusid vastavalt kontoritöötajate kirjalikule folkloorile, koopia-masina- ja faksimasi-folkloorile, siis 1996. aasta väljaanne oli pühendatud isiklike arvutite ja e-posti teel levivale pärimusele ning 2000. aasta kogumik juba tervenisti internetifolkloorile. Teisisõnu viis uurijad internetifolkloori uurimiseni viimaks tõdemus, et rahvaluule ei ole minevikujäänuk, vaid et see saab ainest argielust, kohandub muutustega ühiskonnas, ning seega tekib ja levib internetis või mis tahes uute meediumite vahendusel niisamahästi kui suuliselt (vt ka Blank 2009b: 7–8; Kirschenblatt-Gimblett 1995: 74, 1998: 310). Nõnda on näiteks Robert Glenn Howardi oma käsitlustes (vt 2008a, 2008b, 2015) kasutanud läbivalt mõistet **rahvapärane veeb** (inglise keeles: *vernacular web*), pöörates sellega tähelepanu folkloori tekkele ja levikule osalemisel põhinevas internetis (vt Howard 2008a: 192–195). Veelgi enam, Trevor Blank on märkinud, et internet on ideaalne kanal rahvajuttude ülekanamiseks tänu selle anonüümsusele ja efektiivsusele ideede kiirel edasiandmisel. Ta nendib, et folkloori uurimise seisukohast lubab see jälgida loomulikke esitussituatsioone ja inimeste vaba eneseväljendust. Näiteks kui suulisel edastamisel kannavad muistendid ühiskondlikke hirme ja eelarvamusi kodeeritud keeles, siis elektrooniliselt edastatavad narratiivid väljendavad neid tundeid saatja anonüümsuse tõttu palju vahetumalt (Blank 2009b: 9).

Praeguseks on rahvusvahelises folkloristikas kirjeldatud ja analüüsitud suur hulk nii interneti digitaalse suhtlusruumiga kohandunud kui ka internetitekkelisi folkloorinähtusi ning nendega seotud teoreetilisi ja metodoloogilisi küsimusi. Need on leidnud oma väljundi nii üksikartiklites (vt ülevaateid nt Blank 2009b: 1–19, 2012a: 1–23; De Seta 2019; Gasouka 2017; Howard 2008a; Tolbert & Johnson 2019) kui ka teemakohastes kogumikes (vt uuematest nt Blank & McNeill 2018; Bodner jt 2021; Papadakis & Alexandros 2022; Peck & Blank 2020; ning vanematest nt Blank 2013; Frank 2011). Seejuures on väitekirja kontekstis olulisimad ning andnud ühtlasi selle kirjutamiseks tõeke Trevor Blanki (2009a, 2012b) toimetatud kogumikud, mis esimeste omataolistena eesti lugejateni jõudsid. Ka eesti folkloristidelt on alates 1990. aastatest ilmunud suur hulk internetifolkloori teemalisi käsitlusi, seda peaaegajalult Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika

osakonna teadlaste, kuid ka Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna uurijate sulest (vt ülevaadet varasemast kogumis- ja uurimistööst nt Kõiva & Vesik 2009; ning hilisemaid ajakirjades Mäetagused ja Folklore (nt 2017, nr 69) ning sarjas Tänapäeva Folkloorist (nt 2014, nr 10) ilmunud üksikartikleid ja teemanumbreid). Konkreetsemalt olen käesoleva väitekirja kirjutamisel leidnud tuge Mare Kõiva (2009, 2010) patsiendinarratiividele keskenduvatest käsitlustest, Reeli Reinause (2008a, 2008b, 2008c) Perekooli foorumeid ja sünnituslugusid analüüsivatest töödest, kuid ka Mare Kalda (2009, 2010a, 2010b), Reet Hiimäe (2014), Liisa Vesiku (2008, 2010), Liisi Laineste, Piret Voolaiu ning Eda Kalmre (vt nt Laineste 2017; Laineste & Kalmre 2017; Laineste & Voolaid 2020; Voolaid 2014) internetifolkloori ja sellele levikut ning veebikogukondade toimimist puudutavatest töödest. Olulist, teedrajavat rolli on väitekirja valmimise kontekstis mänginud ka Pille Runneli poolt (1999, 2001) avaldatud internetivälitööde võimalikkust puudutavad artiklid, mis jäid pikaks ajaks ainsateks eesti autorilt ilmunud teemakohasteks käsitlusteks.

Trevor Blank (2009b: 11) on nentunud, et folkloristlikud välitööd internetis võiks alata inimesest, sest folkloristidena peame endalt küsima, kes on rahvas kübermaailmas ning mis eristab küberrahvast traditsioonilisest rahvast. Robert Arpo (2001: 26) on märkinud, et internetitekstide lugeja peab teksti mõistmiseks tundma seda loonud kollektiivi. Niisamuti tuletab Robert Glenn Howard meelde, et uurijad ei peaks pöörama tähelepanu mitte ainult tekstidele, vaid ka tõlgendavatele kogukondadele (inglise keeles: *interpretive communities*), mis moodustuvad veebitekstide ümber (2008a: 194). Folkloristlikust uurimispraktikast mõjutatud, veebikogukondade moodustumisest, toimimisest, ning sellega seotud kollektiivsuse märksõnast ajendatud küsimused on ka käesolevas väitekirjas kesksed. Nii on mind internetivälitöödele sobilike meetodite ja uurija eetiliste valikute välja selgitamisel edasi viinud vastuse otsimine küsimusele “milles seisneb virtuaalrühma kollektiivsus?”. Teisisõnu olen süviti tegelenud teemaga, mis on need koos olemise või koos tegutsemise viisid, mille alusel tekivad rühmad internetis (vt artikkel I). Samuti olen väitekirja keskmes olevat emaks saamise ja olemisega seotud kogemuslugude jagamist käsitlenud kui üht internetirühma kollektiivsuse ilmingut (vt artiklid III–V). Ühtlasi moodustavad järgnevad kolm internetifolkloori ja veebikogukondade uurimisega seotud teemaringi olulise raamistiku nii väitekirja keskmes oleva osalusjutustamise praktikad kui ka uurija metodoloogilisi ja eetilisi valikuid puudutavatele aruteludele. Need teemaringid on: 1) rühmad ja kogukonnad internetis; 2) “kohtumispaidad” virtuaalmaastikul, ning 3) netikett ehk veebisuhtluse reeglid ja tavad.

2.2.3. Rühmad ja kogukonnad internetis

Alan Dundesi klassikaks saanud määratluse järgi võib folkloristika üks keskseid mõisteid “rahvas” tähistada mis tahes inimeste rühma, kellel on vähemalt üks ühine tunnus – tähtis on, et sel mis tahes põhjusel moodustunud grupil oleksid traditsioonid, mida ta peab omaks. Rahva mõiste eeldab Dundesi järgi midagi kollektiivset, see tähendab, mitmuslikku vormi (Dundes [1965: 2] 2002: 17, 26). Kuigi

Dundese algne definitsioon oli loodud tuginedes suhtlusele füüsilises ruumis, siis interneti tulekuga märkasid uurijad, et sarnased rühmad moodustuvad ka seal (vt Blank 2007: 19). Ühelt poolt võivad internetisuhtluses moodustada rühma inimesed, keda ühendavad varasemad silmast silma kohtumised (näiteks klassi- töö- või treeningukaaslased). Teisalt võib internetikasutusega seoses eristada hulganisti rühmi, mille liikmed ei pruugi olla üksteisega mitte kunagi kohtunud, kuid keda seovad sellised ühisjooned nagu näiteks sarnane elukäik, sama eluetapp, harrastused, huvialad, elukogemus või maailmavaade (nt noored emad, kummituslugude huvilised või siis rollimängude harrastajad). Seega ei tähista folkloristika üks keskseid mõisteid “rahvas” tänapäeva infoühiskonnas enam üksnes silmast silma lävivaid ning kindlale territooriumile paigutuvaid inimesi, vaid aina enam võib selleks olla ka **virtuaalrühm**⁷ (inglise keeles: *virtual group*) – teisisõnu, võrgustik inimesi, kes jagavad oma teadmisi, kogemusi, huvisid ning väärtusi distantsilt (vt ka nt Gasouka 2017: 42). Nõnda on ka käesolevas väitekirjas vaadeldavad internetirühmad justnimelt virtuaalrühmad, mille liikmeid ei ühenda mitte vahetud kohtumised või paiknemine füüsilises maailmas, vaid nende osalus ja tegevused interneti digitaalses suhtlusruumis.

Käesolevas töös olen termineid virtuaalrühm ja internetirühm kasutanud sünonüümselt terminiga **veebikogukond** (inglise keeles: *online community*). Siiski ei ole internetiuurijad kõiki internetisuhtluse kaudu koonduvaid inimrühmi kogukondadeks nimetatud⁸, vaid silmas on peetud, et täidetud oleks teatud tingimused. Need tingimused varieeruvad uurijati ja sõltuvad nii uurimuse laadist kui ka arusaamadest, mis alustel kogukonnad tekivad. Nii võivad eri uurijate veebikogukondade määratlused erineda selle kaudu, millised täpsemalt on need suhteid ja sidemed, mis inimesi veebisuhtluses omavahel seovad. Näiteks võivad veebikogukonna määratluse aluseks olla internetis osalejate ühised praktikad, huvid, väärtused, vabatahtlik osalus, sarnased kogemused, eesmärgid, vastastikune suhtlus lugemise ja kirjutamise teel, sotsiaalkultuuriline taust, “paik” virtuaalmaastikul, kus tegevused aset leiavad või kõik eelnimetatud kokku (vt veebikogukondadest lisaks nt: Fernback 1999; Foster 1997; Gasouka 2017: 45; Gasouka &

⁷ Mõiste virtuaalrühm või virtuaalne kogukond oli laialt kasutusel internetifolkloori uurimise algusaegadel interneti suhtluse tulemusel tekkinud inimrühmade nimetamisel (vt nt Rheingold 2000). Hiljem on selline terminikasutus leidnud mõnevõrra kriitikat, tuues põhjenduseks, et “virtuaalne” tähendab tegelikkust jäljendavat või “mittetegelikku” ning ei sobi seetõttu internetisuhtluse kirjeldamiseks, kuna viimane on niisama tegelik kui suhtlus füüsilises ruumiski. See on põhjus, miks hilisemad autorid on eelistanud kõnelemist internetirühmadest või *online* rühmadest (vt lisaks ka nt Cocq 2019: 4). Siiski on siinkirjutaja meelest ka mõiste virtuaalrühm kasutamine jätkuvalt asjakohane, kui soovime rõhutada rühma moodustumist distantsilt, so olukorras, kus inimesi ei seo mitte vahetud, silmast silma kokkupuuted (seda nii füüsilise ruumis kui ka internetis), vaid muud ühtekuuluvusele viitavad asjaolud.

⁸ Sotsiaalmeedia kontekstis kirjeldatakse kogukonna ja rühma mõistete kõrval inimeste vahelisi seoseid ja suhteid sageli ka kui võrgustikke. Teatud laadi inimestevaheliste sidemete kirjeldamiseks on kasutatud näiteks termineid nagu võrgustatud avalikkus (inglise keeles: *networked publics*), võrgustatud individualism (inglise keeles: *networked individualism*), võrgustatud kollektivism (inglise keeles: *networked collectivism*) jm (vt lisaks Tiidenberg 2017: 182–185).

Zoi & Xanthippi & Raptou 2012: 114; Jones 1995; McKenna & Green 2002; Parks 2011: 105–111; Rheingold 2001; Tiidenberg 2017: 179, 191–196; Wilbur 1997). Seejuures on (veebi)kogukond ka alati uurija sisetundest lähtuv konstruktioon, tuginedes sellele, millised aspektid konkreetse uurimistöo taustsüsteemist tulenevalt uurija jaoks tähenduslikuks saavad. Nõnda on väitekirja kontekstis vaadeldavate internetirühmade kogukondadeks nimetamise põhiargumentiks olnud, et nende liikmed ise on end kogukonnaks nimetanud. Ühtlasi sobitub see asjaolu Benedict Andersoni (1991) ideega kujutletud kogukondadest (inglise keeles: *imagined communities*), mis seab esiplaanile suhtluses osalejate tunde, et kuulutakse mingil põhjusel kokku. Nõnda on ka nt Derek Foster (1997: 25) nentunud, et arvuti vahendatud suhtlus mõjub soodsalt inimeste kujutlusvõimele, kutsudes esile ühtekuuluvuse näota, põgusate ja anonüümsete “teistega” (vt ka artikkel I, lk 23). Varasematest veebietnograafide määratlustest haakub väitekirja veebikogukonna käsitlus aga kõige enam Nancy Baymi (2015: 84–100) lähenemisviisiga. Baymi järgi tuleneb kogukonnaliikmete kokkukuuluvustunne sotsiaalmeedias viie omaduse kombinatsioonist: 1) ühisena tajutud ruum; 2) jagatud ressursid ja vastastikune toetamine; 3) jagatud praktikad; 4) jagatud identiteedid, ning 5) inimeste vahelised lähedased suhted (vt ka Tiidenberg 2017: 194–195). Kõik nimetatud aspektid on omal moel esindatud ka väitekirja keskmes olnud internetifoorumite ning Instagramis oma lugusid jagavate naiste suhtluses (loe täpsemalt ptk 3.4.1.).

2.2.4. “Kohtumispaigad” virtuaalmaastikul

Tegevused internetis leivad aset kujuteldaval maastikul, see tähendab virtuaalmaastikul, mille puhul on sarnaselt füüsilise ruumiga eristatavad asukohad või tegevuspaigad, kus inimesed oma igapäevatoiminguid teevad ning teistega suhtlevad (vt ka Gasouka & Zoi & Xanthippi & Raptou 2012: 111–112, 114; loe koha ja paiga määratlustest interneti kontekstis lisaks Healy 1997). Internetikeskkonnad ehk kohad virtuaalmaastikul on seotud veebiaadressidega ning nende iseärasused ning piirid määravad ära nende loomiseks kasutatud digitaalsed tehnoloogiad koos sinna ühel või teisel eesmärgil suundunud kasutajaskonnaga. Nii on internetikultuuri uurijate seas palju tsiteeritud teose “The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier” autor Howard Rheingold öelnud näiteks internetifoorumite kui teatud iseloomulike omadustega internetikeskkondade kohta, et neil on sarnasus nn kolmandate paikadega (vt Oldenburg 1999) nagu kohvikud, pubid ja linnaväljakud. Need paigad asuvad neutraalsel pinnal, vestlus on neis paigus põhitegevus ning inimeste personaalsuse ja individuaalsuse näitamise ja tunnustamise käivitaja (vt Rheingold 2000) (vt ka artikkel I, lk 27).

Väitekirjaga seotud artiklites kasutan enda uurimistöoga seotud veebikeskkondadele viidates mõistet **“kohtumispaigad”**. Kasutan seda selleks, et kirjeldata veebis kogemuslugude jagajate omavahelist suhtlust, ning ka selleks, et viidata uurimistöole eriilmelistes internetikeskkondades kui uurija ja uuritavate

kohtumistele. Täpsemalt pean “kohtumispaikade” all silmas **sotsiaalmeediat**⁹, teisisõnu veebikeskkondi, mis lubavad kasutajate loodud sisu, teadmiste ja kogemuste jagamist, koostööd ning kogukondade ja võrgustike moodustumist (vrd ka nt Cocq 2019: 3). Näiteks on kohtumispaikadena käsitletavat vestlusfoorumid, jututoad, sotsiaalvõrgustikud (nt Facebook, Twitter, Instagram, Youtube), ajalehtede ja ajakirjade veebiväljaannete kommentaariumid, Geni.com, tekstil või animatsioonil põhinevad virtuaalsed maailmad (nt Dragon.ee, Second Life, Whyville), mitmikmängud (nt Minecraft); veebipäevikud ehk blogid, postiloendid, üksikisikute ja organisatsioonide veebilehed; ostu-müügi ja kohtinguportaalid jm. Teistlaadi internetikeskkondadest nagu digitaalsed andmebaasid (nt EKM-i digiarhiiv Kivike, Google Scholar jm) või mitmesuguste igapäevaste toimingute lihtsustamiseks loodud keskkonnad (nt e-pangad, veebipiletite platvormid vm) erinevad sotsiaalmeedia kohtumispaigad selle poolest, et sealsed infokatked, jutustused, sõnavõttud, kommentaarid, vestlused, pildi- ja videomaterjal on osa jätkuvast ja muutuvast inimsuhtlusest. Analoogselt füüsilisele ruumile elavad neis paigus igapäevaelu, jagavad ja vahetavad kogemusi, teadmisi, informatsiooni, veedavad vaba aega ning loovad ja kinnistavad oma identiteete rühmad ja üksikisikud (vt ka Pilt 2017a: 161). Ühtlasi on folkloristi vaatepunktist kohtumispaikade näol tegemist veebikeskkondadega, kus folkloori teke ja levik on võimalik, erinevalt keskkondadest, mis on mõeldud üksikisikuile tehniliste toimingute tegemiseks või ühesuunaliseks info tarbimiseks.

2.2.5. Netikett ehk veebisuhtluse reeglid ja tavad

Netikett, teisisõnu **võrguetikett** (inglise keeles: *netiquette*) on kogum reegleid ja tavasid, mille sihiks on reguleerida internetikasutajate igapäevasuhtlust ning ennetada võimalikke suhtluse digitaalsusest tulenevaid probleeme (Pilt 2017a: 163). Seejuures võib eristada: 1) nn üldlevinud netiketti, ning 2) kohaspetsiifilist netiketti. Üldlevinud netiketireeglid laienevad kogu sotsiaalmeediasuhtlusele ning keskenduvad internetis suhtlemise heale tavale üldisemalt, hõlmates seejuures nõuandeid ning ettekirjutusi nagu kuidas ennast digitaalses keskkonnas arusaadavaks teha või suhtluspartneriga arvestada ning viisakaks jääda. Näitena on üks levinud netiketireegleid, et vältida tuleks läbivat suurtähelist kirja, sest internetisuhtluses tähistab see karjumist ning ei ole seetõttu kooskõlas vestluspartnerist lugupidava suhtluse hea tavaga. Kohaspetsiifilised netiketireeglid seevastu tähistavad konkreetse sotsiaalmeedia keskkonna reegleid ja tavasid. Viimased jagunevad veel omakorda ametlikuks, nn kirjutatud (so keskkonna omanike poolt loodud) ja mitteametlikuks, nn kirjutamata (so internetikasutajate igapäevasuhtluse tulemusel tekkinud) netiketiks (loe lisaks artikkel I 29–32; Pilt 2017a 163–164).

Veebikeskkonna ametlikud reeglid on tavaliselt veebilehele nähtavasse kohta üles riputatud ning toimivad seega “sildina uksele” (vt Wallace 2002: 93). Olenevalt veebikeskkonnast võib neid leida pealkirjade ja linkide alt nagu “Kasutajatingimused”, “Reeglid ja abi”, “Netikett” vm. Sedalaadi reeglid kirjutavad ette

⁹ Eesti keeles on samas tähenduses kasutusel ka termin “ühismeedia”.

keskkonnas osalejate ning selle haldajate õigused, määratlevad sobiva suhtumise teistesse kasutajatesse, sätestavad aktsepteeritud toimingud uute vestlusteemade loomisel, fotode postitamisel vm tegevustega seonduvalt. Näiteks on Perekooli reeglites sätestatud, et ühte ja sama teemat ei tohi algatada mitmes alamfoorumis korraga, ning et teema tuleb püstitada “õigesse” (st teemaga seotud) foorumisse, keskkonna omanikel ja moderaatoritel on õigus valesti postitatud teemad kustutada, teise alafoorumisse ümber tõsta, eemaldada reeglite vastu eksivad kasutajad suhtlusest jm (vt ka artikkel I, lk 30–31; Pilt 2017a: 164).

Veebikeskkonna nn mitteametliku ehk “kirjutamata” netiketi moodustavad kasutajaskonna hulgas ajapikku välja kujunenud suhtlustavad. Sedalaadi netiketiga saab keskkonna kasutaja end kurssi viia üksnes suhtlust pikaajaliselt jälgides ja/või selles osaledes. “Kirjutamata” reeglite hulka kuuluvad näiteks tabuteemad, millel ei tohiks sõna võtta või ka veebikogukonnas aktsepteeritud keelekasutus (sh visuaalidel põhinev pildikeel), mis võib olla väljastpoolt tulijale esmapilgul arusaamatu (vt ka artikkel I lk 31–32; artikkel V, lk 75; Pilt 2017a: 164). Nii ametliku kui ka mitteametliku kohaspetsiifilise netiketiga markeeritakse konkreetse internetikeskkonna (või selle osa) suhtluse piirid.

Väitekirja kontekstis on olnud netiketiteadmistest abi osalusjutustamise praktika lahtimõtestamisel. Näiteks on rühma reeglitel ja tavadel oluline roll kogemustelugude sisu ja vormi kujundajana (vt täpsemalt ptk 3.4.3.). Niisamuti on teadmised veebikeskkondade reeglitest ja tavadest aidanud mõista, millised võivad olla konkreetse keskkonna suhtluses osalejate võimalikud ootused seoses enda postituste kasutamisega uurimistöös, ning millised võiksid sellest tulenevalt olla sobivad uurijaetikaga seotud valikud uurimisprotsessis ja tulemuste esitamisel (vt täpsemalt ptk 4.).

2.3. Sotsiaalmeedia ja selle lubavused

Oma töös olen folkloristikast mõjutatud ideid internetifolkloorist ja kollektiivsusest, veebikogukondadest, kohtumispaikadest ning veebisuhtluse reeglitest ja tavadest sidunud sotsiaalmeedia uuringutes kasutatava teooriaga veebiplatvormide ja sealse suhtluse lubavustest. Viimases mängivad olulist rolli Veeb 2.0-ga seotud arvutitehnoloogiad ning sotsiaalmeediale iseloomulik osaluskultuur. Nendega seotud tegutsemisvõimalikkused mõjutavad samuti ühtviisi nii väitekirja keskmes olevat osalusjutustamise praktikat kui ka konkreetse uurimissituatsiooni sobilikke töövõtteid ning uurija võimalusi oma tööd teha. Järgnevad alapeatükid selgitavad nimetatud märksõnade tausta ja kasutust käesoleva väitekirja kontekstis.

2.3.1. Veeb 2.0 ja osaluskultuur

Infotehnoloogide seas levinud mõistega **Veeb 2.0** (inglise keeles: *Web 2.0*, nimetatud ka kui *Social/Participative/Participatory web*) tähistatakse veebidisaini teist põlvkonda, mille esilekerkimine paigutatakse 2000. aastate algusesse. Seda

iseloomustab liikumine staatilistelt veebilehtedelt (Veeb 1.0)¹⁰ dünaamilistele, interaktiivsetele veebilehtedele ning valdavalt kirjalikel tekstidel põhinevalt veebisult visuaalse ja mutimodaalse veebisisu poole.¹¹ Ühtlasi tähistab Veeb 2.0 sotsiaalmeedia tulekut. Selle eeliseks Veeb 1.0 ees on, et inimesi ei piira passiivne sisu jälgimine ja sealse info tarbimine, vaid võimalik on teiste internetikasutajatega vabalt suhelda ja sisu luua, ilma et neil oleks mingeidki algteadmisi programmeerimisest või veebidisainist.

Veeb 2.0 kultuuridiskursuse vasteks võib pidada mõistet **osaluskultuur** (inglise keeles: *participatory culture*). Viimasega rõhutatakse veebidisaini teise põlvkonnaga kaasnenud kultuuri demokratiseerumist küberruumis, vastandades seda tarbimiskultuurile (inglise keeles: *consumer culture*), mille puhul on tavalistel inimestel väga vähe võimalust kaasa rääkida. Interneti osaluskultuuri põhjalikumalt uurinud meediauurija Henry Jenkinsi (vt nt 2006 ja Jenkins jt 2009) järgi on see interneti laia leviku tulemusel sündinud kultuuri tajumise ja tarbimise viis, mida iseloomustab lihtsasti kättesaadav võimalus oma teadmisi, kogemusi ja loomingut teistega jagada (st igapäheast võib saada looja) ning see, et igapähe on võimalik teiste poolt vahendatud infot salvestada, kommenteerida, kasutada, jäljendada, muuta ja taasringlusesse lasta. Jenkins on kirjeldanud osaluskultuure kui produktiivseid, loovaid ja koostööl põhinevaid, viidates ühtlasi asjaolule, et interneti osaluskultuuri tingimustes asetleidva vastastikuse eneseväljenduse kaudu luuakse sotsiaalseid sidemeid teistega ning tekib ühtekuuluvustunne.

2.3.2. Lubavuste teooria ja sotsiaalmeedia

Lubavuste teooria (inglise keeles: *affordances theory*) loojaks oli ameerika psühholoog James J. Gibson, kes kirjutas sellest esmakordselt 1977. aastal artiklis “The Theory of Affordances”, viidates sõnaga lubavused teatud laadi suhetele looma ja keskkonna vahel. Gibson pidas lubavuste all silmas tegutsemisvõimalikkusi, see tähendab füüsilise keskkonna latentseid, muutumatuid omadusi, mis võimaldavad sellel tegutseja jaoks funktsioneerida teatud viisil. Näiteks pakub tuli soojust või võib kõrvetada (Gibson 2015: 119; vt ka Bucher & Helmond 2016). Gibsoni lähenemise järgi lubavus ei muutu, kui tegutseja vajadused muutuvad. Teisisõnu ei põhjusta lubavused käitumist, vaid piiravad ja kontrollivad seda (Gibson 1982: 411; Bucher & Helmond 2016). 1980. aastate lõpus võttis idee lubavustest üle veebidisaini valdkonna uurija Don Norman ja hakkas seda rakendama inimese ja arvuti vahelise suhtluse kirjeldamiseks. Norman räägib oma töödes “The Psychology of Everyday Things” (1988) ja “The Design of Everyday Things” (1990)

¹⁰ Veeb 1.0 (inglise keeles: *Web 1.0*) on veebidisaini esimene põlvkond, mida iseloomustavad staatilised, harva muutuvad veebilehed, kirjalikud tekstid, multimeedia ja interaktiivsuse puudumine ning tarbimisele suunatus. Viimane tähendab, et sihiks ei ole inimestevaheline suhtlus, vaid eeskätt veebikeskkonna loojate poolt seatud tingimustel info jagamine.

¹¹ Näiteks tulid sel perioodil Flash ja Photoshop, loodi sotsiaalmeedia keskkonnad nagu Facebook, Youtube, My Space, Vikipeedia, Twitter, Instagram, tekkisid veebipäevikud, kaasajased vestlusfoorumid, lehtede veebiväljaannete kommentaariumid ja kõikvõimalikud muud suhtluskanalid, nt eestlaste loodud Skype.

tajujust sõltuvatest lubavustest (inglise keeles: *perceived affordances*), mille all ta mõtleb asjade tajutavaid omadusi, mis määravad, kuidas on võimalik neid kasutada (Norman 1988: 9; Bucher & Helmond 2016: 5). Tema käsitluses on lubavused ainult need tegutsemisvõimalikkused, mida konkreetne tegutseja tajuda suudab (vt ka Tiidenberg 2017b: 21). Teisisõnu on Normani lubavused suhtluse elemendid, mille roll on näidata, kus ja mida kasutaja saab teatud olukorras teha. Kusjuures erinevad inimesed tajuvad lubavusi erinevalt, need on avatud erinevatele tõlgendustele ja mõjutatud kontekstist (Matei 2020: 6). Normani lähenemise järgi teevad lubavused teatud käitumise või tehnoloogia kasutamise kergemaks, mugavamaks, iseenesest mõistetavaks ja seeläbi tõenäolisemaks kui mingi muu käitumise (vt ka Tiidenberg 2017b: 21). Ühtlasi võttis Norman lubavuste kõrval kasutusele ka piirangute mõiste (inglise keeles: *constraints*), mille all peab ta silmas tunnuseid, mis teevad teatud kasutamisiisid võimatuks või keeruliseks¹² (vt ka Morrison 2014; Tiidenberg 2017b: 21).

Hiljem on idee arvuti vahendatud suhtluse lubavustest võtnud üle sotsiaalmeedia ja internetikultuuri uurijad. Selles kontekstis on räägitud ühelt poolt üldisemalt sotsiaalmeediale iseloomulikest lubavustest (inglise keeles: *social media affordances*) ning teiselt poolt kitsamalt nn platvormilubavustest ja -piirangutest (inglise keeles: *platform affordances and constraints*).

Danah Boyd (2010: 45–47) on kirjeldatud **sotsiaalmeedia põhilubavusi** nagu 1) jäävus (inglise keeles: *persistence*), st sotsiaalmeedia sisu salvestatakse ja arhiveeritakse automaatselt, mistõttu on tehtud lihtne meenutada, 2) kopeeritavus (inglise keeles: *replicability*), st sisu on lihtne paljundada ja muuta, 3) skaleeritavus (inglise keeles: *scalability*), st sisu potentsiaal saada nähtavaks on suur, ning 4) otsitavus (inglise keeles: *searchability*), st infot on otsinguga lihtne leida (vt ka Tiidenberg 2017b: 66–68). Niisamuti on sotsiaalmeediale üldisemalt iseloomulikeks lubavusteks peetud vastastikkust (inglise keeles: *reciprocity*), mis tähendab, et sotsiaalmeedia soodustab inimesi omavahelist suhtlust ning infovahetust (vt nt Lewis 2015), ning ka nähtavust (inglise keeles: *visibility*), mis viitab lihtsusele, millega sotsiaalmeedia võimaldab kasutajal varem nähtamatut teavet nähtavaks teha ning teistel kasutajatel seda teavet üles leida (vt lisaks ka Ellison & Vitak 2015; Treem & Leonardi 2012).

Platvormilubavuste ja -piirangute all on peetud silmas näiteks sünkroonilist, asünkroonilist, kirjalikku, visuaalset või mutimodaalset suhtlust, teemaviidete (inglise keeles: *hashtag*) kasutamist, esinemist kasutajanimede all või anonüümselt vm konkreetsetele veebikeskkondadele iseloomulikke jooni. Ühtlasi on kultuuriuurijate seas levinud arusaam, et lubavused on platvormi tehnoloogiliste võimaluste ja kasutajate kokkupuutel tekkiva suhtlusruumi omadused ehk tajutavad tegutsemisvõimalikkused (vt Bucher & Helmond 2016: 3, 20; Cocq 2019: 3). Selle taga on ideed, et platvormid võimaldavad ja piiravad tegevusi ning et eri kasutajad aduvad platvormide võimalusi erinevalt. See haakub Normani lähenemisega,

¹² Selles kontekstis on lubavuste mõistel kitsam ja laiem tähendus. Mõiste kitsam määratlus viitab üksnes omadustele, mis teatud tegutsemisviise võimaldavad, mõiste laiem määratlus hõlmab aga nii võimalusi kui ka piiranguid.

sest selles kontekstis ei ole lubavused mitte veebiplatvormi latentsed omadused, vaid tajujast sõltuvad, kindlas tegutsemisfääris olev potentsiaal (vt ka Tiidenberg 2017b: 22). Niisamuti on ka näiteks Jose van Dijck (2013: 180) nentunud, et platvorm ei ole asi, vaid see paneb asjad juhtuma. Nõnda räägib Katrin Tiidenberg (2017b: 68–69) oma selfi praktikatele keskenduvate käsitluste kontekstis lubavustest konkreetsete teguviiside või tulemuste jaoks, mille puhul mängib rolli sotsiaalmeediaplatvormi, kasutajagrupi või kogukonna normide ja tavade koostõju ning seda tõlgendav inimene. Näiteks võimaldab visuaalne ja multimodaalne sisulooime inimestel end esitleda teatud viisil, püsiva pseudonüümi alt esinemine võimaldab usaldusliku ja usaldusväärsena tajutava õhustiku teket jm (samas: 69). Seejuures on lubavustest sageli räägitud ka seoses sellega, et sotsiaalmeedia platvormide omadused ei määra mitte ainult individuaalseid tegevusi, vaid võimaldavad või piiravad ka sotsiaalset suhtlust (vt lisaks nt Bucher & Helmond 2016: 8–11; Ellison & Vitak 2015; Gaver 1991: 80, 1996: 114, 125; Hutchby & Barnett 2005: 151). Nii on sotsiaalmeedia kontekstis kasutusel ka mõiste sotsiaalsed lubavused (inglise keeles: *social affordances*), mis rõhutab neid võimalusi, mida tehnoloogia pakub sotsiaalseteks suheteks ja sotsiaalsete struktuuride loomiseks (Bucher & Helmond 2016: 9–11; Wellman 2001: 228). Katrin Tiidenberg (2017b: 21) on märkinud, et sotsiaalsed lubavused aitavad inimestel aduda oma sotsiaalse keskkonna iseärasusi ja nõuavad mingit kindlat käitumist. Näiteks mõjutavad erinevate sotsiaalmeediaplatvormide tegutsemisvõimalikkused seda, millised sotsiaalsed ülesanded on fotode puhul olulisemad ja millised jäävad tagaplaanile (vt lisaks Tiidenberg 2017b: 92–93).

Eelkirjeldatule tuginedes viitab käesolevas väitekirjas “lubavuste” mõiste konkreetse veebikeskkonna suhtlusruumi omadustele, mis võimaldavad või hõlbustavad teatud toiminguid ja sotsiaalmeedia kasutajate vahelist suhtlust, ning “piirangute” mõiste omadustele, mis takistavad või pärsivad teatud toiminguid või suhtlust. Kusjuures, see, kas konkreetsel juhul on tegu lubavuse või piiranguga, oleneb kontekstist. Nii võib näiteks suhtlusruumi tehnoloogiliste vahendite abil pakutav anonüümsus olla ühel juhul eeliseks millegi tegemiseks ja teisel juhul takistuseks. Internetikultuuri uurijate sõnavara kasutades seostub kirjeldatud idee lubavustest ehk tegutsemisvõimalikkustest ühtlasi arusaamaga, et sotsiaalmeedia ei ole pelgalt “globaalne küla”, vaid et see sisaldab väga eriilmelisi internetikeskkondi, mille tehnoloogilised võimalused ja sellega seotud suhtlusruumi eripära mõjutavad, mida ja kuidas inimesed saavad või ei saa seal teha (vt ka artikkel I, lk 23). Teisisõnu loovad veebikeskkonna lubavused ja piirangud koos sealsete reeglite ja aja jooksul väljakujunenud tavadega kommunikatiivse konteksti, st olukorra või “raami”, kus veebikogukondade suhtlus ja tegevused konkreetses “kohtumispaigas” aset leiavad (vrd ka Tiidenberg 2017b: 214). Nõnda on näiteks Martin Gibbs jt (2014: 63) kasutanud ka terminit **platvormi rahvapärane suhtlusviis** (inglise keeles: *platform vernacular*) selleks, et kirjeldada, kuidas tarkvara mõjutab internetikeskkonna kasutajate väljendusviise ja praktikaid, nentides, et igale sotsiaalmeediavõrgustikule on omased unikaalne stiil, keelereeglid ja sisemine loogika (vt ka artikkel V, lk 63).

2.3.3. Vestlusfoorumite ja Instagrami lubavused väitekirja kontekstis

Vestlusfoorumid nagu väitekirja artiklites vaatluse all olevad Kodutud, Perekool ja “Teistmoodi laste” vanemate foorum, on internetikeskkonnad, mis suunavad sotsiaalmeediakasutajaid algatama temaatilisi arutelusid ning jagama informatsiooni ja isiklike lugusid. Vestlusfoorumitele iseloomulike ning ühtlasi käesoleva töö keskmes olevate uurimisküsimuste kontekstis oluliste lubavuste ja piirangutena võib seejuures esile tõsta suhtluse asünkroonilisust¹³, suhtluse kirjalikkust, kasutajanimede all esinemist või anonüümsust, postituste tagantjärgi kustutamise ja muutmise võimalust, ning keskkonna poolt etteantud alaforumite temaatilist jaotust. Lisaks tuleb foorumite puhul selgelt esile vastastikkuse lubavus, mis antud juhul väljendub rühmakommunikatsioonile ja koostööle suunavas suhtlusruumis. Viimane tugineb keskkonna pakutavatele tehnoloogilistele vahenditele nagu postitustele vastamine, kommenteerimine, meeldivaks või mitte meeldivaks märkimine vm. Seejuures võivad ka foorumid erineda – näiteks pakkudes lisaks rühmasuhtlusele privaatvestlusi või mitte. Kõik kirjeldatud tegutsemisvõimalikkused mõjutavad omal moel osalusjutustamise praktikat konkreetsetes veebikeskkonnas (vt täpsemalt artikkel IV, lk 33–34 Perekooli lubavustest ja ptk 3.4.). Niisamuti on need lubavused mänginud olulist rolli väitekirjaga seotud metodoloogiliste, sh uurijaetikak puudutavate valikute tegemisel. Näiteks seostuvad need küsimustega nagu millised meetodid vm uurija valikud konkreetsetesse uurimiskeskonda sobivad, kuidas saab kirjalikus ja anonüümses suhtluskeskkonnas inimeste usaldust võita, või mil viisil teha uuritavate heaoluga arvestavaid otsuseid, kui nendega kontakteerumine pole võimalik (vt täpsemalt ptk 4.2.–4.5.3.).

Katrin Tiidenberg (2017b: 112) on märkinud, et Instagrami tajutakse tänu selle tähelepanumajanduslikele lubavustele (teemaviidete lisamine, ühesuunaline jälgimine) ennekõike strateegilise muljehalduse ja eneseturundamise jaoks sobiva platvormina. Fotode ja videote jagamist soodustava keskkonnana toimib Instagram visuaalsetel praktikatel põhineva suhtlusvõrgustikuna. Seejuures võib lisaks enda isiku, kogemuste, ideede ja maailmavaate esitlemisele olla sealsete tegevuste sihiks ka enesemääratlemine ning enda kogemuste lahtimõtestamine. Nii koondab Instagram muuhulgas ka mitmesuguseid gruppe (nt LGBT kogukond ja erinevad terviseetevadele keskenduvad rühmad), mis kasutavad seda enda nähtavaks tegemisel, sõnumite edastamisel ja infovahetuses (vt ka artikkel V, lk 64; Tiidenberg 2018a: 62).

Osalusjutustamist mõjutavate lubavustena ilmnevad Instagrami puhul visualiseerimise ning audiovisuaalse ja multimodaalse sisuloome võimalused. Keskkonna

¹³ Asünkroonilise vestlusfoorumite lubavusena tähendab, et suhtluse pooled ei osale selles samal ajal, täna esitatud küsimusele võib vastata homme vm sobival hetkel (vt ka Blank 2007: 20; Fialkova & Jelenevskaja 2001; Wallace 2002: 18–20). Tekstid salvestatakse ja arhiveeritakse foorumikeskkonnas nende kirjutamise hetkel. Uued teemad lükkavad vanemad tahapoole moodustades lehekülgedepikkusi loendeid. Viimaseid saab korduvalt üle lugeda ning naasta vestluse edenedes hõlpsasti selle alguses käsitletud probleemide juurde (vt ka artikkel I, lk 28).

kasutajad saavad lihtsa vaevaga fotosid ja videoid jäädvustada ning neid töödelda, lisades pildifiltreid, heliefekte jm. Visuaalseid materjale saab siduda pildiallkirjadega, selgituste ning tujukujudega, mis kõik aitavad kaasa sõnumite edastamisele, võimendamisele ning täpsustamisele (vt ka artikkel V, lk 64). Niisamuti võib jutustamispraktikat mõjutavaks lubavuseks pidada, et Instagram võimaldab oma kasutajatel jagada enda igapäevahetki nii reaajas kui ka erisugustel viisidel tagantjärele (vt lisaks näide nr 7, ptk 4.5.3.). Ühtlasi ei puudu Instagrami puhul koostööd ja vastastikust suhtlust soodustavad tegutsemisvõimalikkused. Inimeste vaheliste sidemete loomine toimub jälgimise põhimõttel (iga kasutaja saab valida, kelle postitusi ta soovib näha, oma soovi kinnituseks tuleb vajutada kontode juures olevat nuppu “follow”). Samas on võimalik jälgitavatega suhtlusesse astuda ja oma arvamusi, teadmisi või meelsust jagada postituste juures olevas kommentaaride rubriigis ning postitusi meeldivaks märkides. Samuti laseb Instagram selle kasutajatel omavahel privaatsõnumeid saata. Lisaks on nii osalusjutustamise praktika kui ka uurimistöömetodoloogia kontekstis oluliseks Instagrami lubavuseks teemaviidete kasutamine. **Teemaviide** on märgist # ja teatud sõnast või sõnadest koosnev viide, mis hõlbustab keskkonna kasutajatel nii konkreetse teema kohta info hankimist kui ka enda postituste kergesti leitavaks tegemist. Postitustele lisatuna võimaldavad teemaviited rühmitada sarnase sisuga postitusi, teevad need märksõnaotsinguga keskkonnast leitavaks ning toimivad omamoodi metakommentaariidena. Nii tähistavad need otsesest või kaudset dialoogi osalejatega, kes on kasutanud sama teemaviidet (vt ka artikkel V, lk 64). Nõnda on teemaviidete oluline roll väitekirjas vaatluse all oleva Instagrami kehavälise viljastamise kogukonna moodustumisel (vt täpsemalt ptk 3.4.1.). Sotsiaalmeediapõhise uurimistöö meetodite kontekstis aga on teemaviidete otsing olnud seevastu lubavuseks, mis laskis uurimisprotsessis selekteerida ja piiritleda materjali konkreetsete märksõnade abil (vt täpsemalt ptk 4.1.4.).

2.4. Refleksiivsus kui metodoloogiline lähtekoht

Üks olulisi märksõnu väitekirja kontekstis on **refleksiivsus ehk enesekohasus** (inglise keeles: *reflexivity*), millega seotud teemaderingi olen põhjalikumalt avanud mitmes uurimistöö metodoloogiat puudutavas käsitluses (Pilt 2007a, 2007b, 2017b; Pilt & Laineste 2020: 516). Järgnev on kokkuvõtte refleksiivsuse märksõnaga seotud taustsüsteemidest kultuuriuurimises üldisemalt ning käesoleva folkloristikast ja veebiennograafiast lähtuva väitekirja kontekstis.

2.4.1. Refleksiivsuse kontseptsiooniga seotud taustsüsteemidest kultuuriuurimises

Refleksiivsust tavatähenduses on määratletud eneseteadlikkuse, enesele viitamise või eneseanalüüsiprotsessina. Kultuuriuurimises tähistab see uurija kohaloleku ja uurimisprotsessi vastastike mõjude teadvustamist ja analüüsimist ning nende mõjude nähtavaks tegemist uurimistulemustes (Davies 1999; Hine 2015: 16, 45;

Pilt 2007a, 2017b: 207; Pilt & Laineste 2020: 516). Täpsemalt vaatleb refleksiivne uurija oma isikut, rolli, valikuid ja välitöödel kujunevaid suhteid ning analüüsib nende mõjusid uuritavaile, uurimisprotsessile ja selle tulemusele. Seejuures on refleksiivsuse peamiseks eesmärgiks lahendada probleeme, mis tekivad kirjeldatava/uuritava tegelikkuse ülekandmisel teadusliku uurimise konteksti (vt Davies 1999; vrd Fingerroos 2003: 6; Pilt 2007a; Suojanen 1995: 161). Refleksiivsus aitab uurijal leida konkreetse uurimissituatsiooni sobilikke tegutsemisviise. Näiteks aitab see valida erinevate eneseesitusviiside, materjali kogumis- ja analüüsimetodite vahel. Samuti on sellest kasu uurijaetika otsuste tegemisel, aidates leida tasakaalu uurija eesmärkide ning uuritavatega arvestamise vahel (refleksiivsusest ja uurijaetikast loe lisaks Pilt 2017b: 207–219, 2017c: 264). Refleksiivsus on ka vahendiks, mis aitab uurijal aru saada, millistes tingimustes on tema allikad loodud. Ühtlasi on uurija rolli, valikute ja väljal asetleidvate kohtumiste analüüsimine ning avamine kultuuriuurimises vajalik, et asetada uurimistulemused laiemasse konteksti. Eesmärgiks on teha uurimise lähtekohad ja -protsess läbipaistvaks ja mõistetavaks uurimuse auditooriumeile (Pilt 2017b: 207). Refleksiivne peegeldamine uurimuse kirjapanekul aitab lugejatel mõista uurija oletusi ja seisukohti ning näha, mil viisil on tema kohalolek mõjutanud uurimisprotsessi ja selle tulemusi (Baym 2009: 185–186). Teisisõnu oleneb refleksiivsusest uurija interpretatsiooni veenvus (vt ka Riessmann 2003, 2008; Pilt & Laineste 2020: 516).

Vaated uurija rollist uurimisprotsessis ja sellega seotud refleksiivsuse vajalikkusest on kujunenud kahe tunnetusteoreetilise taustsüsteemi – positivismi ja postmodernismi – mõjuväljas. Positivismi näol oli tegu refleksiivse lähenemise esile kerkimiseks vajaliku eel etapiga (Davies 1999: 71). Uurija enesekohasus positivismis seostus osalusvaatluse kui antropoloogilise välitöö meetodiga, mille puhul püüdis uurija teha ennast nii allikate loomise protsessis kui ka uurimistulemuste esitamisel võimalikult nähtamatuks (Davies 1999: 11; Pilt 2007a). Positivistliku vaatepunkti järgi on informatsioon “lukustatud”, see tähendab, valmis kujul ootamas, et uurija selle väljalt üles korjaks. Välitööde tegija ülesandeks on materjal kokku koguda ja seda vahendada. Teisisõnu pole suurt vahet, kes informatsiooni kogub, sest kogumise tulemusele selles olulist mõju ei nähta (Pilt 2017b: 208).

Paradigma muutus, mida on nimetanud ka “refleksiivseks pöördeks” (vt nt Davies 1999: 11; Altheide & Johnson 1994: 486; Bendix 1997: 11), toimus ingliskeelse teadusmaailma kultuuriuurijate seas 1960.–1970. aastatel (Pilt 2007a, 2017b: 208). Seoses postkolonialistliku kultuuripärandi ümberhindamisega hakati teaduslikku vaatlejat nägema osana kultuurist ja kontekstist, mida ta püüab mõista ja esitada. Uue vaate järgi kutsuti üles refleksiivsusele selles mõttes, et uurides teisi tuleks ühtlasi uurida endid suhetes nende teistega (Altheide & Johnson 1994: 486; Anttonen 1993: 23; Davies 1999: 12; Pilt 2007a; Vidich & Lyman 1994: 41). Sedalaadi uurija eneseanalüüsi vajadus seostati küsimustega välitöödel kogutu kvaliteedist ja meetodite arendamisest, kuid ka küsimustega uurijaetikast (Pilt 2017b: 208).

Uute vaadete eelduseks oli eemaldumine positivismist ja postmodernistliku epistemoloogia omaksvõtmise. Viimane tähistab teadmise loomise seisukohast piiride hägustumist subjekti ja objekti vahel – üks võib muutuda teiseks. Selle vaate järgi ei ole olemas eelarvamustest vaba teadmist ega teadust. Uurimismaterjal ei oota valmis kujul üleskorjajat, vaid luuakse konkreetset välitöösituatsiooni selles osalejate suhtluse tulemusel (Pilt 2007a). Postmodernistlik arusaam teadmiste loomisest lähtub fenomenoloogilisest hermeneutikast, mille järgi on mõistmise objekt muutuv ja alati seotud konkreetse ajahetkega (Anttonen 1993: 25). Seega on väljal asetleidvate kohtumiste mõju analüüsimine vajalik, sest sellest sõltub, millist materjali õnnestub talletada ja milliseid järeldusi saab selle põhjal teha (vt Davies 1999: 15; Denzin & Lincoln 1994: 5; Pekkala 2003: 88; Pilt 2007a; Vasenkari 1996: 86).

Hiljem on arusaamu refleksiivsusest kujundanud 1980. aastatel samuti ingliskeelset teadusmaailma esindavate kultuuriantropoloogide seas esile kerkinud arutelu nn uue etnograafilise kirjutamise (inglise keeles: *writing ethnography* või *writing up*) teemadel (vt nt Clifford & Marcus 1986). Kui 1960. aastate lõpul ja 1970. aastatel keskendusid uurijad peamiselt eneseteadlikkusele ja -analüüsile välitööprotsessis, siis nüüd hakati pöörama tähelepanu ka sellele, kuidas tuleks välitöökogemus üle kanda kirjalikku vormi. See seisukoht juhtis kultuurikirjeldusi mõistma kui sotsiaalseid fakte (Marcus 1994: 571; Rabinow 1986) ning oluliseks sai uurija positsiooni ja kohaloleku nähtavaks tegemine lugejaile (Kuutma 2005: 18; Pilt 2007a, 2017b: 208; Richardson 1994: 518). Küsimus representatsioonist seostati uurimustes küsimustega metanarratiividest, tekstualiseerimisprotsessi retoorikast, autorluselusest ning võimalikest uurimuse lugejatest või auditooriumitest. Uurimuse refleksiivsus selles kontekstis seisneb intertekstuaalsuses: see ei sisalda mitte ainult uurija järeldusi, vaid peegeldab kogu uurimisprotsessi ja sellest lähtuvalt erinevaid suhteid uurija ja uuritava vahel (vt Altheide & Johnson 1994: 495; Davies 1999: 216; Pilt 2007a).

Kultuuriuurijate arusaamu eneseanalüüsi vajalikkusest uurimisprotsessis on mõjutanud ka feministlik teooria. Naisuurimisest lähtuvas refleksiivsuses on nähtud lahendust nii uurijaetikaprobleemidele kui ka uurija jõupositsioonile uuritavate suhtes. Viimase all mõeldakse, et uurija on see, kes “allutab” uuritava enda huvidele ja loob tõlgendusi, mis on alati teatud määral mõjutatud tema isikust ja sotsiaalkultuurilisest taustast. Refleksiivsus aitab uurijal seda jõupositsiooni avada (Pilt 2017b: 210). Seejuures on naisuurimises ühtviisi olulised nii uurija isiku asjakohase tausta ning väljal asetleidvate kohtumiste mõjude analüüsimine ja esitamine kui ka uurija rollist tulenevate valikute paigutamine laiemate teadusteoreetiliste- ja metodoloogiliste lähenemiste konteksti (vt Fingerroos 2003; Haraway 1988; Marcus 1994: 569; Olesen 1994: 166; Pilt 2017b: 210; Punch 1994: 85, 89; Wolf 1996: 2). Ühtlasi võib naisuurimisest lähtuvas refleksiivsuses olla tegemist uurija enesevaatlusega, milles tema enda isiklik taust, kogemused ja tunded on uurimuse lähekohaks ning ka keskseks uurimisfookuseks (loe lisaks autoetnograafilisest lähenemisest: Adams & Holman Jones & Ellis 2015, 2022; Ellis & Bochner 2000; Siim 2017a: 184–192).

Refleksiivsus kui mõiste ja metodoloogiline lähtekoht seostub ühtviisi nii “oma” kui ka “võõra” kultuuri uurimisega (vt nt Latvala 2001, 2002; Richardson 1994; Ruotsala 2001). Olenevalt uurimistööst võib uurija oma refleksiivse lähenemise seostada mistahes üksiku uurimistöö etapiga (nt ainult välitööde või uurimistulemuste esitamise) või kogu protsessiga. Samuti on see, millisele eneseanalüüsi ja vastastikmõjude aspektile uurija konkreetsel juhul tähelepanu pöörab, väga erinev. Näiteks võib uurija keskenduda sellele, kuidas tema sotsiaalkultuuriline taust (sh sugu, rahvus, päritolu või sellised sotsiaalsed rollid nagu lapsevanem ja lastetu), ning selle taustaga seotud teadmised, hoiakud ja kogemused mõjutavad teemavalikut, suhteid uuritavatega, uurimistulemustes esitatavaid tõlgendusi vm uurimisprotsessiga seonduvat (vt nt Latvala 2001; Stoeltje & Fox & Olbrys 1999: 166). Uurija refleksiivse analüüsi fookus välitöösituatsioonis võib olla sellel, millist mõju avaldavad uurimisprotsessile, osalejaile ning uurimistulemusele väljal aset leidvate kohtumiste aeg ja koht, asjaosaliste käitumine ja väljaütlemised, suhtlusest ajendatud emotsioonid, juuresviibivad kolmandad isikud vm konkreetsest situatsioonist olenevad tegurid. Refleksiivsus uurimisprotsessis võib tähistada, et uurija analüüsib oma valikute ja töövahendite (uurimisteema, eesmärgid, välitöömeetodid, teoreetiline raamistik) mõju allikaloomeprotsessile, materjali analüüsile, tulemuste esitamisele või ka väljal kujunevatele suhetele ning uuritavatele (vt nt Anttonen 1993: 7; Fingerroos 2003: 2; Lawless 1991: 39; Pekkala 2003: 85). Ühtlasi võib üks uurija refleksiivseid toiminguid praktilises uurimistöös olla ka uuritavatel tagasiside küsimine enda tõlgendustele ja järeldustele ning sellega arvestamine uurimistulemuste esitamisel (loe lisaks Pilt 2007a, 2017b: 216; vt ka Seljamaa 2017: 232; Västriku 2017: 306).

Refleksiivsuse mõiste mitmetähenduslikkus ning kasutus erinevates käsitlustes on pannud uurijaid otsima nn “õiget” või “universaalset” refleksiivsuse kontseptsiooni või uurimisvõtet. Ühelt poolt on see viinud uurijaid paigutama enesekohasust sedalaadi metodoloogilisse võtmesse, kus see seostub konkreetsete uurimisprotsessi etappide ning uurija toimingutega (vt nt Fingerroos 2003: 9). Teiselt poolt on püütud probleemi lahendada, defineerides refleksiivsust nii, et seda võiks käsitleda kui “tavalist”, igasugusele uurimissituatsioonile loomuomast, sobilikku protsessi või toimingut (vt nt Lynch 2000: 48). George E. Marcus (1994) on seevastu lahendanud refleksiivsuse määramise probleemi eristades olemuslikku refleksiivsust (inglise keeles: *essential reflexivity*) ja ideoloogilist refleksiivsust (inglise keeles: *ideological reflexivity*). Olemuslik refleksiivsus on omane igasugusele diskursusele, sest refleksiivsus on alati osa keelekasutusest. Ideoloogiline refleksiivsus uurimistöö kontekstis aga tähistab viise, kuidas kasutatakse refleksiivsust teatud teoreetilistest või intellektuaalsetest huvidest lähtuvalt. Teisisõnu on see uurimuse taustsüsteem, mis määrab kui palju refleksiivsust, millises vormis ja miks kasutada (sammas: 568; vt ka Pilt 2007a, 2007b: 44–46).

Kokkuvõtvalt ei ole olemas üksüheselt määratletavat refleksiivset lähenemist. Seetõttu viib edasi mõtteviisi, et praktilises uurimistöös tingib uurija refleksiivsuse vajaduse, vormi ja eesmärgi konkreetne uurimissituatsioon: uurimusega seotud teadusteoreetilised taustsüsteemid, töö teema, uurimismaterjal, uurimisküsimused, uurimisväljal aset leidvad suhted jm konkreetse uurimistöö asjaolud (Pilt 2007a, 2017b: 211; vt ka Lynch 2000: 27–34).

2.4.2. Folkloristlikust uurimistööst ja veebiethnograafiast ajendatud refleksiivsus

Käesoleva uurimistöö refleksiivsuse vajaduse, vormi ja eesmärgid on tinginud eelkõige kaks omavahel põimunud konteksti, milleks on küsimused uurija rollist ja tema töövahenditest folkloristlikus uurimistöös ning internetikultuuri nähtuste asetamine uurimisfookusesse.

Refleksiivsuse ideede esile kerkimine folkloristikas seostub rahvaluule esituskeskse uurimisega, s.t tähelepanu pööramisega pärimuse situatiivsele kontekstile, kasutamisele ning tähendusele (Pilt 2017b: 210). Eestis võis folkloristi isiku ja rolli mõjusid puudutavate arutelude elavnemist täheldada 1990. aastatel. Sel ajal hakati aina enam tähelepanu pöörama sotsiaal- ja kultuuriantropoloogiast mõjutusi saanud uurimissuunale, mis näeb folkloori kui protsessi ja kultuurikommunikatsiooni vahendit (Ben-Amos 1971; Ben-Amos & Goldstein 1975; Honko 1998). Samuti jõudsid Eesti lugejani 1990. aastate lõpul ja 2000. aastate alguses Soome folkloristide refleksiivsuse ideega seostuvad käsitlused nn dialoogilisest metodoloogiast (inglise keeles: *dialogic methodology*, vt Vasenkari 1999: 54–59; Vasenkari & Pekkala 2000: 246–249). Viimase järgi luuakse uurimisandmed, teadmised ja tähendused uurija ja uuritavate vahelises kohtumisprotsessis ning need on alati mõjutatud ajast, kohast ja konkreetsest uurimistöösituatsioonist. Lisaks esmasele, vahetule dialoogile – uurija ja uuritavate kohtumisele uurimiseväljal – mõjutavad selle vaate järgi uurimise osapooli varidialoogid, mis on seotud nende eelteadmistega, kultuurilise, sotsiaalse ja isikliku taustaga (vt ka artikkel II: 162–163). Eesti folkloristide töödest on sellest ajast märgilise tähtsusega Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristi Anu Korbi käsitlused välitöödest Siberi eestlaste juures, milles ta keskendus esimesena üksikasjalikult välitööde tulemust mõjutavate tegurite kirjeldamisele ja analüüsimisele (vt Korb 2001, 2002, 2005). Kuigi oma olemuselt olid need käsitlused enesekohased, siis refleksiivsuse märksõna neis käsitlustes siiski ei mainitud. Refleksiivsus kui teadustermin võeti eesti folkloristide poolt esmakordselt kasutusele seoses teadusdistsipliini kriitilise eneseanalüüsi (vt Kuutma & Jaago 2005) ja representatsiooni temaatikaga (vt Kuutma 2005).

Eelkirjeldatud arengud ja käsitlused inspireerisid ka mind refleksiivsuse ideedesse uurimisprotsessi osana põhjalikumalt süvenema ning saadud teadmisi enda huvidest lähtuvalt ära kasutama. Kuigi keskendusin juba oma bakalaureuse-töös “Välitööd rahvaluuleteaduse huviobjektina” folkloristlikke välitöid mõjutavatele teguritele (vt Pilt 2001), kasutasin refleksiivsuse terminit uurimistöö lähenemisviisi ja metodoloogiliste valikute selgitamiseks esmakordselt enda magistriväitekirjas “Aines ja lähenemisviis. Sissevaateid tänapäeva eestlaste sünnipäevapärimusse: teadusteksti loome probleeme” (Pilt 2007b). Selles töös, milles avasin muuhulgas põhjalikult refleksiivsuse märksõnaga seotud taustsüsteeme, leidsin refleksiivsusest abi uurimissituatsioonis, kus uuritav nähtus seisis nii mulle kui ka uurimise auditooriumile eluliselt väga lähedal. Täpsemalt sai refleksiivsus minu magistritöös praktilise väljundi uurimismeetodis, mille nimetasin allikateloomisprotsessi analüüsiks. Refleksiivsus selle meetodi kontekstis on

uurija võime ja töövahend enda ja uurimisprotsessi vastastikuste mõjude teadvustamise ja analüüsi kaudu jõuda just konkreetsele uurimisainesele olemuslikult sobivate uurimisküsimuste, analüüsivõtete ning tekstuaalsete tehnikateni (loe lisaks samas: 47). Tõdesin, et analüüsidest allikate loomise protsessi ja avades uurimistulemuste kirjapanekul lugejaile enda suhet, kogemust ning valikute ajendeid vaadeldud materjaliga seoses ning väljal aset leidnud kohtumisi, võimaldab see leevendada uurimismaterjali elulähedusest tingitud pingeid. Sellisteks pingeteks võivad olla, et uuritavad ei tunne oma kogemust uurimistulemustest ära või et esitatu ei anna auditooriumi argiteadmistele käsitletud nähtusest mitte mingisugust lisainformatsiooni. Ühtlasi viis nimetatud kaasaja sünnipäevapärimusele kesken-duv töö mind esmakordselt uurimismaterjale koguma ning uurimistööd tegema internetiavarustesse – sealsetesse eriilmelistesse suhtlusruumidesse ja veebikogukondadesse. Viimasega seotud raskused, mis tulenesid minu varasema uurija-kogemuse ja töövahendite ülekandmisest sotsiaalmeedia digitaalsesse suhtlusruumi, avardasid minu arusaamu refleksiivse mõtteviisi võimalustest veelgi, ning pakkusid ainst doktoriprojekti kirjutamisele ja järgnevate aastate uurimistööle.

Sotsiaalmeediamaterjalidel põhineva etnograafilise uurimuse puhul, kuhu ka käesolev väitekirj paigutub, on nähtud refleksiivsuses ennekõike strateegiat, mis on abiks uurimiskeskonna digitaalsusest tulenevate probleemide lahendamisel ja digitaalse keskkonna iseärasustega arvestamisel ja nendega kohandumisel. Christine Hine'i järgi (2015: 16) pakub refleksiivsus lahenduse väljakutsetele, mis on seotud interneti "kehastunud" (*embodied*) olemusega ning internetikeskkonna kõikehõlmava (*embedded*) ja igapäevaelu integreeriva loomusega. Sisuliselt tähendavad need interneti omadused seda, et igal internetikasutajal, sh uurijal, on vahetud, igapäevased, kuid ka väga spetsiifilised kogemused ja arusaamad interneti-suhtluses toimuvast (samas: 14, 32, 40–46). Selles kontekstis on refleksiivsus etnograafilises uurimistöös vajalik, sest internetikasutajad kogevad olenevalt asjaoludest kõik oma suhtluskeskkonda erinevalt. Seega, olles veebis on oluline peegeldada, mida see uurija ja uuritavate osalusel konkreetset juhul endast kujutab. Teisisõnu saab uurija kasutada oma internetikogemust ja seotust internetiga kui metodoloogilist lähtekohta (samas: 45). Seejuures ei ole ühte, "õiget" mudelit etnograafiliseks uuristööks internetis, vaid uurijal tuleb õppida tegutsemise kaudu (*learning-by-doing*), kohanduda konkreetsete asjaoludega, ning teha oma kaalutletud valikud just konkreetsest uurimisobjektist lähtuvalt (samas: 54).

Ka Annette Markham on soovitanud refleksiivsust kui kasulikku strateegiat veebiethnograafias. Markhami järgi aitab refleksiivne metodoloogiline analüüs uurida "21. sajandi võrgustatud suhtluspraktikaid ja kultuurilisi ilminguid" (Markham 2013: 434). Seejuures nimetab ta uurimiskeskonna digitaalsusest tuleneva olulise väljakutsena uurimisvälja piiritlemise probleemi. Viimane tuleb esile, sest internetis tööd tehes seisab uurija silmitsi tuhandete veebilehtede, võrgustike, spetsiifiliste huvide ja taustadega rühmade ja indiviididega. Ta nendib, et digitaalsetel infovoogudel (*digital flows*) ei ole selgeid piire ja informatsiooni on ilmselgelt liiga palju (vt Markham 2013: 439–449, 2020: 11). Samuti tekib Markhami sõnul küsimus, mida tähendab uurimisobjekt sotsiaalmeedia vahendatud kontekstides? Kas see, mida veebimaterjalide ja suhtluse abil uuritakse, on

online-maailm suhetes *offline*-maailmaga või üksnes veebimaailm? Kas uuritav on virtuaalsus või tegelikkus? Lahendust neile välja piiritlemisega seotud probleemidele näeb Markham refleksiivses mõtteviisis, kus uurija tegeleb “piiride loomisega” (*making boundaries*), mitte “piiride leidmisega” (*finding boundaries*). Teisisõnu baseeruvad veebietnograafia välja piirid refleksiivsetel otsustel, mida uurija teeb (Markham 2020: 11; vt lisaks ptk 4.1.).

Samuti on Annette Markham (2013) soovitanud refleksiivsust kui abistavat strateegiat selleks, et mõelda meetoditest veebietnograafias. Ta nendib, et sotsiaalmeediapõhine suhtlus erineb oluliselt füüsilisest ruumist oma asünkroonsuse, kirjalikkuse, visuaalsuse ja audiovisuaalsuse poolest, misjuures igal veebikeskkonnal on veel omakorda spetsiifilised lubavused ja piirangud, reeglid ja tavad. See tähendab, et uurimistöös kasutatavad meetodid, mida oleme varasemalt kasutanud füüsilises ruumis, ei pruugi olla ülekantavad digitaalsesse ruumi. Nii tekivad küsimused, kuidas saavutada kontakti anonüümsete sotsiaalmeediakasutajatega ning mida täpselt tähendavad intervjuu, osalusvaatlus, märkmete tegemine või uurimismaterjalide dokumenteerimine konkreetsetes veebikeskkonnas (samas: 434). Lahendus neile väljakutsetele seisneb Markhami sõnul idees, et meetodid ei ole kunagi lõpetatud – “meetod on midagi, mida sa õpid, mitte midagi, millega sa alustad”. Ta ütleb, et meetoditesse on lihtne kinni jääda, sest uurijatena esitame valesid küsimusi. Selle asemel, et küsida näiteks “kuidas saan blogides vaadelda?”, on palju tulemuslikum küsida: “miks peaksin vaatlema?”, “millist materjali vaatluse abil saama peaksin?”, “kus ei ole mõtet teha osalusvaatlust?” või “kus intervjuu ei pruugi olla sobiv strateegia?”. Need on küsimused, mis aitavad uurimisprotsessis edasi ja aitavad kohandada uurija metodoloogilised valikud konkreetse uurimissituatsiooniga (Markham 2013: 437, 442).

Refleksiivsus kui metodoloogiline lähtekoht on oluline ka internetipõhist uurimistööd ja uurijaeetikat puudutavates aruteludes. Viimastes on kesksel kohal küsimused, kuidas tuleks uurijal toimida, kui inimeste füüsilise kohalolu puudumise tõttu on keeruline uurimistööga seotud asjaolusid läbirääkida või uuritavatega ühenduse võtmine osutub sootuks võimatuks. Selles kontekstis on refleksiivsuses nähtud vahendit, mis aitab uurijal teha konkreetse uurimistöö asjaoludest lähtuvaid, nii enda huvidega kui ka uuritavate heaoluga arvestavaid otsuseid (vt Markham 2006; lisaks ptk 4.5.1.).

Väitekirja valmimisprotsessis olen leidnud refleksiivsusest abi kõigil töö etappidel – nii uurimismaterjalide kogumist ettevalmistavas faasis, välitöödel sotsiaalmeedias kui ka kogutud analüüsides ja uurimistulemusi esitades. Iseäranis olen uurija kohaloleku rolli ja uurimisprotsessi vastastike mõjude analüüsimisest leidnud abi uurijaeetikaga seotud otsuste tegemisel, otsides vastust küsimusele, kuidas on sobiv toimida, kui uurimuse sihiks on vaadelda sotsiaalmeedias jagatavaid delikaatse sisuga isiklikke lugusid nende loomulikus jutustamissituatsioonis. Põhjusel, et üks uurimistöö sihte oli uurida meetodit, olen pidanud käesolevas väitekirjas vajalikuks peegeldada üksikasjalikult neid taustu ja valikuid, mille kontekstis on uurimuse aluseks olev materjal kogutud ja esitatud. Kõiki nimeetatud asjaolusid avan põhjalikumalt katuspeatüki neljandas osas “Uurija metodoloogilised ja eetilised valikud uurimisfookusena”.

2.5. Naiste kogemused ja lood sotsiaalmeedias

Väitekirja aluseks olev empiiriline materjal – naiste kogemused, lood ja nende ümber koonduvad veebikogukonnad – on interdistsiplinaarne uurimisväli ning osa laiemast diskursusest, mille raames keskendutakse osalemisele pere-, suhte- ja tervise teemalistes internetirühmades. Nõnda olen väitekirja valmimisel lisaks folkloristlikele käsitlustele leidnud tuge naisuurimise, psühholoogia, sotsioloogia, meditsiini antropoloogia ning meediauuringute valdkonna töödest. Täpsemalt paigutuvad väitekirja artiklid uurimuste hulka, milles vaadeldakse veebisuhtluse rolli ja võimalusi emaks saamise ja olemise, viljakuse ning üldisemalt naise tervise ja kehaga seotud narratiivide, kogemuste ning teadmiste jagamisel.

Üks fookusi kirjeldatud käsitlustes on nn tugirühmatemaatika, mille keskmes on idee, et sotsiaalmeediasuhtlus võimaldab sarnaste huvide ja kogemustega kasutajatel üksteist toetada ning sellest jõudu ammutada (Cohen & Raymond 2011: 941–942; Kalarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011; Kõiva 2009: 171–172, 180; Ley 2007: 1389; Reinaus: 2007: 17–18; Orgad 2005: 16; Sharf 1997: 68–69; Høybye & Johansen & Tjørhøj-Thomsen 2005: 216–217; Tuil jt 2008: 2501). Täpsemalt on emadusega seotud intiimsete teemade ümber koonduvate internetirühmade¹⁴ suhtluses nähtud naiste jaoks nii sotsiaalset tuge oma kogemustega seotud emotsioonidega (nt ärevus, kurbus, viha) toimetulekul (vt nt seoses viljatuse ja IVF-raviga seotud tugigruppidega: Kalarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011: 284; Malik & Coulson 2008: 106–108, 2010; Toscano & Montgomery 2009: 1033–1034) kui ka võimalust hankida meditsiini ekspertidelt saadule alternatiivset, teiste naiste kogemustel põhinevat teavet emaks saamise ja olemise kohta (Cohen & Raymond 2011: 944–945; Kalarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011: 286; Malik & Coulson 2008: 109; Sanders 2019; Wright & Bell 2003: 44). Ühtlasi on sedalaadi infovahetuses nähtud naiste soovi kogeda kogukonnavõi aktsepteerimistunnet (vt ka Johnson 2015). Selle põhjusena on toodud asjaolu, et sageli ei leia naised vajalikku toetust ja mõistmist oma pereliikmetelt, sõpradelt, vm lähikondlastelt (vt nt Ley 2007: 1395–1396). Suhtlus veebikogukonnas võimaldab seevastu leida mõttekaaslast ja sarnaste kogemustega saatusekaaslast ka siis, kui need asuvad geograafiliselt kaugel (Cohen & Raymond 2011: 941–942). Oluline roll on seejuures anonüümsuse lubavusel – see laseb naistel esitada küsimusi, mis võivad näida liiga isiklikud või piinlikud selleks, et neid oma isikuga seotult arutada (Cohen & Raymond 2011: 941; Kalarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011: 285; Sharf 1997). Samuti on internetitugirühmade suhtluse kirjalikkuses nähtud naiste jaoks teraapilist mõju (Høybye & Johansen & Tjørhøj-Thomsen 2005: 217). Selle tõdemuse taga on arusaam, et enda kogemuse sõnastamine, üles kirjutamine ja lugudeks vormimine laseb seda analüüsida, sellest paremini aru saada ning leida nii viis, kuidas kogetuga toime tulla (vt nt

¹⁴ Nimetatud ka kui “emadusega seotud intiimset avalikkused” (inglise keeles: *intimate mothering publics*). Termin viitab naiste veebisuhtlusele vm meditsiini valdkonna ekspertidele alternatiivse info hankimise ja pakkumise viisile, mille käigus jagavad naised omavahel emaduse kui intiimse teema kohta kogemuslikku teavet ja praktilist tuge (vt Johnson 2015).

Asplund Ingemark 2013: 8; Kõiva 2009: 171; Marander-Eklund 2000: 417, 2001: 184–18; Polkinghorne 2013: 34–40). Niisamuti on naiste emaks saamise ja olemise tugirühmade puhul vaadeldud, mis on see sotsiaalne kapital, tänu millele grupp veebis moodustub ning koos püsib. Nõnda on Barbara L. Ley oma 2007. aasta käsitluses analüüsinud, mil viisil soodustab või piirab osalejate pikaajalist pühendumist internetirühmale veebikeskkonna sotsiaalne- ja tehnoloogiline disain (nt foorumi kirjutatud ja kirjutamata reeglid, alaforumite temaatiline jaotus, moderaatori toimingud, grupi suurus jm).

Teine keskne teemaring naiste veebisuhtlusele keskenduvates käsitlustes seostub feministlikest (vt lisaks nt Koivunen & Liljeström 2003) ja postfeministlikest (loe lisaks nt Gill 2007; Shields Dobson 2015) vaadetest mõjutatud küsimustega, kuidas kasutavad naised sotsiaalmeediat naiseks ja emaks olemise ning lapseootusega seotud tabude ja väärkujutelmade vastu võitlemisel, enda tegeliku elu kogemuse ja hääle nähtavaks tegemisel laiemale avalikkusele ning ühiskonnas domineerivatele arusaamadele alternatiivsete seisukohtade esitamisel ja levitamisel (vt nt Johnson & Quinlan 2019; Neiterman 2012; Tiidenberg 2018a; Tiidenberg & Baym 2017; Tiidenberg & Gómez-Cruz 2015). Näiteks on IVF-ravi kogemuste keskenduvates käsitlustes esile toodud ühiskonnas levinud arusaamu, et viljakusprobleemidest ei ole sobiv rääkida ning et kehavälise viljastamise protseduur on naise jaoks “lihtne” või “isekas” viis laste saamiseks. Reaalsus aga on, et üksnes väike protsent kõigist IVF-katsetest õnnestub. Samuti tähendab kogu viljakusravi protsess naise jaoks sotsiaalset isolatsiooni ning negatiivseid tundeid nagu üksindus, lein, viha, jõuetus, lootuse kaotus vm (vt nt Kiliarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011: 281, 283–284; Toscano & Montgomery 2009: 1014, 1029). Täheldatud on, et ka normaalselt kulgeva lapseootuse ja sünnituse puhul võib naine tunda isoleeritust või üksindust, leides, et see, mida ühiskonnas neil teemadel räägitakse, ei ühti tema tegeliku elu kogemusega. Kui avalikkuses on laialt levinud seisukoht, et “lapse sünn on ime”, siis naise reaalne kogemus hõlmab muuhulgas nõutust, kõhklusit ja muret selle üle, kas see, mis tema kehaga toimub, on ikka normaalne, kas rasestumine ja sünnitus õnnestuvad või kuidas tuleks tal eri situatsioonides toimida (vt ka artikkel III, lk 49–50). Teemakohased käsitlused kõnelevad, et veebikommunikatsioon võimaldab neid kontekste laiemale avalikkusele avada ja selgitada, mida naised päriselt mõtlevad, tunnevad ja kogevad. Näiteks on Cohen & Raymond (2011: 937, 954) tõdenud, et suhtlus ja eneseväljendus veebifoorumeis laseb naistel astuda vastu ühiskonnas domineerivale diskursusele, mis dikteerib kannatamist vaikides, ja lubab naistel neid ümbritseva isolatsiooni ja vaikuse lõhkuda.

Kolmas teemaring, millele uurimustes naiste sotsiaalmeedias osalemisest ning kogemuste ja lugude jagamisest keskendutakse, seostub eneseesitluse ja identiteediloomega (vt nt Boer & Slatman 2014: 17–25; Kõiva 2009: 172; Orgad 2005: 3). Enda kogemuse kirjeldamise ja lugudeks vormimise kaudu luuakse sotsiaalmeedias pilt endast naise ja/või (tulevase) emana või sarnases olukorras olevatest naistest üldisemalt (vt nt Høybye & Johansen & Tjørhøj-Thomsen 2005: 214; Marander-Eklund 2000: 432; Neiterman 2012; Reinaus 2007: 41–43, 87–88; Toscano & Montgomery 2009: 1016; vt ka artikkel III, lk 66). Ühtlasi on uuritud,

mil viisil võimaldab sotsiaalmeedia naistel kontrollida ja kaasa rääkida, kuidas lapseootusega seonduvat avalikult konstrueeritakse ja esitatakse. Nii on näiteks Katrin Tiidenberg ja Nancy Baym (2017) oma artiklis “Learn it, buy it, work it – Intensive pregnancy on Instagram” keskendunud küsimusele, mida peavad naised ise oma veebisuhtluses raseduse või raseda naise puhul normaalseks ning kuidas korratakse seejuures varasemaid, raseduse moraalse reguleerimisega seotud diskursuseid ja luuakse uusi alternatiivseid diskursuseid. Viimaste hulka kuuluvad näiteks teemaviidetes, pildiallkirjades ja fotodel kujutatud peegelduvad seisukohad, et naisel lasub vastutus raseduse ja sünnituse positiivse kulgemise ees või et ka rase naine peab säilitama oma hea väljanägemise.

Olenevalt uurija taustast võib naiste kogemustele, lugudele ja sotsiaalmeediale keskenduvatel uurimustel olla väga erinevaid eesmärke. Nii võib sotsioloogia ja meediauuringute taustaga uurija soovida välja selgitada hetkel ühiskonnas domineerivaid ja alternatiivseid diskursusi (vt nt Tiidenberg & Baym 2017; Tiidenberg & Gómez-Cruz 2015). Samuti, nagu on iseloomulik meditsiiniantropoloogia valdkonnale, võib uurimisel olla väga praktiline siht – jõuda veebisuhtluse vaatluse abil naiste tegeliku elu kogemusteni, selleks et neid paremini mõista. Nii on võimalik pakkuda neile vajalikke tugiteenuseid nagu näiteks psühholoogiline nõustamine rasedatele või kehavälise viljastamise protseduuri läbivatele naistele (vt nt Malik & Coulson 2008; Toscano & Montgomery 2009). Käesolev väitekiri seevastu paigutub uurimuste hulka, mille põhifookus on naiste veebikogukondade toimimisel (vrd ka Høybye & Johansen & Tjørhøj-Thomsen 2005; Orgad 2005; Reinaus 2007). Täpsemalt keskendun enda folkloristlikest uurimishuvidest tulenevalt sellele, kuidas ja miks jagavad naised oma emaks saamise ja olemisega seotud kogemuslugusid sotsiaalmeedias, ning kuidas sealne suhtlusruum ja selles osalejad seda mõjutavad. Ühtlasi käsitlen kogemuslugude jagamist veebikogukonnas osalemise kontekstis kui sotsiaalset praktikat, milles sünnivad ja mille abil luuakse tähendusi.

3. OSALUSJUTUSTAMISE PRAKTIKAST EMAKS SAAMISE JA OLEMISEGA SEOTUD VEEBIKOGUKONDADES

Väitekirja keskmes olev teema, emaks saamise ja olemisega seotud kogemuslugude koosloomine ja jagamine veebikogukondades, paigutub laiemasse interdistsiplinaarsesse uurimisvaldkonda, milleks on sotsiaalmeedia narratiiviuuringud. Viimasega seonduvatest olulisematest märksõnadest ja arengutest olen andnud koos Liisi Lainestega ülevaate kõrgkooliõpikus “Andmestunud ühiskonna uurimise meetodid. Metodoloogiline teejuht” peatükis “Narratiivid sotsiaalmeedias” (vt Pilt & Laineste 2020). Käesoleva suurema alaosa esimeses pooles teen põgusa sissevaate sotsiaalmeedia tuleku mõjust lugudele ja jutustamisele. Samuti avan kogemuslugu kui üht väitekirja võtmetermiini, vaadeldes lähemalt, mis laadi narratiividega on tegu. Peatüki teises pooles peatun esmalt sotsiaalmeedia narratiiviuuringute kesketel küsimustel ning uurimisteedadel. Seejärel käsitlen oma töö teist võtmetermiini – osalusjutustamine. Ühtlasi avan viimasega seotud uurimisperspektiive ning olulisimaid järeldusi väitekirja kontekstis.

3.1. Sotsiaalmeedia narratiividest ning veebisuhtluse mõjust lugudele ja jutustamisele

Üldsõnaliselt võib **narratiiviks** ehk looks või jutuks nimetada jutustaja(te) poolt vahendatud ja struktureeritud, omavahel seotud juhtumite, sündmuste ja kogemuste kogumit, milles väljenduvad inimeste töökspidamised, väärtused ja tõlgendused. Kui traditsiooniliselt on narratiividena käsitletud nt muinasjutte, muistendeid, pajatusi, isikukogemuse jutte, eluloojutustusi või ilukirjanduslikke tekste, siis sotsiaalmeedia on loonud võimalused mitmesuguste uute narratiivsete nähtuste tekkeks (nt veebipäevikud, pildi- ja videopostitused, internetimeemid jm). Saab ka öelda, et internet on muutnud inimeste vahelise suhtluse narratiivsemaks või sellena jälgitavamaks, sest seal talletatakse ja tehakse laiemale avalikkusele kättesaadavaks ka need lood, mis varasemalt olid kaduva, ühekordse loomuga ja esitatud piiratud auditooriumile (Pilt & Laineste 2020: 494–495). Nii on sotsiaalmeedia seostatav nn isiklike lugude (inglise keeles: *personal stories*, *personal narratives*) või nn väikeste lugude¹⁵ (inglise keeles: *small stories*, vt nt Bamberg & Georgakopoulou 2008; Fetzer 2010; Georgakopoulou 2007, 2017; Georgakopoulou-Nunes 2017) “plahvatusena”, mis tähendab, et see on loonud väga suurele hulgal inimestele võimaluse vahendada oma lugusid kerge vaevaga väga laiale auditooriumile ning eri jutustamisvahendeid ja -viise kasutades. Näiteks pakub sotsiaalmeedia spetsiaalselt isiklike lugude postitamiseks mõeldud veebikeskkondi. Samuti on kogemuslood osa sotsiaalmeediakasutajate argisuhtlusest, kus neil on oluline roll infovahetuses. Ühtlasi on sotsiaalmeedia toonud varjust välja tundliku sisuga lood, mis füüsilises ruumis jäävad enamasti neljasilma

¹⁵ Lood, mida inimesed jagavad oma igapäevasuhtluse osana.

vestlusse või väikese grupi asjasse pühendatud inimeste ringi (nt lood haigustest, seksuaalkogemustest, sotsiaalsete vähemuste lood jm; vt ka Pilt & Laineste 2020: 501).

Sotsiaalmeedias on narratiivina käsitletav mistahes sealsetes keskkondades loodud või leviv fiktsionaalne või tõsielul põhinev kirjalik, visuaalne või multimodaalne sisu, milles kirjeldatakse sündmusi, nende kulgemist ajas, inimeste kogemusi ning antakse neile hinnanguid. Sotsiaalmeedia lugude sünonüümina on kasutatud ka mõistet **digitaalne narratiiv** (inglise keeles: *digital narrative* või *digital story*, *digital storytelling*), kuigi viimasele on omistatud ka kitsamaid ja laiemaid tähendusi. Digitaalse narratiivi või jutustamise esmane, kitsam versioon ei olnud otseselt seotud sotsiaalmeediaga. Terminiga tähistati mõneminutilise inimeste isiklikul elul põhinevaid videotöötlemise tehnoloogiate abil loodud ja toimetatud lugusid, milles kombineeriti sõnu ja jutustaja häält fotodega (vt Lambert 2006). Alles hiljem kandus termin edasi sotsiaalmeedias loodavatele ja levitatavatele lugudele ning samuti on seda kasutatud üldisemalt mistahes digivahendite (nt nutitelefonid, sülearvutid vm) abil loodud lugudele viitamisel (vt nt Churchill 2020; vt ka Pilt & Laineste 2020: 496). Lisaks on sotsiaalmeedia narratiividele osutades kasutatud sageli sünonüümsena ka terminit **Veeb 2.0 jutustamine** (inglise keeles: *web 2.0 storytelling*). Viimast on kasutatud, kui on soovitud rõhutada, mis mõju on avaldanud narratiivide sisule, vormile ja levikumehhanismidele veebidisaini teise põlvkonna tehnoloogiad (Alexander & Levine 2008; Pilt & Laineste 2020: 496; Wilson 2014).

Selleks, et mõista, miks on internetis jagatavad lood ja nende jutustamis-situatsioon just selline nagu see on, on hea teada, kuidas on sotsiaalmeedia tulek üldisemalt mõjutanud lugusid ning jutustamissituatsioone. Kuigi ka sealsetel narratiividel on klassikaliste narratiivide põhitunnuseid (vt nt Ochs & Capps 2001: 20), on neil digitaalsest suhtlusruumist tingituna oma eripärad (vt nt Page 2012: 9–16, 186–211). Näiteks saavad internetikasutajad sotsiaalmeedia üldisematest ja platvormilubavustest tulenevalt jagada oma lugusid kiiresti, vahetult peale sündmuste toimumist ja väga laiale auditooriumile. Kombineerida saab eri esitusviise, esitada lugusid anonüümselt või kasutajanime all, sünkroonselt või asünkroonselt. Võimalik on ise lugusid jagada, teiste lugusid kommenteerida, meeldivaks ning mitte-meeldivaks märkida. Lugusid saab omavahel linkida ning omal soovil või vastavalt auditooriumi tagasisidele muuta ja täiendada. Sellest tulenevalt võib sotsiaalmeedia narratiividele omistada tunnuseid nagu kontekstisidusus, ahelate ja võrgustike moodustumine, fragmentaarsus, avatud lõpp, multimodaalsus, dünaamilisus, interaktiivsus, kiire ja laiaulatuslik levik, autorite paljusus, dialoogilisus/polüloogilisus, autori ja auditooriumi vahelise piiri hägustumine, põhinemine koosloomel, sündmuste toimumine lähiminekis või reaajas ning multilineaarsus (vt lisaks ptk 3.2.1. ja ptk 3.2.2.). Põhierinevusi klassikalistele narratiividele ja sotsiaalmeedia narratiividele omistatud tunnustes illustreerib allolev tabel nr 1. Koostasime ja esitasime selle Liisi Lainestega isiklikele ja teiste autorite (Labov & Waletzky 1967; Herman 2011; Page 2012: 9–19; Georgakopoulou 2013: 694–696) tähelepanekutele tuginedes kõrgkooliõpikus “Andmestunud Ühiskonna uurimise meetodid. Metodoloogiline teejuht” (Pilt & Laineste 2020: 500).

Tabel nr 1: klassikalise ja sotsiaalmeedia narratiivi võrdlus

Klassikaline narratiiv (Labov & Waletzky 1967, Herman 2011)	Narratiiv sotsiaalmeedias (Page 2012, Georgakopoulou 2013)
Tekst	Tekst + kontekst
Eraldiseisev üksus	Moodustab ahelaid, võrgustikke
Kindla alguse, keskpaigaga ja lõpuga; lõpeb lahendusega	Fragmentaarne; avatud lõpuga
Sõnaline	Multimodaalne (nt tekst ja pilt; visuaalsusel on oluline roll)
Staatiline	Dünaamiline, interaktiivne, intensiivne
Piiratud levikuga, väike levikukiirus	Laialt ja suure kiirusega leviv
Üks identifitseeritav autor	Palju autoreid
Monoloogiline	Dialoogiline / polüloogiline
Piir autori ja auditooriumi vahel on selge	Piir autori ja auditooriumi vahel on hägus, ühisloome
Sündmused toimuvad valdavalt minevikus	Sündmused toimuvad valdavalt lähiminevikus või reaalses
Sündmused kulgevad lineaarselt	Multilineaarne

Sotsiaalmeedias võivad narratiivid võtta väga erinevaid vorme, kusjuures tegu võib olla teistest meediumitest üle kandunud ning digitaalse suhtlusruumiga kohandunud või just sotsiaalmeedia keskkondades sündinud ja sellele iseloomulike narratiividega. Nõnda saame folkloristide huvifääri kuuluvatest sotsiaalmeedia narratiividest rääkida nii seoses juba varasemast traditsioonist tuntud anekdootide, kuulujuttude, linnamuistendite ja kogemuslugudega kui ka seoses just sotsiaalmeediale iseloomulike arutelude, kommentaaride, foto- ja videolugude, fänniloome¹⁶ (inglise keeles: *fanfiction*), internetimeemide, Twitteri säutsude, rollimängude suhtluse või ka veebipäevikute ja sotsiaalvõrgustike postituste ja nende täiendustega. Seejuures on konkreetsel sotsiaalmeedia sisul olenevalt keskkonnast, kus seda jagatakse, klassikalistele ning sotsiaalmeedia narratiividele omistatud tunnuseid erineval määral. Viimane haakub aina enam kinnistuva ideega tekstide narratiivsusest või narratiivist kui “hägusast hulgast” tekstifragmentidest (inglise keeles: *fuzzy set*; loe lisaks nt Ryan 2007: 28–31). Mõned narratiivid on seega prototüüpsemad kui teised (vt ka Pilt & Laineste 2020: 495; Väljataga 2016: 245). Nii on näiteks väitekirja fookuses olevatel internetifoorumeis jagatavatel kogemuslugudel sotsiaalmeedia narratiividele iseloomulike joonte kõrval ka mitmeid klassikalistele narratiividele omistatud vormilisi tunnuseid. Instagrami kogemuslugude vorm seevastu aga on tugevalt mõjutatud sealsetest lubavustest ja piirangutest ning narratiiv selle klassikalises tähenduses on äratuntav peamiselt süžetasandil (narratiivi eri tasanditest vt lisaks ptk 3.3.1.).

¹⁶ Fänniloome on sotsiaalmeediale iseloomulik narratiivide loomise ja jagamise vorm, mis tähendab, et internetikasutajad mõtleavad ise välja lugusid mõne tuntud kirjandusteose, filmi vm ainetel.

3.2. Kogemuslood sotsiaalmeedias

Sotsiaalmeedias jagatavad lood, mis keskenduvad naiste emaks saamise teekonnale ning mida nimetan käesoleva väitekirja kontekstis nende sisu ja rõhuasetuse tõttu **kogemuslugudeks** või rahvapärase terminiga “Minu lugu”, sarnanevad neile narratiividele, mida Sandra Stahl (1986: 268–269) kirjeldab kui isikukogemuse jutte (inglise keeles: *personal experience story* või *personal experience narrative*). Stahli järgi on need tavaliselt jutustaja poolt suuliselt koostatud minavormis lood, mis põhinevad jutustaja elus toimunud juhtumitel. Seejuures võivad jutustuses taasloodud kogemusteks olla nt lõbus seik lapsepõlvest, sündmus koolis või tööl, kokkupuude üleloomuliku või seletamatuga, valulik õppetund vm. Täiendades seda mõtet, on Linda Dégh (1985) märkinud, et kogemusjuttude loomiseks võib pakkuda materjali iga osa eluloost hällist hauani, sealhulgas tähtsad pöördepunktid ja pisiasjad pereelust, tööst, meelelahutusest, pidustustest, usust, haigustest või reisimisest. Nii on ka näiteks Lena Marander-Eklund (2001: 177, 2002: 113) viidanud sünnituslugudele kui isikukogemuse juttudele nentides, et need on väljendused naiste lapsesaamise kogemusest. Väitekirja aluseks olevates artiklites III (lk 51–52) ja IV (lk 34) olen pikemalt peatunud küsimustel, mis laadi jutustused täpsemalt on vaatlusalused kogemuslood ning mil viisil paigutuvad need teiste inimeste isiklikul elul põhinevate nii sotsiaalmeedias kui ka väljaspool jagatavate tõsielujutustuste hulka. Järgnev on ülevaade neist tähelepanekutest, mis olen väitekirja kirjutamise käigus vaatlusaluste lugude kohta teinud.

Isikukogemuse jutte saab eristada selle järgi, millisest situatsioonis neid jutustatakse: 1) lood mis luuakse uurija ja uuritava koostöös eluloointervjuude (vm kunstlikult loodud jutustamissituatsioonide) käigus, 2) lood, mida inimesed räägivad osana enda argisuhtlusest (vt nt Laherand 2008: 164–166; Stahl 1986: 268–276; Squire 2013: 48–49). Tuginedes sellele erisusele, on käesoleva uurimuse fookuses lood, mis ilmnevad inimeste igapäevastes spontaansetes vestlussituatsioonides.

Samuti võib inimeste isiklike kogemusi vahendavaid lugusid liigitada selle põhjal, mis laadi kogemustele need keskenduvad. Ühelt poolt võib eristada lugusid, mis kõnelevad ühekordsetest sündmustest ja nendega seotud elamustest, ning mis üldjuhul ei sisalda inimese elu muutvaid elemente (nt lood reisidest, võistlustest, pidudest, naljakatest juhtumitest – nimetaksin neid elamusjutustuseks). Teiselt poolt võib eristada lugusid, mis on seotud inimese elu olulisemate sündmustega, elu pöördepunktidega või mõne pikaajalise aspektiga jutustaja elust (nt koolimine, abiellumine, elu kroonilise haigusega vm), ning mis vahendavad seega mingil viisil erilisi kogemusi või elukogemust ja moodustavad ühtlasi ka olulise osa jutustaja minapildist (vrd Lundby 2013: 44; Salmi-Niklander 2009: 20–24; Squire 2013: 48–49). Sotsiaalmeedias naiste poolt jagatavad rasestumise-, kehavälise viljastamise-, lapseootuse- ja sünnituskogemusi vahendavad lood kuuluvad viimati nimetatute hulka. Need lood põhinevad real seotud sündmustel ja kogemustel, mida võib kokku võtta kui naiste teekonda emaduseni. Veelgi täpsemalt käivad need lood jutustajatega kaasas ja on osa jutustajate identiteedist naise ja emana.

Sotsiaalmeediakasutajad ise on väitekirja huvifookuses olevaid narratiive tähistanud ka terminiga “**Minu lugu**” (või mõningatel juhtudel ka “Meie lugu” või “Minu teekond”), mis viitab samuti sedalaadi lugude rollile enesemääratlemisel, enesepresenteerimisel ning enda kogemuse ja ümbritseva maailma suhetamisel ja lahtimõtestamisel, so nii individuaalse kui ka kollektiivse identiteedi väljendamisel internetisuhtluses. Laiemalt on “Minu lugu” sotsiaalmeedias käibel olev eemiline termin eri tüüpi jutustaja isiklikul elul põhinevatele narratiividele, mille sisu ja vorm olenevad suuresti internetikeskkonnast, kus neid jagatakse. “Minu lugu” võib olla postitus blogis, temaatilises internetifoorumis või spetsiaalselt isiklike lugude jagamiseks loodud veebilehel, kuid see võib olla ka ülevaade mõnest sündmusest Facebookis või Instagramis. Tegemist võib olla kirjaliku, foto-, video-, audio-, või multimodaalse looga. Sedalaadi lugu võib olla otsene peegeldus jutustaja poolt isiklikus elus kogetust, kuid see võib olla ka fiktsiooni-laadne filosoofiline eneseväljendus, milles mängib kesksel rollil jutustaja maailmavaade. See võib olla mõeldud teistele lugemiseks ja/või kirjutamiseks selleks, et ärgitada diskussiooni.

Perekooli foorumite ja Instagrami IVF-kogukonna kontekstis tähistab “Minu lugu” narratiive, mis keskenduvad jutustaja enda poolt vahetult kogetule. Lood ilmnevad sarnaste huvidega ja kogemustega sotsiaalmeediakasutajate igapäevase eneseväljenduse ja suhtluse osana ning on postitatud selleks, et panna auditoorium kaasa mõtlema ja/või loos edastatud kogemuste üle arutlema (vt ka artikkel IV, lk 34). Kui foorumisse postitatud lood on oma vormilt kirjalikud, siis Instagrami puhul on tegemist multimodaalsete lugudega (vt täpsemalt ptk 3.2.1. ja ptk 3.2.2.). Ühtlasi, ajendatuna vaadeldavate kogemuslugude seotusest enesemääratlemise ning kollektiivse identiteedi väljendamisega, olen väitekirja aluseks olevates artiklites viidanud lugude kirjeldamisel ja nimetamisel ka neile sarnaste kogemuste ümber koonduvatele inimrühmadele, kellega lugude jagajad ennast samastavad (“triibupüüdjad” jt, vt lisaks ptk 1.2.).

Vaatlusaluste kogemuslugude näol on tegu delikaatse sisuga tekstidega. See tähendab, et need lood sisaldavad intiimseid eraelulisi detaile, kogemuste ja tunnete kirjeldusi ning hinnanguid, mida inimesed enamasti füüsilises ruumis laiemal avalikkusega ei jaga. Samuti olen kõnealustele lugudele viidates oma artiklites kasutanud terminit kehalisi kogemusi vahendavad lood. Käesoleva töö kontekstis tähendab see seda, et need lood põhinevad naiste emakssaamise teekonna tõsielulistel kehakogemustel (vrd ka Marander-Eklund 2002: 114). Teisisõnu on need ajendatud sündmustest, mida naised on vahetult oma kehaga läbielanud – näiteks raseduse katkemise või sünnituse füüsiline valu, iiveldus, lapse liigutused raseduse ajal, süstid või muu füüsiline ja psühholoogiline stress, mis on seotud kehavälise viljastamisega, ärevusega ja lootusetusega (vt ka artikkel IV, lk 42).

Kogemuslugude vorm sotsiaalmeedias on tugevalt mõjutatud konkreetsest veebikeskkonnast, kus neid jagatakse. Järgnevalt tutvustan lähemalt neid tunnuseid, mis on iseloomulikud kirjalikul suhtlusel põhinevasse internetifoorumisse ning visualiseerimisele suunatud Instagrami postitatud naiste kogemuslugudele emaks saamisest ja olemisest.

3.2.1. Kirjalikud kogemuslood internetifoorumis

Artiklites III ja IV käsitletud Perekooli kirjalikud kogemuslood, täpsemalt “triibupüüdjate” lood, “kõhukasvatavate lood” “IVF-kate” lood ja sünnituslood on muust infovoost (küsimused ja vastused, kommentaarid jm) eristatavad, sest nende vorm sobitub klassikalise arusaamaga sellest, mida üks lugu endast kujutama peaks. Järgnev näide nr 1 illustreerib tüüpilist kirjalikku kogemuslugu internetifoorumis.

Näide nr 1: tüüpiline kirjalik kogemuslugu internetifoorumis

Kirjutan pisikese eduloo neile, kes võibolla tunnevad, et ei jaksa enam proovida ja loota. Olen üritanud rasedaks jääda juba väga mitmeid aastaid, edutuid ivf-e üle 3 aasta ja lugematu arv (8-9 kindlasti), vahetasin arste, jooksin hiina nõelravi vahet jne. Seda, mis tunnet tekitab iga ebaõnnestus ivf, ei ole mul vaja kellelegi seletada. /---/ Aga ikkagi proovisin ja proovisin, mõtlesin, et teen seda niikaua kuni vanus lubab ehk siis haigekassa maksab. Ja siis ta tuli... märtsis helistas arst ja teatas lõpuks hea uudise! Algul oli hirm ikka /---/ Aga ei, beebi kasvab ja detsembri algul sündis mulle poeg, olin just saanud 40 ja jõudsin oma ime ära oodata! Seega jõudu kõigile proovimiseks, teie beebi tuleb teie juurde just enda poolt valitud ajal.¹⁷ (IVF-ka lugu Xxx21)

Neil lugudel on enamasti selgesti eristatav algus, teemaarendus ja kokkuvõte, mistõttu saab nende struktuuri analüüsida samade komponentide kaudu, mida on omistatud suulisel teel jagatavatele isikukogemuse juttudele (vt täpsemalt Labov & Waletzky 1967, narratiivianalüüsi mudel). Kogemusloo alguses kirjeldab naine, kuidas tema teekond alguse sai ja enamasti samuti selgitab põhjuseid, miks ta otsustas oma lugu teiste naistega jagada. Järgneb kogetu kirjeldamine ja tõlgendamise, ning viimaks määratleb jutustaja, mis etapis ta hetkel oma teekonnal on: lapseootus, järjekordne kehavälise viljastamise protseduur, lapse sünn, jätkuv lootus raseduda vm. Sarnaselt loo algusele pöördub naine sageli ka selle lõpus lugeja poole, selgitades või korrates, mida ta soovis oma looga teistele öelda või mis laadi tagasisidet ta sellele ootab. Seega jälgivad enamus foorumisse kirjutatud kogemuslugusid sündmuste kulgu.

Siiski tuleb ette ka teistlaadi narratiive. See on tingitud asjaolust, et foorumid põhinevad asünkroonilisel rühmasuhtlusel. Mittelineaarse sündmustikuga lood tekivad näiteks, kui neid kirjutatakse reageeringuna kellegi teise loole. Sellisel juhul kujundab foorumisuhtluse dialoogile suunatus narratiive, mis algavad oleviku sündmustega, liiguvad seejärel minevikku ning lõppevad samuti oleviku sündmustega (vt täpsemat sünnituslugu nr 3, artikkel IV, lk 39). Internetifoorumisse kirjutatud kogemuslugudele on suhtluskeskkonna vastastikkuse ja koostööd soodustava eripära tõttu iseloomulik ka, et need moodustavad **narratiiviahelaid** (inglise keeles: *narrative chain*). Viimased on jaded lugudest või loo fragmentidest, mis suhestuvad teineteisega sisu või esitaja(te) kaudu. Täpsemalt tekivad narratiiviahelad internetifoorumis konkreetsete vestlusteemade raames esialgselt loost, sellele reageeringuna kirjutatud teiste naiste sarnastest lugudest

¹⁷ Loo autori kirjaviisi on esitatud muutmata kujul.

ja kommentaaridest, ning samuti esialgse loo täiendustest, mida naine vastavalt tagasisidele oma loole lisab (vt ka artikkel IV, lk 110–111; Malik & Coulson 2010: 316–317; Pilt & Laineste 2020: 511).

3.2.2. Multimodaalsed kogemuslood Instagramis

Visualiseerimisel ja linkimisel põhinev Instagram pakub kogemuslugude jagamiseks sootuks teistsugust esitusviisi. Väitekirja aluseks olevas artiklis V vaadeldud IVF-lugusid iseloomustab multimodaalsus ehk esitusviiside paljusus (vt näide nr 7, ptk 4.5.3.). Täpsemalt moodustuvad Instagrami kogemuslood päeviku-laadsetest postitustest konkreetse Instagrami kasutaja seina infovoos (inglise keeles: *feed*), millest igaüks koosneb teatud laadi visuaalsest materjalist (foto, joonistus vm visuaal) ning nende kõrval kommentaaride sektsioonis sisalduvast sõnalisest loost. Viimane kätkeb endas kirjeldusi sündmustest, hoiakutest, mõtetest ja tunnetest, mida naine oma teekonnal läbi elab. Niisamuti võib see sisaldada loo autori selgitusi, miks on konkreetse loofragmenti illustreerimiseks kasutatud just üht või teist visuaali. Ühtlasi kuuluvad Instagrami lugude sõnalise osa juurde teiste Instagrami kasutajate kommentaarid ja sellest tulenevalt ka oma lugu jagava naise lisakommentaari, mis toimivad esialgu esitatud loo täiendustena. Ka sõnalises tekstis sisalduvad spetsiifilised tujukujud (nt süstlad, ananassid ja vikerkaar) on osa kogemusloost. Need aitavad rõhutada postitatud pildimaterjali keskset sõnumit ja emotsioone, mida naine edastada soovib. Samamoodi on iga Instagrami kogemusloo osaks konkreetset Instagrami kasutajat kirjeldavad märksõnad (nt *miscarriage warrior*) ja tema lugu iseloomustavad teemaviited (nt *#rainbowbaby*), millega juhitakse tähelepanu loo keskele teemale, sõnumile ning konkreetse naise IVF-teekonna iseärasustele.

Lisaks tavapärasele Instagrami seina infovoole võib IVF-loo esitus kulgeda ka keskkonna rubriigis “Instagram Story” ja loo esiletõstetes (rubriigis “Instagram Story Highlights”). Instagram Story rubriigis saavad naised postitada fotosid või videoid, mis säilivad keskkonnas 24 tundi. Selle rubriigi kaudu edastatakse kõige värskemad infot ning hetkeemotsioone oma IVF-teekonnaga seoses. Seejuures on naise käsutuses pildifiltrid, võimalus lisada teksti ja heliefekte, kuid ka nt kleepsud, mis kõik on abiks sõnumi edastamisel. Rubriik “Instagram Story Highlights” seevastu võimaldab naisel olulisemad visualiseeritud hetked oma IVF-teekonnast keskkonnas säilitada ning neid teemade kaupa kategoriseerida. Tulemuseks on omamoodi kontsentreeritud lood, mis koondavad fragmente sellistel IVF-teekonnaga seotud kitsamatel teemadel nagu nt IVF-kogukonna liikmete vastastikune toetamine, IVF-raviga seonduv süstimine jm.

Erinevaks internetifoorumeisse postitatud kogemuslugudest teeb Instagrami lood iseäranis see, et kui foorumikasutajad esitavad oma esialgseid lugusid kui teatud kokkuvõtteid eelnevast kogemusest, mille sihiks ei ole neid hiljem tingimata täiendada (see tuleb kõne alla üksnes juhul, kui rühmakaaslased seda soovivad), siis Instagramis oma lugu esmakordselt jagavad naised, teevad seda enamasti kindla sihiga oma esialgset postitust hiljem uuendada. Eri päevadel postitatud visuaalid ja nendega seotud kommentaarid moodustavad kokku loo süžee, mis

annab aimu naise IVF-teenekonna edenemisest. Seega on need lood selgelt avatud lõpuga. Samuti on neile lugudele iseloomulik fragmentaarsus ja interaktiivsus selles mõttes, et lugu moodustub visuaalsete, audiovisuaalsete ja kirjalike tekstide fragmentidest, millest terviku kokku panekuks, tuleb lugejal liikuda loo eri osade vahel ning klikata nende osade avanemiseks ja nägemiseks linkidel. Ühtlasi võib Instagrami IVF-lugusid võrrelda pigem otsereportaažiga IVF-teenekonnast, mitte meenusena sellest. Enamus loos esitatust on naise poolt vahetult enne või ka loo jagamise hetkel kogetud. Kui internetifoorumis moodustuvad narratiiviahelad konkreetsete vestlusteemade raames, siis Instagramis toimub sama ühe kasutajakonto piires (esialgne postitus, selle täiendused ning konto jälgijate kommentaarid). Lisaks saame Instagrami puhul rääkida narratiivide võrgustikust. Viimane tekib tänu samadele teemaviidetele, millega eri kasutajakontode taha peituvad naised oma lugusid varustavad ning mille abil seotakse oma lugu teiste sarnaste kogemustega naiste lugudega (vrd Dawson 2020).

3.3. Sotsiaalmeedia ja narratiiviuuringud

Eriilmelistes sotsiaalmeedia keskkondades tekkivad ja levivad narratiivid on interdistsiplinaarne uurimisväli, mille vastu tunnevad huvi (sotsio)lingvistika, sotsioloogia, kirjandusteaduse, meedia, psühholoogia, folkloristika, meditsiinantropoloogia, soouuringute, vm humanitaar- ja sotsiaalvaldkonna uurijad (vt narratiiviuuringutest üldisemalt nt Andrews & Squire & Tamboukou 2013; Grišakova 2010; Grišakova & Poulaki 2019; Holstein & Gubrium 2012; Kaivola-Bregenhøj 1996; Ochs & Capps 2001; ning sotsiaalmeedia narratiivide uurimisest nt Orgad 2005; Page 2012, 2018; Pilt & Laineste 2020). Järgnevas kahes alapeatükis annan ülevaate sotsiaalmeedia suhtluses tekkivate ja levivate narratiivide uurimisel varasemalt rakendatud kesketest uurimisküsimustest ja -teemadest, ning paigutan väitekirja teemad ja küsimused nende taustale.

3.3.1. Narratiivi eri tasandid ja uurimisküsimused

Sarnaselt teiste meediumite abil loodud ja levivaile lugudele võib sotsiaalmeedia-põhine uurimine keskenduda narratiivi erinevatele tasanditele: jutule ehk (kirjaliku vm) teksti tasandile (inglise keeles enamasti: *story*) (Labov & Waletzky 1967), loole e süžetasandile (tavaliselt inglise keeles: *narrative*) (Riessman 2008), või loo esitamisele ja narratiivi loomise protsessile ehk loole kontekstis (inglise keeles kõige sagedamini: *performance*) (Gubrium & Holstein 2009). Nii võib ka sotsiaalmeedia narratiividele keskenduv uurija vaadelda tekstitasandil selle sisuelemente, domineerivaid kujundeid, metafoore, tegevuspaiku vm (vt nt Laineste 2017). Süžee tasandil võib uurijat huvitada, millises järjekorras sündmusi jutustatakse, mis on loo põhiteemad, domineerivad või võistlevad vaatepunktid (vt nt Madisson 2010; Radzиковski jt 2016). Uurija, kes huvitub loost kontekstis, võib küsida, kellele ja kuidas lugusid esitatakse, milliseid tähendusi selle kaudu luuakse või millist funktsiooni täidab lugu jutustaja või auditooriumi jaoks (vt nt De Fina &

Toscano Gore 2018). Narratiivi eri tasanditega seotud uurimisküsimustest koos konkreetsemate viidetega uurimustele, annab ülevaate allolev tabel nr 2 (vt Pilt & Laineste 2020: 501–503, tabel 4.4.2.).

Tabel nr 2: narratiivi tasandid

Narratiivi ja analüüsi tasand	Uurimisküsimusi	Viiteid
Tekst	Milline on keelekasutus, domineerivad kujundid ja metafoorid, tegevuspaigad?	Riessman 2008; Eesti näitena Laineste 2017 (millist sõnavara, nt metafoore, kasutatakse immigratsioonivastastes narratiivides)
Süžee	Millises järjestuses sündmusi jutustatakse? Millised on põhiteemad ja domineerivad/võistlevad vaatepunktid?	Radzikowski jt 2016 (vaksineerimisnarratiivid); Eesti näitena Madisson 2010 (millised on domineerivad või võistlevad vaatepunktid paremäärmuslikus narratiivis)
Kontekst	Kellele lugusid räägitakse ja kuidas? Kuidas lugu (jutustaja ja auditooriumi vahelises koostöös) konstrueeritakse ja esitatakse? Milliseid tähendusi selle kaudu luuakse ja millist rolli (tähendust ja funktsiooni) omab lugu jutustaja ja auditooriumi jaoks? Milline on loo jutustamise laiem sotsiaalkultuuriline kontekst?	De Fina & Toscano Gore 2018 (Twitteri postitusest ja sellele järgnenud reaktsioonidest); Eesti näitena Pilt 2018 (milliseid funktsioone täidavad netifoorumisse kirjutatud rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemuslood)

Sageli analüüsitakse olenevalt uurimisküsimustest narratiivi tasandeid kombineeritult. Ühtlasi võivad rõhuasetused ja see, kuidas uurijad eri tasandeid ja nendega seotud lähenemisi nimetavad, oluliselt erineda (vt nt Riessman 2003; McAlpine 2016: 9; Murray 2006; Pilt & Laineste 2000: 502–503). Ka väitekirja aluseks olnud uurimistöös rakendasin narratiivi eri tasandite analüüsi.

3.3.2. Sotsiaalmeedia narratiiviuuringute kesksed teemad

Järgnev on sissevaade mõningatesse uurimisteedadesse ja -probleemidesse, millele on uurijad sotsiaalmeedia narratiivide eri tasandite vaatluse abil tähelepanu pööranud (vt ka Pilt & Laineste 2020: 503–505). Ühtlasi seostuvad kirjeldatavad uurimisfookused ühel või teisel moel ka käesoleva uurimistööga.

Sotsiaalmeedia narratiive saab käsitleda kui representatsioone argielutegelikkusest, st sündmustest, kogemustest, uskumustest, tõekspidamistest vm. Näiteks on uurijaid huvitanud, millised on ühiskonnas levinud hoiakud ja arvamused seoses päevapoliitiliste teemadega (vt nt Laineste & Kalmre 2017), konfliktide (Graef & Da Silva & Lemay-Hebert 2020), looduskatastroofide (Mair & Ritchie & Walters

2016) või siis vaksineerimisega (Tangherlini jt 2016). Sotsiaalmeediast huvituvu uurija tähelepanu fookuses võivad olla ka narratiivid, mille abil erinevad sotsiaalsed grupid või liikumised ennast laiemale avalikkusele esitlevad (vt nt Berntzen & Sandberg 2014). Käsitleda sotsiaalmeedia narratiive kui representatsioone tegelikkusest on levinud praktika meditsiiniantropoloogide töödes, mille puhul keskendutakse teatud inimgrupi terviseiga seotud vajadustele (vt lisaks ptk 2.5.). Käesoleva, väitekirja aluseks olevates artiklites tuleb narratiivi ja argielutegelikkuse temaatika esile iseäranis artiklites III ja V seoses ajenditega, miks suunduvad rasestumisprobleemidega naised sotsiaalmeediasse ja sealsetesse kogukondadesse infot, abi ja tuge otsima. Kogemuslood ning neid ümbritsev suhtlus peegeldab ühiskonnas levinud (väär)arusaamu, hoiakuid ja tabusid, kuid ka kitsaskohti meditsiinisüsteemis, millega naistel tuleb silmitsi seista.

Teine suurem teemadering seostub sotsiaalmeedia kui meediumi ja ühtlasi suhtluskeskkonna eripäraga, milles lugusid vahendatakse. Nimetatud eripära tuleneb Veeb 2.0 tehnoloogilistest võimalustest ja arvuti vahendatud suhtluse iseärasustest üldisemalt. Selles kontekstis on uuritud näiteks, millist mõju avaldab lugude jagamisele see, et inimesed saavad teha seda anonüümselt (vt nt Keipi & Oksanen 2014). Sotsioloog Ruth Page'i (2010a, 2013, 2018) üks huvifookusi on olnud, millist mõju avaldavad veebiplatvormide tehnoloogilised võimalused ja suhtlusruumi eripärad narratiivi vormile või tekke- ja levikumehhanismidele võrreldes füüsilise ruumiga. Samuti on sotsiaalmeedias levivaid lugusid uuritud seoses märksõnadega “transmeedia”¹⁸ (inglise keeles: *transmedia*) ja “ristmeedia” (inglise keeles: *crossmedia*) loojutustus (vt Harvey 2015). Sedalaadi käsitlused keskenduvad ühe ja sama narratiivi esitamisele ja levikule eri meediaplatformidel (loe lisaks Jenkins 2006: 95–96; Kõiva & Kuperjanov 2016). Väitekirja aluseks olevad käsitlused seostuvad narratiivi ja meediumi teemaderingiga platvormilubavuste ja -piirangute analüüsi kaudu. Vaadeldavatele sotsiaalmeedia keskondadele iseloomulikud omadused nagu anonüümsuse või visualiseerimise võimalus, asünkrooniline suhtlus, teemaviited jm mõjutavad otseselt sealset osalusjutustamise praktikat (vt täpsemalt ptk 3.4.).

Kolmas rühm, ka käesoleva töö seisukohast olulisi uurimusi, keskendub lugude jutustamisele ja veebikogukondadele. Sedalaadi uurimuste fookus on jutustamisel kui kommunikatiivsel protsessil ja esituskontekstil. Näiteks on uuritud, kuidas soodustavad või takistavad veebikeskkonnad grupisidusust (Zappavigna 2012). Uurijate huvifookuses on olnud ka see, missugune on sotsiaalmeedia narratiivide roll eneseesitlusel, individuaalse ja kollektiivse identiteedi konstrueerimisel, infovahetuses, vastastikusel abistamisel ja toetamisel (vt nt Reinaus 2007). Samuti on uuritud, miks on inimesed valinud justnimelt internetikogukonna oma lugude jagamise meediumiks (nt Orgad 2005). Veebikogukondi ja nende narratiive on uuritud ka nt ühiskondliku ja poliitilise aktivismiga seonduvate teemade kontekstis (vt nt Davidjants 2020; Davis 2002; Yang 2016) ning seoses teatud inimrühmade positsiooni ja hääle kuuldavaks tegemisega (nt on Sikk 2018 kirjutanud

¹⁸ Arutelus Eesti Keele Instituudiga pakuti termini eestikeelseks vasteks ka “mitmemeediumijutustus”.

LGBT-kogukonna narratiividest). Narratiivi ja kogukonna temaatika on käesolevas väitekirjas keskne. Vaatluse all on nii kogemuslugude kui teatud tüüpi narratiivide roll veebikogukondade moodustumisel ja toimimisel kui ka protsessid, kuidas veebikogukonna liikmed neid lugusid koostöös loovad.

3.4. Jutustamine kui osalemisel ja koosloomel põhinev praktika sotsiaalmeedias

Interdistsiplinaarsest vaatepunktist on väitekirja keskmes olevad sotsiaalmeedia narratiive puudutavad uurimisküsimused seotud “teise narratiivse pöördega” sotsiaal- ja humanitaarteadustes. See tähendab uurijate huvifookuse nihkumist narratiivide kui korduva struktuuriga tekstide uurimiselt jutustamise uurimisele, misjuures lugusid käsitletakse kui mitmekujulisi nähtusi, mis saavad oma vormi kontekstis (Hyvärinen 2007: 447). Seega nähakse selle vaate järgi narratiive pigem praktikate ja tähendusi loovate protsessidena, mitte valmis tekstidena (vt nt De Fina & Georgakopoulou 2008; Fetzer 2010; Georgakopoulou 2013; Hyvärinen 2007: 452; Ochs & Capps 2001: 15; Phoenix 2013: 72–73; Squire 2013: 50; Squire & Andrews & Tamboukou 2013: 5–7). Seda lähenemist on peetud sotsiaalmeediapõhises narratiivi uurimises viljakaks põhjendusel, et ühismeedia on sotsiaalselt konstrueeritud ja kontekstuaalselt piiratud oma struktuuriliste parameetrite poolest, mis erinevad olenevalt konkreetsest veebikeskkonnast ja inimestest, kes seda kasutavad (vt lisaks nt Bamberg & Georgakopoulou 2008; Bazzanella 2010: 19; Georgakopoulou 2007; Georgakopoulou-Nunes 2017).

Väitekirja võtmetermin **osalusjutustamine** (inglise keeles: *participatory storytelling*) olen põhjalikumalt avanud artiklis IV (lk 28–30). Termin seostub meediauurija Henry Jenkinsi ideega osaluskultuurist (vt Jenkins 2006; Jenkins jt 2009) ja viitab jutustamisele läbi osalemise erinevates Veeb 2.0 kontekstides, st sotsiaalmeedia keskkondades nagu sotsiaalvõrgustikud, vikid, jututoad, vestlusfoorumid vm. Ühtlasi põhineb termin arusaamal, et kõik neis veebikeskkondades loodud narratiivid baseeruvad koosloomisel või koostööl jutustaja ja auditooriumi vahel, ning neid mõjutavad ümbritseva suhtluse iseärasused (vt nt Page 2010a: 208; Wilson 2014: 130–135).

Nagu Michael Wilson (2014) on välja toonud, ei ole idee koosloomest jutustaja ja auditooriumi vahel uus, sest see on fundamentaalne rahvaluule esitusekesksele uurimisele. Juba Richard Bauman (1977, 1986, 2004) käsitles jutustajat ja auditooriumit kaasloojatena, osutades, et see on loo esituse lahutamatu osa (Bauman 2004: 9). Siiski nendib Wilson (2014: 130), et sotsiaalmeedia tehnoloogiate tulek on viinud ideed koosloomest jutustamissituatsioonis veel sammukese edasi. Ta selgitab seda nii, et kui Baumani [1997: 11, 2004: 9] jaoks tähistas koostöö eeskätt tähenduste koos loomist, “samal ajal kui jutustaja ja auditoorium säilitavad erinevad funktsioonid”, siis sotsiaalmeedia tehnoloogiate areng on viinud uut laadi koostööni, milles traditsioonilised jutustaja ja kuulaja rollid on muutunud järjest hägusamaks. Wilson (samas: 134) rõhutab ideed, et jutustamine ja kuulamine on sotsiaalmeedias põhimõtteliselt sama tegevus ja selgitab seda mõtet järgnevalt:

Loo postitamine sotsiaalmeedias kutsub või isegi ootab või nõuab külastajalt vastust. Lugejatel/kuulajatel palutakse jätta kommentaare loo all olevasse lõime [...] või linkida lugu mõne teise looga mujal internetis [...] mõnikord räägitakse vastusena mõni muu lugu ja mõnikord loob terve rida lugusid lugude ahela [...]. Loost saab elav olevus, mida iga vastus muudab, nii et see pole enam algne postitus, vaid pigem algne postitus koos selle vastuste ja metavastustega. Selles mõttes kaasluuakse lugu pidevas suhtluses, mille kõik osapooled on üheaegselt nii jutustajad kui ka kuulajad.

Sama mõtet sotsiaalmeedias jutustamise sündmusest ja selles osalejate koosloomest on väljendanud Ruth Page (nt 2010a, 2010b, 2012, 2018). Page kirjeldab sotsiaalmeedias jutustamise praktikat seoses veebidisaini teise põlvkonna võimega arutelu ärgitada ja selle pakutavate tagasisidemehhanismidega. Vastavalt Page'ile loob Veeb 2.0 tarkvara dialoogilise suhtluskeskkonna, mis seob jutustamis-sündmusel osalejad teineteisega loo ja selle kommnetaaride kaudu. Veel enam, Page (2010a: 215–216, 218, 228) kirjutab, et narratiivi ümbritsev vestlus võib kujundada seda, kuidas lugu jutustatakse, ning et ka tagasisidekanalite olemusel, auditooriumil ja jutuvestmise episoodilisusel on potentsiaal mõjutada esilekerkivaid narratiivi vorme. See tähendab, et mil viisil ja mil määral toimub jutustaja ning auditooriumi osalemine ja koosloomine, sõltub kommunikatiivsest kontekstist, st konkreetse internetirühma spetsiifikast, selle suhtlusruumi eripäradest ning suhtluskanaleist.

Selleks, et kirjeldada veebikogukonna rolli jutustaja ja auditooriumi koosloomes käesoleva uurimistöo kontekstis olen leidnud kõige sobivamana Eric Thomas Newsomi (2013) selgituse osalusjutustamise kohta, mida ta kirjeldab oma doktoritöös “Participatory Storytelling and the New Folklore of the Digital Age”. Newsom (samas: 1) kirjeldab osalusjutustamist kui protsessi, mis paigutub kindlasse aega, ruumi ja kogukonda ning ütleb, et “iga digitaalse jutustamise sündmus on ainulaadne koostöö jutustaja ja auditooriumi vahel”, jätkates, et “lugu on selle sündmuse ajal vallanduvate pingete ja sündmuses osalejate tegevuste vastasmõju tulemus”. Seda öeldes rõhutab Newsom kogukondade rolli veebilugude loomise, tähenduste, vastuvõtu ja levitamise suunamisel. Käesoleva väitekirja artiklitele ülekantuna tähendab see, et kuigi naised vahendavad oma lugudes enda isiklike kogemusi, verbaliseerivad või visualiseerivad nad oma loo dialoogis veebikogukonnaga, selle traditsioonide, suhtlusruumi eripärade ja igapäevaste tegevustega.

Nii nagu Newsom (2013) käsitles oma doktoritöös sotsiaalmeedia-tekkelise õudustegelaskuju Slendermani puudutavaid lugusid, on veebis osalejate kaasloomet varem uuritud fiktsionaalse veebipõhise jutustamise ja nn koostööl põhineva jutuvestmise (inglise keeles: *collaborative storytelling*) kontekstis. Viimane rõhutab loo jutustamist internetirühmades, kus ühisloome on teadlik ja eesmärgipärane tegevus (näiteks vikid, fännilehed, rollimängukeskkonnad) (vt nt Page 2012: 117–139). Lisaks on koosloomet uuritud ka seoses nn jagatud lugude kontseptsiooniga (inglise keeles: *shared stories*), keskendudes ühe ja sama loo taasjutustamisele ja jagamisele mitmete autorite poolt ja kollektiivsele häälele, st ühistele hoiakutele, mida sedalaadi jutustamissituatsioon soodustab (vt Dawson

& Mäkelä 2020: 24–25; Page 2018). Minu lähenemisega haakuvad näiteks Ruth Page'i käsitlused (2012: 24–116) kulturismile keskenduvatest internetifoorumeist, Facebooki ajajoone värskendustest, haigusnarratiividest veebipäevikutes ja kuuluste tavadest Twitteris. Nendes uurimustes vaatleb ta jutustaja ja auditooriumi koosloomet sotsiaalmeedia kasutajate igapäevastes spontaansetes suhtlussituatsioonides. Käesoleva väitekirja aluseks olevad artiklid heidavad valgust osaluskuultuuri toimimisele veebikogukondades, kus naised esitavad oma emaks saamise teekonda kirjalike või multimodaalsete lugudena. Seejuures on fookus sellel, mis roll on kogemuslugudel kui teatud tüüpi narratiividel veebikogukonna moodustumisel ja toimimises. Samuti jälgin, kuidas jutustaja ja auditoorium sedalaadi lugusid koos loovad ning kuidas konkreetne suhtlusruum oma lubavuste ja piirangutega nende lugude sisu, vormi ja tähendusi mõjutab.

Järgnevalt teen kokkuvõtte väitekirja olulisematest osalusjutustamist puudutavatest tulemustest. Esmalt vaatlen, mida täpsemalt tähendab kogukond Perekooli veebikeskkonna foorumeis ning Instagramis emaks saamise ja olemise teekonna kogemuslugude jagamise kontekstis. Seejärel vaatlen artiklite III ja IV keskmes olnud küsimusi internetifoorumis jagatavate kogemuslugude funktsioonidest ning veebikogukonnast lugude sisu ja vormi kujundaja ning mõjutajana. Viimasena vaatlen artiklis V käsitletud visualiseerimise rolli kehavälise viljastamise lugude jagamisel Instagramis.

3.4.1. Osalemisel ja jutustamisel põhinev kogukond eriilmelistes sotsiaalmeedia keskkondades

Väitekirja aluseks oleva keske uurimiskeskonna, Perekooli foorumi suhtlusest ilmneb, et selle kasutajad mõtlevad foorumist kui paigast, kus nad saavad “kohutada” sarnaste huvide ja kogemustega inimestega. Seejuures ei ole Perekooli mitte üksnes koht oma loo jagamiseks, vaid ka paik, mis võimaldab pääseda ligi teiste lugudele. Osalejate eesmärgiks on pakkuda üksteisele tuge, vahetada informatsiooni ja ärgitada dialoogi eri lugude ja kogemuste vahel. Lugudes sisalduvatest pöördumistest ning küsimustest on näha, et nende autorid on kirjutanud need silmas pidades konkreetset auditooriumi, kellega samastutakse. Nii moodustavad Perekooli foorumite siserühmad sarnaselt teiste emaks saamise ja viljakusega seotud veebirühmadega tugigruppe (vrd nt Burns 2018: 18–30; Kippels 2010: 11–13; Malik & Coulson 2008). Samuti näitab Perekooli foorumite vaatlus, et seal osalejatel on märkimisväärne “meie” tunne. Enda määratlemiseks kasutatakse ühisenimetajat “perekoolikad”. Ühtlasi võib veel tugevamat kokkukuuluvustunnet märgata temaatilistes alafoorumites moodustuvates siserühmades. Need väiksemad rühmad ühendavad foorumiliikmeid, kes on lapseootuse teekonnal sama kaugel, või neid, kes jagavad sarnaste kogemustega seotud muresid ja rõõme. Need grupid on nt “juuli emmed” või “novembri emmed” alafoorumis Lapse ootamine, või juba eelnevalt korduvalt mainitud “IVF-kad” või “triibupüüdjad” alafoorumis Rases-tumine. Foorumiliikmete vahelised lähedased suhted ilmnevad neis rühmades samuti väga erineval viisil. Lisaks igapäevasele infovahetusele ja vastastikusele toetamisele kirjeldavad rühmaliikmed sageli oma tegevusi ka kui koos ajaveetmist.

Samuti viitab rühma toimimisele kogukonnana väljakujunenud rollidünaamika selle liikmete vahel ning aja jooksul kinnistunud suhtlusviisid ja tavad, mida rühmaliiikmed omaks peavad. Võib öelda, et teadlikkus rühma tavadest, nende järgimine ning ka teistelt selle nõudmine toetab tunnet kogukonda kuulumisest (vt ka artikkel IV, lk 31–33).

Väitekirja artikli V aluseks olev uurimistöö (vt lk 74) näitas, et profiilide jälgimisel, teemaviidetel, visualiseerimisel ja multimodaalsel suhtlusel põhinev Instagram toimib kehavälise viljastamise teekonna lugusid jagavate naiste jaoks samamoodi kogukonnatunde loojana kui postitaja ja lugeja temaatilisel kirjalikul suhtlusel põhinevad internetifoorumid. Sarnaselt Perekooli foorumitele võib kogukonnatunde tekkimist seostada eri tegurite koosmõjuga nagu näiteks ühiselt tajutav ruum, tegutsemisviisid, infovahetus ja vastastikune toetamine või rühma määratlemine ühisnimetaja kaudu. Kindlasti on Instagrami IVF-ravi läbivate naiste kogukonnatunde tekkimise aluseks sarnased kogemused ning nende esitusviis Instagramile iseloomulike visualiseeritud ja multimodaalsete kogemuslugudena. Asjaolu, et naised tajuvad teisi IVF-teekonda jagavaid Instagrami kasutajaid enda kogukonnana, saab järeldada visuaalsete lugude juurde kuuluvatest enda rühmale ja vastastikusele abistamisele viitavatest otsestest sõnalistest selgitustest (“Meie IVF-kogukond”, inglise keeles: *Our IVF community*), teemaviidetest (*#ivfcommunity*, *#ivfsupport* jm) ning postitajate ja kommenteerijate vahelisest dialoogist (“Jumal on meid teiega õnnistanud”, inglise keeles: *God has blessed us with you*). Kogukonnatundele viitavad ka ühisnimetajad “ananassihõim” (Instagrami IVF-kogukonna tähenduses) ja “ananassi-” või “IVF-sõdalane” (kogukonna liikmete tähistajatena). Samuti saab rääkida kogukonnast Instagramis seoses aja jooksul kujunenud visualiseerimismustritega. Sellele viitavad nii värvitaustal esile tõstetud sõnumid (“Täna teid selle toetuse eest, mis mul on!”, inglise keeles: *Thank you the support I have!*) kui ka pildimaterjal (nt ananass kui IVF-teekonda läbiva naise tugevuse ja teiste sarnaste kogemustega naiste toetuse sümbol).

Oluline on märkida, et Instagramis moodustuva IVF-kogukonna puhul ei mängi erinevalt Perekooli foorumeist kandvat rolli keskkonna kasutajate vahetu suhtlus. Instagrami kasutajate ühtekuuluvustunde alustalaks on ühishuvidest tulenev ja jagatud sümbolitel põhinev pildikeel (loe lisaks ptk 3.4.5). Täpsemalt moodustavad Instagrami kasutajad omamoodi semiootilisi kogukondi, mille liikmeid seob eelkõige sarnaseid kogemusi edastav visuaalne info, mida nad teemaviidete abil jagavad, teiste sarnase sisuga postitustega seostavad ja nii end kogukonnana määratlevad (vrd Johnson & Quinlan & Pope 2019: 4; Utekhin 2017: 190; vt ka artikkel V, lk 64, 74–75).

3.4.2. Kogemuslugude funktsioonidest internetifoorumis

Funktsionalistliku vaate järgi folklooriuurimises on igal nähtusel (jutt, uskumus, tegevus, ese vm) oma funktsioon: roll või eesmärk, mida nähtus täidab või on mõeldud teatud asjaoludel täitma. Nähtuse funktsioonide vaatlus võimaldab teha järeldusi selle tähenduste kohta inimrühmas, kelle suhtluses see ilmneb (vt ka Glazer 1997: 386; Honko 1984; Hyvärinen 2007: 452; Kamppinen 2014: 8–10;

Phoenix 2013: 72–73; Squire 2013: 50; Squire & Andrews & Tamboukou 2013: 5–7). Täpsemalt oli väitekirja artikli III sihiks vaadelda rasestumisele, kehavälisele viljastamisele, lapseootusele ja sünnituskogemusele keskenduvate lugude funktsioone internetirühma toimimise seisukohast. Ühtlasi tulid nii esile laiemad sotsiaalkultuurilised tähendused ja ajendid, miks jagavad naised enda delikaatse sisuga ning meditsiinilist informatsiooni sisaldavaid lugusid kergesti ligipääsetavas internetifoorumis.

Lohutus ja abi. Ilmnes, et kogemuslugude jagamine foorumis võib pakkuda lohutust ja abi nii lugude kirjanijaile kui ka lugejaile. Rasestuda sooviv, kehavälise viljastamise protseduuri läbiv või last ootav naine võib tunda end oma seisundiga seoses üksikuna või isoleerituna, kui lähikonnas ei ole inimesi, kes jagavad temaga sarnaseid kogemusi ja arusaamu. Mõnikord võib naine otsustada teadlikult oma kogemustest, mõtetest ja tunnetest vaikida, sest kardab ümbritsevate inimeste vääriti mõistmist või hukkamõistu. Naiste pikaajased probleemid rasestumisel ning kehavälise viljastamine näivad olevat teemad, millest laiem avalikkus vähe teab, ning seetõttu otsivad naised foorumist abi ja lohutust just neilt, kellel on sarnane kogemus. Nii kogemuslugude kirjutamisest kui ka lugemisest foorumis loodetakse rühmakaaslaste psühholoogilist tuge. Selle lähtekohaks on arusaam, et päriselt saab mõista ja aidata emakssaamise probleemide puhul naist üksnes teine naine, kes on ise midagi sarnast kogenud. Seejuures mängivad vastastikusel abistamisel olulist rolli nn edulood. Viimastega vahendatakse kogemusi, kuidas naine on vaatamata takistustele lõpuks siiski emaks saanud. Nii võib naine ühelt poolt jagada foorumis oma lugu selleks, et saada vastutasuks teiste naiste õnneliku lõpuga lugusid ning ammutada neist jõudu eluga edasi minemiseks. Teisalt võib naine panna enda eduloo kirja selleks, et sisendada lootust ja pakkuda tuge teistele.

Infovahetus. Naiste kogemuslood internetifoorumis toimivad infovahetusena selles mõttes, et need on oluliseks alternatiivseks või lisa infoallikaks lähikondlastelt, arstidelt ja ämmaemandatelt saadavale teabele. Naine võib eelistada teadmiste hankimist teiste poolt foorumisse kirjutatud kogemuslugudest, sest tunneb, et ei leia ühist keelt meditsiinipersonaliga. Ühtlasi täidavad kogemuslood oma-moodi mitteametliku nõustamise funktsiooni. Need võimaldavad ligipääsu kogeja vaatepunktile. Teiste kogemuslood aitavad naisel paremini enda seisundit mõista ja saada teadlikumaks oma probleemi võimalikest lahendustest. Uurimismaterjali analüüs näitas, et nii kogemusloo jagamine kui ka teiste lugude lugemine aitab oma hirmudega toime tulla ning otsuseid teha. Kogemusloo kirjutajale võib sel olla arutelu algatav otstarve. Internetirühma toimimise seisukohast väärib seejuures esiletõstmist ka asjaolu, et kogemuslugude muust infovoost eristuv pikem narratiivne vorm (kogemuse, sellega seotud sündmuste ja emotsioonide detailne kirjeldamine) võimaldab saada rühmakaaslastelt spetsiifilisemat tagasisidet ja nõu otsuste tegemisel, kui seda annab üksnes fakti nentimine ning küsimuse esitamine.

Hoiatus. Kogemuslugu võib toimida ka kui hoiatus, milles suunatakse naisi suhtluses meditsiinipersonaliga enda eest seisma ning vältima mõtteid ja tegevusi, mida hiljem kahetsetakse. Näiteks manitsetakse, et naine ei laseks meditsiinipersonalil mõjuva põhjuseta avada lootevett. Teisalt võib füüsilises ruumis

toimivate tegevuste kõrval olla kogemusloo kirjapanemise sihiks ka hoiatada internetikasutusega seotud ohtude eest. Näiteks võib loo sõnumiks saatusekaaslastele olla, et need väldiks liigset teiste negatiivse sisuga lugude lugemist, sest viimane mõjub naise emotsionaalsele seisundile rusuvalt. Samuti võib olla hoiatuse sisuks, et kõike, mida internetirühmas soovitatakse, ei maksa võtta tõe pähe, vaid et seegi info vajab kaalumist.

Eneseesitus. Perekooli kasutajate vahelise suhtluse analüüs näitas ka, et ühe alafoorumi sees on inimese kohta enamasti ainult üks tähenduslik “Minu lugu” ja kogu nende gruppide sisene suhtlus on nende lugudega rohkemal või vähemal määral seotud. Uurimistöö tulemusena tuli esile, et rühmasisesel eneseesitlemisel toimivad kogemuslood kui visiitkaardid, mida kasutatakse suhtlusesse esmakordselt sisenedes, et ennast teistele tutvustada. Kogemuslooga näitab naine teistele, kuidas ta oma kogemusega toime tuleb ning kuidas see teiste rühmeliikmete kogemusega sobitub. Viimasel baseerub suuresti suhtluses osalejate grupitunne, mis lähtub tõdemusest, et nii lugude kirjapanijad kui ka lugejad on osa sarnaste huvide, rõõmude ja muredega emaks saada soovivate naiste kogukonnast. Ühtlasi on kogemuslugu (selles vahendatavad konkreetset sündmused, tegevuspaigad, kogeja hinnangud toimunule, loo kirjapanija kirjutamisstiil jm) ka vahendiks, mille põhjal teised konkreetse isiku hiljem ära tunnevad ka siis, kui ta osaleb foorumisuhthluses anonüümse “käona”.

Ajaviide. Uurimismaterjalide analüüs näitas ka, et vaatamata delikaatsele sisule, võib naise kogemuslugu pakkuda ajaviidet nii talle endale kui ka lugejaile. Ajaviitelisus tuli lugude funktsioonina esile kogemuste võrdlemise ning “koos ootamise” kontekstis. Samuti seostub see tõsiasjaga, et kogemuslugude jagamisest “triibupüüdmise”, kehavälise viljastamise või lapseootuse teekonna lõpus on rühma argisuhtluses kujunenud omamoodi tava – naine, kes leidis ajaviidet ja meelelahutust teiste lugude lugemisest, pakub seda vastutasuks ka teistele. Ühtlasi võib ajaviitelisust näha selles, et oma lugu jagatakse foorumis aja möödudes ka siis, kui konkreetne teema ja kogemus ei ole naise jaoks enam aktuaalne. Siiski esineb ajaviitelisust eri lugude puhul erineval määral. Tihti tuleb see esile sünnituslugude puhul, samas, kui nt “triibupüüdjate” lugude puhul saab ajaviitest kui lugude jagamise funktsioonist rääkida olulisem harvem. Viimaste puhul on nende probleemikeskse sisu tõttu esiplaanil vastastikune abistamine ning infovahetus.

3.4.3. Internetifoorumi veebikogukonna rollist kogemuslugude sisu ja vormi kujundajana

Sandra Stahl on öelnud suulisel teel jagatavate kogemusjuttude kohta muuhulgas järgmist: “[...] lood “kuuluvad” jutustajatele, sest nemad vastutavad selle eest, et nad tunnevad oma kogemustes ära midagi, mis on “lugu väärt” [...]. Kui lugu on edukas, kui see lõbustab, õpetab või tekitab aukartust publikule, kordab jutustaja seda tõenäoliselt mis iganes kontekstis.” (Stahl 1986: 268–269). Väitekirja aluseks olev uurimistöö näitas, et internetifoorumis toimuva osalusjutustamise puhul see nii ei ole. Vastupidi, artikli IV olulisemaks järelduseks võib pidada, et internetifoorumis on otsustajaks ja suunajaks eelkõige veebikogukond, mitte jutustaja

(naine), kes määrab, millised kogemused on jutustamist väärt ning milline on parim viis need kogemused kirja panna. Samuti ei kehti, et naine võib korrata oma lugu mistahes situatsioonis ja rühmaruumi osas. Lugude sobivus suhtlussituatsiooni on seotud konkreetse paigaga foorumikeskkonnas (st alafoorumiga) ning seal kehtivate kirjutatud ja kirjutamata reeglitega. Naise kirjutamisoskus, tema kogemuste laad ja veebikogukonna suhtlusruumi eripärad moodustavad kommunikatiivse konteksti, mis soodustab otsest ja kaudset dialoogi suhtluses osalejate vahel ja mõjutab nii naiste lugude vormi ja sisu.

Kuigi lood põhinevad naiste tegeliku elu kogemustel, siis on internetifoorumis koonduva veebikogukonna siserühmade jaoks omad “õiged” ja “valed” viisid, kuidas jutustajad võivad oma kogemused kirjalikuks looks vormida. Perekooli foorumis osalejate seas on täheldatavad välja kujunenud arusaamad, mis on või ei ole lugu ning mis laadi kogemused ning kirjalik eneseväljendus on väärt kandma pealkirja “Minu lugu”. See, kas kogukond kiidab heaks naise kogemuse kui loo oleneb seejuures mõlemast, nii naise poolt vahendatava kogemuse laadist kui ka oskusest panna see kirja nii, et see sobitub rühma suhtlusviiside ja jutustamispraktikaga. Lugude ja nendega seotud kommentaaride analüüs näitas, et selleks, et internetirühm aktsepteeriks naise kirjapandut loona, peab see põhinema pikaajalisel kogemusel ning selle taga peab olema mingit laadi probleem, elutarkus või südamevalu. Jutustaja peab võtma arvesse auditooriumi tundlikkust ja suhtluseesmärke, konkreetsele internetirühmale iseloomulikke lugude sõnumeid, funktsioone ning tabuteemasid.

Iseäranis lubavad auditooriumil kontrollida ja kujundada, mida ja kuidas naised oma kogemusest kirjutavad, suhtluse kirjalik vorm, asünkroonsus ning võimalus lugusid kommenteerida ja muuta. Ühelt poolt lasevad need internetifoorumi suhtlusruumi omadused auditooriumil loosse süveneda, minna loo edenedes tagasi mõne selle eespool väljaõeldud osa juurde ning viidata sellele juhul, kui see ei sobitu rühmas aktsepteeritud jutustamistavadega. Samuti võimaldavad need lubavused anda tagasisidet, informeerida jutustajat, kui loos on midagi valesti või puudu ning tagada, et jutustaja järgiks rühmas aktsepteeritud traditsioone. Teiselt poolt lasevad need suhtlusruumi jooned jutustajal lugeda teiste poolt varem kirja pandud lugusid, õppida neist, ning arutada rühmaliikmetega, millised on rühmas aktsepteeritud normid ja tavad. Asünkrooniline jutustamissituatsioon, kus auditooriumi vahetu kohalolu ei sunni jutustajat oma mõtete ja kogemuste looks formuleerimisel kiirustama, lubab foorumiliikmetel tekste läbimõeldult ja detailselt ette valmistada ja esitada pikki lugusid. Ühtlasi on lugude jagajail võimalik enda postitusi hiljem omal initsiatiivil või vastavalt rühmaliikmete tagasisidele täiendada või varem väljaõeldut “tagasi võtta” või lugu sootuks kustutada. Teisalt aga võib lugude kirjalik vorm toimida ka piiranguna, mis võib raskendada auditooriumil nii jutustaja ajendite kui ka looga edastada soovitud emotsioonide mõistmist. See, kas sõnum jõuab lugejani ning kas auditoorium aktsepteerib seda, sõltub suuresti jutustaja kirjutamisoskusest ning sellest kuivõrd on ta teadlik rühma kirjutamisreeglitest ja tavadest. Anonüümsuse võimalus ja auditooriumi iseloom (st naised, kel on sarnane kogemus) näivad olevat need põhjused, miks lugudes räägitakse häbenemata delikaatseid detaile oma isiklikust elust, emotsioonidest ja kogemustest.

Teiselt poolt võib aga anonüümsuses mõnikord näha ka suhtlust pärssivat asjaolu. See võib soodustada lugejate liigselt otseseid väljaütlemisi jutustaja kogemuste või kirjutamisstiili aadressil, mis võib luua negatiivse õhkkonna ning panna loo jagaja suhtlusest tagasi tõmbuma. Nii nimetatakse Perekooli pakutava anonüümse kasutajanime “kägu” all esinevaid foorumiliikmeid sageli ka nimetusega “kurjad käod”, viidates asjaolule, et nad ennast teiste peal välja elavad.

Analüüs näitas, et sarnaselt foorumisuhtlusele üldisemalt, on “Minu lugudel” temaatilised piirangud, mis tulenevad nii foorumi omanike poolt ette antud alafoorumite temaatilisest jaotusest (uurimuse perioodil oli Perekooli liikmeil võimalus osaleda 19 alafoorumis) kui ka veebikogukonna siserühmade ühishuvidest ning traditsioonidest. Nõnda on üks jutustamist suunavaid piiranguid ametlik reegel, et postitused tuleb teha teemaga seotud alafoorumisse. Samuti mõjutavad veebikogukonna suhtlusruumi eripärad ning rühmade traditsioonid lugude süzeid ning sisuelemente. Näiteks on Perekooli Rasestumise alamfoorumis taunitud aborditeemad, kuna sealsed siserühmad koondavad naise, kes väga soovivad last saada, kuid see on raskendatud (vt ka artikkel IV, lk 35–36). Kogukonnaspetsiifiline sõnavara kompetents (mitmesugused lühendid ja släng, vt näiteid artiklist IV, lk 40–42) mängib teiste lugude mõistmisel ja enda loo kirjutamisel olulist rolli. On rühmaspetsiifilised viisid emotsioonide väljendamiseks ning sündmuste ja kogemuste kirjeldamiseks. Nii võib naine oma loos kasutada minavormi asemel meievormi, viidates, et tema kogemused on ühtaegu ka tema lapse ja/või partneri kogemus. Lugudele on iseloomulik, et need sisaldavad auditooriumile suunatud küsimusi ning ärgitavad arutelule. Kirjavead ei ole vaadeldud internetirühmades aktsepteeritud. Isegi siis, kui lugu on sisult südantlõhestav, võib vigane õigekiri olla põhjuseks, miks naine saab loo lugejailt negatiivset tagasisidet.

Analüüs näitas samuti, et internetirühmas aktsepteeritud lugude stiil on seotud nende funktsiooniga veebikogukonnas. Kui loo jagamise sihiks on saada abi või pakkuda tuge teistele, on aktsepteeritud nii “traditsiooniline” kui ka päeviku-laadne kirjutamisstiil. Kui eesmärgiks on lihtsalt oma kogemus kokku võtta ning pakkuda teistele meelelahutust, siis võib kuupäevi, kellaaegu ja toimunut kirjeldav päevikuvormis kirjutamine sattuda suure tõenäosusega kriitika alla. Näib, et sedalaadi lugude puhul ei soovi auditoorium lugeda liiga palju informatiivseid detaile, vaid olulisemaks peetakse emotsioonide, kogemuse laadi ja loo sõnumit. Huumor, mahlakas ja kujundlik keelekasutus on iseloomulik edulugudele, mida jagatakse selleks, et teisi julgustada ja sisendada neisse lootust. Ühtlasi võivad need lood olla kirja pandud kui kaasaegsed muinasjutud, milles tegutsevad head ja halvad tegelaskujud ning millel on õnnelik lõpp (vt lisaks artikkel IV, lk 43–44).

3.4.4. Visualiseerimise rollist lugude jagamisel Instagrami IVF-kogukonnas

Väitekirja artikli V keskmes oli probleem, millist rolli täidab visualiseerimine kehavälise viljastamise kogemuslugude edastamisel Instagramis. Uurimuse tulemusel ilmnis, et naised tõstavad oma lugudes visualiseerimise abil esile kolme teemat (vt näide nr 2): 1) eneseabi (sh nt kujutised viljakust soodustavast toidust,

“Õnnestumine”

Sellest, kuidas ja mida naised oma lugudes visualiseerivad, eristus kaks sihti: 1) avalikkuse teadlikkuse tõstmine IVF-ravist ning sellega seonduvaist meeoludest ja raskustest, ning 2) vastastikusel infovahetusel ja toetamisel põhinev, saatusekaaslasti ühendav kogukonna suhtlus.

Instagramis jagatud multimodaalsete kehavälise viljastamise kogemuslugude vaatlus näitas, et suur osa neist kannavad laiemale avalikkusele suunatud sõnumeid, mille sihiks on kummutada kehavälise viljastamise raviga seotud tabusid ja väärkujutelmi. Selles kontekstis on visualiseerimine mõjus vahend sõnumite edastamisel – pilt räägib rohkem kui tuhat sõna. Fotod süstaldest, hunnikutest, tabletkarpide ja purkide rivid, videoklipid korduvatest süstimistest pikema perioodi jooksul ning pilditaustal esile tõstetud sõnumid teevad avalikkuse jaoks puust ja punaseks selle, mida naised oma teekonnal kogevad. Sõnaline tekst “Ma ei ole ikka veel rase” saab palju sügavama tähenduse, kui seda esitatakse koos fotoga sadadest süstaldest, millega naine end süstima on pidanud. Samuti on mõjusad süstaldest kujundeid ning UH-pilte, positiivseid rasedusteste ja juba sündinud beebisid kombineerivad fotod ja naiste IVF-teekonda kokku võtvad teadetahtvliid. Need naise IVF-teekonna lõppu tähistavad visuaalid annavad ühtaegu edasi nii selle võlu kui ka valu. Nii saab naine anda oma kogemusi edasi palju mitmekülgsemalt, kui seda võimaldaks üksnes rasestumist või kehavälise viljastamise teel siia ilma tulnud lapse sünni tähistav sõnaline tekst, näiteks sageli loo lõpu juurde kuuluv “Meie ime on sündinud!”.

Ühtlasi on visualiseerimisel oluline roll IVF-teekonnaga seotud emotsioonide edastamisel ja rõhutamisel. Nii saab kirjalik tõdemus, et järjekordne IVF-katse ei õnnestunud, palju sügavama tähenduse, kui seda illustreeritakse visuaaliga küünlast, pisaratest või muul viisil tähistatud kurbusest ja leinast. Emotsionaalses plaanis näib Instagrami IVF-lugude sõnum avalikkusele olevat eelkõige, et naise jaoks ei ole tema teekond kaugeltki mitte lihtne. Samuti võib analüüsitud materjali põhjal järeldada, et oma lugu jagatakse seetõttu, et avalikkus mõistaks, et IVF-ravi

läbiv naine vajab teda ümbritsevate inimeste tuge ja empaatiat ning et kehavälise viljastamisega seonduvast tuleks rohkem rääkida ja teemat avalikkusele selgitada.

Instagrami IVF-kogukonna moodustumise ja toimimise seisukohast täidab lugude visualiseerimine universaalse keele ja kultuuripiire ületava suhtluskeele rolli. See tähendab, et teiste lugusid on rühmaliikmel võimalik jälgida ja mõista, vaadeldes ka üksnes neis sisalduvaid visuaale (fotodel, videotes, joonistustel, teadetetahvlitel või muul viisil kujutatut). Näiteks saab vaatleja (loo lugeja) pildimaterjali põhjal teada nii IVF-teekonda läbivale naisele soovituslikust toidusedelist kui ka tegevustest, millest saatuseskaaslased abi on leidnud. Teisalt toimib visualiseerimine Instagrami kehavälise viljastamise kogukonna jaoks omamoodi sümbolitel põhineva salakeelena. See võimaldab saata naistel üksteisele varjatud sõnumeid. Viimased võivad IVF-teema ja kogukonna suhtlusviisidega mitte kursis olevatele inimestele jääda tabamatuks. Näiteks võib Instagrami kasutaja, kes ei ole asjaga kursis, seostada fotosid, millel on kujutatud naerunägudega või värvitud kanamune, lihavõtetega. Suhtlusvõrgustiku tavadega kursis oleva inimese jaoks aga kannab visuaal varjatud sõnumit, mis viitab munarakkude punktsiooni toimimisele või ka sellele, mitu munarakku selle käigus õnnestus koguda. Samamoodi toimivad just IVF-kogukonnale iseloomuliku visuaalse suhtluskeelena kaugusse kulgevad teed, ananassid ja vikerkaared, mille tähendus ilmneb kogukonna suhtlusviiside kontekstis ning mis pakuvad rühmaliikmeile tuge ja tunnet, et nad ei ole ükski.

Visualiseerimise kohta üldiselt saab analüüsitud materjali põhjal öelda, et konkreetse loo raames võib üks visuaal kanda erinevat sõnumit kogukonnale ja sellest väljapoole – nt süstaldest südame sees beebi visuaalid kõnelevad kaasteelistele sellest, et kõik IVF-ga seonduvad läbielamised on seda väärt, avalikkusele aga IVF-teekonna raskustest. Vikerkaare kujutisega tekil lamava beebi pilt võib asjasse mitte pühendatud vaatleja jaoks olla üksnes teade lapse sünnist, kogukonna liikmeile aga saadetakse sellega sõnum, et see laps on siia ilma tulnud pärast seda, kui tema ema on oma eelneva(d) lapse(d) kaotanud raseduse katkemise, peetumise, nurisünnituse vm põhjusel.

4. UURIJA METODOLOOGILISED JA EETILISED VALIKUD UURIMISFOOKUSENA

Väitekirja kontekstis ei ole uurimuses kasutatud meetodid ja uurijaetikat puudutavad strateegiad olnud üksnes vahend uurimismaterjalide kogumiseks, analüüsimiseks ning tulemuste esitamiseks, vaid need on olnud ka üheks keskseks uurimisfookuseks. Küsimused, kuidas piiritleda uurimisvälja, milliste meetoditega on otstarbekas sotsiaalmeediast uurimismaterjali koguda, kuidas seda dokumenteerida, milliste meetoditega kogutut analüüsida ning mida tuleks silmas pidada uurijaetika otsuste tegemisel on olnud samaväärsed küsimustega osalusjutustamisest lapse ootusega seotud veebikogukondades.

Analüüsides eri meetodite ja uurija eetiliste valikute sobivust enda uurimistöö keskmes olevale materjalile, tutvusin teiste uurijate varasema praktika ja seisukohtadega, kohandasin neid ja lõin just käesolevasse uurimissituatsiooni sobilikke lahendusi. Veebi-etnograafia meetoditega seoses leidsin toetavat informatsiooni teemakohastest käsitlusest nagu “Doing Internet Research” (Jones 1999), “Internet Communication and Qualitative Research. A Handbook for Researching Online” (Mann & Stewart 2000) ning mitmetest Christine Hine’i koostatud ja toimetatud kogumikest (nt “Virtual Ethnography” 2000; “Virtual Methods. Issues in Social Research on the Internet” 2005). Niisamuti olen enda uurimisstrateegiade kujundamisel leidnud kokkupuutepunkte Annette N. Markhami (2013, 2020; Markham & Baym 2009; Markham & Buchanan 2015; Markham & Gammelby 2018), Katrin Tiidenbergi (2017a, 2017b; Tiidenberg & Siibak 2020) ja mitmete teiste veebi-etnograafia meetodite ja eetikaga tegelenud uurijate seisukohtadega (nt Burles & Bally 2018; Pink jt 2016). Uurijaetika teemadega tegin väitekirja kirjutamise algusaegadel esmakordselt põhjalikumalt tutvust Elizabeth A. Buchanani (2003) koostatud teose “Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies” abil. Uurimistöö edenedes aga olen jätkuvat tuge leidnud internetiuurijate ühenduse AoIR (*Association of Internet Researchers*) aja jooksul uuendatavatest eetikajuhistest (vt Ess & AoIR 2022; Markham & Buchanan 2012; Franzke jt & AoIR 2020). Ühtlasi on minu tööga seotud valikute ja seisukohtade kujunemisel mänginud olulist rolli juba väitekirja sissejuhatuses mainitud konkreetsetest uurimissituatsioonidest saadud kogemused ning ka arutelud kolleegide, üliõpilaste ning sotsiaalmeediakasutajatega.

Väitekirja aluseks olevates artiklites olen meetodite ja eetika teemasid avanud just nii palju kui lugejal seda konkreetse käsitluse mõistmiseks on vaja teada. Põhjalikumalt olen sotsiaalmeediapõhise uurimistöö metodoloogilisi aspekte kajastanud Merili Metsvahi koostatud kõrgkooliõpiku “Folkloristlikud välitööd” peatükkides “Välitööd internetis” (Pilt 2017a: 160–179) ja “Kogemuslood pere- ja suhtefoorumeis” (Pilt 2017d: 180–183). Niisamuti olen oma kogemusi ja mõtteid jaganud kõrgkooliõpikus “Kuidas mõista andmestunud maailma. Metodoloogiline teejuht” (Masso & Tiidenberg & Siibak 2020) peatükkides “Narratiivid sotsiaalmeedias” (Pilt & Laineste 2020: 494–530) ning “Diskursusanalüüs andmestunud ühiskonnas” (Tiidenberg & Masso & Pilt & Laineste 2020: 462–493). Uurimistöö raames kujunenud seisukohti olen vahendanud ka HITSA projekti toel valminud

õppematerjalis “Sotsiaalmeediapõhise uurimistöö juhised” (Pilt 2020b), uurija-
eetikale keskenduvast artiklist II, ning Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule
osakonna ainekursustel “Internetifolkloor” (2018, 2019, 2021) ja “Online Ethno-
graphy: Data Collection, Research Ethics, and Data Analysis” (2021).

Järgnevates alapeatükkides annan ülevaate väitekirja valmimise käigus tehtud
meetodeid ja uurijaetikat puudutavatest valikutest ja järeldustest. Esmalt vaatlen,
mil viisil jõudsin üldisemast huvist sotsiaalmeedia uurimise metodoloogia vastu
konkreetsema empiirilise ainese käsitlemiseni ning milliseid otsuseid tegin
uurimisvälja piiritlemisel. Seejärel teen sissevaate, miks ja mis kujul eri meetodid
minu töös rakendust leidsid. Viimaks peatun uurijaetika teemal ning kirjeldan
esile tulnud probleeme ja lahendusi, mida uurimisprotsessi refleksiivne analüüs
neile pakkus.

4.1. Uurimisvälja piiritlemisest sotsiaalmeedias

Pihla Maria Siim on folkloristlike välitöödega seoses kirjeldanud välja kui kon-
teksti, kus toimub allikate loomine, ehk teisisõnu kujundatakse reaalsusest uuri-
muse jaoks materjal. Ta nendib, et selles protsessis on esmane roll uurija arusaamal
sellest, kuidas ta piiritleb välja ajalisel, ruumilisel ning tekstuaalsel (2017a: 55).
Näiteks, kui varasem käsitlus väljast sidus selle ühe geograafilise asukohaga,
eeldades, et kultuur või inimrühm kuulub kokku kindla territooriumiga, siis alates
1980. aastatest said populaarseks mitmepaiksed väitööd (samast: 56). Viimaste
puhul võtavad uurijad arvesse üleilmastumist ja inimeste mobiilsust, järgnedes
neid huvitavatele uurimisobjektidele või inimestele väljalt väljale (vt ka Siim
2017c: 197–206; Tiidenberg 2020: 685; Tunçalp & Lê 2014: 7–8). Siim nendib,
et selles kontekstis on mõttekam käsitleda välja kindla paiga asemel sotsiaalse
keskkonna ja kultuurilise ruumina, mis moodustub uuritavatele inimestele
tähtsusetest suhetest (Siim 2017: 56). Interneti ja sotsiaalmeedia tulek on laiend-
anud arusaamu väljast ja selle piiritlemisest veelgi. Koos infotehnoloogia
levikuga on tekkinud uued, pidevalt muutuvad väljad, millele uurija saab ligi ilma
toolilt tõusmata ja mõnikord ka ajast sõltumatult (Tiidenberg 2020: 685).

Idee, et väli on uurijapoolne piiritõmbamise tulemus on keskne ka interneti-
kultuurile keskenduvates käsitlustes (vt nt Tiidenberg 2020: 686). Samast on veebi-
etnograafia puhul nähtud välja piiritlemisel uurija jaoks raskendavaid asjaolusid,
sest sotsiaalmeedia on oma olemuselt “**voogude ruum**” (inglise keeles: *space of
flows*, vt Tunçalp & Lê 2014: 3). Erinevalt füüsilisest ruumist ei põhine veeb geo-
graafilistel asukohtadel, millele saaks uurija oma välitööde koha või kohtade
valikul tugineda, vaid inimestevahelistel sidemetel (vt ka Hine 2000: 61; Tunçalp
& Lê 2014: 8, 14). Tegemist on keele ja kultuuripiire ületava suhtlusruumiga, kus
ka füüsiliselt kaugel asuvad potentsiaalsed uuritavad on ühe hiirekliki kaugusel.
Ühtlasi võib sotsiaalmeediapõhise uurimistöö puhul teha välja piiritlemise keeru-
liseks kiire info ja osalejaskonna vahetus, eriilmelised digitehnoloogiad, erinevad
ajadimensioonid (nii sünkroonilise kui ka asünkroonilise kommunikatsiooni
võimalus), ning kõigest eelnevast tulenevalt võimaliku uurimismaterjali rohkus
(vt ka Markham 2005: 801–802; Tunçalp & Lê 2014: 3).

Uurimistööga alustades olid minu huvid seotud folkloristliku sotsiaalmeedia-põhise uurimistöö eripärade väljaselgitamisega. Seetõttu ei olnud mul oma esimestele uurimisküsimustele vastuseid otsides veel täielikku selgust, missuguse empiirilise materjaliga soovin edaspidi süviti tegelema hakata. Teadsin, et tahan keskenduda kogemuslugudele, kuid lugude laadis, uurimiskeskondades ning nendega seotud konkreetsemas uurimisfookuses puudus selgus. Uurimisvälja põhjalikumalt süvenedes seisin aga silmitsi tõdemusega, et kogemuslugusid võib sotsiaalmeedias leida väga eriilmelistest keskkondadest ja väga erinevas vormis. Kõike uurimusse kaasata on võimatu ning ka valikuid tehes on oht, et potentsiaalset uurimismaterjali saab liialt palju selleks, et seda etnograafilise uurimistöö käigus kvalitatiivselt analüüsida ja kirjeldada (vrd Markham 2013: 439–440, 2020: 11). Nõnda vajasin strateegiat, kuidas teadlikult refleksiivsete otsuste abil enda uurimisvälja nii temaatiliselt kui ka aja ja ruumi mõttes piiritleda.

4.1.1. Liikumine läbi digitaalsete voogude kui epistemoloogiline ja metodoloogiline lähtekoht

Annette N. Markham (2013: 437–438) on veebisuhtluse ja digikultuuri uurimisel soovitanud uurijail mõelda uurimisväljast kui liikumisest, infovoost või kui protsessist, mitte kui objektist, kohast või tervikust. Selle mõtte vastandab ta arusaamaga välitöödest, mille puhul on välja piire seostatud geograafilise ja füüsilise piiriga, mille määrab ära uurimisobjekt, uuritav inimrühm, selle osa vm. Ta nendib, et kiirelt vahelduva (ja seega selgete piirideta) infovooga digitaalselt vahendatud kontekstides tuleb uurijal tegeleda aktiivselt küsimustega, mida ta määratleb väljana ja mida mitte (Markham 2020: 12–14). Nii on Markham koos oma kolleegi Ane K. Gammelbyga (2018) kirjeldanud “liikumist läbi digitaalsete voogude” kui epistemoloogilist ja praktilist lähenemist, mis aitab uurijal mõista kübermaailmas toimuvat, luua enda uurimisvälja piire ning kitsendada uurimisfookust. Autorid soovivad 1) “voo loogikat” (inglise keeles: *flow logic*) kui hoiakut selle suhtes, kuidas teadmisi internetisuhtluses ja selle uurimisel luuakse, ning 2) “voo kaardistamist” (inglise keeles: *flow-mapping*) kui konkreetset meetodit digikultuuri uurimiseks.

Markham ja Gammelby (samas: 454–455) defineerivad voogu kui midagi, mis kirjeldab seda, “mida me uurime” (uurimisobjekt) ja “kuidas me seda teeme” (protsess). Uurimisobjekt või -andmed selles kontekstis tähendavad hetkejäädvustust jätkuvast ajaruumi infovoost. Seejuures ilmneb uurimismaterjali asjakohasus uurija aktiivse analüüsi ja refleksiivsuse tulemusel, mitte esmase eeldusena. Voog kui uurija “tegevus” tähendab, et see, kuidas uurija tähendusi loob, on pidevas liikumises. Liikudes läbi digitaalsete voogude, otsustab ta, mida jälgida, mis loeb andmetena, ja mis mitte, või mis on analüüsi seisukohast ebaoluline. Voo kaardistamine kui meetod Markhami ja Gammelby (samas: 452, 460–461) lähenemises tugineb Adele E. Clarke’i (2003) ideele situatsioonianalüüsist (inglise keeles: *situational analysis*) ning tähistab internetikultuurile keskenduva uurimuse sotsiaalse situatsiooni eri elementide omavahelistesse seostesse asetamist visuaalses vormis (nt märksõnade, mõistete kobarate vm kaudu). Ühtlasi kirjeldavad autorid

voo kaardistamist kui korduvat tegevust, mis aitab uurimust kujundada ning luua selle piire. Samuti ütlevad nad, et pole üksikut “õiget” viisi kaardistamiseks, sest see, mis osutub tähenduslikuks varieerub nii uurimisprojektiti kui ka olenevalt uurijast. Näiteks võib uurija alustada oma esialgsete ideede visualiseerimisest ning seeläbi uurimisvälja piiritlemist selleks, et sõnastada uurimisküsimust (inglise keeles: *abstract situational maps* või *messy maps*, vt lisaks Clarke 2003: 561). Teisalt võib uurija rakendada digitaalse infovoo kaardistamist selleks, et luua enda jaoks selgust seoses mõne konkreetsema aspektiga uurimistööst – näiteks, kes on need inimesed, kelle sotsiaalmeedia tegevustele võiks keskenduda või millisest veebikeskkonnast on otstarbekas uurimuse tarvis empiirilist materjali koguda (Markham & Gammelby 2018: 461).

Konkreetsemalt on Markham ja Gammelby (samas: 457–462) kirja pannud järgmise juhise, kuidas võiks uurija digitaalsesse infovoogudesse siseneda ning oma uurimisvälja kaardistada: 1) sõnasta esialgne uurimisküsimus, mis tähendab sinu jaoks midagi ning mis äratas sinu uudishimu; 2) sisene voogu – mõtle, millistele uurimisobjektidele peaksid tähelepanu pöörama ning kus nad asuvad füüsiliselt, virtuaalselt, kontseptuaalselt; 3) tee subjektiivne valik – mõtle, mis on sinu enda teadmised ja kogemused uuritavast situatsioonist; 4) sukeldu ja haara – eesmärk on märgata mustreid ja uurida kuidas need olenevalt uurija huvidest korduvad või varieeruvad; 5) kaardista oma ideed; 6) korda – voole orienteeritud lähenemise eelduseks on arusaam, et andmete kogumine ja analüüs on seotud ja samaaegsed protsessid; kui me kaardistame, siis teeme mõlemat, seome analüütiliselt oma empiirilise kogemuse ja loome uurimisandmeid.

4.1.2. Refleksiivsed küsimused uurimisvälja piiritlemisel praktilises uurimistöös

Väitekirja kirjutamise protsessis leidsin olulist tuge ideest, et digitaalselt vahendatud uurimisväljal tööd tehes tuleb uurijal endal aktiivselt tegeleda välja piiride loomisega selleks, et leida kõikehõlmavatest infovoogudest kitsam uurimisfookus. Harjutasin endalt järjepidevalt küsima, kas ühe või teise artikli tarvis kogutud materjali hulk ja iseloom, valitud uurimiskeskonnad, internetirühmad ja nende liikmed on piisavad ja asjakohased konkreetsete eesmärkide täitmiseks (vrd Hine 2015: 54). Siiski tundsin vajadust täpsemate suuniste järgi, millest võiksin juhinduda “subjektiivseid valikuid tehes” või digitaalsesse voogudesse “sukeldudes ja haarates”. Aja jooksul sõnastasin nii isiklikele kui ka varasemate uurijate kogemustele tuginedes komplekti refleksiivseid küsimusi, millest leidsin abi hajuma kippuva uurimisfookuse kitsendamisel. Need küsimused olid järgmised:

- Mis on uurimuse üldisem eesmärk?
- Mis võiks olla konkreetsem huvifookus uuritava nähtuse sees (sh isiklikust kogemusest, distsiplinaarsest taustast ja uurimisteema uudsusest tulenevalt)?
- Millises osas sotsiaalmeediast (internetikeskkonnad, inimrühmad, keeleruum) võiksin välitöid teha?

- Milline hulk ja mis laadi uurimismaterjale võimaldavad vastata püstitatud uurimisküsimustele (sh kas ja mil viisil peaksin kitsendama uurimisvälja konkreetse veebikeskkonna sees)?
- Millised võiksid olla uurimusega seotud ajaraamid?

Praktilises uurimistöös esitasin neid küsimusi järgemööda või läbisegi ning vastavalt vajadusele ka küsimust korrates. Järgnev on põgus sissevaade väitekirja aluseks olevate artiklite välja piiritlemisega seotud valikutest ning viimaste konkreetsematest asjaoludest ning põhjustest.

4.1.3. Uurimiseesmärkide sõnastamine ja piiritlemine

Uurimisvälja temaatilisel piiritlemisel, so uurimisfookuse valimisel ja eesmärkide sõnastamisel on sotsiaalmeediapõhises uurimistöös sisuliselt kaks võimalust: 1) lähtuda varem valmis mõeldud uurimisteedest ning suunduda sellega seotud veebikeskkondadesse; 2) lähtuda tuttavast keskkonnast ja vaadata, mida sealne sisu uurimistööks pakub (vt ka Pilt 2017a 162–163). Väitekirja esialgsed uurimishuvid kasvasid välja minu kogemustest pere- ja suhtefoorumite tavakasutajana. Sarnaselt Annette Markhamile (2020: 12), tõdesin, et isiklik kogemus on hea stardipunkt alustamiseks ja üldisema uurimiseesmärgi sõnastamiseks. Rühmast seestpoolt tulevat uurijat abistavad tema varasemad teadmised, mille pinnalt saab küsida: “kuidas saan enda olemasolevat kogemust, teadmisi ja huvisid uurimistöö eesmärkidel ära kasutada?”, “mis paneb mind imestama?”, “mis tundub probleemataoline?”, “kas on konfliktseid vaatenurki, mis väärivad lähemat uurimist?” (vt Markham & Gammelby 2018: 457).

Foorumeis ringi liikudes märkas in eetika ja meetodite küsimuste käsitlemise vajalikkust. Täpsemalt kerkisid eetikateemad esile Perekooli foorumi jutulõimest, kus arutleti ühe meedias kajastatud uurimuse üle. Arutelu algataja oli saanud ajakirjanduse kaudu teada folkloristlikust uurimistööst, mis kajastas tema ja rühma kaaslaste poolt internetifoorumis jagatud kogemuslugusid. Ta ei olnud rahul, et uurimuse autor oli Perekoolist täispikki tekste kopeerinud ja neid nõusolekuta oma tööga liitnud (vt ka Pilt 2017d 180–181). Pärast seda, kui olin foorumeis juba mõnda aega uurija pilguga ringi vaadanud, tulid esile ka teised uurimistöö metodoloogiat puudutavad küsimused. Nõnda leidsin, et minu varasem uurijakogemus ei ole ülekantav sotsiaalmeediapõhisele uurimistööle ning et seetõttu vajavad lähemat vaatlust ka minu tööks sobilikud materjali kogumis- ja analüüsi-meetodid. Samuti täheldasin Perekooli foorumite puhul esmakordselt selle liikmete koostööd kogemuslugude loomisel. Viimane viis väitekirja teise keskse teema – kogemuslugusid jagavate veebikogukondade osalusjutustamise praktika uurimise juurde. Ühtlasi ajendas kõigisse nimetatud teemadesse süvenema asjaolu, et ajal, mil ma doktoritöö kirjutamist alustasin, oli neid folkloristide poolt väga vähe käsitletud.

Täpsemate uurimisküsimuste sõnastamisel pidasin silmas lisaks sellele, mida pakkus otseselt uurimismaterjal, ka järgmisi küsimusi:

- Mis võiks olla need aspektid sotsiaalmeedia suhtluses seoses uuritava nähtusega, mida inimesed ei pruugi oma igapäeva tegevuste käigus teadvustada ja mis on väärt esile tõstmist?
- Milliseid aspekte uuritavast nähtusest pole varem uuritud?
- Mil viisil võiks folkloristika taustaga uurija käsitlus erineda varasematest ning teiste distsipliinide uurijate käsitlustest? (Vt lisaks ptk 2.5.).

Eelkirjeldatust tulenevalt moodustus väitekirja kontseptuaalne tervik järgnevalt kirjeldatud alustel.

Artikkel I on sissejuhatav käsitlus, mis oli ajendatud soovist mõista sotsiaalmeediapõhise, kogemuslugudele ja nende jutustamisele keskenduva folkloristiliku uurimistöö eripärasid ning väljakutseid, mis see uurija ette asetab. Täpsemalt pakub artikkel I vastuseid küsimustele, mida tähendab üks folkloristika keskseid mõisteid kollektiivsus ning sellega seotud grupitunne internetisuhtluse kontekstis (rajades teed hilisematele veebikogukondade toimimist puudutavatele aruteludele) ning kuidas saab eetilisel tegetsev uurija neid teadmisi oma töö huvides ära kasutada.

Artikkel II jätkab artikli I alustatud arutelu uurija eetilistest ja metodoloogilistest valikutest kogemuslugude uurimisel, sedapuhku ühes puudega last kasvatavate vanemate veebikogukonnas. Oma lähtekohtade selgitamiseks kasutasin seejuures mõistepaari konflikt ja dialoog. Konflikti mõistega märkisin võimalikku uurimuse osapoolte huvide konflikti, milleks on ühelt poolt uurija eesmärgid ja toimingud ning teiselt poolt uuritavate tegelikud soovid ja heaolu. Dialoogi mõistega viitasin asjaolule, et uurija on uurimissituatsioonis seotud otseste ja variidialoogidega. Seejuures tähistab esimene neist suhtlust uuritavatega ning teine uurija sisediaaloo teemal, kas see, kuidas ta materjalile läheneb, on uurijaetika seisukohast õige. Sedalaadi refleksiivse uurimuse eesmärgiks oli näidata lugejale kuivõrd kontekstispetsiifiline võib eetikaotsuste tegemine uurimisprotsessis olla (vrd Baym 2009: 185–186). Leides tuge dialoogilise metodoloogia ideedest (vt Vasenkari 1999: 54–59; Vasenkari & Pekkala 2000: 246–249), kirjeldasin uurimistulemuste esitamisel, mil viisil jõudsin uurijaetikat puudutavate järeldusteni tänu konkreetse veebikogukonna ja keskkonna eripära analüüsile ning vahetule suhtlusele uuritavatega.

Artikleid III, IV ja V seob samuti asjaolu, et kõigis neis on eraldi tähelepanu pööratud materjali kogumis- ja analüüsimeetoditele ning uurijaetikaga seotud valikutele. Viimased tulenevad otseselt vaadeldud internetikeskkondade, veebikogukondade ja uurimisfookuses olevate tekstide eripäradest ning püstitatud uurimisküsimustest. Samas on nende artiklite puhul toimunud oluline nihe meetodiküsimustelt narratiivuuringutele, täpsemalt teemaderingile, milleks on osalusjutustamise eri aspektid sotsiaalmeedias. Empiirilise materjalina on neis artiklites

vaatluse all emaks saada soovivate naiste kogemuslood kui üks internetirühma kollektiivsuse ilminguid.

Artiklite III ja IV keskmes on internetifoorumisse postitatud kirjalikud kogemuslood. Kui artikli III fookus on kogemuslugude jagamise rollil veebikogukonna moodustumisel, lugude funktsioonidel kogukonna argisuhtluses ning jutustajate ajendeil üldisemalt, siis artiklis IV keskendun sellele, kuidas veebikogukonna ja selle suhtlusruumi eripärad ning jutustaja ja auditoriumi koostöö mõjutab kogemuslugude sisu ja vormi. Seejuures lähtusin artikli III täpsemate uurimiseesmärkide sõnastamisel Shani Orgadi teoses “Storytelling Online. Talking Breast Cancer on the Internet” (2015: 16–17) välja käidud kriiti kast varasemate käsitluste aadressil, milles on vaadeldud naiste internetirühmades osalemise ja seal jagatavate kogemuslugude funktsioone. Orgad tõdeb, et sedalaadi varasemad käsitlused loovad enamasti üksnes abstraktseid kategooriaid veebisuhtluses osalejate tegevuste funktsioonidest, kuid jätavad kõrvale laiema sotsiaalkultuurilise konteksti. Teisisõnu ei selgu neist käsitlustest, mida ja miks inimesed tegelikult internetis teevad, ning milline sügavam tähendus on neil tegevustel osalejate jaoks. Nõnda keskendusin enda käsitluses sellele, kuidas üks või teine kogemuslugude funktsioon internetirühma suhtluses täpselt avaldub. Ühtlasi soovisin lugude funktsioonide analüüsi kaudu heita pilgu nii *online* kui ka *offline* kontekstidele – see tähendab, neile põhjustele, miks naised foorumis oma lugusid jagavad ja teiste lugusid loevad (vt ka artikkel III, lk 53). Artikli IV täpsemad uurimisküsimused tulenesid uurimismaterjali analüüsi käigus ilmnunud kesketest teemadest, mis peegeldavad, kuidas vormivad foorumiliikmed oma isiklikke kogemusi lugudeks, tuginedes veebikogukonna reeglitele ja tavadele ning rühmeliikmete tagasisidele.

Võrdlusmomenti osalusjutustamise eripäradest eriilmelistel veebiplatvormidel pakub artikkel V. Selle artikli fookuse tingis soov näha erinevusi kirjalikul tekstil ja visualiseerimisel põhineva veebikogukonna jutustamispraktikas. Täpsemalt keskendun sotsiaalvõrgustikku Instagram postitatud multimodaalsetele kogemuslugudele kehavälise viljastamise teekonnast. Fookuses on visuaalide ja visualiseerimise roll kogemuslugude edastamisel ning veebikogukonna moodustumisel ning toimimisel.

4.1.4. Valides välitööde kohta, uuritavaid ja uurimismaterjale

Jenna Burrell (2009: 182) on kirjeldanud välitööde kohta kui “lava”, millele uuritavad sotsiaalsed protsessid aset leiavad. Välja piiritlemine sotsiaalmeedias etnograafiliste välitööde “koha” mõttes, võib võtta väga erinevaid vorme. Nii võib uurija esiteks käsitleda välitööde paigana uuritava nähtuse võrgustikku (nt narratiivivõrgustikku), mille eri elemendid asuvad sotsiaalmeedias laiali, kuid mida seovad ühised märksõnad, teemaviited ja hüperlingid (nt kogemuslugude uurimisel teemaviide *#MeToo*, vt nt Dawson 2020). Uurijad on sellist välja piiritlemist nimetanud voo-põhiseks, sest see koosneb erinevatest hetkeliselt koonduvatest info-, inimeste- ja sisukomplektidest ning järgib inimeste vahelisi sidemeid eri asukohtades (vt Tiidenberg 2020: 686; Tunçalp & Lê 2014: 16). Teiseks võivad

välja piirid olla “programmeeritud” (vt ka Tiidenberg 2020: 686). See tähendab, et uurija võib välitööde kohana käsitleda konkreetset sotsiaalmeediakeskkonda või -keskkondi (vt lisaks ptk 2.2.4.). Ühtlasi võib uurija sarnaselt füüsilisele ruumile teha ka sotsiaalmeedias mitmepaikseid välitöid (vt lisaks Siim 2017a: 56, 2017c: 197–206) või keskenduda ühele paigale virtuaalmaastikul. Kolmandaks, võivad välja piirid veebis olla diskursiivsed. Annette Markham (2005: 802) kirjeldab sedalaadi välja piiritlemist kui tuginemist veebisuhtluses ilmnevatele diskursiivsetele mustritele. Katrin Tiidenberg (2020: 686–687) selgitab seda mõtet täpsemalt: “nt samu meeme mõistvad, sama kultuurilist teksti fännavad, samades akronüümides kõnelevad inimesed ja vestlused [on käsitletavad] kui väli”.

Lisaks eelkirjeldatud kolmele kriteeriumile võivad välja piiritlemisel olla määravaks veebikeskkondade tehnoloogilised võimalused ja nende inimrühmade spetsiifilisemad iseärasused, kes üht või teist suhtlusruumi kasutavad. Uurija võib otsustada, et keskendub kirjalikku või multimodaalset, sünkroonilist või asünkroonilist suhtlust võimaldavale keskkonnale. Samuti võib uurija esmase valiku välitööde koha piiritlemisel teha selle järgi, et veebikogukond on koondunud talle huvipakkuvate teemade ümber (nt pere- ja suhtefoorumid, esoteerikafoorumid, vaktsiinivastaste Facebooki grupid vm). Seejuures võib uuritavaid selekteerida veel vanuse, soo, rahvuse, sotsiaalkultuurilise tausta vm karakteristikute järgi. Niisamuti on võimalik uurimisvälja piiritleda keeleruumi kaudu. Näiteks saab vaadelda eesti- või ingliskeelset küberruumi või võtta tulenevalt uurimuse sihtidest fookusesse mõlemad. Folkloristliku veebietnograafia meetodeid kasutava uurimistöö puhul võib osutada vajalikuks jälgida ka seda, kui suur ja kui aktiivne on konkreetse keskkonna osalejaskond. Folkloristlike uurimisküsimuste puhul sobivad välitöödeks sotsiaalmeedia keskkonnad, kus suhtlus on igapäevane, on olemas püsikasutajaskond, ning aja jooksul on välja kujunenud suhtlusviisid ja -tavad (vt ka Pilt 2017a: 163). Samuti sõltub uurimistöö kohaga seotud piiride seadmine suuresti ka uurija püstitatud eesmärkidest (vt ka Siim 2017a: 55). Nii võib uurija, kes teeb juhtumiuurimust, keskenduda ühele konkreetsele veebikeskkonnale. Võrgustiku- või võrdlevuurimus võib vajada välitöid eri internetikeskkondades. Uurimuse puhul, mis vaatleb mingit nähtust nii *online* kui ka *offline* kontekstis, on välitööde “kohaks” nii digitaalne kui ka füüsiline ruum (vt ka Tunçalp & Lê 2014: 15–16).

Kuigi minu uurimistöö sai alguse eestikeelsetest pere- ja suhtefoorumeist, mida olin varem jälginud tavakasutajana, kerkisid uurimisprotsessis esile küsimused, kas peaksin ühe artikli raames pühenduma ühele või rohkemale veebikeskkonnale, ning kas peaksin välitööde kohti selekteerima tehnoloogiliste omaduste, keeleruumi või kasutajaskonna alusel. Uurimismaterjali rohkuse tõttu näis, et otstarbekas on välitööde kohana keskenduda võimalikult väiksele arvule veebikeskkondadele, mis lasevad vastata püstitatud uurimisküsimustele. Nii otsustasin üldisemaid teoreetilisi ja metodoloogilisi teemasid käsitleva artikli I puhul kaasata välitööde kohana Perekooli foorumite kõrval ka Kodutud.com foorumid. Selle sihiks oli näidata kas ja kuivõrd võivad eri foorumeis tegutsevad internetirühmad erineda. Põhjusel, et eetika küsimused ja lahendused neile on väga kontekstispetsiifilised, otsustasin artikli II ettevalmistusprotsessis vaadelda suuremast

foorumikeskkonnast üksnes ühte, spetsiaalselt puudega last kasvatavaid vanemaid koondavat, alafoorumit. Veebikogukondade toimimist ja osalusjutustamise praktikat käsitlevates artiklites III ja IV näis samuti otstarbekas keskenduda ühele konkreetsele keskkonnale – mulle juba varasemast tuttavale Perekooli foorumile. Leidsin, et küsimustele, kuidas veebikogukond kogemuslugude jagamisel koostööd teeb ja milliseid tähendusi nad seejuures edastavad, on võimalik ligi pääseda üksnes põhjalikult süvenedes. Mitmete veebikeskkondade kaasamine ei oleks seda tõenäoliselt võimaldanud. Instagrami kui artikli V välitööde koha valikul, said määravaks selle tehnoloogilised võimalused ja juba eelpool mainitud vajadus tuua väitekirja kui terviku kontekstis esile erisusi eriilmeliste veebikeskkondade osalusjutustamise praktikas. Ühtlasi jõudsid tänu Instagramile minu uurimisfookusesse ingliskeelsed kogemuslood. Viimase põhjuseks oli, et lähemal vaatlusel pidin tõdema, et sealses keskkonnas puudub eestikeelne IVF-kogukond, mille vastu huvi tundsin. Samas ei piiranud see asjaolu uurimiseesmärkide täitmist, sest keele ja kultuuri piiridest olenevad aspektid ei ole väitekirja kesksete küsimuste kontekstis esmatahtsad.

Uurimisprotsessis leidsin abi ka mõtisklemisest selle üle, milline võiks olla minu täpsem uurimisfookus ja mis on uurimiseesmärkide saavutamise seisukohast ebaoluline (vt ka Markham 2020: 15, 18, 2005: 803). Teisisõnu, küsisin endalt, kui palju ja milliseid kogemuslugusid ja nendega seotud kommentaare vm kontekstuaalset infot vajan, et ilmneksid osalusjutustamist iseloomustavad mustrid ning samas oleks võimalik uurimismaterjale süviti ja detailselt analüüsida ja kirjeldada. Ühtlasi seostus eelkirjeldatu küsimusega, kas peaksin väljana käsitlema konkreetset veebikeskkonda tervikuna või üksnes osa sellest. Nõnda kogesin, et artiklite III ja IV aluseks olev ja temaatilisi alafoorumeid sisaldav Perekool on oma olemuselt võrreldav mitmekorruselise majaga. Piltlikult öeldes, on selles mitmeid kortereid ja tube, millel kõigil on oma spetsiifiline kasutajaskond, suhtlusreeglid ja tavad. Mõistsin, et kuigi mind huvitavaid kogemuslugusid kui teatud tüüpi narratiive võib leida enamusest alafoorumitest, siis kõike kaasates saaks uurimismaterjali süvaanalüüsiks liiga palju. Seetõttu valisin lähemaks vaatluseks 19 alafoorumi hulgast välja justnimelt Rasestumise, Lapse ootamise ja Sünnituse foorumid, kus mind huvitavate kogemuslugude osakaal oli kõige suurem. Samuti sai valikukriteeriumiks, et neis alafoorumeis eristusid kitsamate vestlusteemade ümber koonduvad siserühmad, millel nägin veebikogukondade tunnuseid. Viimaks kitsendasin uurimisfookust sellegi kaudu, et koostas in lõpliku analüüsi tarvis materjalikogu, mis sisaldas tüüpilisi “triibupüüdjate”, “kõhukasvatajate”, IVF-ravi läbivate ning sünnitanud naiste kogemuslugusid ja nendega seotud kommentaare (vt täpsemalt väitekirja sissejuhatus, ptk 1.2.).

Niisamuti osutus uurimisvälja kitsendamine vajalikuks V artikli aluseks oleva Instagrami veebikeskkonna sees. Oma tuhandete kasutajakontodega ning neid ühendava teemaviidete süsteemiga on see uurimistöö kontekstis võrreldav mitmeharulise puuga. Selle puu igal harul on veel omakorda harud, ning neil taas omad harud, kuni see kõik kokku moodustab okste rägastiku, milles on uurijal kerge ära eksida. Nii andis esimene teemaviite otsing, “#ivf”, tulemuseks üle ühe miljoni postituse. Nende postituste hulgas domineerisid kehavälise viljastamisega

seostatud üksikfotod ja viljatuskliinikute Instagrami kontod. Samas sisu, mida oleks saanud nimetada IVF-teenekonna kogemuslugudeks, oli sellest andmehmassiivist väga keeruline leida. Seepärast tegin järgneva otsingu (tuginedes varasematele teadmistele foorumikeskkonnast) konkreetsemalt kehavälise viljastamise lugudega seonduvate teemaviidetega nagu *#Ivffourney*, *#Ivfstory* ja *#ivfsuccess*. Ka nii andis otsing tuhandeid vasteid, kuid samas jõudsin soovitud materjalideni. Kasutajakontodel klikates ilmnisid narratiivid, mis moodustusid kontole eri aegadel tehtud ning kehavälise viljastamise ravi kulgu järgivatest postitustest. Enamasti ei lisata ühele postitusele mitte üks, vaid enam teemaviidet. Seetõttu jõudsin ka spetsiifilisemate, just Instagrami IVF-lugudega seonduvate märksõnadeni. Nõnda kordasin otsingut veelkord, sisestades selliseid esilekerkinud teemaviiteid nagu *#Ivfneedles*, *#ivfwarrior*, *#ivfmom*, *#ivfrainbowbaby*, *#ivfsupport*, *#ivfpineapple* ja *#ivfpineappletribe*. Kõige lõpuks, valisin süvaanalüüsi jaoks välja 30 IVF-teenekonna vahendamisele pühendunud kasutajakontot. Need olid kontod, mis iseloomustasid varasemate otsingute käigus ilmnunud tendentse (vrd Tiidenberg & Baym 2017: 3; Uthekin 2017: 191). Selleks, et oleks võrdlusmoment, millist mõju avaldab anonüümsuse võimalus IVF-lugude visualiseerimisele, võtsin vaatluse alla võrdselt IVF-lugusid anonüümsetelt Instagrami kasutajatelt ja neilt, kes enda isikut ei varjanud (vt ka Lasén & Gómez-Cruz 2009 ja artikkel V, lk 64–65).

4.1.5. Uurimuse ajaraamade seadmine

Üks uurimisvälja piiritlemise viis, millele tähelepanu pööramisest võib uurimismaterjali kogumisel samuti kasu olla, on välitöödega seotud ajaraamade seadmine (vt veebiethnograafia ajalikest dimensioonidest lisaks ka nt Tunçalp & Lê 2014: 16–18). Sotsiaalmeediapõhine uurimistöö võimaldab seda teha kahel moel. Esiteks, saab uurija määrata perioodi, mil ta ise aktiivselt sotsiaalmeediat jälgib ning uurimistööks vajalikku materjalikogu koostab. Teiseks on võimalik uurimisvälja piiritleda selle järgi, mis perioodil asetleidvatele tegevustele või juba tehtud sotsiaalmeedia postitustele uurija keskendub. Väitekirja valmimise protsess näitas, et see, kas ajaraamade seadmisest on kasu, ning kui pikale perioodile võiks seejuures keskenduda, on suuresti uuritavast veebikeskkonnast ning uurija eesmärkidest. Üldjoontes näitas internetifoorumitele ja veebikogukondade toimimisele ja jutustamispraktikale keskenduv uurimistöö, et mida pikemalt kestavad välitööd, seda sügavama mõistmise uurija uuritavast nähtuseväljast saavutab. Seega võib järeldada, et uurimismaterjale foorumikeskkonnast kiiruga alla laadides või uuritavatega ühekordselt suheldes, kuid veebikogukonna toimimist pikema aja jooksul jälgimata võib uurija jääda ilma olulisest kontekstuaalsest infost. Minu uurimistöös oli see info, mis oli abiks sotsiaalmeedia tegevuste põhjuste ja tähendusteni jõudmisel ning uurimismaterjali tõlgendamisel. Nõnda põhinevad artikli I järeldused aastatel 2010–2013 kogutud uurimismaterjalidel. Artikkel III põhineb 2012–2017 ja artikkel IV 2012–2021 kogutud tekstidel. Ühtlasi kasutasin Perekooli foorumi poolt pakutavat võimalust otsida otsingumootoriga just teatud perioodil postitatud tekste. Sedalaadi otsingust on kindlasti kasu, kui uurimistöö

See tähendas uurimistööga seotud märksõnade ning välitööde käigus ilmnenud asjaolude kirja panemist, oma ideede sõnastamist ja piiritlemist uurimisküsimuste ja materjali iseloomu kaudu, ning viimaks eelnimetatu visuaalsel kujul (grupeerimise ja ühendusjoonte abil) kaardistamist. Uurimistöö eri osiste vahel seoste loomine aitas jätta kõrvale ebaolulise ning näha, milliseid uurimismaterjale ja meetodeid ma täpsemalt oma eesmärkideni jõudmiseks vajan. Leidsin, et uuritava rühma piiritlemine rahvuse, vanuse ja sotsiaalkultuurilise tausta kaudu on minu uurimistöö seisukohast ebaoluline. Samas aga on oluline roll teemaviidetel, mis osutavad lugude kesksetele teemadele ja sellele, kuidas ja miks kehavälise viljastamise teekonda visualiseeritakse. Nii materjali iseloom, ilmnenud uurimisküsimused kui ka keskkonna tehnoloogilised omadused näitasid sobivate meetoditena kätte teemaviiteotsingu, vaatluse internetis, ning uurimisandmete salvestamise märkmete ja ekraanipiltidena (vt täpsemalt peatükke 4.2. ja 4.3.). Samuti võimaldas uurimistöö asjaolude kaardistamine sõnastada artikli V pealkirja nii, et see annaks uurimuse sisust edasi olulisima. Viimase puhul tõtsin esile Instagrami IVF-lugudele iseloomulikke visuaale (süstlad, ananass ja vikerkaarbeebid), enda uurimisküsimust (visualiseerimine), IVF-lugude keskset teemat (kehavälise viljastamise ravi kui teekond) ning uurimiskeskonda (Instagram).

4.2. Kogumismeetoditest sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel

Välitöömeetodid, mida on internetikultuuri uurijal otstarbekas kasutada, olenevad tema uurimishuvidest – uurimisküsimustest (sh, kas eesmärgiks on kirjeldada, mõista, selgitada või üldistada, vt Markham 2020: 18), teoreetilistest lähtekohtadest ning uuritava nähtusevälja ja veebikeskkonna iseärasustest. Seetõttu tuleneb ka järgnev ülevaade kogumismeetoditest justnimelt väitekirjaga seotud uurimishuvidest. Nendeks meetoditeks on: vaatlus internetis, osalusvaatlus internetis, märksõnaotsing ning teemaviiteotsing ja veebiintervjuud. Need on kvalitatiivseks uurimistööks sobilikud meetodid, mille puhul olen näinud potentsiaali hankida materjale, mis aitavad vastata veebikogukondade toimimist ja osalusjutustamise praktikat puudutavatele küsimustele (vrd ka Pilt & Laineste 2020: 505–510, sh tabel 4.4.3., kus kirjeldame lisaks selliseid sotsiaalmeedia narratiivide uurimisel kasutatud meetodeid nagu eelkategoriseeritud narratiivide kogumine, andmete automatiseeritud kogumine (sh suurandmed) ja digitaalne jutuvestmine).

4.2.1. Sotsiaalmeedia narratiividele sobilikest kogumismeetodeist

Vaatlus internetis (inglise keeles: *online observation*), nimetatud eri uurijate poolt olenevalt konkreetse uurimuse taustsüsteemist ka kui naturalistlik vaatlus (*naturalistic observation*, vt nt Orth jt 2020: 3–4), mittesekkuv vaatlus (*unobtrusive observation*, vt nt Hine 2011; *simple observation*, vt Ugoretz 2017) vm tähistab sotsiaalmeedia keskkondades toimuva jälgimist ilma, et uurija oma kohaloleku ja

suhtluses osalemisega seda mõjutaks. Teisisõnu jääb uurija varjatuks ja ei sekku (isegi mitte postitusi meeldivaks või mittemeeldivaks märkides) uuritava internetirühma tegevustesse. Sotsiaalmeedia narratiivide jutustamispraktika uurimisel on see keskseks välitöömeetodiks, sest võimaldab ligipääsu sotsiaalmeediakasutajate spontaansetele, igapäevastele suhtlussituatsioonidele ning seega ka narratiivide loomulikele esituskontekstidele (vt ka Simmons 2018). Seejuures lubab meetod juurdepääsu nii hetkel toimuvale kui ka sotsiaalmeediakasutajate varasematele tegevustele. Nõnda pääseb uurija ligi internetikeskkonnas aastaid tagasi toimunule ning saab nii kaardistada muutusi internetirühma suhtlusviisides ja tavades. See saab toimuda tänu asünkroonilisele suhtlusele ning postituste arhiveerimisele internetikeskkondades. Lisaks laseb vaatlus sotsiaalmeedias sõna otseses mõttes jälgida seda, kuidas, miks ja kelle jaoks lugusid luuakse ja jagatakse. Vaadelda saab lugude rolli veebikogukonna moodustumisel ja toimimisel, individuaalse ja kollektiivse identiteedi konstrueerimisel, ning seda kuidas internetirühm lugusid üheskoos loob. Ligi on võimalik pääseda lugude funktsioonidele ning tähendustele nii kitsamalt veebikogukonnas kui ka ühiskonnas laiemalt. Ühtlasi saab vaatluse abil uurida sotsiaalmeedia narratiividele iseloomulikke tunnuseid, esitusviise ning alaliike (vt ka Pilt 2017a: 171; Pilt & Laineste 2020: 506–507).

Osalusvaatlus internetis (inglise keeles: *participant observation*, vt nt Kendall 1999: 71; Mann & Stewart 2000: 88–91) meetodina tähendab, et uurija võtab lisaks veebikeskkonna jälgimisele vaadeldavatest tegevusest ka ise aktiivselt osa, näiteks ekraanikujuga ringi liikudes, tekste ja pildimaterjali postitades, vestlusteemasid püstitades, kommenteerides, postitusi meeldivaks või mittemeeldivaks märkides ning nii suhtlust vähemal või rohkemal määral oma kohalolekuga mõjutades. Olenevalt konkreetsetest uurimishuvidest võib osalusvaatleja jääda kas varjatuks või oma kohalolu uuritavatele nähtavaks teha. Osalusvaatlus sotsiaalmeedia narratiivide jutustamispraktika uurimisel võimaldab uurijal asetada end lugude jagajate ja kommenteerijate rolli, neid mõista ning pääseda sel viisil paremini ligi nende vaatepunktidele, kogemustele, ajendeile ja suhtlusega seotud tähendustele (vt ka Pilt 2017a: 171; Pilt & Laineste 2020: 506–507). Nii vaatlus kui ka osalusvaatlus võimaldavad koguda sotsiaalmeedia narratiive koos kontekstuaalse infoga. Teisalt, juhul, kui uurija soovib lisaks internetikultuuri uurimisele teha vaatlusmeetodite abil kogutud materjalide põhjal järeldusi veebivälise tegelikkuse kohta (nt kogemuslugude autorite sugu, vanus vm), tuleb arvestada andmete võimaliku autentsusprobleemiga – uurijal tasub endalt küsida, kas inimesed on ka tegelikkuses need, kellena nad ennast esitlevad, ning mis rolli mängib see asjaolu uurimistulemuste tõlgendamisel (vt ka Pilt & Laineste 2020: 516; loe lisaks Hine 2000: 118–146; Reinaus 2007: 46–49, libakogemuslugude ja identiteetide konstrueerimisest Perekooli foorumis).

Narratiivid, sh kogemuslood ja nende jagamine sotsiaalmeedias seostuvad enamasti mingi kitsama teemaga. Seetõttu sobivad sedalaadi materjali kogumiseks väga hästi **märksõnaotsing** (inglise keeles: *keyword search*) ning **teemaviiteotsing** (inglise keeles: *hashtag search*). Välitöömeetoditena võimaldavad need sotsiaalmeediast üles leida sarnase sisuga narratiive jagavaid veebikogukondi ning sealseid jutustamisviise iseloomustada ja võrrelda. Samuti lasevad need meetodid

uurida teatud tüüpi narratiivide levikut ning narratiive nende sisu, vormi ja kesksete teemade abil rühmitada. Seejuures võib märksõnaotsing konkreetsemalt tähendada, et uurija kogub teda huvitavat märksõna (nt “kogemuslugu”) sisaldavat materjali otsingumootorite abil (nt Google) üle interneti, teatud keeleruumist (nt eestikeelsest internetist) või konkreetsest keskkonnast, selle pakutavate otsinguvahendite abil (nt Youtube’is, Facebookis, temaatilises internetifoorumis). Teemaviidete (nt #MeToo, #Covid19, #mystory) abil materjali kogumine võimaldab uurijal seevastu jõuda narratiivideni, mida on internetikasutajad ise juba mingi konkreetse katusteamaga seostanud. Sarnaselt märksõnadele saab ka teemaviidete abil uurimismaterjale koguda, sisestades neid mõne veebilehitseja või veebikeskkonna otsingumootorisse – näiteks on oma postituste teemaviidetega sidumine levinud sotsiaalvõrgustike Instagram, Facebook ning Twitter kasutajaskonna seas. Näitena meetodikasutusest võib tuua Liisi Laineste ja Eda Kalmre (2017) uurimuse president Putini avalikkuse eest kadumisega seotud narratiividest. Oma käsitluses kasutasid nad materjali kogumiseks inglise- ja venekeelsest internetist teemaviiteid #WhereIsPutin ja #PutinUmer selleks, et võrrelda teemakohaste narratiivide levikut ja keskseid teemasid eri kultuurikontekstides.

Veebiintervjuu (inglise keeles: *online interview*, vt nt Mann & Stewart 2000: 126–159; Skågeby 2011) võib sotsiaalmeedia jutustamispraktikale keskenduvast uurimistööst võtta väga erinevaid vorme. Olenevalt uuritavast veebikeskkonnast ning uurija käsutuses olevatest vahenditest ning eesmärkidest võib ta uurimismaterjali kogumiseks kasutada nii rühmaintervjuusid, individuaalseid intervjuusid, sünkroonilisi intervjuusid, asünkroonilisi intervjuusid kui ka struktureeritud või struktureerimata intervjuusid (vt ka Pilt 2017a: 172). Seejuures võib rühmaintervjuu tähendada uurijapoolset vabas vormis või konkreetsetele küsimustele tugineva suhtluse algatamist internetifoorumile iseloomulike vestlusteemade raames, sotsiaalvõrgustiku grupi jutulõimes (nt Facebookis) või mõnes Messengeri rühmavestluses. Individuaalne intervjuu sotsiaalmeedia narratiivide ja jutustamispraktika uurimisel võib tähendada, et uurija küsitleb sotsiaalmeediakasutajat internetikeskkonna pakutava privaateadete saatmise vahendi, Skype’i, Messengeri, Zoomi vm üks-ühele suhtlust võimaldava kanali abil, või teeb eelnevalt koostatud küsimustiku uuritava jaoks kättesaadavaks veebivormi lingina. Samuti on võimalused uuritavaid küsitleda erinevates sotsiaalmeedia keskkondades väga erinevad. Seetõttu nõuab intervjuumeetodite kasutamine eri keskkondades uurijalt ka väga erinevaid interaktiivseid oskusi. Näiteks võib uurijal olla vaja läbi mõelda, kuidas juhtida sünkroonilisel vestlusel põhinevat rühmavestlust nii, et osalejad üksteist ei katkestaks. Asünkroonilise individuaalse intervjuu korral seevastu võib olla otstarbekas kaaluda, kuidas esitada küsimusi nõnda, et vestluspartner ära ei kaoks või nii, et ta annaks võimalikult põhjalikke vastuseid (vt lisaks uurija interaktiivsetest oskustest veebiintervjuude tegemisel, Kivits 2005; Pilt 2017a: 173–174; Skågeby 2011).

Olenevalt uurimissituatsioonist tasub sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel eri meetodeid ka kombineerida. Märksõnaotsing ja teemaviidete abil uurimismaterjali kogumine võivad valmistada ette vaatlust või osalusvaatlust. Vaatlusmeetodid võivad olla ettevalmistavaks etapiks internetisuhtluses osalejatega

kontakteerumisele ning intervjuumeetodite kasutamisele. Kuigi intervjuud ei saa olla sotsiaalmeedia kasutajate loomulike jutustamissituatsioonide uurimisel uurimisfookusest tulenevalt kesksed, võimaldavad need koguda lisainfot vaatlusmeetodite abil kogutule. Nii võib uurija huvitada sellest, miks kogemusloo autor oma lugu sotsiaalmeedias jagab. Samuti võimaldavad intervjuumeetodid uurijal otsida kinnitust vaatluste käigus tehtud järeldustele (vt ka Ley 2007: 1393). Lisaks võib meetodite kombineerimine tähendada ka paralleelseid välitöid sotsiaalmeedias ja füüsilises ruumis. Näitena kogus Ioanna Doutsou (2013) Londonis elavate Kreeka immigrantide identiteedi küsimustele keskenduva uurimuse tarvis materjali sotsiaalmeediast ja füüsilisest ruumist nii vaatluse, osalusvaatluse kui ka intervjuude ja küsimustike abil (vt ka Pilt & Laineste 2020: 508).

4.2.2. Välitöömeetodite kasutusest väitekirja kontekstis

Sotsiaalmeedia keskkonnad on oma suhtlusstrateegiatelt ja tehnoloogilistelt võimalustelt väga erinevad. Seetõttu võivad sarnase nimetuse või sisuga välitöömeetodid tähendada uurija jaoks väga erinevaid toiminguid. Näiteks ei saa vaatlus või intervjuu internetifoorumis, mõnes Messengeri grupis või sotsiaalvõrgustikus nende suhtlusruumide iseärasuste tõttu tähendada kunagi päris sama. Samuti on uurijad tähendanud, et meetod, mis on sobiv ühte uurimissituatsiooni ei pruugi sobida teise (vt ka Markham 2013: 439). Tuginedes Annette Markhami ideelele refleksiivsusest kui kasulikust strateegiast veebiethnograafias (vt täpsemalt pkt 2.4.2.), leidsin väitekirja artiklite tarvis välitöömeetodeid valides ja neid rakendades abi järgmistest küsimustest:

- Miks peaksin üht või teist meetodit kasutama? Kas valitud meetod on sobiv ja piisav, et täita uurimiseesmärke?
- Mida konkreetne meetod konkreetnes veebikeskkonnas täpselt tähendab? Milliseid eelteadmisi ning toiminguid see eeldab?
- Kas peaksin kogumismeetodeid kombineerima? Miks?

Perekool.ee ja Kodutud.com foorumite kollektiivsuse ilmingutele keskenduvast artiklist I kasutasin põhimeetodina pikaajast mittesekkuvat vaatlust, mille nimetasin uurimiskeskonnast tulenevalt **foorumivaatluseks** (inglise keeles: *forum observation*). Täpsemalt tähendas see foorumiteemadel klikkamist ja neil avanevatel alalehtedel tekstide lugemist, edasi kerimist ning eri lehtede vahel liikumist. Selle käigus salvestasin kogemuslugusid ja nendega seotud suhtlust isiklikku arvutisse. Nii sain aimu foorumikeskkondade toimimisest, nende reeglitest ja tavadest, suhtluse kesksetest teemadest, rollisuhetest ja muudest kollektiivsuse ilmingutest, mille ümber internetirühmad koonduvad (vt artikkel I, lk 26–42). Samuti sooritasin periooditi osalusvaatlusi, mõnikord ise midagi küsides või ise kogemuslugusid postitades. Oma mõtteid kirja pannes, kogemusi jagades ning neile teiste foorumiliikmete tagasisidet saades sain kasulikku infot selle kohta, mil viisil võivad foorumisuhtlust kogeda need, kes on ise selles aktiivsed osalejad ja postitajad. Lisaks tegin artikli I valmimise käigus Perekooli foorumitesse

vestlusteema, milles palusin foorumiliikmeil vastata küsimustele, mis seostusid Perekooli foorumite sisu käsitlemisega uurimismaterjalina.

“Teistmoodi laste” vanemate foorumile ja eetikaküsimustele keskenduvast artiklis II kombineerisin välitöömeetoditena vaatlust, avatud vastustega küsimustikku ning struktureerimata privaatvestlusi. Vaatluste käigus salvestasin kogemuslugusid ja nendega seotud suhtlust isiklikku arvutisse. Nii sain aimu suhtluse iseloomust ning võimalikest eetikaprobleemidest, mida sealse tundliku sotsiaalmeediasisu käsitlemine uurimismaterjalina võiks endas kätkeada. Vaatlustele tuginedes koostas küsimustiku, mille postitasin foorumi rühmavestlustesse. Privaatvestlusi pidasin keskkonna sõnumite saatmise vahendi abil nende küsimustikule vastanutega, kes sellest ise märku andsid või nendega, kelle foorumipostitused minus iseäranis huvi äratasid ning kellelt ma seetõttu lisainfot soovisin. Seejuures olid vestlused ajendatud mõnest konkreetsest küsimustiku vastusest või tulenesid mind huvitava foorumipostituse sisust. Foorumiliikmetega privaatsest suhtlusest kogesin, kui võrd kasuks tuleb teadmine, et foorumisuhtlus põhineb vastastikkusel. Nõnda leidsin, et kontaktisaamist soodustab see, kui uurijal on varasemaid kogemusi, mida on võimalik uuritavate omadega mingil viisil suhestada. Näiteks oli usalduslike suhete loomisel abiks, kui jagasin algatuseks vestluspartneritega oma lapsega seotud lugu, mis mind algselt emana (mitte veel uurijana) “Teistmoodi laste” vanemate foorumisse viis. Ühtlasi oli oluline intervjuumeetoditega seotud kogemus, et üks-ühele asünkrooniliste vestluste korral on otstarbekas saata pikemaid vastuseid eeldavaid küsimusi ühe- või paarikaupa. Nimelt ilmnes, et kui saata potentsiaalsele uuritavale korraga suur hulk küsimusi, võib ta leida, et tal pole piisavalt aega vastata. Vastamisest võidakse loobuda või vastatakse pealiskaudselt, nii et uurija ei pruugi saada soovitud tagasisidet (vt ka Pilt 2017a: 174; vrd Kivits 2005).

Perekooli foorumite põhjal kirjutatud artiklites III ja IV kasutasin uurimismaterjali kogumismeetoditena samuti foorumivaatlust, kuid seda kombineerituna märksõnaotsinguga. Vaatluste käigus keskendusin tekstidele, mis peegeldasid kogemuslugude funktsioone internetirühmas ning veebikogukonna rolli kogemuslugude kujundamisel ning koosloomisel. Ühtlasi otsisin kogemuslugusid ja nendega seotud kommentaare foorumi otsingumootori abil, sisestades sinna märksõnu “Minu lugu” ja “Meie lugu”. Viimased aitasid leida ja märgata kogemuslugusid ja nendega seotud suhtlust teistlaadi foorumisuhtluse hulgas.

Artikli V keskseks välitöömeetodiks kujunes Instagrami eripäradest tulenevalt teemaviiteotsing. See tähendas, et sisestasin korduvalt keskkonna otsingumootorisse uurimistööga seotud teemaviiteid ning salvestasin esilekerkinud postitusi isiklikku arvutisse (vt täpsemalt ptk 4.1.4., lk 85). Lisaks teostas vaatlusi, mis Instagramis võis tähendada nii ühe ja sama kasutajakonto piires liikumist (nt lehtede edasi-tagasi kerimist või kontoga seotud linkidel klikkamist) kui ka jälgimist, kuidas kontoomanikud oma kehavälise viljastamise kogemuslugusid aja jooksul täiendasid.

4.3. Eriilmeliste kogemuslugude salvestamisest

Eraldi teemana kerkis väitekirja valmimise käigus esile küsimus, kuidas täpselt oleks otstarbekas sotsiaalmeedia sisu dokumenteerida – st milliseid salvestusviise tasub rakendada? See on oluline, sest ühelt poolt võib näida, et uuritavate postituste juurde on alati võimalik tagasi pöörduda, sest enamasti arhiveeritakse need sotsiaalmeedias nende loomise hetkel. Teisalt kätkeb digitaalne uurimisväli mitmesuguseid ohte, mistõttu võib uurija teda huvitavast materjalist lihtsasti ilma jääda või töö seiskuda määramata ajaks. Minu vaatlused sotsiaalmeedias näitasid, et nendeks ohtudeks on (loe lisaks Pilt 2017a: 174–175):

- tehnoloogiline rike, arvutiviirus, ümberkorraldused veebikeskkonnas (nt oli väitekirja kirjutamise jooksul juhus, kus uuritavas internetifoorumis toimusid süsteemiuuendustööd, mille tulemusel säilis küll foorumiteemade arhiiv, kuid kaduma läksid kõik privaatvestlused, mida pidasin keskkonna pakutava privaatteadete saatmise vahendi abil);
- internetikeskkond lakkab olemast (nt suleti väitekirja kirjutamise perioodi jooksul mitmeid pere- ja suhteteemadele keskenduvaid internetifoorumeid, mida ma uurimistöö alguses Perekooli foorumite kõrval jälgisin, ning nendes sisalduvad postitused ei ole enam veebis leitavad);
- inimlik faktor (nt tuli Perekooli jälgimisel ette mitmeid juhuseid, kus ma ei leidnud teksti juurde tagasi pöördudes seda enam foorumist eest, sest teksti autor oli ise selle kustutanud negatiivse tagasiside tõttu, või oli moderaator selle eemaldanud kasutajatingimuste vastu eksimise tõttu; samuti toimus häkkerirünnak, mistõttu ei olnud mitme päeva jooksul võimalik foorumisse siseneda).

Seega osutus otstarbekaks salvestada uurimismaterjalid vaatluste, või vestluste käigus või kohe peale nende lõppu. Nii hakkasin materjali süsteemselt enda arvutisse salvestama ja gegin ka väljatrukke.

Sotsiaalmeedia narratiividele ja nende jutustamise praktikale keskenduvast etnograafilises uurimistöös on olenevalt salvestatava suhtluse laadist uurimismaterjali dokumenteerimiseks erinevaid viise (vrd ka Skågeby 2011: 416). Nii võib olla võimalik ja vajalik veebikeskkonnas olemasolevaid teksti-, video, fotovm faile uurija isiklikku arvutisse otse alla laadida. Teha võib ekraanipilte arvutikuvaril toimuvast (vt ka Cocq 2019: 4) või kopeerida ja kleepida tekste tekstitöötlusprogrammi. Olenevalt uurimissituatsioonist võib uurija vajada salvestusprogrammi, mis võimaldab tal jäädvustada liikuvaid pilte ja/või heli – näiteks audiovisuaalsel suhtlusel põhinevas rollimängukeskkonnas toimuva või veebiintervjuu jäädvustamiseks. Ühtlasi pidin endalt uurimismaterjalide salvestamisega seoses küsima, mida täpsemalt tähendab konkreetsetes internetikeskkonnas märkmete tegemine. Näiteks, kas internetifoorumis võiks märkmetena toimida ekraanipildid või peaksin ekraanil toimuvast ajendatud mõtteid eraldi kirjalikult üles märkima? Millist lisainformatsiooni võimaldaks kirjalikud märkmed, milleni teiste meetoditega pole võimalik jõuda (nt kogemuslugude jagajate omavahelised suhted, võimuhierariid, materjali hilisemal viitamisel vajalik informatsioon vm)? (Vrd Markham 2013: 434.)

Katsetades erinevaid salvestusviise jõudsin järeldusele, et internetifoorumisse postitatud kirjalike kogemuslugude ning nendega seotud jutustamispraktika uurimisel õigustab salvestusviisina end kõige paremini tekstide kopeerimine tekstitöötlusprogrammi. Selle põhjuseks on, et ühe foorumiteema avamisel kuvatakse ekraanil korraga esialgne kirjalik postitus (käesoleva uurimuse kontekstis kogemuslugu), sellele reageeringuna kirjutatud kommentaarid ning lugejate sarnased lood. Sageli on sellised narratiivifragmentidest koosnevad vestluslõimed mitmeid lehekülgi pikad. Tekstitöötlusprogrammi kopeerimine ja kleepimine võimaldab korraga salvestada terve narratiiviahela. Materjali analüüsi etapis oli sellisest salvestusviisist osalusjutustamise praktika mõistmisel oluliselt kasu, sest kogemused said talletatud nende postitamise järjekorras ja koos nende loomuliku esituskontekstiga. Samuti tegin foorumitekstide kogumise käigus eraldi kirjalikke märkmeid. See oli vajalik, et meenutada hiljem neid seoseid ja mõtteid, mis konkreetse sotsiaalmeedia sisu jälgimisel tekkisid, kuid mis võinuks digitaalse suhtlusruumi intensiivse ja kiirelt vahelduva infovoo mõjul ununeda.

Instagrami kogemuslugude multimodaalsust ja interaktiivsust arvesse võttes õigustas nende puhul ekraanipiltide tegemine ning viimaste tõstmine tekstitöötlusprogrammi. Ekraanipildid visuaalidest koos sinna juurde kuuluvate kirjalike tekstidega võimaldasid jäädvustada multimodaalse narratiivi eri fragmentide omavahelisi seoseid ning sedalaadi loole iseloomulikku esituskonteksti. Ühtlasi tuli Instagrami puhul teha sageli mitu ekraanipildi ühest ja samast kogemusest. Selle tingis asjaolu, et kõik loo fragmendid ei ole kohe avaekraanil näha, vaid avanevad alles linkidel klikates. Mõningate lugude puhul osutus vajalikuks ka kirjaliku narratiivi eraldi kopeerimine ekraanipiltide järele tekstiredaktorisse. Seda tuli teha juhudel, kui lugu oli nii pikk, et seda tervikuna avaekraanil ei kuvatud ning selle lugemiseks tuli kommentaarirubriiki, kus see asus, allapoole kerida. Põhjusel, et Instagrami kogemused sisaldavad audiovisuaalseid videolõike, tuli lugude salvestamisel kasuks ka märkmete tegemine videotest kajastatust. Samuti õigustas end sarnaselt Perekooli kogemuslugudele Instagrami materjali puhul kirjalike märkmete tegemine mõtetest ja seostest, mis tekkisid huvipakkuva sotsiaalmeedia sisu leidmise või salvestamise hetkel.

Nii foorumitest kui ka Instagramist kogutud uurimismaterjalide salvestamisel osutus vajalikuks mitmesuguse postitustega seotud lisainfo eraldi ülesmärkimine juhul, kui see ei tulnud ekraanipildi või kirjaliku narratiivi kopeerimisega tekstiprogrammi kaasa. Selliseks infoks võis olla näiteks postituse kuupäev ning aeg, millal see oli minu kui uurija jaoks veebist kättesaadav, või vestlusfoorumiteema korral selle nimi. Neist andmetest oli kasu nii uurimismaterjali analüüsi etapis kui ka uurimistulemuste esitamisel ning materjalidele viitamisel (vt lisaks Pilt 2017a: 176; Pilt & Laineste 2020: 515).

4.4. Analüüsimeetodeist sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel

Uurimismaterjali analüüs kultuuriuurimises on uurimistööd läbiv protsess, mis saab alguse juba kogumisetapis, kui uurija teeb valikuid, mis uuritavast nähtuseväljast läheb uurimismaterjalina arvesse, ning lõpeb uurimismaterjali esitamisega uurimistulemustena. Siiski on võimalik eristada ka eraldi analüüsimeetodeid, so toiminguid, mida saab uurija kasutada selleks, et märgata seaduspärasusi ja mustreid uuritavas nähtuseväljas ning kogutut lahti mõtestada ja üldistada. Järgnevalt teen esmalt sissevaate sotsiaalmeedia narratiivide ja nende jutustamispraktikate uurimisel kasutatud analüüsimeetoditest. Seejärel tutvustan, milliseid meetodeid ja mis otstarbel kasutasin ise väitekirja osalusjutustamist puudutavates artiklites.

4.4.1. Sotsiaalmeedia narratiividele sobilikest analüüsimeetodeist

Uurijate käsitlustest nähtub, et sõnalisel tekstil põhinevate sotsiaalmeedia narratiivide puhul saab edukalt rakendada samu meetodeid, mida on varasemalt kasutatud suuliste ja kirjalike lugude uurimiseks. Näiteks sisaldab Meri-Liis Lahe-ranna kvalitatiivsete uurimismetodite loetelu (2008; vt lisaks Rootalu & Kalmus & Masso & Vihalemm 2015) mitmeid levinud meetodeid, mis sobivad ka sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimiseks. Nõnda saab kirjalikke sotsiaalmeedia lugusid ja nendega seotud suhtlust edukalt analüüsida selliste tavapärase sisuana-lüüsimeetoditega nagu vestlusanalüüs (inglise keeles: *conversation analysis*), kvalitatiivne sisuanalüüs (inglise keeles: *qualitative content analysis*) ja dis-kursuse analüüs (inglise keeles: *discourse analysis*).

Vestlusanalüüsi raames vaadeldakse vestlust selle toimumise kontekstis, arvestades eelnenud ja järgnevaid kõneakte. Seega võimaldab meetod näha lugu suhtluse osana (Bamberg & Georgakopoulou 2008). Vestlusanalüüsi abil võib uurija otsida vastuseid küsimustele nagu “mis sõnumit inimesed loo jutustamisega edastada soovivad?” või “miks kasutatakse just konkreetseid sisuelemente konkreetse kohas ja kontekstis?”. Näiteks analüüsis Wyke Stommel (2008) oma veebi-kogukonna toimimist puudutavas uurimuses toimumishäirete teemalisi kogemus-lugusid internetifoorumis, keskendudes identiteetide konstrueerimisele ja muudele vestluse osadele nagu normide ja väärtuste läbirääkimine, rollid ja sotsiaalsed hierarhiad.

Kvalitatiivne sisuanalüüs (vt nt Laherand 2008: 290–291) meetodina tähistab materjali kategoriseerimist, arvestades narratiivide kommunikatiivset konteksti. Sarnase tähendusega tekstiosad koondatakse vastavate kategooriate alla. Meetod võimaldab vastata näiteks küsimustele, millised on narratiivide põhiteemad ja struktuur. Nõnda uurisid Phoenix K. H. Mo ja Neil S. Coluson (2008) kvalitatiivse sisuanalüüsi abil sotsiaalse toetuse vorme HIV/AIDS-teemalise interneti tugigrupi postitustes.

Diskursuseanalüüs, millel on väga mitmeid alavorme (loe lisaks Laherand 2008: 309–325; Tiidenberg & Masso & Pilt & Laineste 2020) lähtub sotsiaalse

tegelikkuse ja keele vahelisest seotusest ning selle sihiks on kirjeldada keelekonstruktsioonide kaudu sotsiaalseid praktikaid. Diskursusanalüüsi kasutav uurija võib küsida näiteks küsimusi: “kuidas narratiiv keele ja tegelikkuse vahelist seost väljendab?”, “kuidas peegelduvad narratiivis võimusuhted?”, “milliseid rolle, funktsioone ja tähendusi lugu ning selle detailid ja omadused suhtluses täidavad?”. Näiteks kasutas Michal Krzyzanowski (2018) diskursuseanalüüsi, et kirjeldada digitaalsete narratiivide polüfoonsust rändekriisis.

Lisaks on uurijad kasutanud, nimetanud ja kirjeldanud varasemaid meetodeid, mida on vastavalt digitaalse suhtlusruumi iseärasustele edasi arendatud, või meetodeid, mis on loodud just sotsiaalmeedia kui uurimiskeskkonna ja seelses suhtluses tekkivate narratiivide iseärasusi silmas pidades (vt kokkuvõtvat tabelit sotsiaalmeedia narratiivide analüüsimeetoditest Pilt & Laineste 2020: 512–513, tabel 4.4.5.).

Olenevalt uurimisküsimustest on sotsiaalmeedia narratiivide uurijad leidnud muuhulgas tuge mitmesugust **kvantitatiivset narratiivianalüüsi** võimaldavast arvutitarkvarast (nt ATLAS.ti, MAXQDA, NVivo, QDA). Kvantitatiivne narratiivi analüüs (QNA) omistab narratiivi omadustele (struktuuri- või süntaktilised tunnused) numbrilised väärtused, et uurida nende esinemissagedust, omavahelisi seoseid, muutumist ajas jm. Uurija võib selle meetodi toel näiteks küsida: “millised narratiivid ja milliseid kanaleid pidi levivad ja ärgitavad ühiskondlikke diskussioone?” või “kuidas narratiivid ajas muutuvad?”. Nõnda uuris Timothy R. Tangherlini koos oma kolleegidega (vt Tangherlini jt 2016) lapsevanemaks olemisega seotud veebikeskkondades esitatud vaksineerimisenarratiive. Nad analüüsisid narratiivide struktuuri sõltumist geograafilisest asukohast ja selgitasid välja nende levitamiseiga seotud võtmeisikuid.

Sotsiaalmeedia digitaalsest suhtlusruumist ajendatud kvantitatiivsel andmeanalüüsil põhinev meetod on ka **narratiivivõrgustike analüüs** (inglise keeles: *narrative network analysis*, vt ka Pilt & Laineste 2020: 514). Üheks tavapäraseimaks tööriistaks on siin nt Gephi. Võrgustikud selle meetodi kontekstis on digitaalsele keskkonnale iseloomulik narratiivide esinemise ja analüüsimise viis. Meetod tugineb asjaolule, et sotsiaalmeedias lisavad inimesed oma hääle sealsete tegevuste käigus tekkivasse narratiivi ja saavad nii osaks võrgustikest ja gruppidest. Teisisõnu on võrgustike analüüsi aluseks jagamise loogika, mille põhjal on võimalik saada aimu info levikust, lugudega seotud väärtustest ja hoiakutest, kuid ka autoriteedi- ja võimuhierarhiatest ühiskonnas (vt Rogers & Ben-David 2010; Rogers 2019). Võrgustikuanalüüs aitab visualiseerida sotsiaalmeediaspetsiifiliste narratiivide jagamis-, kommenteerimis- ja muutmismustreid. Uurija võib võrgustikuanalüüsi käigus küsida: “millised on lugudevahelised seosed?”, “kes kellega lugu jagab?”, “milline on loo väärtus ning sellega seotud hoiakud?” või “millised tähendused ja rõhuasetused ilmnevad narratiivi eri osade koostoimel?”. Samuti aitab lugude võrgustikuanalüüs mõista identiteedi konstrueerimise protsesse. Näiteks vaatlesid Sarah J. Jackson ja Brooke Foucault Welles (2015) Twitteri säutse ja nendega seotud teemaviidet *#myNYPD* võrgustikuna, analüüsisid nende rolli politsei väärkäitumist puudutavate narratiivide loomisel ja levitamisel.

Uurijad on sotsiaalmeedia narratiivide puhul edukalt rakendanud ka William Labovi ja Joshua Waletzky (1967) välja töötatud ning esialgu suuliste narratiivide analüüsimiseks kasutatud **klassikalist narratiivianalüüsi**. Meetod võimaldab analüüsida lugude struktuuri kuue komponendi abil: 1) lühikokkuvõte (millest lugu räägib?), 2) ülevaade (mis? kus?), 3) probleem (mis juhtus?), 4) hinnang (mis sellest on?), 5) tulemus (mis lõpuks sai?) ja 6) kokkuvõte. Näiteks kasutasid Chou jt (2011) Labovi ja Waletzky lähenemist, et analüüsida vähihaigete videolugusid YouTube'is. Analüüsitud narratiivide vahel leiti olulisi kokkulangevusi eelpool nimetatud tasanditega – näiteks sarnased probleemid, hinnangud, kokkuvõtted vm. Klassikalise narratiivianalüüsi kasutamist sotsiaalmeedia narratiivide analüüsimisel on siiski ka kritiseeritud. Selle põhjuseks on, et meetod ei arvesta kontekstiga ning jagab narratiivi lõikudeks grammatilistel alustel. Seega, kuigi Labovi ja Waletzky lähenemisele viidatakse sotsiaalmeedia narratiivide uurimustes võrdlemisi sageli, kasutatakse seda enamasti taustainformatsiooni hankimiseks või kohandatud kujul. Meetodi täiendused puudutavad sotsiaalmeedia narratiividele iseloomulikke omadusi nagu näiteks lugude interaktiivsus, dialoogilisus, koosloome, auditooriumi olulisus jm (vt Arendholz 2010; De Fina & Georgakopoulou 2015; Georgakopoulou 2007, 2013, 2017; Ochs & Capps 2001; Page 2012, 2018; vt ka Pilt & Laineste 2020: 510–511).

Üks spetsiaalselt sotsiaalmeedia narratiivide eripäradeka arvestavaid meetodeid on ka **narratiiviahelate analüüs** (inglise keeles: *narrative chain analysis*). Meetod keskendub sotsiaalmeedia suhtluse käigus (nt vestlusfoorumi jutulõim, ühe Instagrami konto seina infovoog, arutelu Facebookis vm) moodustuvatele narratiivijadadele (vt ka Pilt & Laineste 2020: 511). Meetod sobib selleks, et uurida lugusid kontekstis. Niisamuti saab selle abil uurida tähendusi ning erinevaid vaatepunkte ja rõhuasetusi, mis ilmnevad narratiiviahela eri osades ja nende koostoimel. Näitena uuris Mare Kõiva (2009, 2010) patsiendinarratiive, täpsemalt diabeedihaigete veebirühmades haigusega seotud inimeste omavahelist kommunikatsiooni ning suhtlust arstidega. Ahelate moodustumist diabeedigrupi postitustes kirjeldab ta küsimus-vastus järjestusena, mis võimaldab vastata küsimustele, kuidas isiklike lugude jagamine ning sellega seotud suhtlus aitab inimestel oma haigusega toime tulla ning mil viisil toimib veebikogukond aseainena ühiskondlikule ja pereringis suhtlemisele.

Sotsiaalmeedia narratiivide eripäradeka arvestavate meetodite puhul, mida eri autorite käsitluses on nimetatud kui visuaalne narratiivi analüüs (inglise keeles: *visual narrative analysis*), multimodaalne narratiivianalüüs (inglise keeles: *multimodal narrative analysis*) või multimodaalne või visuaalne diskursuseanalüüs (inglise keeles: *qualitative multimodal discourse analysis* või *visual discourse analysis* (vt nt Constantinou 2005; Johnson & Quinlan & Pope 2019: 1–2, 5; O'Halloran & Tan & Smith & Podlasov 2011; Tiidenberg & Baym 2017: 3; Tiidenberg 2018a: 61, 64; Tiidenberg & Masso & Pilt & Laineste 2020: 466–471) vaa-deldakse **narratiivi tekstiliste, pildiliste, heliliste jm komponentide koosmõju** tähenduste loomisel. Näiteks on Tiidenberg & Gómez- Cruz (2015) ja Tiidenberg (2018a: 61, 64) nimetanud visuaalset diskursuse analüüsi kui meetodit, mille abil uurisid nad selfide tegemise praktikat.

Väitekirja kirjutamise protsess näitas, et sarnaselt välitöömeetoditele tasub uurimismaterjali analüüsimetodite valikul arvesse võtta nii nende sobivust püstitatud uurimiseesmärkidega kui ka konkreetse internetikeskkonna ja sinna postitatud narratiivide eripäradega. Samuti on oluline teadvustada, et kuigi varasemalt uurijate poolt kirjeldatud meetodid annavad uurijale lähtepunkti, on üks ja seesama analüüsimetod eriilmeliste tehnoloogiliste võimaluste ning sisuga sotsiaalmeedia keskkondadest kogutud materjali korral harva ühtviisi rakendatav. Uurimistöö asjaolud määravad ära, mida ja kuidas täpselt saab uurija oma materjaliga teha. Niisamuti võib uurija luua ja nimetada oma meetodi, mis võimaldab tal kõige paremini vajalike üldistusteni jõuda, seatud sihte täita ning rõhutada just konkreetse uurimuse seisukohast olulisi nüansse. Lisaks võib olenevalt situatsiooni osutada tulemuslikuks eri meetodite kasutamine erinevatel uurimisetappidel ning kombineeritult (vt ka Markham 2020: 18). Nõnda võib ühtedest meetoditest (nt kvalitatiivne sisuanalüüs või klassikaline narratiivianalüüs) olla kasu, et jõuda narratiivi teksti ja süžetasandiga seotud üldisemate mustriteni, teised meetodid (nt multimodaalne diskursuse analüüs ja narratiiviahelate analüüs) aga võimaldavad lahti mõtestada narratiivide esituskonteksti iseärasusi ning jõuda lugudes ning neid ümbritsevas suhtluses sisalduvate sügavamate tähendusteni.

4.4.2. Analüüsimetodite kasutusest väitekirja kontekstis

Väitekirja valmimise käigus kogesin, et materjali analüüsimetodeid on keerulisem nimetada ja kirjeldada teoreetilisemat laadi küsimusi käsitletavates uurimustes, mille alusmaterjaliks on täielikult või osaliselt uurija poolt materjalikoguks salvestamata sotsiaalmeedia vaatlused, neil põhinevad välitöömärkmehed ning vahetu suhtlus uuritavatega (artiklid I ja II). Tõdesin, et viimasel juhul toimub uurimismaterjali analüüsimine suures osas intuiitselt, uurija peas, luues seoseid vaatluste käigus kogetust, märkmetes kirjapandust ning uuritavate vastustest. Teisalt tundsin kõrgendatud vajadust konkreetsete meetodite järele, kui hakkaksin otsima seaduspärasusi materjalikogudest, mille koostas osalusjutustamise praktikast käsitlevate artiklite III, IV ja V süvaanalüüsi tarvis. Selgepiiriliste analüüsimetodite vajalikkuse tingis uurimismaterjali rohkus, digitaalse suhtluse eriilmelius ning sellest ajendatud küsimus – mil viisil pääsen kõige paremini ligi neile sotsiaalmeedia kogemuslugude ja nende jutustamisega seotud teadmiste ja üldistustele, milleni soovin jõuda. Järgnev on põgus sissevaade meetodeisse ja nendega seotud tegevustesse, mida ma osalusjutustamise praktikast puudutavates artiklites eri eesmärkidel uurimismaterjali analüüsimisel kasutasin. Tulenevalt väitekirja etnograafilisest lähenemisest ja püstitatud uurimisküsimustest leidsin töö valmimise protsessis tuge kvalitatiivsetest analüüsimetodeist, samas, kui kvantitatiivsete andmeanalüüsimetodite kasutamine ei näinud vajaliku ega otstarbekana.

Perekooli foorumite põhjal kirjutatud artiklites III ja IV osutus osalusjutustamise uurimisel tulemuslikuks eri analüüsimetodite kombineerimine. Artiklis III rakendasin kogemuslugude funktsioonide uurimisel kolme meetodit, milleks olid

narratiiviahelate analüüs, kvalitatiivne sisuanalüüs ja diskursuse analüüs. Narratiiviahelate analüüsi puhul oli fookus sellel, mida saab foorumisse kirjutatud kogemuslugude funktsioonide kohta öelda kõigi ühe foorumiteema raames kirja pandud tekstide, so esialgse kogemusloo, selle täienduste, kommentaaride ning teiste foorumiliikmete lugude põhjal, mis on kirjutatud reageeringuna teemalgataja loole. Kvalitatiivse sisuanalüüsi abil märkisin ära kogemuslugudes ja kommentaarides esilekerkivaid sõnu ja lauseosi, mis viitasid kirjutajate ajendeile. Nii lõin kategooriad, mille alusel pealkirjastasin artikli kogemuslugude funktsioone käsitlevad alapeatükid. Diskursuseanalüüsi käigus keskendusin kogemuslugude kirjapanijate ja auditooriumi dialoogile – kaardistasin lugudes sisalduvaid pöördumisi lugejate poole ning lugejate tagasisidet lugudele. Selle eesmärgiks oli välja selgitada, milles täpselt üks või teine loo funktsioon veebikogukonna suhtluses väljendub ning millist rolli täidavad kogemuslood internetirühma toimimise seisukohast. Samuti oli diskursuseanalüüsi sihiks välja selgitada, millised on need laiemad tähendused ja põhjused, miks naised foorumis oma kogemuslugusid jagavad.

Artiklis IV, mille keskmes oli küsimus, kuidas veebikogukonna liikmed üheskoos lugusid loovad, kombineerisin samuti kolme meetodit: klassikaline narratiivi analüüs, narratiiviahelate analüüs ja diskursuse analüüs. Seejuures aitas klassikaline narratiivi analüüs jõuda tavapäraste jutustamispraktikateni (st lugude ülesehituse ning siseelementideni) konkreetsetes foorumi siserühmades. Narratiiviahelate analüüs võimaldas näha erinevaid lugude fragmente kontekstis ning lugude vahelisi seoseid (vrd Kõiva 2009: 174–175, 2010: 222). Diskursuse analüüsi eesmärgiks artiklis IV oli jälgida otsest dialoogi (küsimused ja vastused) ja kaudset dialoogi (nt lugudes sisalduvad retoorilised küsimused auditooriumile ja lugejate hinnangud lugudele) selleks, et mõista, kuidas veebikogukond kogemuslugusid kujundab. Näiteks joonisin alla need laused ja tekstiosad, kus loo kirjapanija otse sõnu mainis, et ta muutis või täiendas oma lugu rühmaliikmete soovide järgi või kui lugeja palus kirjutajal oma lugu täiendada või oli nõrдинud, sest jutustaja eksis konkreetsetes rühmas aktsepteeritud jutustamise tavade vastu.

Lisaks kasutasin Perekooli foorumitele keskenduvate artiklite puhul märkmete analüüsimist. See võimaldas näha laiemat esituskonteksti – seda, mil viisil foorumi tehnoloogilised võimalused, suhtlusreeglid ja tavad konkreetse veebikogukonna jutustamispraktikat mõjutavad.

Instagrami IVF-lugude kesksete visuaalide ning nendega seotud sõnumite ja tähendusteni jõudmiseks lähtusin artiklis V materjali analüüsimeetodi valimisel samuti uurimiskeskonna ja uuritavate narratiivide iseloomust. Eri teemaviidete otsingute põhjal joonistusid välja korduvad visuaalid ning nendega seotud kesksed teemad, mida kehavälise viljastamise teekonda läbivad naised enda lugude puhul esile tõstavad. Lähtudes esitusviiside paljususest kui Instagrami IVF-lugudele iseloomulikust tunnusest, osutus otstarbekaks materjali analüüsil seda arvesse võtta ning rakendada **multimodaalset diskursuse analüüsi**. Meetodi eesmärgiks oli jõuda lisaks IVF-lugudega seotud visuaalide kesksetele teemadele ja visuaalseerimise viisidele ka nende taga peituvate sõnumite ning tähendusteni. Konkreetsemalt tähistas multimodaalne diskursuse analüüs minu töö kontekstis kogemusloo postitaja infovoos leiduva pildimaterjali teemade võrdlemist “Instagram Story”

ning “Instagram Story Highlights” rubriikides esitatuga, samuti pildimaterjali vaatlust koos teiste IVF-loo esitusviisidega, st koos sõnalise loo, autori enda ning teiste Instagrami kasutajate kommentaaride, tujukujude ja teemaviidetega, mis kõik koos moodustavad kehavälise viljastamise narratiivi Instagramis (vt näide nr 7). Materjali vaatlesin nii ühe Instagrami kasutaja loo esituse raames kui ka eri kasutajate lugude võrdluses. Nii ilmneseid veebikogukonnale iseloomulikud kesksed teemad, sümbolid ja tähendused kehavälise viljastamise kogemuse visuaalseerimise praktikas.

4.5. Uurija eetilistest väljakutsetest jutustamispraktika uurimisel sotsiaalmeedias

Tänapäeva humanitaar- ja sotsiaalteadustes on uurijaetika küsimused nii konventsionaalse kui ka veebietnograafia puhul paljuski sarnased. Need keskenduvad uurimistöö osapoolte õigusi ja kaitset puudutavatele teemadele nagu nõusolek uuritavalt, osaliste privaatsuse ja heaolu tagamine ning uurimismaterjalide konfidentsiaalsus (vt ka nt Blank 2009b: 10; Gasouka 2017: 45). Neid teemasid peetakse oluliseks, eeldades, et uurija tegevused avaldavad mõju ning võivad kätkeada endas riske või kahju neile, keda uurimistöö puudutab (vt ka Tiidenberg & Siibak 2020: 119). Viimaste hulka kuuluvad nii uuritavad, uurija ise kui ka võimalikud kolmandad osapooled. Uurija jaoks tähendab eetiline tegutsemine seega oma rolliga kaasneva vastutuse teadvustamist ja sellest tulenevat tasakaalustatud toimimist, uurimistöö eesmärkide saavutamist sellesse kaasatud inimeste heaolu ja õigusi arvesse võttes. Lisaks olenevad eetilised põhimõtted – mis on õige või vale, sobiv või mittesobiv – taustsüsteemist. Eetikaotsuste tegemist mõjutavad nii distsipliini eripärad, selles aja jooksul välja kujunenud reeglid ja head tavad, ajastu poliitiline kontekst, seadusandlus, uurija ja uuritavate kultuuride erijooned kui ka konkreetne uurimisfookus, uurija kasutatavad meetodid ning uurimissituatsioonis kujunevad suhted (vt ka Alver & Øyen 2007: 12, 17; Pilt 2017c: 260). Väitekirja valmimise käigus on mind eetikaotsuste tegemisel mõjutanud peamiselt folkloristlik teadustraditsioon ning internetiuurijate eetikajuhised ja kogemused. Samuti olen olulisi impulsse saanud uurimismaterjalist, so sotsiaalmeediasse postitatud kogemuslugude eripärast ja esituskontekstist, ning enda uurimishuvidest. Ühtlasi olen uurimiseesmärkidest ja -materjali iseloomust tulenevalt mõtisklenud enda eetiliste valikute üle seoses isikuandmete kaitset ja autoriõigusi reguleeriva seadusandlusega.

4.5.1. Uurijaetika otsuseid mõjutanud taustsüsteemist väitekirja kontekstis

Sisenedes uurimistööle sotsiaalmeediasse, oli minu lähtekohaks folkloristliku uurimistöö hea tava (vt uurijaetikast ja folkloristikast Alver 1992; Alver & Fjell & Øyen 2007; Alver & Øyen 2007). Varasemas uurimispraktikas oli see endas kätkenud inimestega vahetut suhtlemist, kohandumist kohalike oludega ning ka

uurimistööga seotud asjaolude selgitamist ja läbirääkimist inimestega, keda minu uurijahuvi ja sellega seotud tegevused puudutasid. Lisaks välitööetikale, mille keskmes on usalduslike suhete loomine uuritavatega ning kogumistööks sobilikud suhtlus, ja -tegutsemisviisid, nägin olulisena uurimismaterjali dokumenteerimise ja arhiveerimise ning uurimistulemuste esitamisega seotud küsimusi. Folkloristina lähtusin distsipliinile loomuoastest eesmärkidest uuritavat kultuuri-nähtust detailselt kirjeldada ja lahti mõtestada ning ka kogutut ja selle analüüsimisest saadud teadmisi tulevaste põlvete tarvis talletada. Seega seadsin sihiks koguda uurimisfookuses olevaid kogemuslugusid ning nendega seotud sotsiaalmeediasuhtlust võimalikult rohkete lisaandmetega. Selline mõtteviis eristub näiteks sotsioloogilise uurimistöö praktikast, kus uuritavate kaitsmiseks kogutakse üksnes hädavajalikku teavet, uurimisanndmed muudetakse anonüümseks juba kogumistöö käigus või eelistatakse need peale analüüsi etappi sootuks hävitada (vt ka Pilt 2017c: 273).

Folkloristlik teadustraditsioon on samuti mõjutanud minu arusaamu sellest, kelle ees on uurijal vastutus. Folkloristina olen oma rollist tulenevalt tundnud vastutust nii oma tegevustega seotud institutsioonide, teiste folkloristide (vm sarnase uurimistööga tegelejate) kui ka Eesti ühiskonna ees laiemalt. Niisamuti olen tundnud vastutust nende inimeste ja nende lähikondlaste ees, kelle teadmisi, kogemusi, uskumusi või igapäevatoiminguid olen dokumenteerinud ning uurimismaterjalina käsitlenud ja/või kelle suhtlusruumis olen uurijana viibinud. Põhjusel, et folkloori esitavad indiviidid, kuid see peegeldab kollektiivseid väärtusi, olen uurijaeetika otsuste tegemisel arvestanud nii üksikisikute kui ka nendega seotud rühmadega (vt ka Alver & Øyen 2007: 11; Ragnes 2007: 214). Eelkirjeldatule tuginedes olen väitekirja kontekstis pidanud eetikaotsustega seoses silmas nii enda uurimistöö eesmärkide teostatavust kui ka uurimistöösse kaasatud inimeste heaolu ja õigusi. Viimaste hulka kuuluvad kogemuslugude jagajad, kommenteerijad ning veebikogukonnad tervikuna, kuid ka kolmandad isikud – näiteks kogemuslugudes kirjeldatud lapsed, pereliikmed või meditsiinipersonal.

Minu arusaamad sellest, mis on uurimistööga seonduv võimalik “kahju” ning pingsituatsioonid, mida uurijaeetika küsimuste läbimõtlemine võimaldab ennetada, lahendada või leevendada, tulenevad samuti eelkõige folkloristlikust uurimispraktikast. Nii olen silmast silma uurimistöö tarvis materjali kogudes ning inimestega suheldes täheldanud, et neil kohtumistel on asjaosalistele pigem positiivne mõju – iseäranis vanemad inimesed on hea meelega oma mälestusi, kogemusi ja mõtteid jaganud. Siiski võib folkloristliku uurimistöö eripäradest tulenevalt eeldada, et ette võib tulla ka olukordi, millel on asjaosalistele negatiivne mõju. Uurimistöö põhjustatavat potentsiaalset “kahju” võib välitöösituatsioonis näha eeskätt inimeste vaheliste suhete ja emotsioonide tasandil. Näiteks võivad uurija küsimused äratada küsitletavas halbu mälestusi ja tundeid, uurija kohalolek võib häirida inimeste argirutiini või panna neil end muul viisil ebamugavalt tundma. Samuti võib uurija kohalviibimine rikkuda rühmaliikmete suhteid, tekitades maailmavaatelisi, inimeste erinevatest kogemustest tulenevaid konflikte või arusaamatusi (vt ka Pilt 2017c: 264–265). Uurimistulemuste avaldamisega seoses võivad inimesed kogeda negatiivseid emotsioone, kui uurija valikud (näiteks

viidates isikunimedele või vastupidi tagades inimeste anonüümsuse) lähevad vastuollu asjaosaliste tõekspidamiste ja soovidega. Niisamuti võib folkloristliku materjali uurimistulemustena avalikkusele esitamine kätkeada endas ohtu vahetult vaadeldava või intervjuueeritava, tema lähikondlaste või muude uurimismaterjalis mainitud isikute privaatsusele ja heaolule. Teisisõnu, kui uurija esitab tundlikku informatsiooni uurimistulemustes nii, et sellega seotud inimesed on tuvastatavad, võib see tuua neile liigset tähelepanu, mis võib hakata häirima nende argielu ning mõjutada või muuta ühtlasi seda, mida nende lähikondlased või laiem avalikkus neist arvavad (vt ka Pilt 2017c: 272–273). Viimaks on mind folkloristina mõjutanud ka arusaam, et valikuid hoolikalt läbimõtlemata võin kahjustada nii enda kui ka teiste sarnase ainealaga tegelevate uurijate mainet ning võimalusi oma tööd teha. Võib eeldada, et inimesed, kes on kogenud kultuuriuurija poolt tegutsemist, mis on neid mingil viisil haavanud, võivad seda informatsiooni, iseäranis prae-gusel internetiajastul, kerge vaevaga levitada ning samuti kaotada usalduse tulevaste uurijate ees. Uurimissituatsioonis, mille sihiks on jõuda inimeste kogemuste, mõtete, tunnete ja väärtusteni ning tegevuste tähendusteni, võib inimeste umbusk uurija vastu tuua uurimiseesmärkide täitmise seisukohast olulist kahju (vt uurija-eetikast folkloristlikus uurimistöös lisaks Pilt 2017c: 261–263; vt ka Korb 2005: 110–124).

Teine oluline taustsüsteem, mis mind väitekirja valmimise protsessis mõjutas, on internetiuurijatele mõeldud eetikajuhised ning veebietnograafia meetodeid kasutanud uurijate tähelepanekud (vt nt Buchanan 2004; Buchanan & Markham 2015; Ess & AoIR 2002; Franzki jt & AoIR 2020; Markham 2012; Markham & Buchanan 2012; Tiidenberg 2018b, 2018c; Tiidenberg & Siibak 2020). Seejuures leidsin iseäranis tuge varasemates käsitlustes kirjeldatud kahest aspektist: 1) eetikaotsuste tegemisel on abi refleksiivsest, so uurimistöökontekstile orienteeritud lähenemisest, ning 2) uurijat abistavad teadmised konkreetse veebikeskkonna lubavustest ja piirangutest ning netiketist.

Internetiuurijatele mõeldud juhistes on keskne tõdemus, et igasugustesse eetikaettekirjutustesse tuleks suhtuda kui soovitusesse, mitte kui reeglitesse. Selle taga on uurijate kogemus, et iga uurimissituatsioon on erinev, ning seega ei saa ükski varasemalt kirjapandud reeglistik ette näha ning lahendada kõiki moraalseid probleeme igapäevases, praktilises uurimistöös (Alver & Øyen 2007: 20, 223; artikkel II, lk 163–164; Markham & Buchanan 2012: 5; Tiidenberg & Siibak 2020: 120). Seega ei sätestata internetiuurijate eetikajuhistes reeglina tegutsemisviise, kuidas uurija peaks toimima, vaid antakse suunavaid juhiseid, et uurija oskaks küsida endalt küsimusi, mis aitavad tal konkreetse uurimistöökontekstis eetika-probleeme ennetada, märgata ja neile lahendusi leida (vt nt Ess & AoIR 2002; Franzke jt & AoIR 2020; Markham & Buchanan 2012; Tiidenberg & Siibak 2020: 121; Whiting & Pritchard 2017). Teisisõnu on **refleksiivse uurijaetika** (inglise keeles: *reflexive research ethics*, nt Corder & Ciple & Brown & Morello-Frosch; või *ethical reflexivity*, nt Unger 2021) taga idee, et olulisem formaalsete reeglite (nt mõne institutsiooni ettekirjutuste) rida-realt järgimisest on uurija-poolne äratundmine, millised tema tegutsemisviisid sobivad just konkreetsete eesmärkide, aja, koha ja uurimisväljal asetleidvate kohtumistega. Selle lähenemise

järgi ei käsitleta uurijaetikat staatilisena, võimalike probleemide ja lahenduste nimekirjana, vaid situatsioonist sõltuvana ning vajadusel ja võimalusel uurimistöö asjaosalistega läbiräägitavana. Enda kohaloleku ja uurimisprotsessi vastastike mõjude analüüsimise kaudu lähtub uurija otsuste tegemisel enda spetsiifilisest uurimishuvist, väljal kujunevatest suhetest ja veebikeskkonna iseärasustest ning sellest, millised võivad olla tema tegevustega seotud mõjud ja riskid uurimistöö osapooltele just konkreetsel juhul. Nii on refleksiivsusest abi näiteks siis, kui uurijal on vaja kaaluda, kas ja mil viisil tuleks küsida uuritavailt nõusolekut; kas sobivam on uuritavaile viidata või tagada neile anonüümsus (refleksiivsusest ja uurijaetikast loe lisaks Pilt 2017b: 207–219, 264; Pilt & Laineste 2020: 516).

Folkloristid on pidanud oluliseks enda kurssi viimist kohalike oludega enne välitöödele minekut. See on uurijale abiks, et seada oma tegevused vastavalt uuritava suhtlusruumi eripäradele, normidele ning tavadele. Nõnda saab uurija ennetada teadmatuses tulenevaid pingsituatsioone ning teha valikuid, mis arvestavad uurimistöö osapoolte soovide ning heaoluga (vt ka Pilt 2017c: 264–265). Sotsiaalmeedia puhul täidab sama ülesannet tutvumine konkreetse veebikeskkonna lubavuste ja piirangutega, uuritava internetirühma iseärasuste ning netiketiga. Nii võivad uurija eetilisi valikuid mõjutama hakata veebikeskkonna ligipääsetavus, struktuur (vestlusfoorumite korral näiteks alafoorumite temaatiline jaotus), pakutavad eneseesitlusviisid (võimalus osaleda anonüümselt, kasutajanime või pärisnime all) ning suhtluse laad (kirjalik, multimodaalne või visuaalne; sünkrooniline või asünkrooniline, rühmakommunikatsioonile suunatus ja/või üks-ühele suhtluse soodustamine). Veebikeskkonna kasutajatingimused võivad sisaldada reegleid selle kohta, kuidas peaks uurimistöö tegemise korral toimima – kellelt tuleks küsida nõusolekuid, kuidas oleks sobiv tekstidele viidata, kellele kuuluvad autoriõigused vm. Lisaks on uurijal eetikaotsuste tegemisel abi uuritava rühma suhtlusviiside ja tavade tundmisest. Viimaste hulka kuuluvad näiteks teadmised aktsepteeritud ja mitte aktsepteeritud tegevustest, suhtluse kesksest eesmärgist ning selle kujuteldavast auditooriumist.

Veebikeskkonna lubavuste ning reeglite ja tavadega kursis olemine on uurijale abiks, et seada oma tegevused nii, et need ei läheks vastuollu uuritavate huvide ning võimaliku privaatsuse vajadusega. Nõnda on Katrin Tiidenberg ja Andra Siibak (2020: 139) nentunud, et ka kõik meetodiküsimused on eetikaküsimused. Samuti on suhtlusruumi eripärasid puudutavatest teadmistest abi uuritavatega suhete loomisel (vt lisaks Pilt 2017a: 167–170). Näiteks saab uurija, kes on kursis rühmale omaste eneseesitlusviiside ning vestlusteemadega, neid teadmisi ka uuritavatega kontakteerumisel rakendada, nii uuritavate vastu lugupidamist üles näidata ning seeläbi neis ka suurema tõenäosusega usaldust äratada. Niisamuti laseb konkreetse suhtlusruumi eripäradega tutvumine selgitada uurijal välja veebikogukonna sise-seid rollisuhteid ja isikuid, kes on keskkonna suhtluse kontrollimise seisukohast võimupositsioonil. Viimasteks on keskkonna omanike, moderaatorite ja administraatorite kõrval ka veebikogukondade pikaajalised, lugupeetud liikmed, nn “eksperdid” või “vanad olivad”. Sellised isikud jälgivad rühmas kehtivate reeglite ja tavade täitmist ning kutsuvad nende vastu eksijaid korrale. Kontakteerumine nn võimupositsioonil olevate inimestega võimaldab uurijal suurema tõenäosusega

ennetada võimalikke uurimistöö edenemist takistavaid eksimusi ning luua häid suhteid ka veebikeskkonna tavakasutajatega (vt ka Pilt 2017d: 183; artikkel I, lk 39).

Kolmandana on väitekirja raames tehtud eetilisi otsuseid mõjutanud diskursus, mille sihiks on sotsiaalmeedias jagatavate isiklike lugude mittesekkuv uurimine (vt nt Burles & Bally 2018; O'Brien & Clark 2012; Robinson 2001). Sellistes aruteludes on kesksel kohal küsimus, kuidas on võimalik luua tasakaalu uuritava tege arvestamise ja uurimiseesmärkide vahel – analüüsida ja kirjeldada sotsiaalmeedia kasutajate spontaanseid jutustamispraktikaid, lugudes vahendatud kogemusi, loodud tähendusi ja narratiivstruktuure, mida uurija oma kohalolekuga ja suunavate küsimustega ei ole mõjutanud. Varjatud vaatluse kasuks räägib sedalaadi uurimissituatsioonide puhul asjaolu, et uurija sekkumise korral võivad inimesed oma käitumist muuta ning seega on meetod ainuke viis, kuidas pääseda ligi sotsiaalmeedias toimuvatele loomulikele kultuurilistele protsessidele (vt ka Burles & Bally 2018: 2). Teisalt tõstatab see eetilised küsimused, mis tingimustel võib uurimistöö tegija kuni lõpuni jääda varjatuks või mil viisil on sobiv uurimistulemusi esitada, kui uurijahuvide avalikustamine ning nõusolekute küsimine uuritavalt ei ole võimaik või uurimiseesmärke silmas pidades otstarbekas (vt täpsemalt ptk 4.5.2. ja 4.5.3.).

Neljas kontekst, millele olen eetikaotsuste tegemisel tuginenud, on isikuandmete kaitset ja autoriõigusi puudutav seadusandlus. Isikuandmete kaitse teema tuleb väitekirja aluseks olevate kogemuslugude puhul esile, sest mõnikord võivad lood ja nende juurde kuuluvad lisaandmed sisaldada informatsiooni, mis on käsitleva eriliiki isikuandmetena (vt AKI). Kirjalike, visuaalsete ning multimodaalsete narratiividena on väitekirja aluseks olevatel kogemuslugudel “teose” tunnuseid (vt AutÕS, § 4) ning nagu eespool mainitud, omistavad veebikogukondade liikmed, või ka veebikeskkondade omanikud, folkloristika taustaga uurija poolt kollektiivse loomina käsitatavale sotsiaalmeediasisule autorsust ja autoriõigusi (vt ka Fialkova & Jelenevskaja, 2001: 64–89). Seega olen väitekirja valmimise protsessis mõtisklenud ka enda eetiliste otsuste üle Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmääruse (IKÜM), Isikuandmete kaitse seaduse (IKS) ning intellektuaalset omandit puudutava Autoriõiguse seaduse (AutÕS) kontekstis. Näiteks on tulnud esile küsimus, mis on andmekaitse seisukohast minu uurimistöö “õiguslik alus” (vt IKÜM art 5 (1) punkt a) olukordades, kus uurimishuvide avalikustamine ja nõusolekute küsimine ei ole osutunud võimalikuks või otstarbekaks ning situatsioonis, kus uurimistöö asjaolusid ei ole võimalik ette näha, või need aja jooksul muutuvad. Seejuures on hea teada, et teadustöö kontekstis võib selle õiguslikuks aluseks (alternatiivina andmesubjekti nõusolekule) olla ka “avalikes huvides toimuva teadustöö eesmärk” (vt lisaks Kelli & Kull & Värvi 2020: 86–87). Nõnda olen leidnud tuge IKS § 6 (1), mis ütleb, et isikuandmeid võib teadustöö eesmärgil töödelda nõusolekuta pseudonümiseeritult või samaväärset andmekaitset võimaldaval kujul. Samuti ei pea teavitamiskohustust täitma, kui teabe esitamine osutub võimatuks või eeldab ebaproportsionaalseid jõupingutusi (vt ka Kelli & Kull & Värvi 2020: 89). Autoriõiguste seaduse kontekstis olen mõtisklenud, kuidas leida tasakaalu uuritavaile privaatsuse ja anonüümsuse

tagamise ning uuritavate õiguse vahel siduda oma nime enda sõnade, visuaalse või multimodaalse eneseväljendusega situatsioonides, kus seda pole võimalik asjaosalistega läbi rääkida. Sellega seoses olen uurimistulemuste esitamisel leidnud abi teadmisest, et sarnase teose loomine kellegi teise poolt (erinevalt kopeerimisest) ei ole autoriõiguste rikkumine (vt ka Kelli & Kull & Värvi 2020: 73). Lisaks olen mõelnud sellele, mis on autoriõigusi silmas pidades see “motiveeritud maht” (vt samas: 76), mis kujul võiksin kogemuslugude tekste ning neis sisalduvaid visuaale oma uurimuse näidetena kasutada.

4.5.2. Uuritavate teavitamise ning nõusolekute küsimisega seotud teemadering

Uurijahuvide avalikustamist ja nõusoleku küsimist on nii internetis kui ka sellest väljaspool toimuva humanitaar- ja sotsiaalvaldkonna uurimistöö eetikajuhistes tähistatud terminitega “**teadlik nõusolek**” või “**informeeritud nõusolek**” (inglise keeles: *informed consent*). Sisuliselt on tegemist toiminguga, mille käigus jagab uurija uuritavaga informatsiooni oma kavatsetavate tegevuste kohta (teavitamise nõue) ning inimene annab nõusoleku neis tegevustes osalemiseks teatud viisil (nõusoleku nõue). Seejuures lähtutakse juhistes põhimõttest, et inimestel on õigus teada, kui neid uuritakse. Niisamuti eeldab eetikajuhiste teavitamise ja nõusoleku nõue, et igal uurijal on enne väljale minekut vähemasti esialgne ettekujutus sellest, mis saab materjalist peale kogumistöö etappi ning millised võivad olla uurimistöö mõjud neile, keda see puudutab (Ess & AoIR 2002; Ess & Jones 2004; Pilt 2017c: 267; Sveningsson Elm 2009: 71).

Füüsilises ruumis tehtavate välitööde puhul, inimeste tegevusi vaadeldes, neid nende kogemuste osas küsitledes ja räägitavat lindistades, on folkloristlikus uurimispraktikas olnud nõusolekute küsimine ja uurimiseesmärkide selgitamine hea tava ja uurimisprotsessi loomulik osa (vt ka Pilt 2017c: 267). Sotsiaalmeedia seevastu pakub uurimisvälja mõistes sootuks teistsugust situatsiooni. Ühelt poolt saab uurija vaatlusmeetodite abil jälgida kogemuslugude jagamist nende loomulikus esituskontekstis, so sotsiaalmeediakasutajate vahelistes spontaansetes suhtlusesituatsioonides, ilma et ta seda oma kohaloleku ning suunavate küsimustega mõjutaks. Teisalt aga seisab uurija olulise eetilise küsimuse ees, kas ta võiks jäädagi varjatuks, internetist uurimismaterjalid võtta ja neid enda ära arvamise järgi kasutada. Väitekirja aluseks olev emaks saamise ja olemise kogemuslugude jutustamist puudutav uurimistöö näitas, et üks-ühest vastust sellele küsimusele pole. See, milline tegutsemisviis on sobiv ning uurimuse osapooltega arvestamise seisukohast “õige” või “vale” oleneb konkreetsest uurimissituatsioonist. Aja jooksul olen isiklikele kogemustele ning teiste autorite tähelepanekutele tuginedes kirja pannud nimekirja refleksiivseid küsimusi, mis on olnud abiks veebikogukondade jutustamispraktikale keskenduva uurimuse mõjude hindamisel selle osapooltele. Ühtlasi on neist küsimustest olnud abi uurijahuvide avalikustamise ja nõusolekutega seonduva üle otsustamisel (vt ka Orgad 2005: 145; Pilt 2013b; Sharf 1999). Nendeks küsimusteks on:

- Kas uurimistöö toimub avalikus või privaatses veebikeskkonnas?
- Kas uurimus puudutab tundlikke teemasid?
- Millised on uuritava veebikogukonna suhtluse eesmärgid, tavad ja reeglid?
- Milline on uurimisküsimus ning planeeritav tulemuste esitus- ja avaldamisviis?
- Kellelt ja mil viisil on otstarbekas ja võimalik nõusolekut küsida?
- Kas uurimishuvide avalikustamine ja nõusolekute küsimine võiks kasu asemel tuua hoopis kahju?
- Kuidas ma ennast tunneksin, kui oleksin uuritavate asemel, või kuidas toimiksin, kui uurimistöö toimuks füüsilises ruumis?

Kas uurimistöö toimub privaatses või avalikus keskkonnas? Küsimust, kas uurimistöö toimub avalikus või privaatses ruumis, on uuritavate teavitamise ja nõusoleku küsimise üle otsustamisel peetud esmatähtsaks (vt nt Miller 2012: 220). See erisus on oluline, sest informeeritud nõusolek tuleks võtta juhul, kui inimesed võivad oma suhtluskeskkonda ja seal asetleidvaid tegevusi käsitleda mingil põhjusel privaatsetena. Samas avalikus ruumis ja “avalike tegevuste” korral võib uurija tegutseda varjatult ning nõusolekuteta (vt nt Eysenbach & Till 2001; Lawson 2004: 84–87; Pilt 2017c: 267). Ajal, mil oma uurimistööd alustasin, puutusin sageli kokku internetikultuurinähtusi vaadelnud uurijate seisukohaga, et sotsiaalmeedia sisu käsitlemine uurimismaterjalina ei vaja sellega seotud inimeste (näiteks vestlusfoorumi postituste autori) nõusolekut. Selle põhjenduseks toodi, et kuna internet on kergesti ligipääsetav ja seega avalik ruum, on ka sealsed tekstid justnagu juba “avalikustatud” (vt ka Miller 2012: 216). Siiski pidin ühtviisi teiste pikemaajalisemalt internetiainesega tegelenud uurijatega tõdema, et sarnaselt füüsilisele maailmale on ka internetis privaatsemaid ja avalikumaid suhtlusrume (vt ka Sveningsson 2004; Sveningsson Elm 2009). Täheldasin, et konkreetse veebikeskkonna tajumisel kasutajate poolt privaatse või avalikuna mängivad rolli selle tehnoloogilised võimalused. Näiteks, kui ühe internetikeskkonna suhtlusele pääsevad ligi ja postitusi saavad teha kõik internetikasutajad, siis teise suhtlus on nähtav ja võimalik vaid neile, kes on selles osalemiseks registreerunud ja parooliga sisse loginud. Seega on erinev, kas uurija vaatlused toimuvad näiteks registreerumist mittevajavas ajalehe veebiväljaande kommentaariumis, mida saavad lugeda kõik internetikasutajad või mõnele kitsamale teemale keskenduvast vestlusfoorumis, mille sisu saavad lugeda ja postitada ainult need, kes on teinud endale seal kasutajakonto. Esimesel juhul võib eeldada, et sealsed tekstid on igal juhul suunatud laiemale avalikkusele ning seetõttu ei vaja need ka uurimismaterjalina käsitlemisel nõusolekut. Teisel juhul aga võib uurijahuvide avalikustamine ja nõusoleku küsimine olla igati õigustatud – on suur tõenäosus, et sotsiaalmeedia-kasutajad käsivad oma suhtlusruumi privaatsetena ning ei pruugi teadvustada, et nad on oma tekstidega sattunud uurija huviorbiiti (vt ka Pilt 2017a: 165).

Kas uurimus puudutab tundlikke teemasid? Malin Sveningsson Elm (2009: 80–84) märgib, et uurija otsused nõusoleku küsimise osas ei saa tugineda üksnes

veebikeskkonna eripära analüüsile, vaid arvesse tasub võtta ka küsimust, kas vaadeldavas suhtluses käsitletavat ja uurija huvifookuses olevad teemad on “priivaatsed” või “avalikud”, “tundlikud” või “mittetundlikud”. Ta soovib veebisisu avalikkuse või privaatsuse üle otsustamisel järgida kahte põhimõtet: avalik või mittetundlik on sisu, mis käsitleb üldisemaid sotsiaalseid küsimusi; privaatne või tundlik sisu puudutab uuritavatega seotud isiklike teemasid. Minu jaoks on sotsiaalmeedia narratiivide kui uurimismaterjalide “tundlikkuse” üle otsustamisel olnud olulisim tõdemus, et kuigi narratiivuurimuse fookus on sageli üldisematel küsimustel, keskendudes lugude struktuurile, kesksetele teemadele, jutustamise situatsioonile, lugude taga olevatele sündmustele vm, siis ei tohiks ära unustada, et iga loo taga on siiski inimesed oma maailmavaate, mõtete ja tunnetega. Nõnda võib tundlikuks pidada näiteks lugusid, mis sisaldavad vihjeid või infot inimeste “tegeliku elu” isikuist (pärisnimed, elukohad, elulooandmed vm), usulistest veendumustest, poliitilistest vaadetest, seksuaalsest sättumusest, tervisega seotud andmetest ning isikliku elu kogemustest ning sündmustest. Niisamuti võib tundlikuks pidada narratiive, mis sisaldavad infot kolmandate isikute kohta, kes ei ole ise teadlikud, et keegi nende elu, kogemusi ning vaateid sotsiaalmeedias jagab, ning narratiive, mis on kirja pandud inimeste poolt, kes oma ea või seisundi tõttu võivad olla iseäranis haavatavad (alaealised või näiteks depressiooni põdevad inimesed) (vt ka Pilt & Laineste 2020: 517–518). Ühtlasi ei pruugi narratiivi tundlikuks uurimismaterjaliks teha mitte üksnes lugude sees sisalduv, vaid ka nende metaandmetes (nt kasutajanimed, profiilipildid vm) peituv info, mille põhjal on võimalik konkreetseid isikuid ära tunda. Sedalaadi uurimismaterjali puhul on uurijal igal juhul sobiv pöörata kõrgendatud tähelepanu teadliku nõusolekuga seonduvale ning teha oma valikud uurimistöösse kaastatud inimeste heaolu arvesse võttes.

Millised on uuritava veebikogukonna suhtluse eesmärgid, tavad ja reeglid? Sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimisel on teavitamise ning nõusolekutega seotud eetikaotsuste tegemisel muuhulgas väga oluline küsimus, millist auditoriumi silmas pidades ja miks inimesed oma lugusid jagavad ning millised on seejuures konkreetse internetirühma suhtluse eripärad. Nõnda on näiteks Gunther James Eysenbach ja James E. Till (2001) ning Montana Miller (2012: 221) juhtinud tähelepanu sellele, et internetikasutajate privaatsuse vajadus oleneb normidest ja tavadest, mis on kirja pandud konkreetse veebikeskkonna kasutusjuhistesse või mis kajastuvad rühma varasemates postitustes. Nii võib ühelt poolt olla loo jagamise sihiks enda ja oma kogemuse tutvustamine laiemale avalikkusele (nt veebipäevikud, dieedipidamisele keskenduvad Instagrami kontod vm). Teiselt poolt aga võib lugu olla suunatud üksnes sarnaste rõõmude ja muredega saatusekaaslastele – näiteks vähihaigete vm terviseprobleemidele keskenduvatele veebikogukondadele. Seejuures tasub ka kergesti ligipääsetavas internetikeskkonnas materjali kogudes arvestada asjaoluga, et sealed lugude autorid ei pruugi oma postitusi avalikena käsitleda. Uurijad on täheldanud, et nii on see enamasti siis, kui konkreetne veebikogukond toimib kui vastastikul abistamisel põhinev tugiühendus (vt ka Eysenbach & Till 2001; Lawson 2004: 85–86, 166; Roberts & Smith & Pollock 2004: 161). Laiemale avalikkusele eneseesitlemise eesmärgil suunatud

ja sotsiaalmeediasse postitatud loo vaatlus uurimistöö osana ei too selle autorile tõenäoliselt täiendavat tähelepanu ning seetõttu ei ole tema teavitamine uurimistööst tingimata vajalik. Uurijal aga tasub suhtuda ettevaatlikkusega ja küsida võimalusel nõusolekuid kergesti ligipääsetavas sotsiaalmeedia keskkonda postitatud narratiivide puhul, mille sihiks on tugirühmana toimiva veebikogukonna vastastikune abistamine ja infovahetus (vt ka Pilt 2017a: 166). Niisamuti võivad ühe veebikeskkonna kasutajatingimustes olla kirjas reeglid, et sealseid postitusi ei või autorite ja/või platvormi omanike, moderaatorite või administraatorite nõusolekuta mistahes otstarbel kasutada, teises keskkonnas aga sellised kirjepandud piirangud puuduvad. On ootuspärane, et selle suhtlusruumi liikmed, kus on vastavad reeglid olemas, ootavad ka potentsiaalselt uurijalt nende täitmist. Seal, kus uurimistööd reguleerivad reeglid puuduvad, arvestavad inimesed aga suurema tõenäosusega oma suhtluse varjatud vaatlejatega ja selle potentsiaalsete tagajärgedega. Seetõttu on viimasel juhul väiksem tõenäosus uuritavate soovidega vastuollu minna, kui uurija teeb oma tööd nõusolekut küsimata.

Milline on uurimisküsimus ning planeeritav tulemuste esitus- ja avaldamisviis? Uurimistöö mõjud asjaosalistele ning sellega seotud teavitamise vajadus sõltuvad ka sellest, mida kavatseb uurija kogutud materjalidega peale hakata. Võib eeldada, et väiksem oht uuritavate heaolule on sotsiaalmeedias jagatavate lugude sisulistel, vormilistel tunnustel vm üldistustel põhineva analüüsi puhul. Samas võib suurema tõenäosusega tuua uuritavaile negatiivseid tagajärgi identiteediküsimustele ja veebikogukondade toimimisele keskenduv uurimistöö, kus kasutatakse näitematerjale või tsitaate, mille põhjal võivad olla inimesed äratuntavad. Rolli mängib ka, millises vormis uurija oma tulemused esitab – mõne konkreetse ainekursuse üliõpilasuurimuse, bakalaureuse-, magistri- või doktori-tööna, paber kandjal või internetis ilmuvasteadusajakirjas, populaarteadusliku artiklina vm. Kui kitsale auditooriumile mõeldud üliõpilasuurimuse puhul on võimalus uuritavaid mingil viisil kahjustada väga väike, siis internetis avaldatavate teadus- või populaarteaduslike artiklite puhul, mis jõuavad laiemale auditooriumini, võib uurimistööst mitteteavitamine tuua tagajärgi nii uuritavaile kui ka uurijale endale. Niisamuti on risk uuritavate heaolule ja privaatsusele suurem, kui materjalid kogutakse ja avaldatakse ühes ja samas keeleruumis. Näiteks Eesti kontekstis on tõenäoline, et eestikeelsest internetist kogutud vaatlustulemused jõuavad tagasi uuritava ning tema lähikondlasteni. Seega on otstarbekas tundliku materjali puhul ja olenevalt selle esitus- ja avaldamisviisist vaadeldavaid oma eesmärkidest teavitada. Teisalt ei pruugi võõra kultuuriruumi ja võõrkeelsete tundlike materjalide esitamine eestikeelse uurimusega uuritavaile mingit ohtu kujutada, ning uuritavate teavitamine ei ole seetõttu tingimata vajalik (vt ka Pilt 2017c: 268).

Kellelt ja mil viisil on otstarbekas ja võimalik nõusolekut küsida? Küsimus “kellelt peaksin saama nõusoleku?” seostus minu uurimistöös ühelt poolt uurimiseesmärkidest tuleneva vajadusega iseloomustada kogemuslugude jutustamispraktikat ning tuua uurimistulemuste esitamisel näiteid ja tsiteerida tekste. Teiselt poolt haakus see probleemiga, keda minu uurimistöö ja selle tulemuste avaldamine täpselt mõjutada võiks – kelle huvisid peaksin silmas pidama ja kelle heaolu eest peaksin seisma? Vaatlused eri internetikeskkondades näitasid, et olenevalt

uurimistöö kontekstist võib kogemuslugude jagamisele keskenduvas uurimistöös olla otstarbekas nõusolekute küsimise ja teavitamisega seotu läbimõtlemine nii konkreetsete lugude postitajate kui ka veebikogukonna kui terviku heaolu silmas pidades (vt ka Ragnes 2007: 214). Niisamuti on enamasti uurija enda heaolu ja uurimistöö tulemuslikkust silmas pidades otstarbekas teavitada oma kohalolust ka veebikeskkonna omanikke, administraatoreid või moderaatoreid (vt ka Alver & Øyen 2007: 47). Vastus küsimusele “mil viisil on otstarbekas või võimalik uurimishuvidest teavitada ja nõusolekuid küsida?” seostub suures osas konkreetse veebikeskkonna tehnoloogiliste võimalustega – osadel sotsiaalmeedia keskkondadel on olemas privaateadete saatmise vahendid, teistel aga mitte. Nii võib tulla ette, et uurijal tuleb kaaluda, kas konkreetset juhul õigustaks end uurimishuvidest teavitamine näiteks rühmavestlustes või on võimalik hankida uuritavate kontakte keskkonna administratsiooni kaudu. Või kuidas oleks sobiv käituda siis, kui nõusolekute küsimine tundub küll vajalik, kuid uuritavatega kontakteerumine osutub võimatuks? (Vt ka artikkel II, lk 172.)

Kas uurimishuvide avalikustamine ja nõusolekute küsimine võiks kasu asemel tuua hoopis kahju? Tundliku sisuga kogemuslugudele ja nende jutustamispraktikale keskenduva uurimistöö puhul tõusis väga tugevalt esile ka küsimus, kas uurija kohalolekust teavitamine ja nõusolekute küsimine võiks tuua uurimistöö osapooltele kasu asemel hoopis kahju. Nii rääkisid uurijahuvide mitte avalikustamise kasuks minu uurimiseesmärgid, mille sihiks oli jälgida kogemuslugude jagamist nende loomulikus esituskontekstis. Samuti ilmnes, et tulenevalt konkreetse veebikogukonna suhtluse eripäradest, võib uurija kohaloleku ilmsiks tulek häirida oluliselt rühmaliikmete turvatunnet ja pärssida kogukonna loomulikku toimimist. Seega võib nii uurija eesmärged kui ka uuritavate heaolu silmas pidades olla otstarbekas küsida nõusolekut alles pärast aktiivset uurimismaterjalide kogumise etappi (vt ka Alver & Øyen 2007: 27), valikuliselt (nt keskkonna omanikelt ja/või ainult neilt, keda soovitakse tsiteerida) või loobuda uurimishuvide avalikustamisest veebikogukonna liikmeile sootuks. Viimasel juhul saab uurija panustada uuritavate heoluga arvestamisele seoses uurimismaterjali käsitlemise ja uurimistulemuste esitamisega (vt täpsemalt ptk 4.5.3.).

Kuidas ma ennast tunneksin, kui oleksin uuritavate asemel, või kuidas toimiksin, kui uurimistöö toimuks füüsilises ruumis? Viimaks on väitekirja valmimise protsessis olnud uurijahuvidest teavitamise ja nõusolekute küsimise osas otsuste tegemisel oluliselt abi, kui olen püüdnud end asetada uuritavate rolli (vt ka Sveningsson 2004: 57). Nii püüdsin erinevate uurimissituatsioonide puhul analüüsida, mida ma ise mõtleksin ja tunneksin, kui keegi avaldaks soovi kasutada minu poolt sotsiaalmeedias jagatud kogemuslugusid mõne uurimistöö osana; või kui minu postitusi kasutataks mind sellest teavitamata. Selline enesepeitsioneerimine ja analüüs oli võimalik, sest pereinimese, lapsevanemana ja uuritud internetikogukondade tavakasutajana võimaldas see mul ennast olenevalt konkreetsest uurimisfookusest paigutada rühmast seestpoolt tuleva, või vähemasti rühmaga seotud, uurijana. Usun, et viimane aitas uuritavate võimalike soovide ning privaatsuse vajaduse mõistmisele oluliselt kaasa. Samuti on eri uurimissituatsioonides abiks olnud, kui olen mõelnud nende analoogiatele füüsilises ruumis. Järgnev

on põgus sissevaade, milliseid otsuseid ja millised asjaolusid arvesse võttes tein väitekirja aluseks olevates artiklites.

Artikli I puhul otsustasin oma uurijahuvid avalikustada Perekool.ee juhatajale, Elina Piirimäele ja Kodutud.com asutajale, kasutajanimega, Mada. Samuti otsustasin küsida nõusolekut neilt Kodutud.com keskkonna liikmeilt, kelle foorumipostitustest tehtud ekraanipilt soovisin rakendada artiklit illustreerivate näidetenä. Ülejäänud vaadeldud internetirühmade liikmete teavitamine ei tundunud uurimistöö eesmärke silmas pidades vajalik. Sedalaadi otsuste tegemisel sai määravaks, et keskendusin artiklis kõigile internetikasutajatele kergesti ligipääsetavatele veebikeskkondadele ning üldisematele veebikogukondade toimimist puudutavatele ning teoreetilist laadi küsimustele. Neile asjaoludele tuginedes ei näinud ma uurimistulemuste avaldamisel ohtu nii veebikogukondade kui tervikute ega ka nende üksikute liikmete heaolule. Foorumite administratsiooni kuuluvate inimestega kontakteerumine näis sobiv, sest kasutajatingimustes oli kirjas, et uurimistöö korral tuleks keskkonna haldajaid sellest teavitada. Niisamuti osutus viimastega kontakteerumine otstarbekaks, sest nii sain küsida lisainformatsiooni keskkondade ajaloo, statistika ja toimimise kohta. Artiklis I näidetenä kasutatud ekraanipildid on oma sisult neutraalsed (ja uuritavaid uurimistöö osana potentsiaalselt mittekahjustavad) selles mõttes, et peegeldavad seda, mis laadi üks anonüümne kasutajakonto välja näeb ning millised on keskkondades levinud tegevused ja eneseesitlusviisid, mis tekitavad rühmaliikmetes grupitunnet (nt ajaviitemängud, rollikäitumine jm). Seega ei oleks nende näidete kasutamine ilmselt ka ilma nõusolekuta foorumiliikmete heaolule mingit mõju avaldanud. Siiski otsustasin Kodutud.com keskkonna puhul küsida kasutajailt nõusolekuid põhjusel, et selles keskkonnas oli olemas privaateadete saatmise vahend, mille abil oli seda võimalik hõlpsasti teha.

“Teistmoodi laste” vanemate foorumile keskenduva artikli II puhul järeldasin veebikeskkonna ja selle suhtluse esmase vaatluse põhjal ning uurimiseesmärke silmas pidades, et vajalik on nii keskkonna administratsiooni, veebikogukonna kui ka potentsiaalsete tsiteeritavate teavitamine uurimistööst. Selle kasuks rääkisid veebikeskkonna piiratud juurdepääs, rühmaliikmete suhtluse sihid ja eripärad, uurimismaterjalide tundlik sisu ning minu uurimishuvid. Niisamuti tõdesin, et ka ühe ja sama veebikeskkonna sees võib olla avalikumaid ja privaatsemaid suhtlusruume. Tegemist oli alafoorumiga, mis asus ühe suurema pere- ja suhtefoorumi registreerumata kasutajatele varjatud osas, mis tähendab, et selle sisu võib näha alles siis, kui foorumiliige on oma kasutajanime ja parooliga veebikeskkonda sisse loginud. Alafoorum ei kajastunud veebikeskkonna avalikul esilehel foorumite nimistus ning seda oli võimalik leida internetiotsinguga ainult juhul, kui selle täpne pealkiri oli eelnevalt teada. Samuti ei olnud võimalik internetiotsinguga leida sellesse kirjutatud tekste. Selline uurimiskeskkonna eripära viitas, et uuritavad võivad oma suhtlusruumi käsitleda privaatseks ning seetõttu võiks uurijahuvide avalikustamine ja nõusoleku küsimine uuritavalt olla igal juhul õigustatud. Viimase kasuks rääkiks ka asjaolu, et selle foorumi tekstid ei olnud ilmselgelt suunatud laiemale avalikkusele, vaid konkreetse veebikogukonna liikmeile. Rühmasuhtluse vaatlus näitas, et see seisneb vaimse ja füüsilise puudega laste

vanemate, lapse kaotanud või muude probleemidega lapsevanemate omavahelises kogemuste ja informatsiooni vahetamises abi saamise ja abi pakkumise eesmärgil, ning seega on tegemist omamoodi tugirühmaga. Uurimismaterjalide tundlikkusest ja sellega seotud nõusolekute vajadusest kõnelesid “teistmoodi laste” vanemate lugudes käsitletavat teemat nagu haige lapse sünd, lapsekaotus, võitlus ellujäämise või elus toimetuleku eest, lähedaste eest varjatud tunded jm. Samuti võisid neis tekstides sisalduda pärisnimed, laste ja vanemate fotod kõrvuti terviseandmetega, mis on käsitletavat eriliigiliste isikuandmetena. Ühtlasi kinnitas nõusolekute vajalikkust asjaolu, et füüsilises ruumis ei tuleks sarnase sisuga lapsevanemate omavahelise suhtluse varjatud salvestamine ning nõusolekuteta uurimismaterjalina käsitlemine kõne alla. Uuriija varjatud kohalviibimine sedalaadi tugi-grupis ei saa selles osalejate jaoks olla kunagi täiesti iseenesestmõistetav, ning seetõttu on uurijahuvide avalikustamine sellisel juhul igati sobiv.

Olles järeldanud, et peaksin uurijahuvid avalikustama ja nõusolekut küsima, tuli esile aga küsimus, millal peaksin seda tegema. Selle põhjuseks olid minu uurimiseesmärgid. Ühelt poolt püüdsin selgust saada, millised uuriija eetilised valikud on “teistmoodi laste” vanemate kogukonna ja seal jagatavate kogemuslugude käsitlemisel uurimismaterjalina asjakohased. Teiselt poolt valmistasin ette oma edasist uurimistööd, mille sihiks oli vaadelda rühmale iseloomulikke kogemuslugusid nende loomulikes esitussituatsioonides. Seega kartsin, et kui avalikustan oma uurijahuvid, võin muuta inimeste käitumist ning sel viisil häirida nii veebikogukonna igapäevast, vastastikust ja toetavat suhtluskeskkonda kui ka töötada vastu enda uurimiseesmärkidele. Pidades silmas kirjeldatud asjaolusid, otsustasin esmalt aasta aega foorumit jälgida ja alles siis uurijahuvid avalikustada. Seejärel võtsin foorumi pakutava personaalsete sõnumite saatmise vahendi abil esmalt ühendust nendega, kelle foorumipostitusi nägin enda tulevase osalusjutustamise praktikale keskenduva uurimuse illustreerivate näidetena. Samaaegselt teavitasin oma kohalolekust ka foorumi moderaatorit. Potentsiaalsete tsiteeritavatega personaalselt ühenduse võtmine õigustas ennast selles mõttes, et nõnda sain aimu nende soovidest seoses uurimuses osalemisega. Niisamuti sain otse küsida ajendite kohta, miks foorumis osaletakse ja oma lugu jagatakse. Viimasest leidsin abi lugude sotsiaalkultuurilise konteksti mõistmisel (loe lisaks ptk 4.5.3.). Samuti oli moderaatoriga ühenduse võtmisest otseselt kasu. See aitas ennetada minu uurimistööga seostuvaid võimalikke pingsituatsioone. Täpsemalt suunas moderaator mind foorumikeskkonnas kirjas olnud reegli juurde, mida ma ise ei olnud märganud – foorumipostituste kopeerimine, tsiteerimine ja levitamine foorumi administratsiooni loata on keelatud. Foorumi administraatori nõusolekul otsustasin oma uurimistööst teavitada ka rühma tervikuna, postitades foorumisse uurijaeetikat puudutava küsimustiku. Selles selgitasin oma uurijahuvisid ning palusin vastata küsimustele, kas ja mis tingimustel oleks foorumiliikmed nõus sattuma enda foorumitekstidega uuriija huviorbiiti. Nendel, kes oleksid nõus oma lugude tsiteerimisega, palusin jätta küsimustiku juurde kontaktid. Kasutajanime avalikustamise ning lapse loo tsiteerimisega nõustus vaid üks avalikule üleskutsele reageerinu. Ülejäänud vastasid küsimustikule anonüümselt ja avaldasid arvamust, et kui kellegi lugu tsiteeritakse, siis võiks seda teha nii, et uuritava

keskkonna nime ei mainita. Nõnda sain nii individuaalsetest pöördumistest kui ka küsimustiku tagasisidest aimu, kuivõrd suur on rühma kui terviku privaatsusevajadus ning kui taunivalt suhtuksid rühmaliikmed asjaolusse, kui uurija oma kohalolekust ja postituste tsiteerimisest uurimistulemuste esitamisel ei teavitaks (vt näide nr 4).

Näide nr 4: “Teistmoodi laste” vanemate foorumi liikme vastus küsimusele, kas uurija võiks sealses keskkonnas teha uurimistööd varjatult

/---/ antud juhul tekiksid käärid ka väga sügavalt selle vahel, et vähemalt /---/ foorumis eeldatakse, et tegemist on ühtse perega, /---/ alafoorum on tegelikult suletud foorum, kuhu ilma sisse logimata ligi ei pääse. Ehk siis kui sa oled n.ö omainimeseks registreerunud, siis käitu omainimeselikult, mitte ära kasuta ära teiste usaldust. /---/ (TEI 1)

Siiski kogesin “teistmoodi laste” vanemate kogukonna uurimisfookusesse asetamisel ka nõusolekute ja teavitamisega seotud varjukülgi. Tagantjäreli nägin, et uurijahuvide avalikustamine grupis tervikuna ning individuaalselt ühenduse võtmine näitetekstide tarvis väga tundliku sisuga tekstide autoritega võis asjaosalistele tuua rohkem kahju kui kasu. Nägin, et rikkusin oma uurijahuvidega nii mõnegi grupiliikme meelerahu ning grupi loomulikku toimimist. Viimane väljendus näiteks seigas, kus foorumiliige lasi minu uurijahuvide ilmsiks tulekul oma lapse loo foorumist kustutada. Ta põhjendas oma otsust sellega, et tema loo käsitlemine mistahes uurimuse osana võiks kahjustada nii tema last kui ka teda ennast (vt ka Pilt 2017d: 181–182). Samuti näitas suhtlus foorumiliikmetega, et nõusolekute küsimine ja nende saamine ei pruugi olla lõplik ning tingimata uurimistöö edenemisele kaasa aidata. Nii juhtus uurimisprotsessis, et foorumiliige, kellega suhtlema hakkasin ja kes esialgu oma nõusoleku andis, ühel hetkel lihtsalt ei vastanud enam minu küsimustele. Võin vaid oletada, mille vastu tundlikel teemadel vestlemisel eksisin, kuid sedapuhku käsitlesin vaikimist nõusoleku tagasivõtmisena ning otsustasin, et jätan konkreetse foorumikasutaja postitused uurimusest kõrvale. Seega näis, et võibolla oleksin teinud mõningatele rühmaliikmetele vähem kahju, kui oleksin jätnud nad teavitamata ning oleksin nii erinevate indiviidide kui ka rühma teavitamise asemel panustanud hoopis uurimisandmete konfidentsiaalsusse ning uurimistulemuste esitamisele viisil, mis ei kahjustaks rühma ning selle liikmete heaolu ja huve.

Samuti hakkasin pärast eetikaküsimustele pühendatud artikli II ilmumist mõtlema, kas enda edasisi uurimiseesmärke silmas pidades (iseloostada kogemuselugusid kui üht internetirühma kollektiivsuse ilmingut ning nende jutustamispraktikat) peaksin üldse käsitlema niivõrd tundliku sisuga materjale. Nii otsustasin esmalt jätta uurimistööst kõrvale lapse kaotanud vanemate kogemuslood ning seejärel loobusin uurimistööst antud keskkonnas sootuks. Selle asemel suunasin enda uurijapilgu kergesti ligipääsetavates internetikeskkondades tegutsevatele, last ootavaid ja rasestumisprobleemidega naisi koondavatele kogukondadele ning seal jagatavatele kogemuselugudele.

Artiklite III ja IV puhul, milles keskendusin osalusjutustamise praktikale Perekooli emaks saamise teekonna kogemuslugude põhjal, kohtusin uurimissituatsiooniga, kus uurimishuvidest teavitamine tundus küll vajalikuna kuid osutus võimatuks. Ühelt poolt on Perekooli foorumid avalikud selles mõttes, et sealseid tekste saavad lugeda kõik internetikasutajad. Teisalt aga juhtis suhtluse jälgimine minu tähelepanu sellele, et ligipääsetavusele vaatamata ei ole suurem osa sealseid kogemuslugusid suunatud laiemale avalikkusele, vaid pigem sarnaste huvide, kogemuste, väärtushinnangute, rõõmude ja muredega saatusekaaslastele ning eelkõige konkreetse alafoorumi liikmeile (vt ka Eysenbach & Till 2001: 1103–1105; Pilt 2013b: 164–171, 2017a: 165–166). Teisisõnu oli vaadeldavate gruppide näol tegu avalikus ruumis tegutsevate tugirühmadega. Foorumiliikmete igapäevavestluste analüüs (sh postitused, kus kommenteeriti negatiivselt seda, kui mõni uurija või ajakirjanik oli foorumipostitusi nõusolekuta tsiteerinud), juhtisid minu tähelepanu sellele, et ka Perekooli kasutajad võivad käsitleda oma suhtlusruumi privaatsena ning tunda end ebamugavalt teadvustades, et nende postitatud tekstid on sattunud uurija huviorbiiti. Võttes arvesse osalejate ajendeid, kogemuslugude delikaatset sisu, enda soove jälgida nii loomulikke suhtlussituatsioone kui ka kasutada oma uurimuses näitetekste, otsustasin, et ei avalikusta oma kohalolu uurijana kõigile foorumiliikmetele, vaid üksnes neile, keda soovin tsiteerida. Põhjustel, et Perekooli tehnoloogilised võimalused ei paku privaatsuhtlusvahendit ning et keskkonna reeglites on kirjas, et foorumis pole lubatud privaatsust, pöördusin potentsiaalsete tsiteeritavate kontaktide saamiseks Perekooli administratsiooni poole. Foorumiliikmete kontakte minuga aga ei jagatud, sest nagu ilmes, oleks see läinud vastuollu foorumi ametlike seisukohtadega. Siiski sain loa uurimistöök ja tekstide tsiteerimiseks Perekooli juhatajalt Elina Piirimäelt. Tsiteeritavate heaolu arvesse võttes panustasin uurimistulemuste esitamise etappi, kus püüdsin näitetekste esitada võimalikult uuritavate heaoluga arvestaval viisil (vt lisaks ptk 4.5.3.).

Artikli V puhul, milles keskendusin visualiseerimise rollile Instagrami IVF-kogukonna kogemuslugude jagamise praktikas, võtsin nõusolekute vajalikkuse üle otsustamisel arvesse järgmisi küsimusi: “kui ligipääsetav on uurimiskeskond?”, “millisele auditooriumile on Instagrami IVF-lood suunatud?” ning “milline on uurimiseesmärkide ja materjali esitusviisi võimalik mõju neile, kelle IVF-lugude analüüsile tuginesin?” (vt ka artikkel V, lk 66–7). Vaatlusalustele kehavälise viljastamise lugudele oli iseloomulik, et need olid hõlpsasti ligipääsetavad ja nii Instagramist kui ka laiemalt internetist (nt Google’i otsingu abil) kergesti leitavad. Teisisõnu pärinesid need avalikelt kasutajakontodelt ja olid varustatud rohkete teemaviidetega, mille põhjal võis järeldada, et naised ise on soovinud, et nende lood jõuaks võimalikult paljude internetikasutajateni (vt ka nt Utekhin 2017: 190; Johnson & Quinlan & Pope 2019: 4). Tuginedes materjali ligipääsetavusele, avalikkusele suunatusele ja enda uurimuse eesmärkidele (kirjeldada sealse IVF-kogukonna kogemuslugude visualiseerimise mustreid ning sõnumeid ja tähendusi nende taga), mis ei vaja viitamist Instagramis IVF-lugusid jaganud naiste isikuandmetele ega kasutajakontodele, leidsin, et konkreetset juhul ei ole uuritavate teavitamine uurimistööst vajalik ega otstarbekas (vt ka Toscano

& Montgomery 2009: 1017). Siiski kaalusin hoolikalt materjali esitamise ja anonüümseks muutmise seotud otsuseid.

4.5.3. Uurimistulemuste esitamisega seotud teemadering

Uurimistulemuste esitamisega seotud eetilistest valikutest kujunes väitekirja valmimise protsessis keskseks teemadering, mis puudutab artikleid illustreerivaid näitematerjale ning uuritavaile viitamist. Küsimused, mis esile kerkisid, olid järgmised:

- Millised näitematerjalid on konkreetse uurimuse illustreerimiseks vajalikud?
- Millises mahus ja millisel kujul oleks otstarbekas kasutada uurimistulemuste esitamisel tsitaate uurimismaterjalidest?
- Millisel kujul oleks sobiv kasutada uurimuse näidetena visuaalset ja multimodaalset sotsiaalmeediasisu?
- Kas ja mil viisil peaksin viitama näitematerjalidena kasutatava sotsiaalmeedia sisu loojaile?
- Kas ja mil viisil peaksin tagama uuritavate (nii sotsiaalmeedia sisu autorite kui ka postitustega seotud kolmandate isikute) anonüümset?

Sarnaselt uuritavate teavitamisele olid ka uurimistulemuste esitamisega seotud otsuste tegemisel abiks refleksiivsed küsimused nagu: “kas potentsiaalne näitematerjal pärineb avalikust või privaatsest veebikeskkonnast?”, “kas näide sisaldab tundlikku, sh inimeste isikuile viitavat informatsiooni?”, “millist auditoriumi silmas pidades on uurijat huvitav sotsiaalmeediapostitus loodud?” (vt nt Orgad 2005: 145; Pilt 2013b, 2017c: 165–167; Sharf 1999; samuti Pilt & Laineste 2020: 517). Niisamuti leidsin tuge folkloristliku uurimispraktika headest tavadest ning isikuandmete kaitset ja autoriõigusi reguleerivast seadusandlusest.

Folkloristikale on distsipliiniomane, et vahetul suhtlusel uuritavatega küsitakse ühtlasi, millised on nende soovid seoses uurimistulemuste esitamisega. Seega on ka interneti välitöödel heaks tavaks need aspektid võimaluse korral uuritavatega läbi rääkida. Otstarbekas on küsida, kas ja mis kujul soovivad inimesed näha endaga seotud materjale uurimust illustreerivate näidetena. Samuti on sobiv küsida, kas uurijat huvitava postituse autor soovib seejuures jääda anonüümseks, esineda kasutajanime või pärisnime all. Uurijate kogemused on näidanud, et sarnaselt füüsilisele ruumile võivad ka samas uurimissituatsioonis osalevate sotsiaalmeedia-kasutajate soovid olla väga erinevad (vt ka Pilt 2017a: 167; Sveningsson 2004: 55–57). Siiski võib sotsiaalmeedia uurimuse puhul tulla ette mitmesuguseid erijuhtumeid, kus selline uurimistööga seonduva läbirääkimine pole võimalik. Seda laadi juhtumite hulka kuuluvad eelnevas peatükis kirjeldatud uurimissituatsioonid, kus veebikeskkonna tehnoloogilised eripärad ning suhtluspiirangud ei võimalda uurijal teda huvitavate inimestega ühendust saada, või ei ole nendega kontakteerumine uurimuse eesmärke silmas pidades otstarbekas. Samuti võib folklorist seista silmitsi olukorraga, kus ta on saanud nõusoleku näitematerjali esitamiseks

postituse autorilt (nt kogemusloo kirjapanijalt), kuid on kahtlus, et uurimistöö võib siiski tuua negatiivseid tagajärgi internetirühma toimimisele tervikuna või postitusega seotud kolmandatele isikutele (neile, keda on kujutatud fotodel, nimetatud kogemusloos vm). Sel juhul tuleb uurijal teha lõplik otsus iseseisvalt tuginedes konkreetse uurimuse asjaoludele. Seejuures võib ta teha näitematerjalist loobumise või uuritavale anonüümsuse tagamise valiku tagantjäreli ka siis, kui inimene ise on soovinud oma isiku avalikustada. Sedalaadi otsuseni võib uurija jõuda, kui töö käigus ilmneb, et tulemuste esitamine võiks uuritava heaolu siiski mingil viisil kahjustada (nt rikkuda tema privaatsust, tuua talle tavapärasest erinevat tähelepanu vm; vt ka Pilt 2017c: 273).

Levinud on arusaam, et kui lugu on pärit kergesti ligipääsetavast internetikeskkonnast, siis selle sisu ei ole tundlik ning see on ilmselgelt avalikkusele suunatud. Sellisel juhul on sobiv seda muutmata kujul uurimistulemustes tsiteerida ja/või narratiivi postitaja nimele või ka kasutajanimele viidata. Kirjalike tekstide puhul tuleb see kõne alla näiteks siis, kui tegu on avaliku vestlusfoorumi või ajalehe veebiväljaande kommentaariga mõnest spordisündmusest, kontserdikogemusest vm. Samuti on otstarbekas postitaja isikule viidata, kui inimene tegeleb teadliku eneseesitlusega laiemale avalikkusele – näiteks jagab enda päriselu isikuga seotult blogipostitusi oma igapäevategemistest, nendega seotud sündmustest, kogemustest ja mõtetest. Lisaks on sobiv viidata korrektselt sotsiaalmeedias leiduvatele fiktsionaalse sisuga lugudele, mille puhul on ilmselget tegu autoriloominguga (nt fänniloomingu puhul). Kasutades uurimistulemuste esitamisel kergesti ligipääsetavatest keskkondadest pärit ja mittetundlikele teemadele keskenduvaid fotonarratiive või ekraanipilte YouTube'i videotest, tuleks samuti anonümiseerimise asemel viidata postituste loojaile, austades nii postitajate õigust enda loominguks ning sõnadele (Pilt & Laineste 2020: 517). Keerulisemate valikute ees on sotsiaalmeedia narratiividele viitamisega ning nende näitematerjalina kasutamisel aga uurija, kel pole võimalik uuritavatega kontakteeruda, ning kes keskendub seejuures tundliku sisuga lugudele, mis pole laiemale avalikkusele suunatud, mille tegelike, esialgsete auditooriumite osas on tal kõhklusi või, mis sisaldavad viiteid kolmandatele isikutele. Sellisel juhul tuleb uurijal uuritavate heaolu silmas pidades esitada uurimust illustreerivad näited nii, et neid ei oleks võimalik seostada konkreetsete isikute või rühmaga (vt ka Pilt & Laineste 2020: 51).

Humanitaar- ja sotsiaalteaduste eetikajuhistes rõhutatakse sageli, et uurija tegevuste võimalike negatiivsete mõjude vältimiseks tuleb tagada intervjueritavate ja vaadeldavate anonüümsus uurimistulemuste avaldamisel. Folkloristlikku ainet seevastu on peetud nii teadustöös esitatuna kui ka kultuuripärandina arhiiverituna palju väärtuslikumaks, kui see on varustatud võimalikult põhjalike metaandmetega. Teisisõnu ei saa folklorist minna kergekäeliselt uurimismaterjalide anonümiseerimise teed, kui selle käigus kannatab tema sihtkultuurinähtust, selle tähtsust, rolli, tähendust ühiskonna jaoks kirjeldada ning lahti mõtestada. Seega, kui sotsiaalteaduslikes uurimistöödes eelistatakse inimesed täielikult anonüümseks muuta, peites nad numbrite või koodide taha, võib folkloristi jaoks olla otstarbekam eelistada konkreetse uurimistöö asjaoludest tulenevalt pseudonüüme. See võimaldab ühtaegu uuritavate isikuid varjata ning viidata uurimistulemuste

seisukohast olulistele sotsiaalkultuurilistele aspektidele nagu inimeste huvialad, kogemused, sugu, rahvus vm taust (vt ka Pilt 2017c: 273).

Sotsiaalmeedia jutustamispraktikale keskenduva uurimistöö puhul on samuti oluline teadvustada, et ka näiliselt anonüümsed kasutajanimed võivad vajada täiendavat kaitset. Kasutajanime taga peituva inimese isik võib olla teistele rühmeliikmeile või tema lähedastele teada. Niisamuti ei pruugi pelgalt kasutajanimede vm kasutajakontode juurde kuuluva informatsiooni anonümiseerimine olla uuritavate heaolu silmas pidades piisav. Kogemuslood ise ning ka nende juurde kuuluvad kommentaarid võivad sisaldada isikuile viitavat informatsiooni. Samuti võidakse kohalikes oludes (nt Eesti ühiskonna väiksuse kontekstis) inimesed ära tunda ka pelgalt lugudes sisalduvate asukohtade, sündmuste vm postituses kirjeldatud asjaolude tõttu (vt ka Alver & Øyen 2007: 29; Pilt 2017c: 273). Nõnda tasub tundliku materjali puhul uurimistulemuste esitamisel asendada nii pärisnimed kui ka kasutajanimed koodide või pseudonüümidega, eemaldada kirjalike postituste sisust kogu konkreetseid isikuid potentsiaalselt identifitseerida võimaldav informatsioon, fotodel ja videotel saab muuta inimeste nägusid uduseks jm. Siiski tuleks enne tegutsemist asjaolusid kaaluda. Uuriija võiks endalt küsida, kas korrigeeritud näide edastab jätkuvalt uurimistulemuste illustreerimiseks vajalikku informatsiooni või tasub otsida alternatiive, mille puhul uuritavaile anonüümsuse tagamine ei kahjusta edastatava informatsiooni kvaliteeti (vt ka Alver & Øyen 2007: 28–30). Järgnev on sissevaade väitekirja aluseks olevate artiklite uurimistulemuste esitamisega seotud eetilistest valikutest ja nende täpsematest asjaoludest.

Perekooli ja Kodutute foorumite põhjal kirjutatud artikli I tulemuste esitamisel vajasin näiteid, mis illustreeriks sealsetes keskkondades koonduvate internetirühmade kollektiivsuse ilminguid. Sellest lähtuvalt otsustasin näidetena kasutada foorumisuhtluse üldisi tendentse peegeldavad illustratsioonid. Põhjusel, et sotsiaalmeediakasutajate isikutega seotud informatsioon ei olnud uurimiseesmärkide seisukohast oluline, valisin näiteid anonüümsetelt kasutajakontodelt ja postituste hulgast, mis ei sisaldanud tundlikku informatsiooni. Kuna valitud näited ja kontekst, milles neid uurimistulemustes esitasin, ei saanud uuritavatele mingit kahju tuua, nägin igati sobivana viidata postitajate kasutajanimedele. Siiski, kuna Kodutute foorumi puhul oli võimalik mind huvitavate näitetekstide autoritega personaalselt ühendust võtta, küsisin täiendavat nõusolekut konkreetse uurimust illustreeriva näite esitamiseks nendelt, kelle puhul soovisin kuvada muu info kõrval ka anonüümset kasutajanime, avatari jm kasutajaprofiili iseloomustavat infot.

“Teistmoodi laste” vanemate foorumile keskenduva artikli II puhul oli uurimistulemuste esitamisega seotud otsuste tegemine tunduvalt komplitseeritum. Selles foorumis esineti enamasti kasutajanimede all. Samas oli suhtlust ning ühe kasutaja poolt tehtud erinevaid postitusi ja profiilide infot vaadeldes võimalik leida nende isikuile viitavat informatsiooni. Teada võis saada kirjutaja perekonnaseisust, peresuhetest, eraelu jm probleemidest kõrvuti laste fotodega, elukohtadega ning haiglate, laste ning nende raviarstide nimedega (vt ka artikkel II, lk 170). Seda laadi uurimismaterjali eripära koos asjaoludega, et alafoorumi sisu oli nähtav ainult registreerunud kasutajatele ning et vaadeldud rühm toimis kui vastastikusel abistamisel põhinev tugirühm, andis juba iseenesest selge sõnumi, et uurimistulemuste

esitamisel tuleb hoolikalt läbi mõelda uuritavate heaolu ning privaatsuse tagamisega seotud valikud. Ühtlasi tuli esile küsimus, kas peaksin uuritavatele anonümsust tagades muutma ka lugude detaile. Selle põhjuseks oli, et “teistmoodi laste” vanemate kogemuslugude puhul ei olnud otseselt isikuid puudutav mitte ainult tekstide juurde kuuluv lisainfo, vaid ka tekstid ise sisaldavad suurel hulgal sedalaadi informatsiooni. Pidades eetika küsimuste käsitlemise kõrval silmas enda edaspidiseid eesmärke kirjeldada kogemuslugusid kui teatud tüüpi narratiive ja internetirühma kollektiivsuse ilmingut, nägin kogu eelnimetatud informatsiooni väljajätmises uurimuse näidetest probleemi. Tõdesin, et kui anonümiseerida kogu kasutajakontode juurde kuuluv ning näitetekstides sisalduv, minu kui uurija meelest tundlik informatsioon, siis ei jääks suurt midagi järele ja tekstid minetaksid oma otstarbe. Kirjeldatud asjaoludest tulenevalt ja põhjusel, et “Teistmoodi laste” vanemate foorumis oli privaatsõnumite saatmine võimalik, otsustasin potentsiaalseid tsiteeritavaid uurimistööst teavitades neilt ka otse küsida, kuidas nad soovivad, et neile uurimuses viidatakse. Nõnda rääkisin läbi selle, kas ning mil viisil võiksin uurimistulemuste esitamisel kasutada kasutajakontode infot, kogemuslugusid ning vastuseid minu uurijaetikateemalistele küsimustele. Konkreetset uurimissituatsiooni arvesse võttes õigustas see otsus ennast igati. Suhtlus foorumiliikmetega näitas, et lapsevanemate soovid privaatsuse või oma isiku ja lapse loo nähtavaks tegemise osas uurimistulemustes võivad olla väga erinevad – varieerudes postituse kasutamisest selle algsel kujul, osalise tsiteerimise või täieliku keeldumiseni. Näiteks oli neid, kes soovisid osaleda pärisnime all ja kogemuslugude ning vestlustega nende originaalkujul. Osa lapsevanemaid oli nõus tekstide tsiteerimisega osaliselt, kuid soovisid siiski varjata enda pärisnime, kasutajanime, elukohta, foorumi nime vm infot, mis võimaldanuks konkreetset isikut või ka kogemusloo või vestluse asukohta veebis identifitseerida. Samuti oli neid, kes soostusid vestlema etikateemadel ja nõustusid nende vestluste tsiteerimisega, kuid keeldusid kategooriliselt enda foorumitekstide (kogemuslugude ja nendega seotud arutelude) ja enda isikuile viitava info kasutamisest uurimistöös. Järgnev näide (nr 5) pärineb privaatvestlusest foorumikasutajaga KatrinP ja illustreerib mis laadi vastuseid sain lapsevanemailt seoses päringuga, kas ja mil viisil võiksin nendega seotud tundliku sisuga tekste esitada uurimust illustreerivate näidetena (vt lisaks artikkel II, lk 171–172).

Näide nr 5: lapsevanema soovid seoses uurimistulemuste esitamisega

Tere. Olen nõus sellega, et kasutate oma uurimistöös nii minu kasutaja- kui ka pärisnime. Portaali võiks tõesti mainimata jääda :). Võite kasutada ka kõiki xxxx teemasse postitatud vastuseid. :)

/---/ võib kopida Pöial-Liisi esimese loo. Foorumi ja keskkonna nime pole vaja mainida ehk siis jääda anonüümseks, Pöial-Liisi võib olla. Seda avatari, mis hetkel on, võib kuvada, tekst vb ei ole seal juures vajalik? Pealkiri võib olla Pöial-Liisi lugu näiteks. Välja võib jätta lause... /---/ (TEI 2)

Nõnda, potentsiaalsete tsiteeritavatega läbi rääkides, sain võimaluse valida uurimuse näitematerjalideks tekste, mis arvestavad tsiteeritavate soovidega ning annavad ühtlasi edasi ka uurimistulemuste illustreerimiseks vajalikku informatsiooni.

Oluliseks konkreetse uurimissituatsiooni asjaoludest lähtuvaks otsuseks oli artikli II tulemuste esitamisel ka uuritava grupi (ja ühtlasi uurimiskeskonna) nime anonümiseerimine. Teisisõnu ei ole artiklis kasutatud “Teistmoodi lapsed” vaadeldud foorumi tegelik nimetus, vaid tegu on pseudonüümiga (vrd ka Ley 2007: 1404). Sellise valiku tegemisel sai määravaks, et grupp asus foorumi registreerumata kasutajatele varjatud osas ning et sealse sisuni ei olnud avaliku internetiotsinguga võimalik jõuda. Samuti mängis otsuse tegemisel rolli, et sealne sisu on mõeldud eelkõige saatusekaaslastele ning et seetõttu on rühma liikmeil kõrgendatud ootused privaatsusele. Eelkirjeldatust tulenevalt leidsin, et grupi nime mainimine uurimistulemuste avaldamisel võiks tuua sellele kõrgendatud tähelepanu. Viimane võinuks tähendada, et gruppi tulevad uudistama inimesed, keda ennast sealsed teemad eluliselt ei puuduta. Grupi nimetuse asendamisel pseudonüümiga oli seega rühma kui terviku heaolu ja toimimist kaitsev roll.

Põhjusel, et mul ei õnnestunud Perekooli foorumite puhul jõuda inimesteni, kelle tekste soovisin tsiteerida, pidin artiklite III ja IV uurimistulemuste esitamisega seotud eetilised otsused tegema iseseisvalt. Tegin seda tuginedes vaatluste käigus omandatud teadmiste foorumi suhtlusreeglitest, tavadest ning nendega seotud uuritavate võimalikest soovidest. Uurimistöö konteksti (nõusolekud oleks vajalikud, kuid pole võimalikud, lood on vaatamata lipipäasetavusele suunatud pigem saatusekaaslastele, mitte laiemale avalikkusele jm) ning uuritavate võimalikku privaatsuse vajadust arvesse võttes otsustasin näitematerjalide anonümiseerimise kasuks. Nii asendasin uurimistulemustes kasutajanimed koodidega, mis sisaldavad informatsiooni, mis laadi looga on tegu, ning vastava järjekorranumbriga (nt artiklis III IVF-ka lugu Xxx21 või artiklis IV CBs No. 29). Ühtlasi eemaldasid kogu isikuile, asukohtadele, terviseandmetele vm tundliku info, mille põhjal võiks narratiivi autorit, kuid ka narratiiviga seotud kolmandaid isikuid ära tunda. Artikli IV puhul nägin pingeid ennetavana ka asjaolu, et tõlkisin kõik lood eesti keelest inglise keelde. Seetõttu on ka võimalus, et inimesed nende tekstide kaudu ära tuntakse, ning et see neile mingeid ebamugavusi tekitada võiks, minimaalne. Niisamuti oli ilmselge, et autorite õigusi ning minu uurimuseesmärke silmas pidades on sobiv tsiteerida kogemuslugusid üksnes motiveeritud mahus, ehk siis lühendatult ning selliste fragmentidena ja väljavõtetena terviklugudest, mis on otseselt seotud minu uurimisfookusega. Teisisõnu kasutasin näitematerjalidena ainult neid osi kogemuslugudest ja nendega seotud kommentaaridest, mis toetavad üht või teist osalusjutustamise aspekti kirjalikul suhtlusel põhinevas internetifoorumis. Nii on all olev näide (nr 6) väljavõtte sünnitusloo autori ja rühma liikme dialoogist, mis illustreerib, et veebikogukonnas on aja jooksul väljakujunenud arusaamad, millist informatsiooni kogemuslugu sisaldama peaks ning et selle puudumisel palutakse autoril oma lugu täiendada.

Näide nr 6: kommenteerija ja sünnitusloo autori dialoog

Lol, such a good story! At the end of the story, I thought this adventure took at least a couple of hours. I wish you happiness and joy anyway! Only one question more: how big was the baby at birth? (Com No. 709)

The baby's measurements – how could I forget them? My midwife thought my baby was 'rather big', but when the baby was born at 36 + 4 week she was 45 cm and 2714 gm, a perfectly normal baby. (CBs No. 29)

Sarnaselt kirjalikele narratiividele saab multimodaalsete narratiivide osaks olevaid fotosid, videoid, kujutisi ja tekste siduda konkreetsete kasutajatega, kes need sotsiaalmeedias nähtavaks on teinud. See pani mõtlema postituste loojate kasutajanimedele viitamise vajalikkusele. Viimase kasuks kõneles ka levinud arusaam, et Instagram on enesepresenteerimisele suunatud keskkond ning et sealed sisuloojad soovivad, et neid nende poolt postitatuga seostatakse. Teisalt aga rääkis ka Instagrami kogemuslugude tundlik sisu nende anonüümseks muutmise poolt. Leidsin, et lugude esitamine minu uurimistulemustes näidetena võib kahjustada nii nende autorite privaatsust kui ka huve. Isikuid identifitseerida võimaldava visuaalse materjali ning sellega seonduvate pärisnimede või kasutajanimede esitamine uurimistöös võib tuua kogemusloo jagajale (kuid ka tema lähikondlastele) sedalaadi tähelepanu, mis ei pruugi haakuda tema esialgsete kavatsustega. Näiteks näitas lugude analüüs, et loo autori esmaseks sihiks võis olla juhtida tähelepanu viljatuse ja kehavälise viljastamisega seotud tabudele ühiskonnas, mitte konkreetset enda isikule. Samuti oli mõningate narratiivide puhul selgelt näha, et seda jagati selleks, et näidata saatusekaaslastele enda kuuluvust IVF-ravi saavate naiste kogukonda, mitte aga selleks, et oma tervislikku seisundit laiemale avalikkusele kuulutada. Ühtlasi nägin uurimuse näidete anonüümseks muutmise vajalikkust tõigas, et nõusolekute küsimine ja uurimuse asjaolude läbirääkimine inimestega, kelle Instagrami sisuloomet vaatlesin, ei olnud minu uurimiseesmärke silmas pidades otstarbekas. Erinevalt kirjalikest kogemuslugudest aga ei näinud ma multimodaalsete lugude esitamiseks uurimistulemustes esmapilgul ilmselget lahendust. Esile kerkis küsimus, kuidas on võimalik visuaalset materjali anonümiseerida nii, et selle sõnum ei muutu, näiteks, kui muuta fotodel nägusid uduseks või eemaldada muud isikuile viitavat informatsiooni. Nõnda hakkasin otsima lahendust küsimusele, kuidas saaksin oma uurimuses esitada näitematerjale, mis toetaks uurimistulemusi, kuid tagaks samal ajal uurimusega seotud inimeste anonüümseuse ning ei rikuks ka nende autoriõigusi. Pääsetee kirjeldatud eetilistele probleemidele leidsin esitusviisi, mida Annette Markham on nimetanud veebietnograafiales keskenduvate uurimuste kontekstis **eetiliseks fabritseerimiseks** (inglise keeles: *ethical fabrication*).

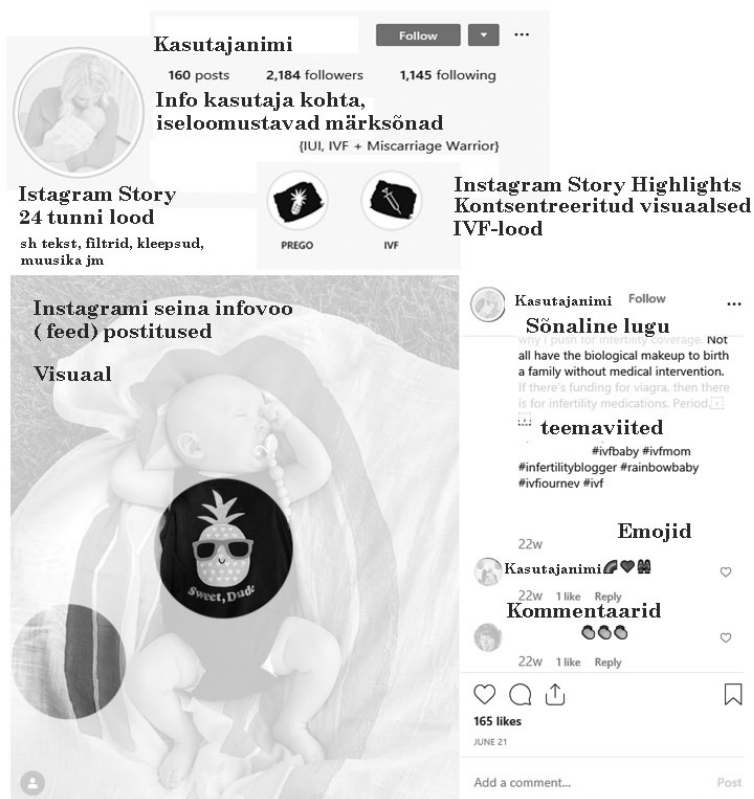
Eetiline fabritseerimine on uurimistulemuste esitamise meetod, mis hõlmab algandmete loominguulist, brikolaazi-stiilis muutmist koondkontodeks või jäljendatud tegevusteks teatud eesmärgil (Markham 2012: 334, 338). Uuriija esitab tulemustes näitematerjali nii, et algmaterjal ei ole internetist tagasiulatuvalt leitav ega

konkreetsete isikutega seostatav, kuid nii, et selle sõnum jääb samaks, mis algmaterjalil. Markhami sõnul võimaldab meetod samaaegselt tagada uuritavate privaatsuse ning edastada rikkalikke kirjeldusi ning üksikasju uuritava nähtuse seisukohast olulise konteksti või inimeste kohta. Seega on uurijal meetodist kasu oma järelduste esitamisel potentsiaalselt tundlikes situatsioonides, milles pole tal uurijaetikat silmas pidades selgeid vastuseid (Markham 2012: 336–337). Väitekirja Instagrami jutustamispraktikale keskenduva artikli puhul nägin eetilises fabritseerimises lahendust nii uurimusega seotud inimeste privaatsuse tagamisel kui ka seoses küsimusega, kas visuaalide ning tekstide autoreile tuleks viidata. Luues uurimistulemuste illustreerimiseks eetilisi fabrikatsioone sain visuaalidelt eemaldada isikuile viitava info ning samal ajal tõsta esile tulemuste seisukohast olulist informatsiooni nõnda, et puudus vajadus kasutada üks-ühele fotosid vm autoriõigustega kaitstud materjali.

Uurijad on eetilise fabritseerimise ideed rakendanud väga erinevalt tulenevalt uuritava materjali iseloomust ning uurimiseesmärkidest. Näiteks on Katrin Tiidenberg ja Edgar Gómez-Cruz (2015) oma seksikatele selfidele keskenduvas artiklis muutnud näitematerjalideks olevaid fotosid joonistusrakendusega ToonPaint, muutes neid nii, et esitatu peegeldab küll selfide keskseid teemasid, kuid jätab varju algsel fotol olnud detailid (sh nt pildistamise koht), mille kaudu võiks fotol kujutatud inimest tuvastada.

Väitekirja artiklis V rakendasin eetilise fabritseerimise ideed kahel erineval eesmärgil ja kahes erinevas vormis. Esimesel juhul (näide nr 7) kasutasin meetodit selleks, et näitlikustada Instagrami IVF-lugude esitusviisi, teisisõnu seda millistest osadest “tüüpiline” lugu koosneb, ning kuidas loo eri fragmentide kõrvutamisel kerkivad esile lugude kesksed sümbolid ning nendega seotud sõnumid. Selle eetilise fabrikatsiooni alusmaterjalina kasutasin ingliskeelset ekraanipilti ühe Instagrami kasutaja kogemusloost. Ekraanipilti töötlesin programmis Photoshop nii, et eemaldasin sellelt kogu isikuid identifitseerida võimaldava info. Samas tõstsin esile info, mis toetab uurimistöö käigus eri lugude võrdluses sündinud järeldusi IVF-lugude kesksete sümbolite ja sõnumite kohta. Selleks asendasin osa ekraanipildil olnud ingliskeelseid märksõnu ja kirjalikku teksti eesti-keelsete üldnimetustega ja/või selgitustega, mis laadi infot üks või teine loo fragment endas sisaldab (näiteks kasutaja tegeliku nime asemel “Kasutajanimi”, pikema kirjaliku loo asemel “Sõnaline lugu” jm). Kirjalikust sisust jätsin ekraanipildile alles loost losse korduvad olulisemad märksõnad ja teemaviited (nt *mis-carriage warrior*, *#ivfjourney* jm). Narratiivi osaks olevaid visuaale töötlesin nii, et muutsin need uduseks nõnda, et konkreetsed isikud ei ole äratuntavad, kuid et kujutatust saab üldjoontes aimu. Teisalt tõstsin esile uurimistöö järelduste seisukohast olulisi sümboleid (ananassid, vikerkaared ja süstlad).

Näide nr 7: multimodaalne IVF-lugu Instagramis (eetiline fabrikatsioon)

Teisel juhul kasutasin eetilist fabritseerimist selleks, et illustreerida Instagrami IVF-lugude keskseid teemasid (eneseabi, kannatused ja õnnestumine) ning nendega seoses lugude visualiseerimisel korduvaid motiive. Nii lõin lugudes kasutatud visuaalse materjali fragmentidest programmi Photoshop abil kollaažid, mille nimetasin “kehavälise viljastamise teekonna visualiseerimise muustriteks” (vt näide nr 2, ptk 3.4.4.). Kollaažide loomisel sidusin kirjalikke tekste fragmentidega lugudes sisalduvast visuaalsest materjalist. Seejuures kombineerisin kujutisi ja kirjalikke sõnumeid nii, et näidata eri motiivide korduvust ja variatsioone (nt “õnnestumise” teemat illustreerivas kollaažis paigutasin selle vasakusse serva kahe triibuga rasedustestide ning “röömsate munade” motiividega kujutised, keskele süstaldest südamete kujutised ning paremale serva vikerkaare motiivi sisaldavad kujutised). Ühtlasi jälgisin ka kollaažide loomisel, et neile ei jääks infot, mille põhjal võiksid inimesed olla tuvastatavad – visuaalidel inimeste anonümeerimiseks muutsin nägusid uduseks või kasutasin neist üksnes selliseid fragmente, millel inimesed ei olnud ka aegsel kujutisel tuvastatavad.

5. ARTIKLITE SISUKOKKUVÕTTED

Järgnevalt annan ülevaate väitekirja aluseks olevatest viiest artiklist ja nende olulisematest tulemustest. Kõik artiklid on ilmunud eelretsenseeritud väljaannetes.

Artikkel I. Pilt, Maili 2013a. Kohtumispaik internetifoorum. Sissevaateid virtuaalrühma kollektiivsusesse. Kõiva, Mare (koost) & Niinemets, Asta (toim). *Maailm ja multitasking*. Tänapäeva folkloorist 10. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 21–48 (<https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/multi/foorum.pdf> – 23. august 2023).

Artiklis tõstatasin Perekooli ja Kodutute foorumite põhjal küsimuse, milles seisneb virtuaalrühma kollektiivsus. Probleemipüstituse ajendas tõdemus, et internetikasutajad ei ole ühtne siserühm, ning et internetirühmad ei moodustu päris samadel alustel nagu kooslused füüsilises ruumis. Ühtlasi kasvas käsitlus välja huvist folkloristliku välitöö situatsiooni ja sellega seotud uurijaetikaküsimuste vastu. Täpsemalt oli artiklil kaks sihti: 1) saada internetirühma kollektiivsuse ilmingute analüüsi kaudu aimu internetifoorumeisse kirjutatud tekstide sotsiaalkultuurilisest kontekstist, 2) teha selle põhjal järeldusi, millist abi võiks saadud teadmistest olla foorumitekstide kogumisel ja uuritavatega suhtlemisel uurijale, kelle huvikeskmes on neisse foorumeisse kirjapandud kogemuslood (nende lugude ülesehitus, sisu, kirjutajate ajendid ning kollektiivne kirjutamissituatsioon, kus neid tekste luuakse). Uurimistöö näitas, et vaadeldud foorumeis moodustuvate rühmade kollektiivsus seisneb: 1) jagatud, teatud spetsiifilise eripäraga, konkreetse veebiaadressiga, anonüümsust võimaldavas ja tekstuaalsusel põhinevas asünkroonilisele rühmavestlusele orienteeritud “paigas” virtuaalmaastikul; 2) rühmasuhtlust reguleerivate reeglite ja tavade olemasolus, teadvustamises ning järgimises; 3) sarnastes huvides, vastastikusel eneseväljenduses – informatsiooni, kogemuste ja narratiivide vahetamises ning usalduses; 4) ühistes vaba aja veetmise viisides ja sündmustes; 5) eneseesitlusviisides ning aja jooksul rühmaliikmete omavahelises suhtluses kujunenud rollikäitumises; 6) “meie” identiteeti alal hoidva, suhtlusreeglite ja tavade kinnipidamist kontrolliva nn tuumikrühma olemasolus.

Foorumiliikmete eneseesitlus- ja suhtlusviiside analüüs kinnitas, et vaadeldud foorumeisse kirjutatud kogemuslood ei ole enamasti adresseeritud laiemale avalikkusele, vaid “omadele”, sarnaste huvide, kogemuste ja väärtushinnangutega konkreetse internetirühma liikmeile. Sellises kontekstis saab foorumeisse kirjutatud tekste käsitleda privaatsetena ning seetõttu on sobiv neis keskkondades uurimistööd tehes küsida nõusolekuid tekstide tsiteerimiseks. Uuritavatega kontakteerumisel on abi konkreetse digitaalse suhtlusruumi iseärasustega seotud teadmistest ning suhtlusest foorumi administratsiooniga. Uuritavate heaoluga arvestamisel ning usalduslike suhete loomisel aitab nii foorumi tehnoloogiliste võimaluste ja piirangute kui ka ametlike ja mitteametlike reeglite ning rühmale iseloomulike ja aktsepteeritud eneseesitlus- ja suhtlusviiside tundmine (nt teadmised sellest, kas postitusi saab hiljem muuta või mitte, millised vestlusteemad ning suhtlusviisid on konkreetses alafoorumis lubatud, millised on foorumi suhtluskeele iseärasused, millised õigused on foorumi moderaatoritel või millised on rühmaliikmete vahelised rollisuhted).

Kuigi hilisema uurimistöö käigus olen pidanud mõningaid esimeses artiklis esitatud seisukohti ümber hindama (näiteks pole Perekooli foorumites uuritavaatega ühenduse võtmine kaugeltki lihtne ning teatud uurimisküsimuste korral ka põhjendatud), on esimese artikli näol tegu olulise lähtepunktiga, mis aitas kaasa väitekirja uurimisfookuse selginemisele. Väitekirja tervikut silmas pidades suunas artikli valmimisega seotud uurimistöö minu tähelepanu ühele konkreetsele internetirühma kollektiivsuse ilmingule – so emaks saamise teekonda peegeldavate kogemuslugude osalusjutustamise praktikale. Samuti oli kõnealune artikkel lähtekohaks, mis aitas mõista folkloristliku internetikogukondades tehtava uurimistöö eripärasid ning suunas veel põhjalikumalt süvenema uurija metodoloogilistesse ja eetilistesse valikutesse sellega seoses. Ühtlasi võtsin esimest korda kasutusele väitekirja kontekstis olulise märksõna “kohtumispaik”, tähistades sellega nii internetirühmaliikmete igapäevast suhtlusruumi kui ka välja, kus kohtuvad uurija ja uuritavad.

Artikkel II. Pilt, Maili 2013b. Uurijahuvi – konflikt ja dialoog. “Teistmoodi laste” vanemate lood internetifoorumis. Kulasalu, Kaisa & Päll, Lona (koost) & Rumm, Kaija (toim). *Kogemus, taju, keha: uurimusi noorteadlastelt*. VanaVaraVedaja 8. Tartu: Tartu NEFA Rühm, lk 160–183.

Tegemist on uurijaetikale keskenduva, uurimisprotsessi analüüsiva refleksiivse artikliga. Täpsemalt on selle sihiks arutleda eetiliste küsimuste üle folkloristlikus uurimistöös, mille fookuses on puudega last kasvatavate, lapse kaotanud või enneaegselt sündinud laste vanemate internetifoorumisse postitatud kogemused. Tuginedes võimalikule huvide konfliktile, mille all pidasin ühelt poolt silmas uurija eesmärgi ja toiminguid ning teiselt poolt uuritavate soovet ja heaolu, keskendusin artiklis järgmistele probleemidele: 1) kas peaksin uuritavaid oma kohalolekust teavitama ja küsima nõusolekuid, 2) millal ja kellelt peaksin küsima nõusolekut, ning 3) kuidas peaksin uurimistulemuste avaldamisel tagama uuritavate anonüümsuse. Artikkel näitab, mil viisil on võimalik nimetatud küsimustele vastuseid leida tänu vahetule dialoogile, so suhtlusele uuritavatega, ning tänu varidialoogile, mis tähistab uurija jaoks uurimissituatsiooni eripärade analüüsi. Seejuures leidsin tuge internetikogukondi vaadelnud uurijate aruteludest avalike ja privaatsete uurimiskeskondade ning tundliku või mittetundliku sisuga tekstide üle. Samuti võtsin otsuste tegemisel arvesse enda uurimistöö eesmärgi jälgida loomulikke suhtlussituatsioone ja kirjeldada “teistmoodi laste” vanemate lugusid kui teatud iseloomulike tunnustega narratiive. Abi leidsin ka internetikeskkonna ligipääsetavuse, seal kohtuva internetirühma eripärade, jagatavate kogemuslugude teemade ning tekstide kirjanijate isikuile viitava info analüüsist. Kõik see võimaldas saada aimu “teistmoodi laste” vanemate lugude uurimisega seotud sotsiaalkultuurilisest kontekstist, mis oli omakorda abiks eetiliste otsuste langetamisel. Vahetu suhtlus uuritavatega võimaldas läbi rääkida, mil viisil võiksin foorumitekste konkreetsetel juhtudel tsiteerida. Nõnda sain nii uuritavate heaoluga arvestavaid kui ka uurimistulemusi toetavaid näitetekste, mis poleks olnud võimalik, kui oleksin panustanud üksnes tekstide anonümiseerimisele – kui võtta “teistmoodi laste” vanemate lugudest välja kogu isikuile viitav delikaatne info, ei

jääks neist suurt midagi järele. Niisamuti võimaldas vahetu dialoog uuritavatega hankida lisainformatsiooni selle kohta, miks nad foorumis oma lugusid jagavad.

Artikkel III. Pilt, Maili 2018. Rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemuslugude funktsioonidest www.perekool.ee foorumite suhtluses. Folkloristlik teemaanalüüs. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). Mäetagused 72: Rahvameditsiin. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 49–80 (<http://doi.org/10.7592/MT2018.72.pilt>).

Artikkel vaatleb osalusjutustamise praktikat kirjalikul suhtlusel põhinevas internetifoorumis. Uurimuse keskmes on www.perekool.ee alafoorumite Rasestumine, Lapse ootamine ja Sünnitus siserühmades jagatavate kogemuslugude (“tribupüüdjate” ehk rasestuda soovivate naiste lood, kehavälise viljastamise lood, “kõhukasvatavate” ehk rasedate naiste lood ja sünnituslood) funktsioonid. Täpsemalt otsib artikkel vastuseid küsimustele: 1) millist eesmärki või rolli täidavad kogemuslood internetirühma toimimise seisukohast, ning 2) millised on laiemad tähendused ja ajendid, miks jagavad naised isiklike ja delikaatse sisuga tekste kergesti ligipääsetavas internetifoorumis. Narratiiviahelate, so kogemuslugude ja nendega seotud foorumikommentaari analüüsist tulid esile järgmised funktsioonide kategooriad: lohutus ja abi, infovahetus ja nõuanded, hoiatus, eneseesitlus ning ajaviide.

Kinnitust leidis, et kogemuslugude jagamine rasestumisprobleemide ja lapseootel naiste internetirühmades pakub selles osalejale psühholoogilist tuge situatsioonis, kui naine on oma seisundiga seoses kohanud vääritimõistmist või kui tema lähikonnas pole inimesi, kellega oma kogemusi ja mõtteid jagada. Oluline roll on seejuures nn edulugudel, mida jagavad oma raskused ületanud naised rühma kaaslaste lohutamiseks ja innustamiseks. Kogemuslool võib olla ka arutelu algatav otstarve – oma loo jagamise kaudu sarnaste kogemustega naistele hangitakse alternatiivset informatsiooni sellele, mida saadakse meditsiinipersonalilt. See aitab naistel üle saada oma hirmudest ning on abiks otsuste tegemisel. Kogemuslugu hoiatusena võib suunata teisi naisi kokkupuutel meditsiinipersonaliga enda eest seisma. Samuti võib lugu hoiatada, et veebist saadav info ei ole alati usaldusväärne ning vajab kontrollimist. Kogemuslugu internetirühmas toimib ka kui visiitkaart, mille põhjal rühmaliikmed tunnevad autori hiljem ära isegi siis, kui viimane osaleb rühmas anonüümselt. Kogemuslugu võib täita ajaviite rolli, kui seda jagatakse “koos ootamise” või kogemuste võrdlemise kontekstis. Mil määral ning mis kujul üks või teine lugude funktsioon esile tuleb, oleneb sellest, millised on kesksed kogemused, huvid, probleemid ja vajadused, mille ümber konkreetse siserühma suhtlus keskendub. Ühtlasi peegelduvad kogemuslugudes laiemad sotsiaalkultuurilised asjaolud ja ajendid, miks naised internetifoorumisse suunduvad. Positiivsete aspektide kõrval (üksteise toetamine ja abistamine) avanevad murekohad, probleemid ja puudujäägid, millega tuleb naistel kaasajal silmitsi seista nii meditsiinipersonaliga suheldes kui ka ühiskonnas valitsevate rasestumist, lapseootust ja sünnitust puudutavate arusaamade tõttu.

Artikkel IV. Pilt, Maili 2021. “You Have No Story, Yet!” The Role of the Online Community in Shaping Women’s “My Stories” About the Journey to Motherhood. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 15 (2), lk 135–158 (<http://doi.org/10.2478/jef-2021-0021>).

Artikkel keskendub osalusjutustamise praktikale www.perekool.ee alafoorumis Rasestumine, Lapse ootamine ja Sünnitus (vaatluse all on samad rühmad ja kogemuslood mis artiklis III). Artikli keskmes on küsimus, kuidas kujundab ja mõjutab kirjalikul kommunikatsioonil põhinev veebikogukond, selle suhtluskeskonna eripära, traditsioonid ja igapäevategevused isiklikest kogemustest jutustamist, mille käigus vahendavad naised lugusid enda emaks saamise teekonnast. Vastust sellele küsimusele otsisin seoses viie teemaga: aktsepteeritavad ja mitteaktsepteeritavad kogemuslugude teemad ja käsitletavad kogemused; lugude sõnumid; lugude struktuur; sõnavara kompetents; ja jutustamise stiil. Seejuures on artikli fookus nii konkreetse internetikeskkonna, jutustaja, loo ja rühma vastastikel mõjudel kui ka jutustaja ja auditooriumi vahetel koostööl lugude kirjanekul.

Artikli IV olulisemaks järelduseks on, et internetifoorumis on otsustajaks ja suunajaks eelkõige veebikogukond, mis määrab, millised kogemused on jutustamist väärt ning milline on parim viis need kogemused kirja panna. Samuti ei või naine korrata oma lugu mistahes situatsioonis ja rühmaruumi osas. Lugude sobivus suhtlussituatsiooni on seotud konkreetse paigaga virtuaalmaastikul ning sealsete kirjutatud ja kirjutamata reeglitega. Kuigi lood põhinevad naiste tegeliku elu kogemustel, siis on veebikogukonna siserühmade jaoks omad “õiged” ja “valed” viisid, kuidas jutustajad võivad oma kogemused kirjalikuks looks vormida. Internetikogukonnal on isegi välja kujunenud arusaamad, mis on või ei ole lugu ning mis laadi kogemused ning kirjalik eneseväljendus on väärt kandma pealkirja “Minu lugu”. Lugu peab põhinema pikaajalisel kogemusel ning selle taga peab olema mingit laadi probleemi, elutarkus või südamevalu. Jutustaja peab võtma arvesse auditooriumi tundlikkust ja suhtluseesmärke, tabuteemasid ning konkreetsetes internetirühmas normiks kujunenud lugude sõnumeid ning jutustamise funktsioone. Kas kogukond aktsepteerib naise lugu oleneb seejuures mõlemast, nii naise poolt vahendatava kogemuse laadist kui ka oskusest panna see kirja nõnda, et see sobitub rühmale omase jutustamispraktikaga. Kirjalik vorm, suhtluse asünkroonsus ja võimalus lugusid kommenteerida, lubab auditooriumil iseäranis kontrollida ja kujundada, mida ja kuidas naised oma kogemusest kirjutavad. Need internetifoorumi tegutsemisvõimalikkused lasevad auditooriumil loosse süveneda, minna loo edenedes tagasi mõne selle eespool väljaöeldud osa juurde ning viidata viimasele juhul, kui see ei sobitu rühmas aktsepteeritud jutustamistavadele. Samuti võimaldavad need lubavused anda tagasisidet, informeerida jutustajat, kui loos on midagi valesti või puudu ning tagada, et jutustaja järgiks rühma traditsioone. Ühtlasi lasevad need suhtlusruumi jooned jutustajal lugeda teiste poolt varem kirja pandud lugusid, õppida neist lugudest ning arutada rühmaliikmetega grupi normide ja tavade üle. Nii saab naine ka enda loo panna kirja viisil, mis on sobiv auditooriumile, st teistele jutustamise sündmuses osalejaile.

Artikkel V. Pilt, Maili 2020a. Süstlad, ananass ja vikerkaarebeebid. Kehavälise viljastamise teekonna visualiseerimisest Instagramis. Kalmre, Eda (koost). Keel ja Kirjandus: Eesti Teaduste Akadeemia ja Eesti Kirjanike Liidu ajakiri 1–2, LXIII aastakäik: Meedia. Visuaalsus. Folkloor. Tallinn: Kultuurileht, lk 62–79 (<http://doi.org/10.54013/kk747a4>).

Artikkel keskendub osalusjutustamise praktikale Instagramis. Täpsemateks uurimisküsimusteks olid: 1) milliseid aspekte tõstavad Instagrami kasutajad oma kehavälise viljastamise lugudes esile visualiseerimise kaudu (st millegi nähtavaks tegemisega pildikeele abil), 2) mil viisil nad seda teevad, 3) milline roll on visuaalidel (fotodel, videotel, joonistustel, pilditaustaga tekstisõnumitel, raamiga teadetetahvlitel, emojidel vm kujutistel ja illustratsioonidel) tähenduste ja sõnumite edastamisel, ning 4) mida saab eelnimetatu põhjal öelda IVF-teekonna ette võtnud naiste Instagrami kogukonna toimimise ning ajendite kohta.

Uurimuse tulemusel ilmnes, et naised tõstavad oma lugudes visualiseerimise abil esile kolme teemat: 1) eneseabi, 2) kannatused ja 3) õnnestumine. Sellest, kuidas ja mida naised oma lugudes kujutavad, eristus kaks sihti. Esiteks, Instagrami IVF-kogukonna moodustumise ja toimimise seisukohast täidab lugude visualiseerimine universaalse keele- ja kultuuripiire ületava suhtluskeele rolli. Seejuures toimib visualiseerimine kogukonna jaoks omamoodi sümbolitel põhineva salakeelena, mis võimaldab naistel saata saatusekaaslastele varjatud sõnumeid ning pakkuda nii üksteisele tuge ja tunnet et ei olda oma murega üksi. Teiseks on visualiseerimise rolliks saata sõnumeid avalikkusele – kummutada väärkujutelmi kehavälise viljastamise ravist ning rõhutada ja edastada neid emotsioone, mida naine oma teekonnal läbi elab. Seejuures võib üks ja see sama visuaal kanda Instagrami IVF-kogukonnale ning avalikkusele samaaegselt erinevaid sõnumeid.

KOKKUVÕTE

Käesolev väitekiri on folkloristlik uurimus, mis seob ühtseks tervikuks kaks omavahel seotud teemaringi. Nendeks on osalusjutustamise praktika kogemuslugude jagamisel naiste emaks saamise ja olemisega seotud veebikogukondades ning uurija metodoloogilised, sh uurijaetikat puudutavad valikud sedalaadi ainesega tegelemisel. Teoreetilisest vaatepunktist seob väitekiri folkloristlikust teadustraditsioonist mõjutatud ideed internetifolkloorist, kollektiivsusest, veebikogukondadest, kohtumispaikadest ning veebisuhtluse reeglitest ja tavadest sotsiaalmeediuuringutes kasutatava lubavuste teooriaga. Ühtlasi annab väitekiri panuse interdistsiplinaarsetesse diskussioonidesse, mis keskenduvad etnograafiliste meetodite kasutusele, uurijaetikale ning refleksiivsele lähenemisviisile sotsiaalmeediapõhises uurimistöös. Niisamuti paigutub väitekiri aruteludesse, mis tegelevad naiste veebikogukondade tekkimise ja toimimisega ning sotsiaalmeediasse postitatud kogemuslugude ja nendega seotud jutustamispraktika iseärasusi puudutavate küsimustega. Seejuures toob väitekiri kokku rahvusvahelise ja Eesti uurijate kogemuse, avades üksikasjalikult töö võtmemõistetega seotud tagamaid ja asetades väitekirja kesksed küsimused ja folkloristliku uurimisfookuse nende taustale.

Väitekiri annab olulise panuse naiste emaks saamise ja olemisega seotud kogemuslugude uurimisse, mida on Eesti folkloristid varasemalt vähe teinud. Ka sotsiaalmeedia narratiivide käsitlemise kontekstis on väitekirjas esitatud lähenemisviisi osalusjutustamise praktikast uudne, pakkudes sissevaadet sellesse, kuidas ja mis ajenditel naised veebikogukondade ning nende suhtlusruumide iseärasuste toel oma kogemuslugusid konstrueerivad ja koos loovad. Ühtlasi avab väitekiri kogemuslugude (sotsiaalmeedias ka “Minu lugu”) kui teatud tüüpi narratiivide eripärasid, kirjeldab nende erinevaid vorme ja tutvustab nende uurimisperspektiive.

Osalusjutustamise praktikaga seotud keskse tulemusena eristus kaks põhjust, miks naised oma kogemuslugusid sotsiaalmeedias jagavad. Esiteks võib lugude jagamise ajendeiks olla vastastikusel toetusel põhinev kogukonnasuhtlus. Teiseks võib naiste sihiks olla oma läbielamiste (nt raseduse katkemine või kehavälise viljastamise ravi) selgitamine laiemale avalikkusele selleks, et kummutada ühiskonnas levinud väärarusaamu emaks saamise ja olemise teekonnast. Ühtlasi võib kogemuslugu veebikogukonna siseselt toimida kui igapäevane suhtlus- ja eneseesitlusvahend, mis võimaldab naistel ennast saatusekaaslastega samastada, ennast arusaadavaks teha, vastastikku abistada ning informatsiooni vahetada. Oluliseks järelduseks on ka see, et naiste emaks saamise ja olemisega seotud internetirühmades on just kogukond see, mis määrab, mis naise kogemusest on jagamist ning nimetust “Minu lugu” väärt. Seejuures on naiste kogemuslugude sisu ja vorm, kuid ka jutustamise ajendid otseselt mõjutatud konkreetse veebikeskkonna lubavustest ja piirangutest ning seal koonduva veebikogukonna suhtluse iseärasustest. Nõnda soodustavad internetifoorumite suhtluskeskkonna omadused nagu kirjalikkus, asünkroonilisus, anonüümsuse võimalus jm pikemate narratiivide loomist, mille sihiks on eelkõige sarnaste kogemustega naiste kogukonnasuhtlus, samas, kui Instagram laseb naistel jagada multimodaalseid lugusid, mis oma

pildikeele ning lugudele lisatud teemaviidete abil lasevad saata ühtaegu sõnumeid nii kogukonnale kui ka laiemale avalikkusele.

Väitekiri annab oma panuse ka aruteludesse, mis puudutavad sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimiseks sobilikke meetodeid. Nii pakun väitekirjas enda ja teiste uurijate kogemusele tuginedes välja strateegia, mis võimaldab erinevate refleksiivsete küsimuste ning uurimisvälja kaardi loomise abil leida sotsiaalmeedia kõikehõlmavatest andmemassiividest kitsama uurimisfookuse. Vaadeldud kogemuslugude osalusjutustamise praktika dokumenteerimis- ja analüüsimetodite valikuga seonduv keskne järeldus on, et mistahes sotsiaalmeediakeskkonnas uurimistööle asudes tuleks suhtuda meetoditesse paindlikult. Meetodid on otsustavalt valida ja kohandada vastavalt uurimisküsimustele, konkreetse digitaalse suhtlusruumi eripäradele, selle lubavustele ja piirangutele ning uuritava materjali iseloomule. Arvesse tuleks võtta uurimiskeskonna tehnoloogilisi võimalusi ning seda, kas uurimisfookuses on kirjalik, visuaalne või multimodaalne sotsiaalmeediasisu. Seejuures on väitekirjas kirjeldatud mitmeid just konkreetsete veebikeskkondade iseärasustega arvestavaid ja sotsiaalmeedia jutustamispraktika uurimiseks sobilikke meetodeid. Nõnda sobib narratiiviahelate analüüs kirjalikul suhtlusel põhinevast internetifoorumist kogutu ning multimodaalne diskursuse analüüs Instagrami eri modaalsustel põhinevate narratiivide ja nendega seotud suhtluse analüüsimiseks. Oluline on ka tõdemus, et sotsiaalmeediapõhise uurimistöö puhul võib üks ja sama meetod tähistada uurija jaoks eri veebikeskkondades erinevaid toiminguid. Näiteks erineb osalusjutustamise praktika uurimisel keskseks kujunenud välitöömeetod, mittesekkuv vaatlus, internetifoorumis sama meetodi rakendamisest Instagramis.

Väitekirjas lahatakse ka üksikasjaliselt sotsiaalmeedias aset leidva osalusjutustamise uurimisel esile tulevaid eetilisi probleeme, pööratakse tähelepanu kontekstidele, mida tasub otsuste tegemisel arvesse võtta ning pakutakse välja refleksiivseid küsimusi, millest võib uurija seejuures abi leida. Väitekiri juhhib tähelepanu sellele, et sotsiaalmeediasse postitatud lugude uurimisel ei tohiks unustada lugudega seotud inimesi. Iga (ka näiliselt anonüümse) postituse taga on keegi oma igapäevaeluga, õiguste ning spetsiifiliste arusaamade, kogemuste ning ootustega. Seega on uurija kohuseks leida tasakaal enda uurimishuvide ning uuritavate heaolu ja õigustega arvestamise vahel. Seejuures on abi refleksiivsest lähenemisest. Kirjeldatud kontekstis tähendab see, et uurija analüüsib oma kohaloleku võimalikke mõjusid neile, keda uurimistöö puudutab, hindab oma tegevustega seotud riske ning võtab valikute tegemisel arvesse konkreetse internetikeskkonna ja seal koonduva veebikogukonna eripärasid, kuid olenevalt uurimissituatsioonist ka uuritavate vahetuid soove. Niisamuti on abiks, kui uurija võtab eetikaotsuste tegemisel arvesse enda distsipliini eripärasid ning häid tavasid, konkreetse uurimise sihte (nt loomulike jutustamispraktikate uurimine) ning teadustööd ning uuritavate õigusi ja heaolu puudutavat seadusandlust (Eesti kontekstis nt Isikuandmete kaitse seadus, Autoriõiguse seadus ja Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärus).

Sarnaselt välitöödele füüsilises ruumis on ka internetivälitöödel vajalikud kaalutletud otsused, mis puudutavad uurimistööst teavitamist ja nõusolekute küsimist, uurimisandmete konfidentsiaalsust ning isikunimedele ja rühmadele viitamist uurimismaterjalide publitseerimisel. Siiski on sotsiaalmeediapõhisel uurimistööil oma eripärad, millega tuleb arvestada. Eri sotsiaalmeedia keskkondade lubavuste ja piirangute ning seal moodustuvate veebikogukondade suhtlusreeglite ja tavade nüansirohkus seab esiplaanile küsimuse, millised uurija tegutsemisviisid on konkreetsetes situatsioonides sobivad ja millised mitte. Nõnda on üheks oluliseks väitekirja järelduseks, et praktilises, sotsiaalmeedia jutustamispraktikale keskenduvad ja veebietnograafia meetodeid kasutavas folkloristlikus uurimistöös ei saa uuritava teavitamine ja nõusolekute küsimine uurija jaoks olla üksüheselt ega ka isenesest mõistetav toiming. Uurija kohalolekust teavitamise ja nõusolekute küsimise võimalikkuse, vajaduse, otstarbekuse ja vormi tingivad uurimiseesmärgid, kasutatavad meetodid, uurimisfookuses oleva veebikeskkonna tehnoloogilised võimalused jm suhtlusruumi omadused, kasutajatingimused ning vaadeldava veebikogukonna erijooned – selle tavad ning suhtluses osalevad inimesed. Ühtlasi on uurijale abiks otsustamisel, kas nõusolekute küsimine on vajalik või mitte, analüüsimisest, kas uurimistöö toimub avalikus või privaatses veebikeskkonnas, kas uuritavad narratiivid on tundlikud või mitte, ning küsimustest, kellele on konkreetne veebisisu suunatud ning milline on planeeritav uurimistulemuste esitus- ja avaldamisviis.

Üks olulisi tõdemusi on, et kui huvifookuses on sotsiaalmeedia kasutajate igapäevased spontaansed suhtlussituatsioonid tundlikel teemadel, võib uurijal olla olenevalt uurimissituatsioonist otstarbekas oma kohaloleku nähtavaks tegemisest ja nõusolekute küsimisest (vastupidiselt üldlevinud arusaamale) loobuda. See võib olla sobiv, kui uurimissituatsiooni eri aspektide analüüsimine annab uurijale põhjust arvata, et uurimishuvide avalikustamine uuritavatele võib tuua neile kasu asemel hoopis kahju. Näiteks võib uurija kohaloleku teadvustamine veebikogukonna liikmete jaoks häirida nende omavahelist usalduslikku ja toetavat õhustikku ning turvatunnet ning panna neid oma tavapärasest käitumist muutma. Seega võib olla nii uurija kui uuritavate jaoks sobivam, kui uurija keskendub oma kohaloleku nähtavaks tegemise ja nõusolekute küsimise asemel uuritavatele anonüümsuse tagamisele, ning kasutab uurimistulemuste esitamisel ja illustreerimisel eetilise fabritseerimise võimalusi. Nõnda pakun ka väitekirjas välja ühe uurimistulemuste esitamise meetodi uurimissituatsioonide tarvis, milles uuritavatega kontakteerumine ja nõusolekute küsimine pole kas võimalik või uurimiseesmärke silmas pidades otstarbekas. Meetod sobib visuaalseid ja multimodaalseid sotsiaalmeedianarratiive käsitleva uurimistöö tulemuste illustreerimiseks. See seisneb programmi Photoshop vm sarnase programmi abil kollaažide loomises ning pilditöötluses, mis toob esile narratiivides sisalduvad ja uurimistulemusi toetavad kesksed motiivid viisil, mis tagab ühtaegu uurimusega seotud inimeste anonüümsuse ning ei lähe vastuollu autoriõiguste põhimõtetega.

Viimaks annab väitekiri olulise panuse veebietenograafia ja kitsamalt sotsiaalmeediapõhise folkloristliku narratiivuurimise eestikeelse terminoloogia arendamise. Nii sotsiaalmeedias jutustamise iseärasusi, veebikogukondi kui ka uurimistöö meetodeid ja eetikat puudutavate teemade puhul on väitekirjas pakutud välja termineid, mis varasemalt eestikeelsena puudusid või olid kinnistumata (nt üks katustermineid, osalusjutustamine). Seejuures tuginevad väitekirja terminoloogilised valikud nii töö valmimiseprotsessis saadud uurijakogemusele kui ka aruteludele teiste folkloristidega ning eesti internetikultuuri uurijatega laiemalt.

Edasist osalusjutustamise praktika uurimist silmas pidades oleks sobiv küsida, kas selles, kuidas naised oma kogemuslugusid esitavad, kirja panevad või visualiseerivad, ilmneb ka kultuurispetsiifilisi erisusi, ning mida võiks selle põhjal öelda emaks saamise ja olemise diskursuse kohta konkreetsetes kultuuriruumis. Samuti vääriks lähemat vaatlust, mil viisil peegeldavad sotsiaalmeedias enda ja naiste kogemusi tulevased isad jt lähikondlased, keda naise emaks saamise teekond puudutab. Lisaks oleks otstarbekas teemaga seotud veebikogukondi ja neile iseloomulikke osalusjutustamise praktikat uurida võrdlevalt veel enamate sotsiaalmeediaplatvormidega. Süvenemist vajaks küsimus, kuidas täpsemalt konkreetset digitaalse suhtlusruumi iseärasused mõjutavad, mida ja kuidas naised (või ka nende lähikondlased) oma kogemustest kaasteelistele või laiemale avalikkusele jagavad. Tuginedes sedalaadi uurimustele saaks ühiskond ning tarkvaraarendajad naiste teekonda emaks saamisel veelgi enam toetada, luues selleks naiste vajadustega arvestavaid ning neile sobival viisil lugude jagamist, infovahetust ning tuge pakkuvaid digitaalseid suhtlusrume.

Sotsiaalmeediasse postitatud tundliku sisuga kogemuslugudele keskenduva folkloristliku uurimistöö metodoloogilised, sh uurijaeetikat puudutavad aspektid vajavad samuti jätkuvat arutelu. Sotsiaalmeedia digitaalsed tehnoloogiad on pidevalt uuenevad ning seega on pidevas muutumises ka uurijate võimalused oma tööd teha. Eri materjali kogumis- ja analüüsimeetodite läbiproovimine ning teemakohased arutelud aitavad uurijail kohandada oma vajadused uute uurimisväljadega, mida sotsiaalmeedia pakub. Niisamuti on folkloristidel oluline roll selgitada laiemale avalikkusele sotsiaalmeediapõhise folkloristliku uurimistöö eripärasid ning sellega seonduvaid eetilisi probleeme. Nii on võimalik kaasa aidata heale teadustavale, mis võtab ühtviisi arvesse nii uuritavate õiguste ja heaolu kaitset kui ka folkloristika kui distsipliini iseärasusi.

SUMMARY

Personal experience narratives and co-creation: Insights into and research methodology for storytelling practices in social media

Research questions and sources

The dissertation has two main goals: first, to address the telling of personal experience narratives of women becoming and being mothers as a manifestation of the collectivity of an internet group and as a meaning-making process on social media and its characteristic participatory culture; second, to discuss the peculiarities of social media-based folkloristic research focusing on telling personal experience narratives with sensitive content.

The research questions related to different aspects of the participatory storytelling practice at the heart of this thesis are as follows:

- 1) What role or purpose do women's stories of their journey of becoming and being a mother have in the formation and functioning of online communities? What are the broader meanings and motivations behind sharing these personal and often sensitive stories on social media?
- 2) How do the online community, the peculiarities of its communication space, and the cooperation between the narrator and the audience affect the content and form of personal experience narratives?

The research questions related to the researcher's methodological choices at the heart of this thesis are as follows:

- 1) What are the appropriate strategies and methods for delineating the research field and collecting, documenting, and analyzing the storytelling practice under consideration?
- 2) What questions related to research ethics should be paid attention to in studying the telling of personal stories with sensitive content posted on social media, and how to prevent and solve the arising problems?

Due to the raised research questions, the thesis is based on two types of sources. The source materials of the first part of the dissertation are the written and multimodal personal experience stories (also titled "My story" on social media) that women share about their journey of becoming and being a mother. These stories were collected together with contextual information, which enables the description and analysis of these narrations as a participatory- and co-creation-based practice in the online community. The contextual information consists of usernames attached to posts, data from user profiles, comments added to posted stories, and story-driven discussions. The contextual data also includes fieldwork notes concerning the specifics of social media communication, taken in the period 2010–2021 by observing the online environments daily.

The source materials of the second part of the dissertation, which deals with research methodology and ethics questions, consist of my research experience, observations, tests of different methods, and topical discussions with social media users, colleagues, and students. In addition to conversations with the research subjects and the moderators of the observed online environments, I found support and confirmation to my conclusions from the discussions of working groups of two higher education textbooks, for which I was one of the co-authors (see Metsvahi 2017; Masso & Tiidenberg & Siibak 2020). Also, this dissertation's source materials include notes I took during conversations with students in my lecture courses "Internet Folklore" and "Online Ethnography" at the University of Tartu.

Structure and theoretical and methodological background

The introduction chapter of the doctoral thesis consists of five major chapters. The first chapter introduces the objectives and source materials of the research. The second chapter gives an overview of the most important theoretical and methodological starting points and keywords that are essential both for understanding the practice of participatory storytelling and for the context of methodological discussions related to the study of social media narratives. The third chapter focuses on the practice of participatory storytelling on social media, placing it in the broader context of the study of (social media) narratives and pointing out the most important conclusions in the dissertation concerning this topic. The fourth chapter discusses my research experience and the most critical findings regarding the delimitation of the research field, the use of methods, and research ethics. The fifth chapter presents summaries of the five research articles that form the basis of the dissertation. These articles are based on empirical material and were published in peer-reviewed journals in 2013–2021.

From the theoretical perspective, the thesis links folkloristics-influenced ideas about internet folklore and collectivity, online communities, meeting places, and the rules and traditions of online communication with the theory of affordances used in social media studies. In the context of the thesis, the term 'affordances' refers to the features of specific social media environments that enable or limit certain activities and communication of social media users (e.g., written communication, multimodality, anonymity, asynchronicity, etc.). The dissertation discusses the impact of affordances on the practice of participatory storytelling as well as on the methodological and ethical choices of the researcher dealing with social media narrative research. Also, the theoretical framework of the thesis is formed by the interdisciplinary discussions that deal with online ethnographic methods, research ethics, the formation and functioning of women's online communities, and telling (personal experience) stories on social media. In addition, the approach of the dissertation has been significantly influenced by the concept of reflexivity. The latter means being aware of the mutual influences of the presence of the researcher and the research situation, taking these influences into account when making choices in the research process, and describing this process in the research results.

Research contribution and main conclusions

The thesis brings together the experience of international and Estonian researchers, giving an overview of the framework related to the keywords described above and addressing the central questions of the dissertation and the folkloristic research focus in their background.

The dissertation contributes to the research on the practice of women's narratives related to becoming and being a mother, which so far has deserved little attention from a folkloristic point of view in the Estonian context. Also, in the context of the study of social media narratives, the approach presented in the thesis about the practice of participatory storytelling of personal experience stories is novel. The thesis offers an insight into how and with which motivations women construct and co-create their experience stories with the support of online communities and the peculiarities of these communication spaces. It also discusses the role of sharing experience stories in the formation and functioning of online communities. At the same time, the dissertation contributes to describing personal experience stories (also "My story" in the context of social media) as a specific type of social media narratives and their different forms, and opens different research perspectives related to them.

As a central result related to the participatory storytelling practice, it can be said that women's sharing of personal experience stories on social media can be motivated by community communication based on mutual support, as well as by explaining their own experiences (e.g., miscarriage or going through in vitro fertilization treatment) to the wider public in order to refute in society common misconceptions about women's journey of becoming and being mothers. At the same time, a personal experience story can function inside the online community as a part of everyday communication and self-presentation. It allows women to make themselves understood, help each other, and exchange information. Also, an important conclusion is that online communities related to women's becoming and being a mother determine which of a woman's experiences is worth sharing and deserves the name "My story". At the same time, the content and form of women's personal experience stories and the motivations for telling them are directly influenced by the affordances and constraints of a specific online environment and the characteristics of the online community gathered there. In this way, the features of the internet forums, such as literacy, asynchrony, the possibility of anonymity, etc., encourage the creation of longer written narratives, which are primarily aimed at community communication of women with similar experiences, while Instagram allows women to share multimodal stories, which, with the help of their visual language and the hashtags attached to them, enable them to send messages simultaneously to both the online community and the general public.

The thesis also contributes to the debate about appropriate methods for researching social media narrative practices. Thus, based on my own experience and that of other researchers, I propose a strategy in the dissertation which allows finding a narrower research focus suitable for studying storytelling practices among the comprehensive digital flows of social media, using various reflexive questions and creating a map of the research field.

The central conclusion related to the choice of fieldwork, documentation, and analysis methods of the participatory storytelling practice of personal experience stories observed in the dissertation is that, when starting research in any social media environment, the researcher should approach the methods flexibly. It is expedient to choose and adapt the methods according to the research questions, the particularities of a specific online environment, its affordances and constraints, and the nature of the research material. It is crucial to consider the technological capabilities of the research environment and whether the research focuses on written, visual, or multimodal social media content. The thesis describes several methods that consider the particularities of specific online environments and are suitable for researching social media storytelling practices. Thus, narrative chain analysis is ideal for analyzing materials collected from an internet forum based on written communication, and multimodal discourse analysis is suitable for analyzing materials collected from multimodal Instagram. It is also important to note that in the case of social media-based research, the same method can mean various activities for the researcher in different online environments. For example, the fieldwork method, unobtrusive observation, which has proven to be the most appropriate for researching natural storytelling practices, is other in nature when the researcher uses it in an internet forum or on Instagram.

The thesis's contribution is also that it tackles in detail the ethical issues that arise in the study of participatory storytelling on social media, draws attention to the contexts that should be taken into account when making decisions about research ethics, and suggests reflexive questions that help the researcher to make appropriate choices for specific research situations. The thesis points out that, when examining stories posted on social media, one should remember the people behind the stories. Behind each post (also those that are seemingly anonymous) is someone with their everyday life, rights, and particular understandings, experiences, and expectations. The researcher has to find a balance between the research interests and consideration of the well-being and rights of research subjects when making decisions. In doing so, a reflexive approach is helpful, which, when making ethical decisions, means that the researcher analyzes the possible effects of their presence on those who are affected by the research, assesses the risks associated with their activities, and when making choices takes into account the peculiarities of a specific online environment and the accepted communication rules and traditions in the online community, but also research participants' wishes. It is also helpful if the researcher takes into account the specific features of the discipline, its good practices, and the goals of the concrete research (e.g., the study of natural storytelling practices) and the legislation that regulates the rights and well-being of the research subjects (in the Estonian context, e.g., the Personal Data Protection Act, the Copyright Act, the GDPR (the EU's General Data Protection Regulation)).

Like fieldwork in a physical space, online fieldwork also requires considered decisions regarding informing about the research and asking for consent, confidentiality of research data, and referring to personal names and groups when publishing research materials. However, social media-based research has its

peculiarities. The nuanced nature of the affordances and constraints of different social media environments and the communication rules and practices of the online communities that are formed there bring to the fore the question of which of the researcher's methods of action are appropriate in a specific situation and which are not. Thus, one of the crucial conclusions of the thesis is that in practical, folkloristic research, which focuses on social media storytelling practices and uses online ethnographic methods, informed consent cannot be an unambiguous or obvious action for the researcher. The possibility, necessity, practicality, and form of informed consent are determined by the research objectives, the methods used, the technological features of the online environment, its user terms, and the peculiarities of the online community under consideration. It is also helpful for the researcher to decide whether revealing their presence and asking for consent is necessary, by analyzing whether the research occurs in a public or private online environment and whether the narratives under observation are sensitive or not. Questions such as to whom the web content is directed or which is the planned way of presenting the research results are also helpful in decision-making.

One of the essential conclusions that I made in the research process was that if the focus of the researcher's interest is on the sensitive topics of the daily spontaneous communication situations of social media users, then, depending on the research situation, it would be appropriate not to reveal the researcher's presence and ask for consent (contrary to common understanding). It may be appropriate if the analysis of various aspects of the research situation leads the researcher to believe that disclosing research interests to research subjects may harm rather than benefit them. For example, awareness of the researcher's presence may disrupt the trusting and supportive atmosphere and sense of security among the members of an online community and cause them to change their normal behavior. Therefore, it may be more suitable for both the researcher and the research subjects that the researcher focuses on ensuring anonymity to the research participants and uses the possibilities of ethical fabrication when presenting and illustrating the research results instead of making their presence visible and asking for consent in the research process. Thus, in my thesis, I propose a suitable method for studying the natural storytelling practices on social media for research situations in which contacting the subjects and asking for their consent is either impossible or inconvenient because of the research goals. The method means creating collages or photo manipulations of the central visuals included in the visual or multimodal narratives presented on social media with the help of Photoshop or other image processing programs in a way that supports research findings, does not conflict with the concept of copyright, and ensures the anonymity of the people who are involved in the research.

Finally, the thesis contributes to developing online ethnography and, more narrowly, the Estonian terminology of social media-based folkloristic research. Regarding social media storytelling practices, online communities, research methods, and ethics, the dissertation proposes terms previously absent or unestablished in Estonian (e.g., one of the umbrella terms of the thesis, *osalusjutustamine*, in the sense of participatory storytelling). At the same time, the terminological

choices of the dissertation are based on my research experiences and discussions with other folklorists and Estonian internet culture researchers in general. Developing native terminology is essential because, without the necessary vocabulary, it is difficult for a scientific discipline to survive.

Summaries of articles

In the following, I will present brief summaries and the most important conclusions of the five articles that form the basis of the dissertation, and show how the articles are related to each other.

Article I, “Internet forum as a meeting place: Insights into virtual group collectivity” (Pilt 2013a), is based on the analysis of forums on two Estonian internet websites, *Perekool* (Family School) (www.perekool.ee) and *Kodutud* (Homeless) (www.kodutud.com). This is an introductory article motivated by the desire to understand the specialties and challenges of social media-based folkloristic research focusing on the telling of personal experience narratives on internet forums and the challenges that kind of research poses to the researcher. More specifically, the publication offers answers to the questions of what one of the central concepts of folkloristics – collectivity – means in the context of online communication (paving the way for later discussions about the functioning of online communities) and how ethical researchers can use this knowledge for the benefit of their work. Therefore, the term ‘meeting place’ is used in two meanings in Article I (and later also in the context of the whole dissertation). The term denotes both the online group’s everyday communication space and the ‘field’ in which the researcher and the research subjects meet. In the context of the posed research questions the analysis of research data allowed to describe the collectivity of the researched internet groups by the following features: 1) a ‘location’ in the virtual landscape, which is shared, has certain specificity, a concrete internet address, allows for anonymity, is based on textuality, and is orientated to asynchronous group discussions; 2) existence, awareness and observation of rules and traditions regulating group behavior; 3) similar interests (topics related to family and relationships), mutual self-expression – trust and exchange of information, experience and narratives; 4) joint events and ways of spending free time; 5) ways of self-presentation on concrete forums (expressing both personal and group identity) and role behavior in the communication between group members, which has been formed throughout time; 6) existence of so-called core group, which preserves the “we” identity and controls the observation of traditions and communication rules. From the methodological and ethical point of view, the knowledge about the described features opens the socio-cultural context of the research. It allows the researcher to decide which choices are appropriate and which are not in the concrete research situation.

Article II, “Research interests – conflict and dialogue: Parents’ stories of different children in an online forum” (Pilt 2013b) reflexively discusses solutions to the ethical dilemmas that emerge in folkloristic social media research, focusing

on personal experience stories written by parents of children with mental or physical disabilities, as well as by parents who have lost a child or whose child was born prematurely. Based on a possible conflict of interest (on one side there is the researcher with her special intentions and actions and on the other side the research subjects with their real-life wishes and well-being) I concentrated on the following questions in the article: 1) Is it essential to disclose research interests and obtain consent to use stories? 2) When and from whom should I ask for the consent? 3) How should I protect the anonymity of the research subjects upon publication of the research results? The article shows the readers how context-specific ethical decision-making can be in the research process. The article also discusses how it is possible to find answers to the problems that arise in the research process thanks to direct dialogue, i.e., communication with the research subjects, and shadow dialogue, which means the researcher's analysis of the specifics of the research situation. In doing so, I found support in the discussions of previous researchers in online communities, public and private online environments, and texts with sensitive or non-sensitive content. Also, when making decisions, I took into account my research goals to observe natural communication situations and to describe the stories of the parents of different children as certain types of narratives. I also found it helpful to analyze the accessibility of the internet environment, the specifics of the internet group, the topics of shared experiences, and the information referring to the identity of the authors of the texts. All this made it possible to get an idea of the socio-cultural context related to the study, which in turn helped make ethical decisions. Direct communication with the research subjects allowed me to decide how to cite the forum texts in specific cases. In this way, I got example texts that take into account the well-being of the research subjects as well as support the research results, which would not have been possible if I had invested only in the anonymization of the texts – if you took out all the delicate information referring to individuals from the stories, there would not be much left of them. Likewise, the direct dialogue with the research subjects allowed me to obtain additional information about why they shared their stories in the forum.

Articles III, IV, and V are also linked by the fact that in all of them, special attention has been paid to the analysis of the research situation and its suitable methodological and ethical choices. At the same time, in the case of these articles, there was an essential shift from methodological questions to narrative research, more precisely to the peculiarities of participatory storytelling on social media.

Article III, “Functions of personal experience stories related to conception, pregnancy, and childbirth on the Estonian internet family discussion forum www.perekool.ee: Folkloristic theme analysis” (Pilt 2018) examines the practice of participatory storytelling on internet discussion forums based on written communication. The focus of the research was on the functions of the personal experience stories shared in the four internal groups of the www.perekool.ee subforums: ‘strip catchers’ stories (stories of women who want to get pregnant),

IVF (in vitro fertilization) stories, ‘belly growers’ stories (stories of pregnant women), and childbirth stories. The aim was to find out which role these women’s stories about their journey to motherhood played from the point of view of the functioning of the internet group, and which were these broader socio-cultural meanings and motives why women shared their personal stories with delicate content on the easily accessible internet forum. The following categories of functions of personal experience stories emerged from the analysis of narrative chains (i.e., stories and their related comments): support and help, information exchange and advice, warning, self-presentation, and entertainment. Sharing personal experience stories in the online group for pregnancy problems and pregnant women offers psychological support to its participants when a woman has encountered misunderstandings regarding her condition or when there are no people in her close circle with whom to share her experiences and thoughts. An important role is played by the so-called ‘success stories’ shared by women who have overcome their difficulties to comfort and inspire their fellow group members. The aim of the experience story can also be to initiate a discussion. By sharing their stories, women with similar experiences obtain information alternative to that achieved from the medical staff. It helps women overcome their fears and facilitates their decision-making. As a warning, the story may guide other women to stand up for themselves when dealing with medical personnel. The story can also warn that information obtained from the Internet is not always reliable and needs to be checked. Personal experience stories also have an important role in women’s self-presentation for the online community. The “My story” acts as a business card, which allows the woman to introduce herself when she joins the group and by which other group members identify her later in the discussions even if the woman participates anonymously. A story can assume the role of entertainment if it is shared in the context of ‘waiting together’ or comparing experiences. To what extent and in what form one or another of the functions of the experience stories emerges, depends on the core experiences, interests, problems, and needs of the concrete subgroup. At the same time, the personal experience stories reflect broader socio-cultural circumstances and reasons why women go to internet forums. Besides the positive aspects (e.g., mutual support and assistance), the problems and shortcomings that women face in their journey to motherhood also appear.

Article IV, “‘You have no story, yet!’ The role of the online community in shaping women’s ‘My stories’ about the journey to motherhood” (Pilt 2021) focuses on participatory storytelling in the www.perekool.ee subforums Pregnancy, Conception, and Childbirth (the same groups and personal experience stories are under observation as in Article III). At the heart of the article is the question of how an online community based on written communication, peculiarities of its communication space, traditions, and everyday communication shape and influence how women tell their stories about their journey to motherhood. The article seeks to answer this question concerning the following five themes: accepted and non-accepted topics and experiences; the message of the stories; the structure of the

stories; vocabulary competence; and the style of storytelling. At the same time, the article focuses on the mutual effects of a specific online environment, the narrator, the story, and the group, as well as on the direct cooperation between the narrator and the audience in writing stories. The most important conclusion of Article IV is that the online community, not the woman, decides what kind of experiences are ‘story worthy’ and what is the best way to write one’s story. While the stories are based on women’s real-life events, there are right and wrong ways in the online community and its sub-groups for storytellers to configure their personal experiences into a story. Further, there is a well-established understanding among online community members of what is or is not a story and what kinds of experience and written self-expression are worth the title “My story” in a particular online group. The story must be based on long-term experience and there must be a kind of problem, wisdom, or heartbreak behind it. The teller must consider the audience’s sensitivity, the taboo topics, and the aims, functions, and messages of the stories accepted in the group. Whether the community accepts the woman’s experience as a story depends on the specifics of her experience and the woman’s ability to write down her experience so that it fits with the group’s communication and storytelling practices. The written form, the asynchronicity of the communication, and especially the opportunity to comment allow the audience to control and shape what and how women write about their experiences. They allow the audience to delve into the story, go back and refer to specific parts of the story, make sure that the story follows the group’s rules and traditions, give feedback on the story, or inform the author if something is wrong or missing. In addition, the opposite is true: they also allow the teller to read the existing stories and learn and discuss the norms and traditions of the online community. It enables the woman to tell her own story in a way suitable for the audience, i.e., other participants in the online storytelling event.

Article V, “Needles, pineapple and rainbow babies: Visualization of in vitro fertilization journey on Instagram” (Pilt 2020) focuses on the peculiarities of participatory storytelling practice in the visualization- and hashtags-based social media environment. The research questions were: 1) What aspects of their stories about in vitro fertilization (IVF) journey do women visualize? 2) How do they present their IVF experience? 3) What role do visuals play in conveying meanings and messages? and 4) How do the above-mentioned questions reveal the functions and motives of the women’s IVF community on Instagram? Three groups of visuals came up with the help of multimodal discourse analysis: 1) self-help, 2) sufferings, and 3) success. Two possible goals arose from how and what women visualize in their stories. First, from the point of view of the formation and operation of the IVF community on Instagram, the visualization of stories plays the role of a universal language of communication that transcends linguistic and cultural boundaries. At the same time, visualization acts as a kind of secret language based on symbols for the IVF community on Instagram, allowing women to send hidden messages that may remain inaccessible to outsiders (e.g., the visual of the pineapple, the symbol of mutual support and IVF community,

conveys the message: Be strong! or: Don't lose hope!). Secondly, the role of visualization is to send messages to the public to raise awareness about the nature of IVF treatment and the challenges and emotions that women have to undergo during their journey (e.g., the images of needles as symbols of suffering).

Further research perspectives

For further research on the practice of participatory storytelling, it would be appropriate to ask whether there are cultural peculiarities in the way women present, write down, or visualize their personal experience stories on social media and what could be said based on this about the discourse of becoming and being a mother in a specific cultural space. It would also be worth a closer look at how men becoming fathers or other close people affected by a woman's journey to becoming a mother reflect their own and women's experiences on social media. In addition, it would be helpful to study the topic-related online communities and their characteristic participatory storytelling practice compared to other social media platforms. The question that needs a deeper insight is how the peculiarities of the concrete online environment affect what and how women (or their close people) share their experiences with their companions or the general public. Based on this kind of research, the society and software developers could support women's journey to becoming mothers by creating digital communication spaces that consider women's needs to share stories, information, and support in a way that is most appropriate to them.

The methodological aspects of folkloristic research focusing on personal experience stories with sensitive content posted on social media also need continuing discussion. The digital technologies of social media are constantly evolving, and thus, the peculiarities of online communities and researchers' possibilities to do their work are also continually changing. Trying out different fieldwork and data analysis methods and topic-specific discussions with research participants and colleagues help researchers adapt their needs to the new research environments that social media offers. Also, folklorists have an essential role in explaining to the general public the specifics of their social media-based research and the ethical issues that it raises. In this way, it is possible to contribute to good research practice, which considers equally the rights and well-being of the people related to the research subject and the peculiarities of folkloristics as a discipline.

EESTIKEELNE

VEEBIETNOGRAAFIA JA SOTSIAALMEEDIA

NARRATIIVIDE UURIMISE TERMINOLOOGIA SÕNASTIK

Eetiline fabritseerimine (inglise keeles: *ethical fabrication*) – meetod uurimistulemuste esitamiseks veebietnograafias. See hõlmab algandmete loomungulist, brikolaaži-stiilis muutmist koondkontodeks või jäljendatud tegevusteks. Uurija muudab tulemusi illustreerivat näitematerjali nii, et see ei ole internetist tagasiulatuvalt leitav ega konkreetsete isikutega seostatav, kuid nii, et selle sõnum jääb samaks, mis algmaterjalil. Meetod võimaldab ühtaegu tagada uuritavate privaatsuse ning edastada üksikasju uuritava nähtuse seisukohast oluliste nüansside kohta. See sobib kasutamiseks, kui uurijal ei ole võimalik uurimuse asjaolusid uuritavatega läbi rääkida, kui viimane ei ole uurimiseesmärke silmas pidades otstarbekas, vm potentsiaalselt tundlikes situatsioonides. (Vt lisaks lk 101–103.)

Internetifolkloor (inglise keeles: *internet folklore*) – internetis tekkiv ja leviv folkloor. Seejuures võib eristada: 1) varasemast traditsioonist tuntud ja interneti digitaalse suhtluse eripäraga kohandunud folkloori (nt netinaljad, linna muistendid, vanasõnad, mõistatused, kettkirjad, kuulujutud, kogemuslood, uskumused, kalendrikombestik, rahvameditsiinivõtted, vandenõuteooriad, mitmesugused mängud jm), ning 2) digitaalsel kujul sündinud, just internetikasutusest ajendatud folkloori (nt ASCII-kunst, ekraanikujud ja kasutajanimed, tunnuslaused, tujukujud, internetimeemid, petukirjad jm). (Vt lisaks lk 14–17.)

Internetikultuur ehk küberkultuur (inglise keeles: *internet culture*) – termin internetisuhtlusele iseloomulike kultuurinähtuste tähistamiseks. (Vt lisaks lk 13.)

Kohtumispaigad (inglise keeles: *meeting places*) – tuginedes analoogiale füüsilise ruumiga tähistab termin sotsiaalmeedia keskkondi, mis lubavad kasutajate loodud sisu, teadmiste ja kogemuste jagamist, koostööd ning kogukondade ja võrgustike moodustumist. Ühtlasi on need internetikeskkonnad, kus folkloori teke ja levik on võimalik, erinevalt veebikeskkondadest, mis on mõeldud ühesuunaliseks info jagamiseks või tarbimiseks. Veebietnograafia kontekstis on mõistel “kohtumispaik” kaks tähendust: 1) sotsiaalmeediakasutajate omavaheline suhtlusruum, ning 2) paik, kus kohtuvad uurija ja uuritavad. (Vt lisaks lk 21–22.)

Kogemuslugu (inglise keeles: *personal experience narrative*) – jutustaja poolt tavaliselt minavormis koostatud narratiiv, mis põhineb tema isikliku elu kogemustel. (Vt lisaks lk 41–45.)

Minu lugu (inglise keeles: *My Story*) – rahvapärane nimetus sotsiaalmeedias jagatavatele kogemuslugudele, mis on seotud inimese elu olulisemate sündmustega, elu pöördpunktidega või mõne pikaajalise aspektiga jutustaja elust

(nt koolimine, abiellumine, elu kroonilise haigusega vm), ning mis vahendavad seega mingil viisil erilisi kogemusi või elukogemust ja moodustavad ühtlasi ka olulise osa jutustaja minapildist. (Vt lisaks lk 42.)

Multimodaalsus ehk esitusviiside paljusus (inglise keeles: *multimodality*) – internetikultuurile iseloomulik tunnus, mis tähendab, et ühe ja sama nähtuse (nt kogemuslugu) korral kasutatakse tähenduste loomiseks ja edastamiseks kombineeritult erinevaid esitusviise (nt sõnaline tekst + foto + video + heli). (Vt lisaks lk 15–16.)

Multimodaalne diskursuse analüüs (inglise keeles: *qualitative multimodal discourse analysis*) – meetod sotsiaalmeedia jutustamispraktikate uurimisel, mis keskendub narratiivi tekstiliste, pildiliste, heliliste jm komponentide koostajule tähenduste loomisel. (Vt lisaks lk 79, 81–82.)

Narratiiv ehk lugu ehk jutt (inglise keeles: *narrative või story*) – jutustaja(te)-poolt vahendatud ja struktureeritud, omavahel seotud juhtumite, sündmuste ja kogemuste kogum, milles väljenduvad inimeste tõekspidamised, väärtused ja tõlgendused. Sotsiaalmeedias on narratiivina käsitletav mistahes sealsetes keskkondades loodud või leviv fiktsionaalne või tõsielul põhinev kirjalik, visuaalne või multimodaalne sisu, milles kirjeldatakse sündmusi, nende kulgemist ajas, inimeste kogemusi ning antakse neile hinnanguid (inglise keeles ka *digital narrative* või *digital story*). (Vt lisaks lk 38–39.)

Narratiiviahel (inglise keeles: *narrative chain*) – sotsiaalmeediale iseloomulik lugude esinemise viis, lugudest või loo fragmentidest moodustuv jada, mille eri osad suhestuvad teineteisega sisu või esitaja(te) kaudu. Näiteks moodustuvad narratiiviahelad internetifoorumis konkreetsete vestlusteemade raames esialgsest loost, sellele reageeringuna kirjutatud teiste kasutajate sarnastest lugudest ja kommentaaridest, ning samuti esialgse loo täiendustest, mida autor vastavalt tagasisidele oma loole lisab. (Vt lisaks lk 43–44.)

Narratiiviahelate analüüs (inglise keeles: *narrative chain analysis*) – sotsiaalmeedia narratiivide eripäradega arvestav meetod, mis keskendub suhtluse käigus (nt vestlusfoorumi jutulõim, ühe Instagrami konto seina infovoog, arutelu Facebookis vm) moodustuvatele narratiivijadadele. Meetod sobib selleks, et uurida lugusid kontekstis. Niisamuti saab selle abil uurida tähendusi ning erinevaid vaatepunkte ja rõhuasetusi, mis ilmnevad narratiiviahela eri osades ja nende koostoimel. (Vt lisaks lk 79.)

Netikett ehk võrguetikett (inglise keeles: *netiquette*) – kogum reegleid ja tavasid, mille sihiks on reguleerida internetikasutajate igapäevasuhtlust ning ennetada võimalikke suhtluse digitaalsusest tulenevaid probleeme. Netikett jaguneb: 1) nn üldlevinud netiketiks (internetis üldisemalt kehtivad head suhtlustavad), ning 2) kohaspetsiifiliseks netiketiks (konkreetses veebikeskkonna reegliid ja tavad). (Vt lisaks lk 22–23.)

Osalusjutustamine (inglise keeles: *participatory storytelling*) – jutustamine kui osalemisel põhinev praktika. Termin viitab lugude jagamisele erinevates Veeb 2.0 kontekstides, st sotsiaalmeedia keskkondades nagu sotsiaalvõrgustikud (nt Facebook, Instagram), vikid, jututoad, vestlusfoorumid vm. Ühtlasi seotub termin ideega, et kõik neis veebikeskkondades loodud narratiivid baseeruvad koosloomisel või koostööl jutustaja ja auditooriumi vahel, ning neid mõjutavad ümbritseva suhtluse iseärasused – kasutatavad veebitehnoloogiad, konkreetsele keskkonnale omased lubavused ja piirangud, veebikogukonna reeglid ja tavad ning selle liikmete igapäevasuhtlus. (Vt lisaks lk 48–58.)

Osaluskuultuur (inglise keeles: *participatory culture*) – kultuuridiskursuse vaste terminile Veeb 2.0. Mõistega rõhutatakse veebidisaini teise põlvkonnaga kaasnud kultuuri demokratiseerumist küberruumis, vastandades seda tarbimiskultuurile (inglise keeles: *consumer culture*), mille puhul on tavalistel inimestel väga vähe võimalust kaasa rääkida. Osaluskuultuuri iseloomustab lihtsasti kättesaadav võimalus oma teadmisi, kogemusi ja loomingut teistega jagada, koostööd teha (st ühiselt veebisisu luua), teiste poolt vahendatud infot salvestada, kommenteerida, kasutada, jälgendada, muuta ja taasringlusesse lasta. (Vt lisaks lk 24.)

Osalusvaatlus internetis (inglise keeles: *participant observation*) veebietnograafia meetodina tähendab, et uurija võtab lisaks internetikeskkonna jälgimisele vaadeldava rühma tegevusest ka ise aktiivselt osa. Olenevalt konkreetsetest uurimishuvidest võib osalusvaatleja jääda kas varjatuks või oma kohalolu uuritavatele nähtavaks teha. Osalusvaatlus võimaldab uurijal asetada end uuritavate rolli, neid mõista ning pääseda sel viisil paremini ligi nende vaatepunktile, kogemustele, ajendeile ja suhtlusega seotud tähendustele. (Vt lisaks lk 71.)

Platvormilubavused ja -piirangud (inglise keeles: *platform affordances and constraints*) – platvormi tehnoloogiliste võimaluste ja nende kasutajate kokkupuutel tekkiva suhtlusruumi omadused ehk inimeste poolt tajutud tegutsemisvõimalikkused. Seejuures viitab “lubavuste” mõiste veebikeskkonna suhtlusruumi omadustele, mis võimaldavad või hõlbustavad teatud toiminguid ja sotsiaalmeedia kasutajate vahelist suhtlust, ning “piirangute” mõiste omadustele, mis takistavad või pärsivad teatud toiminguid või suhtlust. See, kas konkreetsel juhul on tegu võimaluse või piiranguga, oleneb kontekstist. Näitena võib veebikeskkonna pakutav anonüümsus olla ühel juhul eeliseks millegi tegemiseks ja teisel juhul takistuseks. Platvormilubavuste ja -piirangutena toimivad ühtlasi sellised suhtlusruumi omadused nagu sünkrooniline või asünkrooniline suhtlus, kirjaliku- visuaalse või multimodaalse suhtluse võimalus, rühma- või üks-ühele suhtlust võimaldavad tehnoloogilised vahendid, teemaviidete kasutamine vm. (Vt lisaks lk 25–28.)

Platvormi rahvapärane suhtlusviis (inglise keeles: *platform vernacular*) – internetikasutajate väljendusviisid ja praktikad, mis tekivad platvormi ja selle kasutajate kokkupuutel. (Vt lisaks lk 26.)

Refleksiivsus ehk enesekohasus (inglise keeles: *reflexivity*) – tavatähenduses eneseteadlikkus, enesele viitamine või eneseanalüüsiprotsess. Kultuuriuuri-mises – uurija kohaloleku ja uurimisprotsessi vastastike mõjude teadvustamine ja analüüsimine uurimistöö ettevalmistamisel, materjali kogumisel, kirjeldamisel ning nende mõjude nähtavaks tegemine uurimistulemustes. (Vt lisaks lk 28–34.)

Refleksiivne uurijaetika (inglise keeles: *reflexive research ethics* või *ethical reflexivity*) – lähenemine veebiethnograafias, mille keskmes on idee, et olulisem formaalsete reeglite (nt mõne institutsiooni ettekirjutuste) rida-realt järgimisest on uurijapoolne äratundmine, millised tema tegutsemisviisid sobivad just konkreetsete eesmärkide, aja, kohta ja uurimisväljal asetleidvate kohtumistega. Enda kohaloleku ja uurimisprotsessi vastastike mõjude analüüsimise kaudu lähtub uurija otsuste tegemisel enda spetsiifilisest uurimishuvist, väljal kujunevatest suhetest ja veebikeskkonna iseärasustest ning sellest, millised võivad olla tema tegevustega seotud mõjud ja riskid uurimistöö osapooltele just konkreetsel juhul. (Vt lisaks lk 84–85.)

Sotsiaalmeedia ehk ühismeedia (inglise keeles: *social media*) – internetikeskkonnad, mis võimaldavad kasutajate loodud sisu. (Vt lisaks lk 22.)

Teadlik nõusolek ehk informeeritud nõusolek (inglise keeles: *informed consent*) – uurijaetikaga seondud toiming, mille käigus jagab uurija uuritavaga informatsiooni oma kavatsetavate tegevuste, sh nendega seotud potentsiaalsete riskide, kohta ning inimene annab nõusoleku neis tegevustes osalemiseks teatud viisil. (Vt lisaks lk 87–95.)

Teemaviide (inglise keeles: *hashtag*) – märgist # ja sõnast või sõnadest koosnev viide, mis hõlbustab sotsiaalmeediakasutajatel nii konkreetse teema kohta info hankimist kui ka enda postituste kergesti leitavaks tegemist. (Vt lisaks lk 28.)

Teemaviiteotsing (inglise keeles: *hashtag search*) – veebiethnograafia meetod, mis tähistab uurijat huvitava nähtusega seotud teemaviidete sisestamist mõne veebilehitseja või konkreetse veebikeskkonna otsingumootoris. Sotsiaalmeedia narratiivide uurimisel võimaldab meetod jõuda narratiivideni, mida on internetikasutajad ise juba mingi konkreetse katusteamaga seostanud. Meetod võimaldab uurida teatud tüüpi narratiivide levikut ning narratiive nende sisu, vormi ja kesksete teemade abil rühmitada. (Vt lisaks lk 71–72.)

Vaatlus internetis (inglise keeles: *online observation*) – veebiethnograafia meetod, mis tähistab sotsiaalmeedia keskkondades toimuva jälgimist ja dokumenteerimist ilma, et uurija oma kohalolekut avalikustaks ning suhtlusesse sekkuks. Meetod võimaldab ligipääsu sotsiaalmeediakasutajate spontaansetele, igapäevastele suhtlussituatsioonidele ning võimaldab seega uurida internetikultuuri nähtuste (nt kogemuslood) loomulikke esituskontekste. (Vt lisaks lk 70–71.)

Veeb 2.0 (inglise keeles: *Web 2.0*) – 2000. aastate alguses esile kerkinud veebidisaini teine põlvkond, mida iseloomustab dünaamiline, interaktiivne, visuaalne ja multimodaalne veebisisu. Ühtlasi tähistab see sotsiaalmeedia tulekut ning seega nn tavalistele internetikasutajatele interneti sisuloome ja üksteisega vaba suhtluse võimaluste loomist. (Vt lisaks lk 23–24.)

Veeb 2.0 jutustamine (inglise keeles: *Web 2.0 storytelling*) – lugude jutustamine veebidisaini teisele põlvkonnale iseloomulike digitaalsete tehnoloogiate abil (Vt lisaks lk 39.).

Veebietnograafia (inglise keeles: *online ethnography*) – internetimaterjalidel põhinev ja/või spetsiaalselt veebikogukondadele ning seelses suhtluses tekkivatele kultuurinähtustele keskenduv etnograafiline uurimistöö ja selle tulemus. Termin viitab etnograafilise uurimistöö eripäradele eriilmelistes sotsiaalmeedia keskkondades. (Vt lisaks lk 12–14.)

Veebikogukond (inglise keeles: *online community*) – sotsiaalmeedias koonduv inimrühm, mille liikmed tunnevad, et kuuluvad mingil põhjusel kokku. Kokku kuulumistunne võib moodustuda eri asjaolude koosmõjul nagu vabatahtlik osalus, sarnased kogemused, teadmised, huvid ja väärtused, ühisena tajutav ruum (veebikeskkond, kus tegevused toimuvad), vastastikune abistamine ja infovahetus, aja jooksul välja kujunenud ühised praktikad, suhtlusreeglid, tavad vm. (Vt lisaks lk 20–21, 50–51.)

Virtuaalrühm (inglise keeles: *virtual group*) – võrgustik inimesi, kes jagavad oma sarnaseid teadmisi, kogemusi, huvisid väärtusi vm distantsilt (seda nii füüsilises ruumis kui ka internetis). (Vt lisaks lk 20.)

KASUTATUD ALLIKAD

- Eetika ja meetodid. Materjalikogu. Välitöömärkmed (põhinevad aastatel 2010–2021 tehtud vaatlustel veebikeskkondades www.kodutud.com, www.perekool.ee, www.instagram.com ja “Teistmoodi laste” vanemate foorum); lisaks kõrgkooliõpikute “Folkloristlikud välitööd”, “Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht” tööruhmade arutelude käigus ning TÜ ainekursuste “Internetifolkloor” ja “Online Ethnography: Data Collection, Research Ethics, and Data Analysis” ja rahvusvahelise suvekooli “Digital Methods in Humanities and Social Sciences” töötoa “Narratives in Social Media: On Approaches and Research Methods” raames tehtud märkmed. Materjalikogu on autori valduses.
- Instagrami kogemuslood. Materjalikogu. Sotsiaaltööstusest www.instagram.com 2020. aastal kogutud 30 multimodaalset kogemuslugu ning nendega seotud kontekstuaalne info (ekraanipiltidena); lisaks kirjalikud välitöömärkmed. Materjalikogu on autori valduses.
- Kodutud. Materjalikogu. Vestlusfoorumi www.kodutud.com vaatluse käigus 2012. aastal tehtud märkmed, ekraanipildid ja vestlused foorumikasutajate ja keskkonna omanikuga. Materjalikogu on autori valduses.
- Perekooli kogemuslood. Materjalikogu. Vestlusfoorumi www.perekool.ee alafoorumitest Rasestumine, Lapse ootamine ja Sünnitus aastatel 2012–2021 kogutud 755 kirjalikku teksti (kogemuslood ja nendega seotud foorumikommentaariid); lisaks välitöömärkmed ja vestlused foorumikasutajate ja keskkonna haldaja (Eesti Ämmaemandate Ühing) esindajaga. Materjalikogu on autori valduses.
- TEI = “Teistmoodi laste” vanemate foorumi kasutajate vastused uurijaetikatemaalsetele küsimustele (2013). Materjalikogu on autori valduses.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Adams, Tony E. & Holman Jones, Stacy & Ellis, Carolyn 2015. *Autoethnography. Understanding Qualitative Research*. New York: Oxford University Press.
- Adams, Tony E. & Holman Jones, Stacy & Ellis, Carolyn (toim) 2022. *Handbook of Autoethnography*. Second Edition. Routledge.
- AKI = Andmekaitse Inspektsioon. *Isikuandmete liigitus* (<https://www.aki.ee/et/eraelukaitse/isikuandmed-ja-tootlemine/isikuandmete-liigitus> – 9. september 2023).
- Alexander, Bryan & Levine, Alan 2008. Web 2.0 Storytelling: Emergence of a New Genre. *EDUCAUSE Review* 43 (6) (<https://www.learntechlib.org/p/102234/> – 24. juuli 2023).
- Altheide, David L. & Johnson, John 1994. Criteria for Assessing Interpretive Validity in Qualitative Research. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 485–499.
- Alver, Bente G. 1992. Ethical Issues in Folkloristic Research. Kvideland, Reimund (toim). *Folklore Processed: In Honour of Lauri Honko on his 60th Birthday 6th March 1992*. Studia Fennica Folkloristica I. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 52–61.
- Alver, Bente G. & Fjell, Tove I. & Øyen, Ørjar (toim) 2007. *Research Ethics in Studies of Culture and Social Life*. Folklore Fellows' Communications 292. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientarium Fennica.
- Alver, Bente G. & Øyen, Ørjar 2007. Challenges of Research Ethics: An Introduction. Alver, Bente G. & Fjell, Tove I. & Øyen, Ørjar (toim). *Research Ethics in Studies of Culture and Social Life*. FF Communications 292. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientarium Fennica, lk 11–55.
- Anderson, Benedict 1983. *Imagined Communities*. London: Verso.
- Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (toim) 2013. *Doing Narrative Research*. Second Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage Publications (doi: 10.4135/9780857024992).
- Anttonen, Pertti J. 1993. Folklore Modernity and Postmodernism. Anttonen, Pertti J & Kvideland, Reimund (toim). *Nordic Frontiers: Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*. Turku: Nordic Institute of Folklore, lk 17–33.
- Asplund Ingemark, Camilla 2013. Key Themes in Study of the Therapeutic Uses of Storytelling. Asplund Ingemark, Camilla (toim). *Therapeutic Uses of Storytelling: An Interdisciplinary Approach to Narration as Therapy*. Chapter 1. Lund: Nordic Academic Press, lk 7–20.
- Arendholz, Jenny 2010. “Need to Put This Out There (My Story)”: Narratives in Message Boards. Hoffmann, Christian R. (toim). *Narrative Revisited: Telling a Story in the Age of New Media*. Benjamins Publishing Company, ProQuest Ebook Central, lk 109–142 (<http://ebookcentral.proquest.com/lib/tartu-ebooks/detail.action?docID=623383> – 24. juuli 2023).
- Arpo, Robert 2001. Internet-Texts and Interpretative Communities. Perspectives on the Cultural Construction of Internet-Texts. *Computers & Culture*. Nord Nytt 82, lk 5–35.
- AutÕS = *Autoriõiguse seadus* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/Aut%C3%95S> – 28. august 2023).
- Bamberg, Michael & Georgakopoulou, Alexandra 2008. Small Stories as a New Perspective in Narrative and Identity Analysis. *Text & Talk* 28 (3), lk 377–396 (doi: 10.1515/TEXT.2008.018).

- Baran, Anneli 2012. Visuaalne humor internetis. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 52. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 123–140 (doi: 10.7592/MT2012.52.baran).
- Bauman, Richard 1977. *Verbal Art as Performance*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.
- Bauman, Richard 1986. *Story, Performance, and Event: Contextual Studies of Oral Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press (doi: 10.1017/CBO9780511620935).
- Bauman, Richard 2004. *A World of Others' Words: Cross-Cultural Perspectives on Intertextuality*. Oxford: Blackwell.
- Bazzanella, Carla 2010. Contextual Constraints in CMC Narrative. Hoffman, Christian R. (toim). *Narrative Revisited: Telling Story in the Age of New Media*. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company, lk 19–37 (doi: 10.1075/pbns.199.03baz).
- Baym, Nancy K. 2009. Question Six. What Constitutes Quality in Qualitative Internet Research? Markham, Annette N. & Baym, Nancy K. (toim). *Internet Inquiry: Conversations about Method*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, lk 173–189.
- Baym, Nancy K. 2015. *Personal Connections in the Digital Age*. Second Edition. Cambridge: Polity.
- Ben-Amos, Dan 1971. Toward New Perspectives in Folklore. *The Journal of American Folklore* 84 (331), lk 3–15 (doi: 10.2307/539729).
- Ben-Amos Dan & Goldstein, Kenneth (toim) 1975. *Folklore: Performance and Communication*. Approaches to Semiotics 1. Hague: Mouton.
- Bendix, Regina 1997. Introduction. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press, lk 3–23.
- Berntzen, Lars E. & Sandberg, Sveinung 2014. The Collective Nature of Lone-Wolf Terrorism: Anders Behring Breivik and the Anti-Islamic Social Movement. *Terrorism and Political Violence* 26 (5), lk 759–779 (doi: 10.1080/09546553.2013.767245).
- Blank, Trevor J. 2007. Examining the Transmission of Urban Legends: Making the Case for Folklore Fieldwork on the Internet. *Folklore Forum* 37 (1), lk 15–26 (<https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/3231/FF%20371%20Blank.pdf?sequence=1> – 24. juuli 2023).
- Blank, Trevor J. (toim) 2009a. *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*. Logan, Utah: Utah State University Press. (http://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=usupress_pubs – 24. juuli 2023).
- Blank, Trevor J. 2009b. Introduction: Toward a Conceptual Framework for the Study of Folklore and the Internet. Blank, Trevor J. (toim). *Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World*. Logan, Utah: Utah State University Press, lk 1–20 (http://digitalcommons.usu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1034&context=usupress_pubs – 24. juuli 2023).
- Blank, Trevor J. 2012a. Introduction: Pattern in the Virtual Folk Culture of Computer-Mediated Communication. Blank, Trevor J. (toim). *Folk Culture in the Digital Age: The Emergent Dynamics of Human Interaction*. Logan: Utah State University Press, University Press of Colorado, lk 1–24.
- Blank, Trevor J. 2012b (toim). *Folk Culture in the Digital Age: The Emergent Dynamics of Human Interaction*. Logan: Utah State University Press, University Press of Colorado.
- Blank, Trevor J. 2013. *The Last Laugh: Folk Humor, Celebrity Culture, and Mass-Mediated Disasters in the Digital Age*. Folklore Studies in a Multicultural World Series. Madison: University of Wisconsin Press.

- Blank, Trevor J. & McNeill, Lynne S. 2018. *Slender Man is Coming: Creepypasta and Contemporary Legends on the Internet*. University Press of Colorado, Utah State University Press.
- Bodner jt = Bodner, John & Welch, Wendy & Brodie, Ian & Muldoon, Anna & Leech, Donald & Marshall, Ashley 2021. *Covid-19 Conspiracy Theories: QAnon, 5G, the New World Order and Other Viral Ideas*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company.
- Boellstorff, Tom & Nardi, Bonnie & Pearce, Celia & Taylor, T. L. 2012. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton: Princeton University Press (doi: 10.2307/j.cttq9s20).
- Boer, Marjolein & Slatman, Jenny 2014. Blogging and Breast Cancer: Narrating One's Life, Body and Self on the Internet. *Women's Studies International Forum* 44, lk 17–25 (doi: 10.1016/j.wsif.2014.02.014).
- Boyd, Danah M. 2008. Taken Out of Context: American Teen Sociality in Networked Publics. Ph.D. dissertation. Advisor: Saxenian, AnnaLee. Berkeley: University of California (<https://www.danah.org/papers/TakenOutOfContext.pdf> – 24. juuli 2023).
- Boyd, Danah M. 2010. Social Network Sites as Networked Publics: Affordances, Dynamics, and Implications. Papacharissi, Zizi (toim). *Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. Routledge, lk 39–58 (<https://www.danah.org/papers/2010/SNSasNetworkedPublics.pdf> – 15. august 2023).
- Buchanan, Elizabeth A. (koost) 2003. *Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Information Science Publishing.
- Bucher, Taina & Helmond, Anne 2016. *The Affordances of Social Media Platforms*. Pre-publication print. UvA-DARE (Digital Academic Repository). University of Amsterdam, lk 1–41 (https://pure.uva.nl/ws/files/9115828/BucherHelmond_SocialMediaAffordances_preprint.pdf – 28. august 2023). [Bucher, Taina & Helmond, Anne 2018. The Affordances of Social Media Platforms. Burgess, Jean & Marwick, Alice & Poell, Thomas (toim). *The SAGE Handbook of Social Media*. London: Sage Publications, lk 233–253.]
- Burles, Meridith C. & Bally, Jill M. G. 2018. Ethical, Practical, and Methodological Considerations for Unobtrusive Qualitative Research About Personal Narratives Shared on the Internet. *International Journal of Qualitative Methods* 17 (1). Sage Journals, lk 1–9 (doi: 10.1177/1609406918788203).
- Burns, Megan 2018. Where Trying Conceive Becomes a Community Effort: A Digital Ethnography of Online Infertility Forums. *Sociology Honors Papers* 4 (https://digitalcommons.ursinus.edu/soc_hon/4 – 24. juuli 2023).
- Burrell, Jenna 2009. The Field Site as a Network: A Strategy for Locating Ethnographic Research. *Field Methods* 21 (2). Sage Publications, lk 181–199 (doi: 10.1177/1525822X08329699).
- Chou jt = Chou, Weng-Yiing Y. & Hunt, Yvonne & Folkers, Anna, & Augustson, Erik 2011. Cancer Survivorship in the Age of YouTube and Social Media: A Narrative Analysis. *Journal of Medical Internet Research* 13 (1) e7 (doi: 10.2196/jmir.1569).
- Churchill, Natalia 2020. Development of Students' Digital Literacy Skills Through Digital Storytelling with Mobile Devices. *Educational Media International* 57 (3): Mobile Technologies and Teacher Readiness, lk 271–284 (doi: 10.1080/09523987.2020.1833680).
- Clarke, Adele E. 2003. Situational Analyses: Grounded Theory Mapping After the Post-modern Turn. *Symbolic Interaction* 26 (4). Berkeley: University of California Press, lk 553–576 (doi: 10.1525/si.2003.26.4.553).

- Clifford, James & Marcus, George E. (toim) 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Cocq, Coppelie 2019. The Where, How and Who of Digital Ethnography. *Folklore Fellows' Network* 53, lk 1–6 (<https://www.folklorefellows.fi/wp-content/uploads/FFN-53-Cocq.pdf> – 16. august 2023).
- Cohen, Jodi H. & Raymond, Jennifer M. 2011. How the Internet is Giving Birth (to) a New Social Order. *Information, Communication & Society* 14 (6), lk 937–957 (doi: 10.1080/1369118X.2011.582132).
- Constantinou, Odysseas 2005. Multimodal Discourse Analysis: Media, Modes and Technologies. Review Article. *Journal of Sociolinguistics* 9 (4), lk 602–618 (doi: 10.1111/j.1360-6441.2005.00310.x).
- Cordner, Alissa & Ciptet, David & Brown, Phil & Morello-Frosch, Rachel 2012. Reflexive Research Ethics for Environmental Health and Justice: Academics and Movement Building. *Social Movement Studies* 11 (2): The Ethics of Research on Activism, lk 161–176 (doi: 10.1080/14742837.2012.664898).
- Davidjants, Jaana 2020. Aktivistlik jutuloome Instagramis: Emoji-sõjad hashtag'i #ArtsakhStrong näitel. *Vikerkaar: Eesti Kirjanike Liidu ajakiri* 12, lk 64–74 (<https://dea.digar.ee/article/AKvikerkaar/2020/12/0/24> – 9. september 2023).
- Davies, Charlotte 1999. *Reflexive Ethnography: A Guide to the Researching Selves and Others*. London: Routledge.
- Davis, Joseph E. (toim) 2002. *Stories of Change: Narrative and Social Movements*. New York: State University of New York Press.
- Dawson, Paul 2020. Hashtag Narrative: Emergent Storytelling and Affective Publics in the Digital Age. *International Journal of Cultural Studies* 23 (6), lk 968–983 (doi: 10.1177/1367877920921417).
- Dawson, Paul & Mäkelä, Maria 2020. The Story Logic of Social Media: Co-Construction and Emergent Narrative Authority. *Style* (Special Issue: We-Narratives and We-Discourses across Genres) 54 (1), lk 21–35 (doi: 10.5325/style.54.1.0021).
- Graef, Josefin & Da Silva, Raquel & Lemay-Hebert, Nicholas 2020. Introduction: Narrative, Political Violence, and Social Change. *Studies in Conflict & Terrorism* 43 (6). Routledge, lk 431–443 (doi: 10.1080/1057610X.2018.1452701).
- De Fina, Anna & Georgakopoulou, Alexandra 2008. Analysing Narratives as Practices. *Journal of Qualitative Research* 8, lk 379–387 (doi: <https://doi.org/10.1177/1468794106093634>).
- De Fina, Anna & Georgakopoulou, Alexandra 2015. *Handbook of Narrative Analysis*. London: Wiley.
- De Fina, Anna & Toscano Gore, Brittany 2018. Online Retellings and the Viral Transformation of a Twitter Breakup Story. *Narrative Inquiry* 27 (2), lk 235–260 (doi: 10.1075/ni.27.2.03def).
- Dégh, Linda 1985. Isikukogemuse narratiivide teooria. Vesik, Sander (tlk). *Artikkel VTK raamatust* (<http://www.folklore.ee/seminar> – 24. juuli 2023). [Dégh, Linda 1985. The Theory of Personal Experience Narrative. Kvideland, Reimund & Selberg, Torunn (toim). *Papers III. The 8th Congress for the International Society for Folk Narrative Research. Bergen, June 12th–17th 1984*. Bergen, lk 233–242.]
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. 1994. Introduction: Entering the Field of Qualitative Research. Norman K. Denzin & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, lk 1–17.
- De Seta, Gabriele 2019. Digital Folklore. Hunsinger, J. Jeremy & Allen, Matthew M. & Klastrop, Lisbeth (toim). *Second International Handbook of Internet Research*. Springer Nature B.V., lk 167–183 (doi: 10.1007/978-94-024-1202-4_36-1).

- Dorson, Richard M. 1972. Introduction: Concepts of Folklore and Folklife Studies. Dorson, Richard M. (toim). *Folklore and Folklife: An Introduction*. Chicago: University of Chicago Press, lk 1–50.
- Dorson, Richard M. 1976. *Folklore and Fakelore: Essays Toward a Discipline of Folk Studies*. Harvard University Press.
- Doutsou, Ioanna 2013. Ethnicity Mediated: Identity Practices of Greek Diaspora on a Social Network Site. Phd Thesis. London: Kings College (<https://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.628374> – 9. september 2023).
- Dundes, Alan 1980. *Interpreting Folklore*. Indiana University Press.
- Dundes, Alan 2002 [1965]. *Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast*. Tallinn: Varrak.
- Dundes, Alan & Pagter, Carl R. 1975. *Urban Folklore from the Paperwork Empire*. American Folklore Society.
- Dundes, Alan & Pagter, Carl R. 1987. *When You're Up to Your Ass in Alligators: More Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Wayne State University Press.
- Dundes, Alan & Pagter, Carl R. 1992. *Work Hard and You Shall Be Rewarded: Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Wayne State University Press.
- Dundes, Alan & Pagter, Carl R. 1996. *Sometimes the Dragon Wins: Yet More Urban Folklore from the Paperwork Empire*. Syracuse University Press.
- Dundes, Alan & Pagter, Carl R. 2000. *Why Don't Sheep Shrink When It Rains?: A Further Collection of Photocopier Folklore*. Syracuse University Press.
- Ellis, Carolyn & Bochner, Arthur 2000. Autoethnography, Personal Narrative, Reflexivity: Researcher as Subject. Norman K. Denzin & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Ellison, Nicole B. & Vitak, Jessica 2015. Social Media Affordances and Their Relationship to Social Capital Processes. Sundar, S. Shyam (toim). *The Handbook of Psychology of Communication Technology*. Boston: Wiley-Blackwell, lk 205–227 (doi: 10.1002/9781118426456.ch9).
- Ess, Charles & AoIR 2002. *Ethical Decision-Making and Internet Research. Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee* (<https://aoir.org/reports/ethics.pdf> – 16. august 2023).
- Ess, Charles & Jones, Steven 2004. Ethical Decision-Making and Internet Research: Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee. Buchanan Elisabeth A. (toim). *Virtual Research Ethics: Issues and Contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, lk 27–44.
- Eysenbach, Gunter & Till, James E. 2001. Information in Practice: Ethical Issues in Qualitative Research on Internet Communities. *British Medical Journal* 323 (7321), lk 1103–1105 (doi: 10.1136/bmj.323.7321.1103).
- Fernback, Jan 1999. There is a There There: Notes Toward a Definition of Cybercommunity. Jones, Steve (toim). *Doing Internet Research: Critical Issues and Methods for Examining the Net*. London, New Delhi: Sage Publications, lk 203–220 (doi: 10.4135/9781452231471.n10).
- Fetzer, Anita 2010. Small Stories in Political Discourse: The Public Self Goes Private. Hoffmann, Christian, R. (toim). *Narrative Revisited: Telling a Story in the Age of New Media*. Amsterdam, Philadelphia, PA: John Benjamins Publishing Company, lk 163–184 (doi: 10.1075/pbns.199.09fet).
- Fialkova, Larisa & Jelenevskaja, Maria N. 2001. Vaimud kübermaailmas. Interneti folkloorisaitide analüüs. *Artikkel VTK raamatust*. (<https://www.folklore.ee/seminar/fialkova3a.html> – 9. september 2023). [Fialkova, Larisa & Jelenevskaja, Maria N. 2001. Ghosts in the Cyber World. An Analysis of Folklore Sites on the Internet. *Fabula* 42 (1–2), lk 64–89.]

- Fingerroos, Outi 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurin tutkimuksessa. *Elore* 10 (2) (doi: 10.30666/elore.78407).
- Foster, Derek 1997. Community and Identity in the Electronic Village. Porter, David (toim). *Internet Culture*. New York, NY, London: Routledge, lk 23–38.
- Frank, Russell 2011. *Newslore: Contemporary Folklore on the Internet*. University Press of Mississippi.
- Franzke jt & AoiR = Franzke, Aline Shakti & Bechmann, Anja & Zimmer, Michael & Ess, Charles & the Association of Internet Researchers 2020. *Internet Research: Ethical Guidelines 3.0*. (<https://aoir.org/reports/ethics3.pdf> – 7. august 2023).
- Friedman, Thomas L. 2005. *The World Is Flat: A Brief History of the Twenty-first Century*. Farrar, Straus and Giroux.
- Gasouka, Maria 2017. Ethnography, Internet and Folklore Studies. *European Journal of Social Sciences Studies* 2 (9), lk 42–47 (doi: 10.5281/zenodo.106546).
- Gasouka, Maria & Zoi, Arvanitidou & Xanthippi, Foulidi & Raptou, Evagelia 2012. Folklore Research and its New Challenges: From the Ethnography to Netography. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 3 (8), lk 111–116 (<https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/11244> – 16. august 2023).
- Gaver, William W. 1991. Technology Affordances. *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. ACM, lk 79–84 (doi: 10.1145/108844.108856).
- Gaver, William W. 1996. Situating Action II: Affordances for Interaction: The Social is Material for Design. *Ecological Psychology* 8 (2), lk 111–129 (doi: 10.1207/s15326969eco0802_2).
- Georgakopoulou, Alexandra 2007. Small Stories, Interaction and Identities. *Studies in Narrative* 8. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company (doi: 10.1075/sin.8).
- Georgakopoulou, Alexandra 2013. Narrative Analysis and Computer-Mediated Communication. Herring, Susan & Stein, Dieter & Virtanen, Tuija (toim). *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, lk 687–708 (https://www.academia.edu/1948143/Narrative_analysis_and_computermediated_communication – 9. september 2023).
- Georgakopoulou-Nunes, Alexandra 2017. Sharing the Moment as Small Stories: The Interplay between Practices and Affordances in the Social Media – Curation of Lives. *Narrative Inquiry* 27 (2), lk 311–333 (doi: 10.1075/ni.27.2.06geo).
- Georgakopoulou, Alexandra 2017. Small Stories Research: A Narrative Paradigm for the Analysis of Social Media. Quan-Haase, Anabel & Sloan, Luke (toim). *The Sage Handbook of Social Media Research Methods*. London: Sage, lk 266–281.
- Gibbs jt = Gibbs, Martin & Meese, James & Arnold, Michael & Nansen, Bjorn & Carter, Marcus 2014. #Funeral and Instagram: Death, Social Media, and Platform Vernacular. *Information, Communication & Society* 18 (3), lk 255–268 (doi: 10.1080/1369118X.2014.987152).
- Gill, Rosalind 2007. Postfeminist Media Culture: Elements of a Sensibility. *European Journal of Cultural Studies* 10 (2), lk 147–166 (doi:10.1177/1367549407075898).
- Glazer, Mark 1997. Functionalism. Green, Thomas A. (toim). *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*. 1: A–H. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, lk 386–389 (<http://www.rhymesworld.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/2285284.pdf> – 24. juuli 2023).
- Grišakova, Marina (koost) 2010. *Jutustamise teooriad ja praktikad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Grišakova, Marina & Poulaki, Maria (toim) 2019. *Narrative Complexity: Cognition, Embodiment, Evolution*. University of Nebraska Press.

- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 2009. *Analyzing Narrative Reality*. London: Sage.
- Haraway, Donna 1988. Situated Knowledges. The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14 (3), lk 575–599 (doi: 10.2307/3178066).
- Hart, Tabitha 2017. Online Ethnography. Matthes, Jörg (toim). *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*. John Wiley & Sons, Inc, lk 1–8 (doi: 10.1002/9781118901731.iecrm0172).
- Harvey, Colin B. 2015. *Fantastic Transmedia: Narrative, Play and Memory Across Science Fiction and Fantasy Storyworlds*. London: Palgrave Macmillan.
- Healy, Dave 1997. Cyberspace and Place: The Internet as Middle Landscape on the Electronic Frontier. Porter, David (toim). *Internet Culture*. New York, London: Routledge, lk 55–68 (doi: 10.4324/9780203948873-4).
- Herman, David 2011. *Basic Elements of Narrative*. Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell.
- Hiiemäe, Reet 2014. Rollid ja rollikäitumine Interneti esoteerikafoorumites. Kõiva, Mare (koost) & Niinemets, Asta (toim). *Maailm ja multitasking*. Tänapäeva folkloorist 10. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 109–132 (<https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/multi/esoteerika.pdf> – 10. august 2023).
- Hine, Christine 2000. *Virtual Ethnography*. London: Sage.
- Hine, Christine (toim) 2005. *Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet*. New York: Berg Publishers.
- Hine, Christine 2011. Internet Research and Unobtrusive Methods. *Social Research Update* 61. University of Surrey, lk 1–4 (<https://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU61.pdf> – 9. september 2023).
- Hine, Christine 2015. *Ethnography for the Internet: Embedded, Embodied and Everyday*. London: Routledge (doi: 10.4324/9781003085348).
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (toim) 2012. *Varieties of Narrative Analysis*. SAGE Publications (doi: 10.4135/9781506335117).
- Honko, Lauri 1984. Tühjad tekstid, täis tähendused. Mürsepp, Maris (tlk). *Artikkel VTK raamatust* (<http://www.folklore.ee/seminar> – 24. juuli 2023). [Honko, Lauri 1984. On transformal meaning in folklore. *ARV Scandinavian Yearbook of Folklore*. Uppsala: Jonsson, B. R., lk 95–125.]
- Honko, Lauri 1998. Folklooriprotsess. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 6. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 56–84 (doi: 10.7592/MT1998.06.honko).
- Høybye, Mette T. & Johansen, Christoffer & Tjørhøj-Thomsen, Tine 2005. Online Interaction: Effects of Storytelling in an Internet Breast Cancer Support Group. *Psycho-Oncology* 14, lk 211–220 (doi: 10.1002/pon.837).
- Howard, Robert G. 2008a. Electronic Hybridity: The Persistent Processes of the Vernacular Web. *The Journal of American Folklore* 121 (480), lk 192–218. American Folklore Society: University of Illinois Press (<https://www.jstor.org/stable/20487596> – 7. august 2023).
- Howard, Robert G. 2008b. The Vernacular Web of Participatory Media. *Critical Studies in Media Communication* 25 (5), lk 490–513 (doi: 10.1080/15295030802468065).
- Howard, Robert G. 2015. Introduction: Why Digital Network Hybridity is the New Normal (Hey! Check This Stuff Out). *The Journal of American Folklore* 128 (509). American Folklore Society: University of Illinois Press, lk 247–259 (<https://www.jstor.org/stable/10.5406/jamerfolk.128.509.0247> – 7. august 2023).
- Hyvärinen, Matti 2007. Analysing Narratives and Story-Telling. Alasuutari, Pertti & Bickman, Leonard & Brannen, Julia (toim). *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE, lk 447–460 (doi: 0.4135/9781446212165.n26).

- IKS = *Iskuandmete kaitse seadus* (<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012019011> – 9. september 2023).
- IKÜM = *Euroopa Liidu iskuandmete kaitse üldmäärus* (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=ET> – 9. september 2023).
- Instagram (<https://www.instagram.com/> – 27. Juuli 2023).
- Jaago, Tiiu 1999. Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 9. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 1–17 (doi: 10.7592/MT1999.09.rhl).
- Jackson, Sarah J. & Welles, Brooke F. 2015. Hijacking #myNYPD: Social Media Dissent and Networked Counterpublics. *Journal of Communication* 65 (6), lk 932–952. (doi: 10.1111/jcom.12185).
- Jenkins, Henry 2006. *Fans, Bloggers, and Gamers: Exploring Participatory Culture*. New York: New York University Press (doi: 10.18574/nyu/9780814743690.001.0001).
- Jenkins jt = Jenkins, Henry & Purushotma, Ravi & Weigel, Margaret & Clinton, Katie & Robinson, Alice J. 2009. *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Reports on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: MIT Press (doi: 10.7551/mitpress/8435.001.0001).
- Johnson, Sophia A. 2015. “Intimate Mothering Publics”: Comparing Face-to-Face Support Groups and Internet Use for Women Seeking Information and Advice in the Transition to First-Time Motherhood. *Culture, Health & Sexuality: An International Journal for Research, Intervention and Care* 17 (2), lk 237–251 (doi: 10.1080/13691058.2014.968807).
- Johnson, Bethany L. & Quinlan, Margaret M. 2019. *You’re Doing it Wrong! Mothering, Media, and Medical Expertise*. New Brunswick–New Jersey: Rutgers University Press (doi: 10.36019/9780813593821).
- Johnson, Bethany L. & Quinlan, Margaret M. & Pope, Nathan 2019. #ttc on Instagram: A Multimodal Discourse Analysis of the Treatment Experience of Patients Pursuing In Vitro Fertilization. *Qualitative Research in Medicine & Healthcare* 3 (1), lk 1–14 (doi:10.4081/qrmh.2019.7875).
- Jones, Steven G. 1995. *Understanding Community in the Information Age*. Jones, Steven G. (toim). *CyberSociety: Computer-Mediated Communication and Community*. London, New Delhi: SAGE Publications, lk 10–35.
- Jones, Steve (toim) 1999. *Doing Internet Research: Critical Issues and Methods*. London, New Delhi: SAGE Publications, Inc (doi: 10.4135/9781452231471).
- Kaivola-Bregenhøj, Annikki 1996. *Narrative and Narrating: Variation in Juho Oksanen’s Storytelling*. FF Communications. Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.
- Kalda, Mare 2009. Geocaching Online and Offline: On Representation of a Game from the Estonian Perspective. *Narratives Across Space and Time: Transmissions and Adaptations*. Programme and Abstracts: 15th Congress of the International Society for Folk Narrative Research, June 21–27, 2009 Athens. Athens: Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens, lk 131.
- Kalda, Mare 2010a. Participant Observation in a Global Village: Intermediary Results at the 2009 ISFNR Congress in Athens. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 44, lk 174–176 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol44/news.pdf> – 30.01.2013).
- Kalda, Mare 2010b. The Joint Creation of an Informational Environment or Storytelling on the Internet. Vesik, Liisa (toim). *From Language to Mind 4. On the Occasion of the 110th Birthday of Academician Oskar Loooris and 75th birthday of Pille Kippar*. Abstracts. Tartu: Department of Folkloristics, Estonian Literary Museum, ELM

- Scholarly Press, lk 6 (<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2010/loorits/teesid.pdf> – 10. august 2023).
- Kaliarnta, Sofia & Nihlén-Fahlquist, Jessica & Roeser, Sabine 2011. Emotions and Ethical Considerations of Women Undergoing IVF-Treatments. *HEC Forum* 23 (4), lk 281–293 (doi: 10.1007/s10730-011-9159-4).
- Kamppinen, Matti 2014. The Role of Theory in Folkloristics and Comparative Religion. *Approaching Religion* 4 (1), lk 3–12 (doi: 10.30664/ar.67531).
- Kendall, Lori 1999. Recontextualizing “Cyberspace”: Methodological Considerations for On-Line Research. Jones, Steve (toim). *Doing Internet Research: Critical Issues and Methods for Examining the Net*. London, New Delhi: SAGE Publications.
- Keipi, Teo & Oksanen, Atte 2014. Self-Exploration, Anonymity and Risks in the Online Setting: Analysis of Narratives by 14–18-Year Olds. *Journal of Youth Studies* 17 (8), lk 1097–1113 (doi: 10.1080/13676261.2014.881988).
- Kelli, Aleksei & Kull, Irene & Värvi, Age 2020. Andmete õiguslik kaitse ja kasutamine teadustöös. Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 70–96.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1995. From the Paperwork Empire to the Paperless Office: Testing the Limits of the ‘Science of Tradition’. Bendix, Regina & Zumwalt, Rosemary, L. (toim). *Folklore Interpreted: Essays in Honor of Alan Dundes*. New York: Garland, lk 69–92.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara 1998. Folklore Crisis. *Journal of American Folklore* 111 (441): Folklore: What’s in a Name? American Folklore Society, lk 281–327 (doi: 10.2307/541312).
- Kirkman, Maggie 2001. Thinking Something to Say: Public and Private Narratives of Infertility. *Health Care for Women International* 22 (6), lk 523–535 (doi: 10.1080/07399330127193).
- Kippels, Emily 2010. *Pregnancy in the Blogosphere: An Exploratory Study of Authorship in Online Pregnancy and Parenting Communities*. Bachelor Thesis. University of Minnesota: Department of Anthropology, College of Liberal Arts Honors Program.
- Kivits, Joelle 2005. Online Interviewing and the Research Relationship. Hine, Christine (toim). *Virtual Methods: Issues in Social Research on the Internet*. Oxford: Berg, lk 35–50.
- Kodutud (www.kodutud.com – 27. juuli 2023).
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim) 2003. *Võtmesõnad: 10 sammu feministliku uurimiseni*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Korb, Anu 2001. *Suulise pärimuse kogumistöö Siberi eestlaste juures ja selle tulemust mõjutavad tegurid*. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti jõrdleva rahvaluule osakonnas.
- Korb, Anu 2002. Folkloristliku välitöö tulemust mõjutavatest teguritest. Hiiemäe, Mall (koost). *Kogumisest uurimiseni. Artikleid Eesti Rahvaluule Arhiivi 75. aastapäevaks*. Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused 20. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 250–279.
- Korb, Anu 2005. *Venemaal rahvuskaslati küsitlemas: folkloristliku välitöö metoodilisi aspekte*. *Studia Ethnologica Folkloristica Tartuensia* 9. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kozinets, Robert V. 2002. The Field Behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities. *Journal of Marketing Research* 39, lk 61–72 (doi: 10.1509/jmkr.39.1.61.18935).
- Kozinets, Robert V. & Dolbec, Pierre-Yann & Earley, Amanda 2014. Netnographic Analysis: Understanding Culture through Social Media Data. Flick, Uwe (toim). *Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*. London: Sage, lk 262–275 (<https://www>).

- researchgate.net/publication/319472120_Netnographic_Analysis_Understanding_Culture_through_Social_Media_Data – 8. august 2023).
- Kozinets, Robert V. 2021. Netnography Today: A Call to Evolve, Embrace, Energize, and Electrify. Kozinets, Robert V. & Gambetti, Rossella (toim). *Netnography Unlimited: Understanding Technoculture Using Qualitative Social Media Research*. New York, London: Routledge, lk 3–23.
- Krzyżanowski, Michal 2018. Discursive Shifts in Ethno-Nationalist Politics: On Politicization and Mediatization of the “Refugee Crisis” in Poland. *Journal of Immigrant & Refugee Studies* 16 (1–2), lk 76–96 (doi: 10.1080/15562948.2017.1317897).
- Kuutma, Kristin 2005. *Pärimuskultuurist kultuurisümboliks. Saami etnograafia ja sepo eepose loomislugu*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Kuutma, Kristin 2008. *Etnograafia (2): kultuurikirjeldus*. Jaago, Tiiu (toim). *Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik*. Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond (<https://argikultuur.folklore.ee> – 24. juuli 2023).
- Kuutma, Kristin & Jaago, Tiiu (toim) 2005. *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology: A Reader and Reflexive History*. Tartu: Tartu University Press.
- Kõiva, Mare 2009. Online Medicine: Communication and Narratives. Kõiva, Mare (toim). *Media & Folklore*. Contemporary Folklore IV. Tartu: ELM Scholarly Press, lk 162–183 (http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/cf4/CF4_Koiva.pdf – 8. august 2023).
- Kõiva, Mare 2010. Patsiendinarratiivid internetis. Paal, Piret (toim). *Inimene, tervis ja haigused. Terviseteealine artiklikogumik “Medica”*. Tänapäeva folkloorist 9. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 217–250.
- Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres 2016. Giants in Transmedia. *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 64, lk 193–212 (<https://www.folklore.ee/folklore/vol64/giants.pdf> – 8. august 2023).
- Kõiva, Mare & Vesik, Liisa 2009. Contemporary Folklore, Internet and Communities at the Beginning of the 21st Century. Kõiva, Mare (toim). *Media & Folklore*. Contemporary Folklore IV. Tartu: ELM Scholarly Press, lk 97–117 (https://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/cf/cf4/CF4_Koiva_Vesik.pdf – 8. august 2023).
- Labov, William & Waletzky Joshua 1967. Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. Helm, June (toim). *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: American Ethnological Society/ University of Washington Press, lk 12–47.
- Laherand, Meri-Liis 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.
- Laineste, Liisi 2017. Othering in Estonian Online Discussion About Refugees. Chovanec, Jan & Molek-Kozakowska, Katarzyna (toim). *Representing the Other in European Media Discourses*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, lk 281–305.
- Laineste, Liisi & Kalmre, Eda 2017. Rumour and Humour in #WhereIsPutin and #PutinUmer: Global Media and the Cult of Putin. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres & Kalmre, Eda (toim). *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 69. Tartu: Folk Belief and Media Group of Estonian Literary Museum (doi: 10.7592/FEJF2017.69.laineste_kalmre).
- Laineste, Liisi & Voolaid, Piret 2020. Tabust saab kommunikatsioon: dopinguteemaline huumor kultuuride dialoogis. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres & Hiiemäe, Reet (toim). *Mäetagused* 77. Tartu: EKM rahvausundi ja meedia töörühm, lk 31–60 (doi: 10.7592/MT2020.77.laineste_voolaid2020).
- Lambert, Joe 2006. *Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community* 2. ed. Berkeley, CA: Digital Diner Press.
- Lasén, Amparo & Gómez-Cruz, Edgar 2009. Digital Photography and Picture Sharing: Redefining the Public/Private Divide. *Knowledge, Technology & Policy* 22 (3), lk 205–215 (doi: 10.1007/s12130-009-9086-8).

- Latvala, Johanna 2001. Reflections from a Contact / Conflict Zone: An Analysis in Four Acts. *Elore* 1 (8). Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura (<https://journal.fi/elore/article/view/78301/39200> – 9. september 2023).
- Latvala, Johanna 2002. Reflexivity and Some Ethical Problems in Studying Middle Class Women in Kenya. *Pro Ethnologia* 13: Ethics in Cultural Studies. Tartu: Estonian National Museum.
- Lawless, Elaine J. 1991. Methodology and Research Notes: Women's Life Stories and Reciprocal Ethnography as Feminist and Emergent. *Journal of Folklore Research* 28 (1), lk 35–60.
- Lawson, Danielle 2004. Blurring the Boundaries: Ethical Considerations for Online Research Using Synchronous CMC Forums. Buchanan, Elisabeth, A. (toim). *Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, lk 80–100.
- Lewis, Seth C. 2015. Reciprocity as a Key Concept for Social Media and Society. *Social Media + Society* 1 (1). SAGE Journals (doi: 10.1177/2056305115580339).
- Ley, Barbara L. 2007. Vive Les Roses!: The Architecture of Commitment in an Online Pregnancy and Mothering Group. *Journal of Computer-Mediated Communication* 12 (4), lk 1388–1408 (doi: 10.1111/j.1083-6101.2007.00378.x).
- Lundby, Geir 2013. From Single to Double Stories of Identity. Asplund Ingemark, Camilla (toim). *Therapeutic Uses of Storytelling: An Interdisciplinary Approach to Narration as Therapy*. Chapter 3. Lund: Nordic Academic Press, lk 43–62.
- Lynch, Michael 2000. Against Reflexivity as an Academic Virtue and Source of Privileged Knowledge. *Theory, Culture & Society* 17 (3). London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, lk 26–54.
- Madisson, Mari-Liis 2010. Hirnu verbaliseerimine (tänapäevases legendis). *Acta Semiotica Estica* 7, lk 221–236 (<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=156729> – 27. juuli 2023).
- Mair, Judith & Ritchie, Brent W. & Walters, Gabby 2016. Towards a Research Agenda for Post-Disaster and Post-Crisis Recovery Strategies for Tourist Destinations: A Narrative Review. *Current Issues in Tourism* 19 (1), lk 1–26 (doi: 10.1080/13683500.2014.932758).
- Malik, Sumaira H. & Coulson, Neil S. 2008. Computer-Mediated Infertility Support Groups: An Exploratory Study of Online Experiences. *Patient Education and Counseling* 73, lk 105–113 (doi: 10.1016/j.pec.2008.05.024).
- Malik, Sumaira H. & Coulson, Neil S. 2010. Coping with Infertility Online: An Examination of Self-Help Mechanisms in an Online Infertility Support Group. *Patient Education and Counseling* 81 (2), lk 315–318 (doi: 10.1016/j.pec.2010.01.007).
- Mann, Chris & Stewart, Fiona 2000. *Internet Communication and Qualitative Research: A Handbook for Researching Online*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Marander-Eklund, Lena 2000. Variation in Repeated Interviews: Stories of Childbirth. Honko, Lauri (toim). *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Studia Fennica Folkloristika 7. Helsinki: Finnish Literature Society, lk 417–434.
- Marander-Eklund, Lena 2001. Fieldwork Among Birth-Givers: Repeated Interviews as a Method of Collection. Wolf-Knuts, Ulrika & Kaivola-Bregenhøj, Annikki (toim). *Pathways: Approaches to the Study and Teaching of Folklore*. Turku/Abo: NNF Publications, lk 177–188.
- Marander-Eklund, Lena 2002. Narrative Style: How to Dramatize a Story. Wolf-Knuts, Ulrika (toim). *ARV: Nordic Yearbook of Folklore* 58. Uppsala: The Royal Gustavus Adolphus Academy, lk 113–123.

- Marcus, George E. 1994. What Comes (Just) After “Post”? Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 563–573.
- Markham, Annette N. 2005. The Politics, Ethics, and Methods of Representation in Online Ethnography. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. 3rd Edition. Thousand Oaks CA: SAGE Publications, lk 793–820.
- Markham, Annette N. 2006. Ethic as Method, Method as Ethic: A Case for Reflexivity in Qualitative ICT Research. *Journal of Information Ethics* 15 (2), lk 37–55 (doi: 10.3172/JIE.15.2.37).
- Markham, Annette N. 2013. Fieldwork in Social Media: What Would Malinowski Do? *Qualitative Communication Research* 2 (4). University of California Press, lk 434–446 (doi: 10.1525/qcr.2013.2.4.434).
- Markham, Annette N. 2016. *Ethnography in the Digital Internet Era: From Fields to Flows, Descriptions to Interventions*, lk 1–24 (https://www.academia.edu/20828448/Ethnography_in_the_Digital_Internet_Era_final_draft_jan_20_2016_published_2017_7_-_6_september_2023). [Markham, Annette N. 2017. *Ethnography in the Digital Internet Era: From Fields to Flows, Descriptions to Interventions*. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Sage Handbook of Qualitative Research*. Fifth Edition. SAGE Publications.]
- Markham, Annette N. 2020. *Doing Ethnographic Research in the Digital Age* (doi: 10.31235/osf.io/hqm4g). [Markham, Anette N. 2021. *Doing Ethnographic Research in the Digital Age*. Leavy, Patricia (toim). *The Field of Qualitative Research*. Oxford University Press].
- Markham, Annette N. & Baym, Nancy K. (toim) 2009. *Internet Inquiry: Conversations About Method*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications (doi: 10.4135/9781483329086).
- Markham, Annette N. & Buchanan, Elizabeth A. 2012. *Ethical Decision-Making and Internet Research: Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee* (Version 2.0). (<https://aoir.org/reports/ethics2.pdf> – 27. juuli 2023).
- Markham, Annette N. & Buchanan, Elizabeth A. 2015. Internet Research: Ethical Concerns. Wright, James D. (toim). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* 12. Second Edition. Oxford: Elsevier, lk 606–613.
- Markham, Annette N. & Gammelby, Ane K. 2018. Moving Through Digital Flows: An Epistemological and Practical Approach. Flick, Uwe (toim). *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. Chapter 29, lk 451–465 (doi: 10.4135/9781526416070).
- Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim) 2020. *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Matei, Sorin A. 2020. *What is Affordance Theory and How Can it be Used in Communication Research?* Occasional Teaching Paper (<https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2003/2003.02307.pdf> – 5. september 2023).
- McAlpine, Lynn 2016. Miks kasutada narratiivist? Lugu narratiivist. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri* 4 (1), lk 6–31 (doi: 10.12697/cha.2016.4.1.02).
- McLuhan, Marshall & Lapham, Lewis H. 1994. *Understanding Media: The Extensions of Man*. MIT Press.
- McLuhan, Marshall & Powers, Bruce R. 1989. *The Global Village: Transformations in World Life and Media in the 21st Century*. Communication and Society. Oxford: Oxford University Press.

- McKenna, Katelyn Y. A. & Green, Amie S. 2002. Virtual Group Dynamics. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice* 6 (1), lk 116–127 (doi: 10.1037/1089-2699.6.1.116).
- Metsvahi, Merili (koost) 2017. *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Melnikova jt = Melnikova, Olga K. & Yahin, Marat A. & Burenkova, Olga M. & Makayev, Khanif F. & Makayeva, Guzal Z. 2020. Internet Communication: Architecture and Typology of Digital Folklore. *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering* 890, lk 1–9 (doi:10.1088/1757-899X/890/1/012212).
- Miller, Montana 2012. Face-to-Face with the Digital Folk. The Ethics of Fieldwork on Facebook. Blank, Trevor J. (toim). *Folk Culture in the Digital Age: The Emergent Dynamics of Human Interaction*. Logan: Utah State University Press, lk 212–232.
- Mo, Phoenix K. H. & Coulson, Neil S. 2008. Exploring the Communication of Social Support within Virtual Communities: A Content Analysis of Messages Posted to an Online HIV/AIDS Support Group. *CyberPsychology & Behavior* 11 (3), lk 371–374 (doi: 10.1089/cpb.2007.0118).
- Morrison, Aimee 2014. Facebook and Coaxed Affordances. Poletti, Anna & Rak, Julie (toim). *Identity Technologies: Constructing the Self Online*. University of Wisconsin Press. Kindle Edition.
- Murray, Michael 2006. Narrative Psychology. Smith, Jonathan A. (toim). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. London: Sage, lk 111–131.
- Neiterman, E. 2012. Doing Pregnancy: Pregnant Embodiment as Performance. *Women's Studies International Forum* 35 (5), lk 372–383 (doi: 10.1016/j.wsif.2012.07.004).
- Newsom, Eric Thomas 2013. *Participatory Storytelling and the New Folklore of the Digital Age*. Doctoral Dissertation. Rensselaer Digital Collections. (<https://hdl.handle.net/20.500.13015/977> – 9. september 2023).
- O'Brien, Mary R. & Clark, David. 2012. Unsolicited Written Narratives as a Methodological Genre in Terminal Illness: Challenges and Limitations. *Qualitative Health Research* 22 (2), lk 274–284 (doi: 10.1177/1049732311420737).
- Ochs, Elinor & Capps, Lisa 2001. *Living Narrative: Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge: Harvard University Press.
- O'Halloran, Kay L. & Tan, Sabine & Smith, Bradley A. & Podlasov, Alexey 2011. Multimodal Analysis within an Interactive Software Environment: Critical Discourse Perspectives. *Critical Discourse Studies* 8 (2), lk 109–125. Multimodal Analysis Lab, Interactive and Digital Media Institute (IDMI), National University of Singapore. Singapore: Taylor & Francis Online (doi: 10.1080/17405904.2011.558687).
- Olesen, Virginia 1994. Feminisms and Models of Qualitative Research. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 158–169.
- Oldenburg, Ray 1999. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. New York: Marlowe & Company.
- Orgad, Shani 2005. *Storytelling Online: Talking Breast Cancer on the Internet*. Digital Formations 29. New York, Washington: Peter Lang.
- Orth jt = Orth, Zaida & Andipatin, Michelle & Mukumbang, Ferdinand C. & van Wyk, Brian 2020. Applying Qualitative Methods to Investigate Social Actions for Justice Using Social Media: Illustrations From Facebook. *Social Media + Society* 6 (2). Sage Journals, lk 1–14 (doi: 10.1177/2056305120919926).
- Page, Ruth 2010a. Interactivity and Interaction: Text and Talk in Online Communities. Grišakova, Marina & Ryan, Marie-Laure (toim). *Intermediality and Storytelling*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, lk 208–231.

- Page, Ruth 2010b. Re-Examining Narrativity: Small Stories in Status Updates. *Text and Talk* 30 (4), lk 423–444 (doi: 10.1515/text.2010.021).
- Page, Ruth 2012. *Stories and Social Media: Identities and Interaction*. Routledge Studies in Sociolinguistic. New York, London: Routledge.
- Page, Ruth 2013. Seriality and Storytelling in Social Media. *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies* 5 (3), lk 31–54 (doi:10.5250/storyworlds.5.2013.0031).
- Page, Ruth 2018. *Narratives Online: Shared Stories in Social Media*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papadakis, Stamatios J. & Alexandros, Kapaniaris 2022. *The Digital Folklore of Cyberculture and Digital Humanities*. USA: IGI GLOBAL (doi:10.4018/978-1-6684-4461-0).
- Parks, Malcolm R. 2011. Social Network Sites as Virtual Communities. Papacharissi, Zizi (toim). *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*. New York, London: Routledge, lk 105–123.
- Peck, Andrew & Blank, Trevor J. 2020. *Folklore and Social Media*. Logan: Utah State University Press.
- Pekkala, Armi 2003. Tutkijan eettiset ongelmat. Laaksonen, Pekka & Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim). *Tutkijat kentällä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, lk 85–108.
- Perekool (www.perekool.ee –27. juuli 2023).
- Phoenix, Ann 2013. Analysing Narrative Contexts. Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (toim). *Doing Narrative Research*. Second Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage, lk 72–87 (doi: 10.4135/9781526402271.n4).
- Pink jt = Pink, Sarah & Horst, Heather A. & Postill, John & Hjorth, Larissa & Lewis, Tania & Tacchi, Jo 2016. *Digital Ethnography: Principles and Practice*. Los Angeles, CA: Sage.
- Pilt, Maili 2001. *Välitööd rahvaluuleteaduse huviobjektina*. Bakalaureusetöö. Käsikiri. Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond.
- Pilt, Maili 2007a. Reflekstiivsus. Jaago, Tiiu (toim). *Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik*. Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond (<https://argikultuur.folklore.ee> – 27. juuli 2023).
- Pilt, Maili 2007b. *Aines ja lähenemisviis. Sissevaateid tänapäeva eestlaste sünnipäeva-pärimusse: teadusteksti loome probleeme*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond (http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/10062/2928/1/pilt_maili.pdf – 27. juuli 2023).
- Pilt, Maili 2013a. Kohtumispaik internetifoorum. Sissevaateid virtuaalrühma kollektiivsusesse. Kõiva, Mare (koost). *Maailm ja multitasking*. Tänapäeva folkloorist 10. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 21–48 (doi: 10.7592/TF10.foorum).
- Pilt, Maili 2013b. Uurijahuvi – konflikt ja dialoog. “Teistmoodi laste” vanemate lood internetifoorumis. Kulasalu, Kaisa & Päll, Lona & Rumm, Kaija (koost). *Kogemus, taju, keha: uurimusi noorteadlastelt*. VanaVaraVedaja 8. Tartu: Tartu NEFA Rühm, lk 160–183.
- Pilt, Maili 2017a. Välitööd Internetis. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 160–179.
- Pilt, Maili 2017b. Reflekstiivsus. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 207–219.
- Pilt, Maili 2017c. Uurijaeetika. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 260–276.
- Pilt, Maili 2017d. Kogemuslood pere- ja suhtefoorumeis. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 180–183.

- Pilt, Maili 2018. Rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemuslugude funktsioonidest www.perekool.ee foorumite suhtluses. Folkloristlik teemaanalüüs. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 72: Rahvameditsiin. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 49–80 (doi: 10.7592/MT2018.72.pilt).
- Pilt, Maili 2020a. Süstlad, ananass ja vikerkaarbeebid. Kehavälise viljastamise teekonna visualiseerimisest Instagramis. Kalmre, Eda (koost). *Keel ja Kirjandus: Eesti Teaduste Akadeemia ja Eesti Kirjanike Liidu ajakiri* 1–2, LXIII aastakäik: Meedia. Visuaalsus. Folkloor. Tallinn: Kultuurileht, lk 62–79 (doi: 10.54013/kk747a4).
- Pilt, Maili 2020b. *Sotsiaalmeediapõhise uurimistöö juhised*. Õppematerjal TÜ Kultuuri- teaduste instituudi valikkursusele “Internetifolkloor” (HVKU.04.012). HITSA projekt: “IKT-alase võimekuse suurendamine ning digihumanitaaria arendamine Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas” (https://sisu.ut.ee/sites/default/files/digihum/files/sotsiaalmeediapohise_uurimistoo_juhend_maili_pilt_2020.pdf – 27. juuli 2023).
- Pilt, Maili 2021. “You Have No Story, Yet!” The Role of the Online Community in Shaping Women’s ‘My Stories’ about the Journey to Motherhood. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 15 (2). Tartu: Estonian National Museum, lk 135–158 (doi: 10.2478/jef-2021-0021).
- Pilt, Maili & Laineste, Liisi 2020. Narratiivid sotsiaalmeedias. Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 494–526.
- Pilt, Maili & Sorokin, Siim 2019. *Narratives in Social Media: On Approaches and Research Methods*. Rahvusvaheline suvekool “Digital Methods in Humanities and Social Sciences” (<https://digitalmethods.ut.ee/workshops-2019> – 23. august 2023).
- Polkinghorne, Donald E. 2013. Narrative Identity and Psychotherapy. Asplund Ingemark, Camilla (toim). *Therapeutic Uses of Storytelling: An Interdisciplinary Approach to Narration as Therapy*. Chapter 2. Lund: Nordic Academic Press, lk 21–42.
- Postill, John & Pink Sarah 2012. Social Media Ethnography: The Digital Researcher in a Messy Web. *Media International Australia, Incorporating Culture and Policy* 145 (1), lk 23–134 (doi: 10.1177/1329878X1214500114).
- Porter, David 1996. *Internet Culture*. New York, London: Routledge.
- Punch, Maurice 1994. Politics and Ethics in Qualitative Research. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 83–97.
- Puri, Anjali 2007. The Web of Insights: The Art and Practice of Webnography. *International Journal of Market Research* 49 (3), lk 387–408 (doi: 10.1177/147078530704900308).
- Rabinow, Paul 1986. Representations Are Social Facts: Modernity and Post-Modernity in Anthropology. Clifford, James & Marcus, George E. (toim). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, lk 234–261.
- Radzikovski jt = Radzikowski, Jacek & Stefanidis, Anthony & Jacobsen, Kathryn H. & Croitoru, Arie & Crooks, Andrew & Delamater, Paul L. 2016. The Measles Vaccination Narrative in Twitter: A Quantitative Analysis. *JMIR Public Health and Surveillance* 2 (1) e1 (doi: 10.2196/publichealth.5059).
- Ragnes, Judy 2007. Value Considerations in Folkloristic Research Ethics. Alver, Bente G. & Fjell, Tove I. (toim). *Research Ethics in Studies of Culture and Social Life*. FF Communications 292. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica, lk 209–229.

- Reinaus, Reeli 2007. Enesepresentatsioon virtuaalses kogukonnas sünituslugude ja perekooli foorumi kommentaaride näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofia- teaduskond, kultuuriteaduste ja kunstide instituut (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/2926> – 24. juuli 2023).
- Reinaus, Reeli 2008a. Enesepresentatsioon Perekoolis. Hiimäe, Mall & Saarlo, Liina (toim). *Tonditosin*. Pro Folkloristika 14. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 160–182.
- Reinaus, Reeli 2008b. Pärimusliku ainese teke ja areng Perekoolis ning selle avaldumis- vormid. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 38. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 33–54 (doi: 10.7592&MT2008.38.reinaus).
- Reinaus, Reeli 2008c. Keha kui enesepresentatsiooni vahend sünituslugudes. Hiimäe, Mall & Saarlo, Liina (toim). *Tonditosin*. Pro Folkloristika 14. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 182–200.
- Rheingold, Howard, 2000 [1993]. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* [2. väljalase] (<http://www.rheingold.com/vc/book> – 10. august 2023).
- Rheingold, Howard. 2001. The Virtual Community. Trend, David (toim). *Reading Digital Culture*. Malden, MA: Blackwell Publishers, lk 272–280.
- Riessman Catherine K. 2003. Narrative Analysis. Lewis-Beck, Michael S. & Bryman, Alan & Futing, Tim Liao (toim). *The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods*. London: Sage, lk 705–709.
- Riessman, Catherine K. 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Roberts, Lynne & Smith, Leigh & Pollock, Clare 2004. Conducting Ethical Research Online: Respect for Individuals, Identities and the Ownership of Words. Buchanan, Elisabeth. A. (toim). *Virtual Research Ethics: Issues and Contraversies*. Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, lk 156–173.
- Robinson, Katherine M. 2001. Unsolicited Narratives from the Internet: A Rich Source of Qualitative Data. *Qualitative Health Research* 11 (5), lk 587–714 (doi: 10.1177/104973201129119398).
- Rogers, Richard 2019. *Doing Digital Methods*. London: Sage.
- Rogers, Richard & Ben-David, Anat 2010. Coming to Terms: A Conflict Analysis of the Usage, in Official and Unofficial Sources, of ‘Security Fence’, ‘Apartheid Wall’, and Other Terms for the Structure Between Israel and the Palestinian Territories. *Media, War & Conflict* 3 (2), lk 202–229.
- Rootalu, Kadri & Kalmus, Veronika & Masso, Anu & Vihalemm, Triin (toim) 2015. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas* (<http://samm.ut.ee/avaleht> – 27. juuli 2023).
- Richardson, Laurel 1994. Writing: A Method of Inquiry. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 516–529.
- Runnel, Pille 1999. Välitööde võimalikkusest internetis. Kalmre, Eda (toim). *Kuuldust- nähtust*. Tänapäeva folkloorist 4. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, lk 13–30.
- Runnel, Pille 2001. Conducting Ethnographic Research on the Internet. Wolf-Knuts Ulrika & Salomonsson, Anders & Bolstad Skjelbred, Ann H. & Rionach ui Ógain (toim). *Input & Output: The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. Turku: NNF, lk 167–188.
- Ruotsala, Helena 2001. Fieldwork at Home: Possibilities and Limitations of Native Research. Runnel, Pille (toim). *Rethinking Ethnology and Folkloristics*. VanaVara- Vedaja 6. Tartu: Tartu Nefa Rühm, lk 111–131.
- Rüütel, Ingrid 1987. Folkloor ja tänapäeva kultuur. *Kultuur ja Elu* 5–6, lk 11–15, 18–22.

- Ryan, Marie-Laure 2007. Toward a Definition of Narrative. Herman, David (toim). *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 22–36 (doi: 10.1017/CCOL0521856965.002).
- Salmi-Niklander, Kristi 2009. Sündmus, kogemus ja jutustamine. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 43. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 19–39 (doi: 10.7592/MT2009.43.salmi-niklander).
- Sanders, José 2019. Sharing Special Birth Stories: An Explorative Study of Online Childbirth Narratives. *Women and Birth* 32 (6), lk 560–566 (doi: 10.1016/j.wombi.2018.12.009).
- Seljamaa, Elo-Hanna 2017. Uuriija suhe uuritavatega. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 225–240.
- Sharf, Barbara F. 1997. Communicating Breast Cancer On-Line: Support and Empowerment on the Internet. *Women & Health* 26 (1), lk 65–84 (doi: 10.1300/J013v26n01_05).
- Sharf, Barbara F. 1999. Beyond Netiquette: The Ethics of Doing Naturalistic Discourse Research on the Internet. Jones, Steve (toim). *Doing Internet Research: Critical issues and Methods for Examining the Net*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, lk 243–256.
- Shields Dobson, Amy 2015. *Postfeminist Digital Cultures: Femininity, Social Media, and Self-Representation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Siim, Pihla M. 2017a. Autoetnograafiline lähenemine. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 184–192.
- Siim, Pihla M. 2017b. Mitmepaiksused välitööd. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 197–206.
- Siim, Pihla M. 2017c. Välja mõiste. Metsvahi, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 54–62.
- Sikk, Helis 2018. Activist Localities in the Queer South. *Studies of Transition States and Societies* 10 (2), lk 55–65 (doi: 10.58036/stss.v10i2.679).
- Simmons, Nathaniel 2018. Naturalistic Observation. *The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods*. Sage Research Methods. Thousand Oaks: SAGE Publications (doi: 10.4135/9781483381411).
- Skågeby, Jörgen 2011. Online Ethnographic Methods: Towards a Qualitative Understanding of Virtual Community Practices. Daniel, Ben K. (toim). *Handbook of Research on Methods and Techniques for Studying Virtual Communities: Paradigms and Phenomena*. Chapter 25. IGI Global, lk 410–428 (doi:10.4018/978-1-60960-040-2.ch025).
- Stahl, Sandra K. D. 1986. Personal Experience Stories. Dorson, Richard M. (toim). *Handbook of American Folklore*. Bloomington: Indiana University Press, lk 268–276.
- Stoeltje, Beverly J. & Fox, Christie L. & Olbrys, Stephen 1999. The Self in “Fieldwork”: A Methodological Concern. *Journal of American Folklore* 112 (444), lk 158–182.
- Stommel, Wyke 2008. Conversation Analysis and Community of Practice as Approaches to Studying Online Community. *Language@Internet* 5, lk 1–22 (<https://www.languageatinternet.org/articles/2008/1537/stommel.pdf> – 27. Juuli 2023).
- Suojanen, Päivikki 1995. Tutkijan kuva kohteesta. Metodologisia näkökohtia. *Sananjalka* 37. Suomen kielen seuran vuosikirja. Turku: Suomen kielen seura, lk 147–165.
- Sveningsson, Malin 2004. Ethics in Internet Ethnography. *Virtual Research Ethics: Issues and Contraversies*. Buchanan, Elisabeth A. (toim). Hersey, London, Melbourne, Singapore: Idea Group, lk 45–61.
- Sveningsson Elm, Malin 2009. Question Three. How Do Various Notions of Privacy Influence Decisions in Qualitative Internet Research. Markham, Annette N. & Baym Nancy K. (toim). *Internet Inquiry: Conversations about Method*. Los Angeles, London,

- New Delhi, Singapore: University of Wisconsin – Milwaukee, University of Kansas: Sage, lk 69–87.
- Squire, Corinne 2013. From Experience-Centered to Socioculturally-Oriented Approaches to Narrative. Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (toim). *Doing Narrative Research*. Second Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage, lk 47–71 (doi: 10.4135/9781526402271.n3).
- Squire, Corinne & Andrews, Molly & Tamboukou, Maria 2013. Introduction. What is Narrative Research? Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (toim). *Doing Narrative Research*. Second Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage, lk 1–26 (doi: 10.4135/9780857024992.d2).
- Zappavigna, Michele 2012. *Discourse of Twitter and Social Media: How We Use Language to Create Affiliation on the Web*. London: Continuum.
- Tangherlini jt = Tangherlini, Timothy R. & Roychowdhury, Vwani & Glenn, Beth & Crespi, Catherine M. & Bandari, Roja & Wadia, Akshay & Falahi, Misagh & Ebrahimzadeh, Ehsan & Bastani, Roshan 2016. “Mommy Blogs” and the Vaccination Exemption Narrative: Results from A Machine-Learning Approach for Story Aggregation on Parenting Social Media Sites. *JMIR Public Health Surveillance* 2 (2) e166 (doi: 10.2196/publichealth.6586).
- Tiidenberg, Katrin 2017. *Ihu ja hingega internetis*. Acta Universitatis Tallinnensis, Socialia. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Tiidenberg, Katrin 2018a. Visibly Ageing Feminities: Women’s Visual Discourses of Being Over-40 and Over-50 on Instagram. *Feminist Media Studies* 18 (1), lk 61–76 (doi: 10.1080/14680777.2018.1409988).
- Tiidenberg, Katrin 2018b. Research Ethics, Vulnerability, and Trust on the Internet. Hunsinger, Jeremy & Matthew M. Allen, & Klastrup, Lisbeth (toim). *Second International Handbook of Internet Research*. Dordrecht: Springer, lk 1–15 (doi: 10.1007/978-94-024-1202-4_55-1).
- Tiidenberg, Katrin 2018c. Ethics in Digital Research. Flick, Uwe (toim). *The SAGE Handbook of Qualitative Data Collection*. SAGE Publications, lk 466–479.
- Tiidenberg, Katrin 2020. Etnograafia andmestunud ühiskonnas: osalusvaatlus ja välitöömärkmed. Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 680–706.
- Tiidenberg, Katrin & Baym, Nancy K. 2017. Learn It, Buy It, Work It – Intensive Pregnancy on Instagram. *Social Media + Society* 3 (1), lk 1–13 (doi: 10.1177/2056305116685108).
- Tiidenberg, Katrin & Gómez-Cruz, Edgar 2015. Selfies, Image and the Re-Making of the Body. *Body and Society* 21 (4), lk 77–102 (doi:10.1177/1357034X15592465).
- Tiidenberg, Katrin & Masso, Anu & Pilt, Maili & Laineste, Liisi 2020. Diskursusanalüüs andmestunud ühiskonnas. Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 462–493.
- Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra 2020. Eetika ja privaatsus. Masso, Anu & Tiidenberg, Katrin & Siibak, Andra (koost ja toim). *Kuidas mõista andmestunud maailma? Metodoloogiline teejuht*. GIGANTUM HUMERIS. Tallinn: TLÜ Kirjastus, lk 119–144.
- Tolbert, Jeffrey A. & Johnson, Eric D. M. 2019. Digital Folkloristics. Text, Ethnography, and Interdisciplinarity. *Western Folklore* 78 (49). Western States Folklore Society, lk 327–356. (<https://www.jstor.org/stable/10.2307/26864167> – 25. juuli 2023).

- Toscano, Sharyl, E. & Montgomery, Rebecca M. 2009. The Lived Experience of Women Pregnant (Including Preconception) Post In Vitro Fertilization Through the Lens of Virtual Communities. *Health Care for Women International* 30 (11), lk 1014–1036 (doi: 10.1080/07399330903159700).
- Treem, Jeffrey W. & Leonardi, Paul M. 2012. Social Media Use in Organizations: Exploring the Affordances of Visibility, Editability, Persistence, and Association. *Communication Yearbook* 36, lk 143–189 (doi: 10.2139/ssrn.2129853).
- Tuil jt = Tuil, Wouter S. & Verhaak, Chris M. & de Vries Robbé, Pieter F. & Kremer, Jan A. M. 2008. IVF Patients Show Three Types of Online Behaviour. *Human Reproduction* 23 (11), lk 2501–2505 (doi: 10.1093/humrep/den275).
- Tunçalp, Deniz & Lê Patrick 2014. (Re)Locating Boundaries: A Systematic Review of Online Ethnography. *Journal of Organizational Ethnography* 3 (1). Emerald Group Publishing Limited, lk 59–79 (doi: 10.1108/JOE-11-2012-0048).
- Ugoretz, Kaitlyn 2017. *A Guide to Unobtrusive Methods in Digital Ethnography*. Santa Barbara: University of California (https://www.researchgate.net/publication/331287677_A_Guide_to_Unobtrusive_Methods_in_Digital_Ethnography – 9. september 2023).
- Unger, Hella von 2021. Ethical Reflexivity as Research Practice. *Historical Social Research* 46 (2), lk 186–204 (doi: 10.12759/hsr.46.2021.2.186-204).
- Utekhin, Ilya 2017. Small Data First: Pictures from Instagram as an Ethnographic Source. *Russian Journal of Communication* 9 (2), lk 185–200 (doi: 10.1080/19409419.2017.1327328).
- van Dijck, José 2013. *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Kindle Edition. Oxford: Oxford University Press.
- Varis, Piia 2016. Digital Ethnography. Georgakopoulou, Alexandra & Spilioti, Tereza (toim). *The Routledge Handbook of Language and Digital Communication*. London: Routledge, lk 55–68.
- Vasenkari, Maria 1996. Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttätutkimusaineiston tuottamiseen. – Uskontotiede – folkloristiikka. Kirjoituksia opin- näytteistä. Hovi Tuija & Tarkka, Lotte (toim). *Etiäinen* 1. Turku: Kulttuurien tutki- muksen laitos, Turun yliopisto, lk 84–109.
- Vasenkari, Maria 1999. A Dialogical Notion of Field Research. *Arv: Nordic Yearbook of Folklore* 55, lk 51–72.
- Vasenkari, Maria & Pekkala, Armi 2000. Dialogic Methodology. Honko, Lauri (toim). *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Studia Fennica Folkloristica 7. Helsinki: FLS, lk 243–254.
- Vesik, Liisa 2008. Lemmikloomad Eesti veebis viimasel viiel aastal. Kõiva, Mare & Kuperjanov, Andres (toim). *Mäetagused* 40. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 69–82 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr40/vesik.pdf> – 10. august 2023).
- Vesik, Liisa 2010. Estonian Websites Dedicated to Pets. Vesik, Liisa (toim). *From Language to Mind* 4. *On the Occasion of the 110th Birthday of Academician Oskar Loorits and 75th birthday of Pille Kippar*. Abstracts. Tartu: Department of Folkloristics, Estonian Literary Museum, ELM Scholarly Press, lk 20 (<http://www.folklore.ee/ri/fo/konve/2010/loorits/teesid.pdf> – 10. august 2023).
- Vidich, Arthur J. & Lyman, Stanford M. 1994. Qualitative Methods: Their History in Sociology and Anthropology. Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, lk 23–45.

- Voolaid, Piret 2014. Varateismeliste identiteet ja väärtused Facebooki ahelpostitustes. *Maailm ja multitasking*. Tänapäeva folkloorist 10. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 49–76 (doi: 10.7592/TF10.facebook).
- Väljataga, Märt 2016. Narratiiv. Tamm, Marek (toim). *Humanitaarteaduste metodoloogia*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 241–262.
- Västriku, Ergo-Hart 2017. Pärast välitöid: välitöömaterjalide korrastamine ja tagasiside andmine uuritavaile. Metsvahti, Merili (koost). *Folkloristlikud välitööd*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 295–308.
- Yang, Guobin 2016. Narrative Agency in Hashtag Activism: The Case of #BlackLivesMatter. *Media and Communication* 4 (4), lk 13–17 (<https://doi.org/10.17645/mac.v4i4.692>).
- Wellman, Barry 2001. Physical Place and Cyberplace: The Rise of Personalized Networking. *International Journal of Urban and Regional Research* 25 (2), lk 227–252 (doi: 10.1111/1468-2427.00309).
- Whiting, Rebecca & Pritchard, Katrina 2017. Digital Ethics. Cassell, Catherine & Cunliffe, Ann & Grandy, Gina (toim). *The SAGE Handbook of Qualitative Business and Management Research Methods*. Sage. Open Research Online. The Open University's repository of research publications and other research outputs (https://oro.open.ac.uk/47249/1/Digital%20Ethics_FINAL_160616.pdf – 28. august 2023).
- Wilbur, Shawn P. 1997. An Archeology of Cyberspaces: Virtuality, Community, Identity. Porter, David (toim). *Internet Culture*. New York; London: Routledge, lk 5–22.
- Wilson, Michael 2014. “Another Fine Mess”: The Condition of Storytelling in the Digital Age. *Narrative Culture* 1 (2). Wayne State University Press, lk 125–144 (doi: 10.13110/narrcult.1.2.0125).
- Wallace, Patricia 2002. *Internetipsühholoogia. Rollid elus ja internetis*. Tallinn: Valgus.
- Wright, Kevin B. & Bell, Sally B. 2003. Health-Related Support Groups on the Internet: Linking Empirical Findings to Social Support and Computer-Mediated Communication Theory. *Journal of Health Psychology* 8 (1). Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, lk 39–54 (doi: 10.1177/1359105303008001429).
- Wolf, Diane L. (toim) 1996. *Feminist Dilemmas in Fieldwork*. Colorado: Westview Press.

ARTIKLID

CURRICULUM VITAE

Name: Maili Pilt
Birth date: 9. august, 1979
Nationality: Estonian
E-mail: maili.pilt@ut.ee

Education:

2001, University of Tartu, bachelor's degree in folklore
2007, University of Tartu, master's degree in folklore

Occupational activity:

2001– ongoing specialist
University of Tartu, Faculty of Arts and Humanities, Institute of
Cultural Research

Additional information and the list of publications in the Estonian Research Portal (ETIS):

https://www.etis.ee/CV/Maili_Pilt/eng/

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Maili Pilt
Sünniaeg: 9. august, 1979
Kodakondsus: Eesti
E-post: maili.pilt@ut.ee

Haridus:

2001, Tartu Ülikool, bakalaureusekraad folkloristikas
2007, Tartu Ülikool, teadusmagistrikraad folkloristikas

Tööalane tegevus:

2001– jätkuvalt spetsialist
Tartu Ülikool, Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond,
kultuuriteaduste instituut, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond.

Lisainfo ja publikatsioonide loend Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS):

https://www.etis.ee/CV/Maili_Pilt/est/

DISSERTATIONES FOLKLORISTICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Anzori Barkalaja.** Sketches towards a Theory of Shamanism: Associating the Belief System of the Pim River Khanties with the Western World View. Tartu, 2002. 184 p.
2. **Татьяна Миннихметова.** Традиционные обряды закамских удмуртов: Структура. Семантика. Фольклор. Tartu, 2003. 258 p.
3. **Madis Arukask.** Jutustava regilaulu aspektid. 19. sajandi lõpu setu lüro-eepiliste regilaulude žanr ja struktuur. Tartu, 2003. 305 lk.
4. **Tiia Ristolainen.** Aspekte surmakultuuri muutustest Eestis. Tartu, 2004. 180 lk.
5. **Liina Saarlo.** Eesti regilaulude stereotüüpiast. Teooria, meetod ja tähendus. Tartu, 2005. 257 lk.
6. **Taive Särg.** Eesti keele prosodia ning teksti ja viisi seosed regilaulus. Tartu, 2005. 264 lk.
7. **Risto Järv.** Eesti imemuinasjuttude tekstid ja tekstuur. Arhiivikeskne vaatlus. Tartu, 2005. 226 lk.
8. **Anu Korb.** Siberi eesti kogukonnad folkloristliku uurimisallikana. Tartu, 2007. 430 lk.
9. **Ergo-Hart Västriik.** Vadjalaste ja isurite usundi kirjeldamine keskajast 20. sajandi esimese pooleni. Tartu, 2007. 231 lk.
10. **Merili Metsvahi.** Indiviid, mälu ja loovus: Ksenia Mürsepa mõttemaailm folkloristi pilgu läbi. Tartu, 2007. 171 lk.
11. **Mari Sarv.** Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis. Tartu, 2008. 183 lk.
12. **Liisi Laineste.** Post-socialist jokes in Estonia: continuity and change. Tartu, 2008. 199 lk.
13. **Ave Tupits.** Käsitlusi rahvameditsiinist: mõiste kujunemine, kogumis- ja uurimistöökulg Eestis 20. sajandil. Tartu, 2009. 222 lk.
14. **Anneli Baran.** Fraseologismide semantika uurimisvõimalused. Tartu, 2011. 172 lk.
15. **Mare Kalda.** Rahvajutud peidetud varandustest: tegude saamine lugudeks. Tartu, 2011. 272 lk.
16. **Piret Voolaid.** Eesti mõistatused kui pärimuslik muutuv kultuuri-kontekstis. Tartu, 2011. 238 lk.
17. **Liina Paales.** Kurtide nimepärimuse aspekte: puudelisuse ja kurdiks-olemise folkloristlik uurimus. Tartu, 2011. 209 lk.
18. **Andreas Kalkun.** Seto laul eesti folkloristika ajaloos. Lisandusi representatsiooniloole. Tartu, 2011. 284 lk.
19. **Toms Ķencis.** A disciplinary history of Latvian mythology. Tartu, 2012. 222 p.
20. **Jinseok Seo.** The role of shamanism in Korean society in its inter- and intra-cultural contacts. Tartu, 2013. 202 p.

21. **Tiina Sepp.** Pilgrims' reflections on the Camino de Santiago and Glastonbury as expressions of vernacular religion: fieldworker's perspective. Tartu, 2014. 158 p.
22. **Anastasiya Astapova.** Negotiating Belarusianness: Political folklore betwixt and between. Tartu, 2015. 215 p.
23. **Margaret Lyngdoh.** Transformation, Tradition, and Lived Realities: Vernacular Belief Worlds of the Khasis of Northeastern India. Tartu, 2016. 168 p.
24. **Kristel Kivari.** Dowsing as a link between natural and supernatural. Folkloristic reflections on water veins, Earth radiation and dowsing practice. Tartu, 2016. 318 p.
25. **Reet Hiimäe.** Folkloor kui mentaalse enesekaitse vahend: usundilise pärimuse pragmaatikast. Tartu, 2016. 175 lk.
26. **Николай Анисимов.** «Диалог миров» в матрице коммуникативного поведения удмуртов. Tartu, 2017. 386 с.
27. **Siim Sorokin.** Character Engagement and Digital Community Practice: A Multidisciplinary Study of "Breaking Bad". Tartu, 2018. 263 p.
28. **Irina Sadovina.** In Search of Vedic Wisdom: Forms of Alternative Spirituality in Contemporary Russia. Tartu, 2020. 230 p.
29. **Anastasiya Fiadotava.** Family Humour in Contemporary Belarus: Forms, Practices and Vernacular Reflections. Tartu, 2020. 174 p.
30. **Alevtina Solovyeva.** Reawakening Spirits in Post-Socialist Mongolia: Vernacular Theories and Practices. Tartu, 2021. 203 p.
31. **Kaisa Langer.** Estonian folklore collections in the context of Late Stalinist folkloristics. Tartu, 2021. 182 p.
32. **Kikee Doma Bhutia.** Mythic History, Belief Narratives and Vernacular Buddhism among the Lhopos of Sikkim. Tartu, 2022. 158 p.
33. **Baburam Saikia.** Contradictions In(side) the Tradition: Lived Religion, Ritual and Change with Reference to Majuli Sattras. Tartu, 2022. 150 p.
34. **Christiana Holsapple.** Narratives of Positionality in Contemporary Gagauzia: Complexity and National Normativity. Tartu, 2022. 158 p.
35. **Pema Choedon.** Unseen Homeland: The Construction of Tibet in the Diaspora. Tartu, 2022. 139 p.
36. **Danila Rygovskiy.** Women in Russian Old Belief: Religious Practices and Public Imagination on the example of Siberian and Estonian Old Believer Communities. Tartu, 2023. 248 p.